

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

VESİLETÜ'N-NECÂT'TAKİ TÜRKÇE SÖZ VARLIĞININ TÜRKİYE
TÜRKÇESİ AĞIZLARINA YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS

Besime SUDAN

ŞUBAT-2024
GÜMÜŞHANE

T.C.

**GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**VESİLETÜ'N-NECÂT'TAKİ TÜRKÇE SÖZ VARLIĞININ TÜRKİYE
TÜRKÇESİ AĞIZLARINA YANSIMASI**

**THE REFLECTION OF THE TURKISH VOCABULARY IN VESİLETÜ'N-NECÂT
ON TÜRKİYE'S TURKISH DIALECTS**

YÜKSEK LİSANS

Besime SUDAN

ŞUBAT-2024

GÜMÜŞHANE

T.C.

**GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**VESİLETÜ'N-NECÂT'TAKİ TÜRKÇE SÖZ VARLIĞININ TÜRKİYE
TÜRKÇESİ AĞIZLARINA YANSIMASI**

**THE REFLECTION OF THE TURKISH VOCABULARY IN VESİLETÜ'N-NECÂT
ON TÜRKİYE'S TURKISH DIALECTS**

YÜKSEK LİSANS

Besime SUDAN

Danışman: Doç. Dr. Engin GÖKÇÜR

**ŞUBAT-2024
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Vesilet’ün-Necat’taki Söz Varlığının Türkiye Türkçesi Ağzlarına Yansıması**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

09/02/2024

Besime SUDAN

TEŞEKKÜR

Lisans döneminden itibaren desteğini biz öğrencilerinden esirgemeyen; bilgisi, çalışkanlığı ve mütevazılığıyla örnek şahsiyet teşkil eden, yüksek lisans dönemindeyse araştırmamın hemen her adımında desteğini ve tecrübesini esirgemeyen, akademik kariyer noktasında beni cesaretlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Engin GÖKÇÜR'e teşekkürü bir borç bilirim. Her zaman her koşulda yanımda olan, elinden gelen her türlü desteği sunan ve bu yolculukta beni cesaretlendiren yol arkadaşım, eşim Beyazıt Bestami SUDAN'a, Merve YETİM'e, Seda Nur KALKAN'a teşekkür ederim.

Besime SUDAN
GÜMÜŞHANE-2024

ÖZET

Vesîletü'n-Necât 15. yüzyılda Süleyman Çelebi tarafından yazılmış mevlid türünün ilk örneğidir. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan eserde Hz. Muhammed'in doğumu, hayatı ve ölümü son derece ustaca ve etkili bir biçimde işlenmiştir. Bir rivayete göre yazılış amacı Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olduğunu kanıtlamak ve halka peygamber sevgisini işlemek olan eserin yazılmasındaki ikinci amacın çalkantılı bir siyasi dönemden geçen halkı bir araya toplamak ve hatta dönemin batınlık gibi mezhep çatışmalarından koruyarak onları ehli sünnet sancağı altında toplamaktır. Halk için yazılmış bir eserin halka hitap edebilir durumda olması, halkın dimağında ve maneviyatında yer edinebilmesi son derece önemlidir.

Bu çalışmada aralarında henüz keşfedilen Michigan nüshasının da olduğu XV-XVI yıllarında istinsah edilmiş nüshalardan oluşan M. Fatih Köksal'ın derlediği 'Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât' eseri esas alınmıştır. Çalışmada sözcüklerin ağızlardaki varlığı, varsa geçirdiği anlamsal veya biçimsel değişimler incelenmiştir. Araştırma sonucunda aradan altı yüz yıl geçmiş olmasına rağmen bu sözcüklerin büyük bir kısmının anlamsal veya biçimsel bir değişime uğramadan, bir kısmının biçimsel veya anlamsal değişime uğrayarak ağızlarda yaşadığı tespit edilmiştir. Sözcüklerin küçük bir kısmının ise ölçünlü dilde veya ağızlarda yaşamadığı tespit edilmiştir. Bu tespitler Türkçenin canlılığının tespiti açısından son derece önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Vesîletü'n-Necât, Söz varlığı, Türkiye Türkçesi ağızları.

SUMMARY

Vesîletü'n-Necât is the first of the mevlid type written by Süleyman Çelebi in the 15th century. In the work written in the form of Mesnevi verse, the birth, life and death of the Prophet Muhammad were handled extremely skillfully and effectively. According to a rumor, the second purpose of writing the work, whose purpose of writing is to prove that the Prophet Muhammad is superior to other prophets and to commit the love of the prophet to the people, is to gather the people who have passed through a turbulent political period and even to gather them under the banner of circumcision by protecting them from sectarian conflicts such as the sunion of the period. It is extremely important that a work written for the people is able to appeal to the public and to have a place in the people's dim and spirituality.

In this study, consisting of copies examined in the XV-XVI years, including the Michigan copy that has just been discovered. The work 'Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât' compiled M. Fatih Köksal is based on. In the study, the presence of words in the mouths and the semantic or formal changes, if any, were examined. As a result of the research, it has been determined that although six hundred years have passed, most of these words live in the mouths both semantically or formally without any changes, and a small part of them do not live in measured language or mouths. It has been determined that a small part of the words do not exist in standard languages or dialects. Thesedeterminations are extremely important in terms of determining the vitality of Turkish.

Keywords: Vesîletü'n-Necât', Vocabulary, Turkish dialects of Turkey.

İÇENDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇENDEKİLER	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	XII
1. GİRİŞ	2
1.1.Çalışmanın Konusu ve Amacı.....	2
1.2.Çalışmanın Yöntemi, Kapsamı ve Kaynakları.....	2
2. SÜLEYMAN ÇELEBİ VE VESİLETÜ’N-NECÂT (MEVLİD)	4
2.1. Süleyman Çelebi	4
2.2. Vesîletü’n-Necât (Mevlid).....	5
2.2.1. Vesîletü’n-Necât’ın Adı ve Yazılışı:.....	5
2.2.2. Mevlid’in Nazım Şekli ve Vezni	7
2.2.3. Mevlid’in Dili ve Üslubu	7
2.2.4. Mevlid’in Kaynakları	8
2.2.5.Mevlid’in Tesiri ve Değeri:	9
3. İNCELEME	10
3.1. Fonetik İnceleme.....	10
3.1.1.Vesîletü’n-Necât’ta Olup Türkiye Türkçesinde Kullanılmayan Fakat TürkiyeTürkçesi Ağızlarında Kullanılan Sözcükler	10
3.1.2. Vesîletü’n-Necât’ta ve Türkiye Türkçesinde Olup Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ses Değişikliğine Uğrayarak Kullanılan Sözcükler	17
4. ANLAMSAL İNCELEME.....	121
4.1. Vesîletü’n-Necât’ taki Söz Varlığının Türkiye Türkçesi Ağızlarında Geçirdiği Anlam Değişimleri	121
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	137
1.Vesîletü’n-Necât’ta geçip Ölçünlü Türkçede anlam ve biçimini korumasının yanında ses değişimlerine uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçen sözcükler:.....	148
2.Vesîletü’n-Necât’ta geçip Türkiye Türkçesi ağızlarına özgün biçimini koruyamadan geçen sözcükler:.....	149
3. Vesîletü’n-Necât’ta geçip Türkiye Türkçesinde kullanılmayan fakat Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan sözcükler:	149

4. Vesîletü'n-Necât'taki biçimini Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında koruyan sözcükler:.....	149
5. Vesîletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesinde veya Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilemeyen sözcükler:.....	150
6. Vesîletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesi ağızlarında olmadığı halde Güncel Türkçe Sözlükte tespit edilebilen sözcükler.....	150
7. Vesîletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesi ağızlarında olmadığı halde ses değişimi yoluyla Güncel Türkçe Sözlükte tespit edilebilen sözcükler:.....	150
8. Vesîletü'n-Necât'taki Söz Varlığının Türkiye Türkçesi Ağızlarında Geçirdiği Anlam Değişimleri	150
KAYNAKÇA	152
EKLER	155
ÖZGEÇMİŞ	176

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Vesiletü'n Necat'tan Türkiye Türkeçesi ağızlarına geçen sözcüklerin oranı... 148

EKLER DİZİNİ

İncelenen Sözlükler 1	155
-----------------------------	-----

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- Ar. : Arapça
bk. : bakınız
Far. : Farsça
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz. : Hazreti
TDS : Türkçe Derleme Sözlüğü
TÜBA : Türkiye Bilimler Akademisi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
mec. : mecazen
vb. : ve benzeri
VN : Vesîletü'n-Necât
vs. : ve sair

1. GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Konusu ve Amacı

Vesiletü'n-Necât, Osmanlı Devleti'nin Fetret Devri gibi yorucu bir siyasi dönemden geçmiş halka peygamber sevgisini aşlamak ve yine bu yorgun halkı tekrar bir araya toplayıp tabir yerindeyse yeniden diriltmek için yazılmıştır. Bu çalışmada halk için yazılmış bir eserin halkın dimağına ne kadar hitap edebildiğini, günümüzde dahi anlaşılabilirliğini koruyup korumadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın amacını kendi alanında benzersiz bir eser olmakla birlikte Türk edebiyatının ilk mevlit örneği olan Vesiletü'n-Necât'ın Türkçe söz varlığı ve bu söz varlığının ağızlardaki yansımaları oluşturmaktadır.

1.2.Çalışmanın Yöntemi, Kapsamı ve Kaynakları

Bu çalışma yapılırken M. Fatih Köksal'ın *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât* incelemesi esas alınmıştır. Köksal'ın incelemiş olduğu bu nüsha XV-XVI. yüzyıllarda istinsah edilmiştir. Varlığından yeni haberdar olunan eser, Michigan Üniversitesi Kütüphanesinde henüz bulunmuştur. Çalışmanın ilk aşamasında Vesiletü'n-Necât'ta kullanılan Türkçe sözcükler tespit edilmiştir. İkinci aşamada tespit edilen sözcükler, TDK Türkçe Sözlük'ten hareketle incelenmiştir. Türkçe Sözlükte yer alıp hiçbir değişime uğramadan Türkiye Türkçesi Ağızlarına geçen sözcükler, özel isimler ve özel isim konumundaki sözcükler çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırılan sözcüklerden tamlama biçiminde olanlar varsa tamlama biçiminde tespit edilmeye çalışılmış, yoksa tek tek sözcük halinde ele alınmıştır. Ele alınan sözcükler ilk aşamada Vesiletü'n-Necât adlı eserin söz varlığı içinde araştırılmıştır. Sözcüklere eserdeki şekliyle ulaşamaması durumunda aradaki anlamsal ve biçimsel ilişki göz önünde bulundurularak arama farklı şekillerde sürdürülmüştür. Bu kapsamda Vesiletü'n Necat'ta süreksiz g/ğ ünsüzleriyle yazılan sözcükler sürekli “ğ” ünsüzü ile yazılan şekilleriyle araştırılmıştır. Sonu tonlu ünsüzlerle biten kimi alıntı sözcükler tonsuz ünsüzlü şekilleriyle araştırılmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında sözcükler “Biçimsel İnceleme” ve “Anlamsal İnceleme” olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Bunların içerisinde “Biçimsel İnceleme” başlığı altında “Türkçe Sözlükte kullanılmayan fakat Türkiye Türkçesi Ağızlarında kullanılan sözcükler”, “Türkçe kökenli olup Türkçe Sözlükte ses değişikliğine uğrayarak kullanılan fakat Türkiye Türkçesi ağızlarında Vesiletü'n Necat'taki özgün şekliyle

kullanılan sözcükler” olmak üzere iki alt başlık halinde; “Anlamsal İnceleme” başlığı altında “Vesîletü’n-Necât’ taki söz varlığının Türkiye Türkçesi ağızlarında geçirdiği anlam değişimleri” ele alınmıştır. Son aşamada ise Vesîletü’n-Necât’ta yer alıp Türkiye Türkçesinde varlığı tespit edilebilen / edilemeyen sözcükler Derleme Sözlüğü’nde ve ağızlar üzerine yazılmış diğer kaynaklarda taranmıştır. Arama yapılırken sözcüklerin zaman içerisinde geçirebileceği muhtemel değişiklikler de göz önünde bulundurulmuştur. Bu kaynaklarda tespit edilen sözcüklerin Vesîletü’n-Necât’ta kullanıldığı anlam ve geçtiği beyitler ile birlikte çalışmaya dahil edilmiştir. Söz konusu sözcüklerin art zamanlı incelemesi yapılmış, son olarak ağızlardaki varlığı ve varlığını koruduğu yerleşimler yazılmıştır.

Sözcüklerin köken ve anlam bilgisinin tespitinde birincil kaynak olarak Andreas Tietze’nin sekiz ciltten oluşan *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, Tuncer Gülensoy’un iki ciltten oluşan *Türkiye Türkçesinde Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*’nden yararlanılmıştır. İkincil kaynak olarak ise Sevan Nişanyan’ın *Çağdaş Türkçenin Etimolojisi* adlı çalışmasının çevrimiçi uygulamasından ve ‘Kubbealtı Sözlük’ uygulamasından yararlanılmıştır. Sözcüklerin Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi Dönemindenki tespitinde Burhan Paçacıoğlu’nun *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı* Sözlüğünden, Yaşar Çağbayır’ın beş ciltten oluşan *Ötüken Türkçe Sözlük* adlı çalışmasından, İsmail Parlatur’ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*’nden, *Türk Edebiyatı Tarihsel Sözlüğü* (Tebdiz) uygulamasından, Cem Dilçin’in *Yeni Tarama Sözlüğü*’nden faydalanılmıştır. Sözcüklerin Türkiye Türkçesindeki durumu için Türk Dil Kurumu’nun *Güncel Türkçe Sözlük* çevrimiçi uygulaması esas alınmıştır. İncelenen sözcükler bu aşamalardan sonra başta Türk Dil Kurumu’nun altı ciltlik *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* olmak ağızlar üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar, yazılmış kitaplar¹ incelenerek söz konusu sözcüklerin fonetik ve anlamsal tespiti yapılmıştır.

¹ Başkan, Ahmet. (2012). Bismil Ağzı (İnceleme-Metinler-Dizin). Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
Buran, A. (1997). Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Demir, N. (2022). Ordu İli ve Yöresi Ağızları (Gözden Geçirilmiş Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Eren, M. E. (1997). Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Erten, M. (2011). Diyarbakır Ağzı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Gemalmaz, E. (1995). Erzurum İli Ağızları (Cilt. 3). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (Cilt. 1-2). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Gülensoy, T. (1988). Kütahya ve Yöresi Ağızları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Gülensoy, T. ve Buran, A. (1994). Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Gülselen, C. (2014). Malatya Sözlüğü. İstanbul: Malatya Valiliği Kitaphane Yayınları.
Gülsevin, G. (2002). Uşak İli Ağızları. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
Günşen, A. (2000). Kırşehir Yöresi ve Ağızları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Ercilasun, A. B. (2002). Kars İli Ağızları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Kalay, E. (1998). Edirne İli ve Ağızları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Korkmaz, Z. (1994). Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

2. SÜLEYMAN ÇELEBİ VE VESİLETÜ'N-NECÂT (MEVLİD)

2.1. Süleyman Çelebi

Süleyman Çelebi'nin hayatıyla ilgili elimizde fazla bilgi olmamakla birlikte mevcut bilgilere de tezkireler ve eserinde bulunan bazı bilgiler vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Vesîletü'n-Necât'ın en eski nüshalarında bulunan aşağıdaki beyit de esasen Süleyman Çelebi'nin eserini kaleme aldığına ileri bir yaşta olduğunu teyit eder mahiyettedir:

*Saç sakal ağardı gönüm kabkara
Kılmadum bir işi ki karam ağara*

Saç sakal ağarmanın sadece biyolojik bir durum belirlemesi değil Türkçede bir deyim olarak da yaşlılığa tekabül ettiği için Vesîletü'n-Necât'ı kaleme aldığına altmış yaşından ileri bir yaşta olması da muhtemeldir. Buna ilave olarak gerek Mevlid' deki "Uşda irdi yolumı aldı ecel" mısrası gerekse bir şiirinde geçen "ömrümüñ dükendi müddeti" ibaresi artık ölümün yaklaştığını hissedecek bir yaşta olması gerektiğini işaret etmektedir. Bu itibarla eserini Hicri 812'de (1409) tamamlayan Süleyman Çelebi'nin eserini yazdığına en az 70 civarında belki daha büyük bir yaşta olması gerektiği söylenebilir. Buna göre 1340 yılı civarında doğmuş olması gerekir (Köksal, 2022: 1415).

Süleyman Çelebi'nin ailesiyle ilgili bilgiler de net değildir. Lâtîfî Tezkire'sinde Süleyman Çelebi, İvaz Paşa'nın oğlu XV. asır şairlerinden Atâî'nin ağabeyi olarak gösteriliyor. Fakat Âlî'nin Kühnü'l-Ahbâr'ında zaman farkı olması dolayısıyla bunun doğru bulunamayacağı belirtilmektedir (Pekolcay, 1997: 37).

Bazı kaynaklarda Süleyman Çelebi'nin babasının Mahmud Paşa'nın oğlu vezir Ahmed Paşa olduğu söylene de Süleyman Çelebi'nin babasının kim olduğu sorusu, tam olarak cevap bulamamıştır. (Timurtaş, 1990: II).

Gelibolulu Âlî Kühnü'l Ahbâr'ında Süleyman Çelebi'nin Sultan Bayezid'in Dîvân-ı Hümâyûn imamı olarak vazifelendirildiğini ifade eder. Elimizde Süleyman

Olcay, S. (1995). Doğu Trakya Yerli Ağzı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özçelik, S. (1997). Urfa Merkez Ağzı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özçelik, S. ve Boz, E. (2001). Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turan, Z. (2006). Artvin Yusufeli İlçesi Uşum Köyü Ağzı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turgut, G. (2003) Rize İli Ağzıları. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yıldırım, F. (2006). Adana ve Osmaniye İli Ağzıları (Cilt. 2). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çelebi'nin eğitim durumuyla ilgili net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak sanatçının bulunduğu makam ve Âlî'nin sanatçının Acem şiirinin rağbet gördüğü bir dönemde 'Süleyman iken Süleymanlık² iderdi' ifadesi (İsen, 2017), sanatçının sağlam bir dini ve beşeri ilim tahsil ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte 1400 yılında, Emir Buhârî'nin tavsiyesiyle Ulu Cami imamı olarak görevlendirildiği bilinmektedir. (Pekolcay, 1997: 37).

Süleyman Çelebi'nin bilgin bir kişi olmasından dolayı adına "Çelebi" kelimesi eklenir. Çelebi kelimesi, o zamanlarda şehzade ve Mevlevi tarikatı büyükleriyle birlikte bilgin, kâmil ve fazıl kimselere verilen bir isimdir. Süleyman Çelebi'ye Çelebi ismiyle birlikte sonraki zamanlarda Dede ismi de verilir. Zira bu konuda hiçbir delil bulunmamakla birlikte, araştırmacıların bazıları, onun Mevlevi olduğunu da dile getirir. (Timurtaş, 1990: II).

"Ölüm tarihi de kesin olarak bilinmeyen Süleyman Çelebi'nin Bursalı Tâhir, Hüseyin Vassaf" (Köksal, 2022: 19) gibi dönemin önde gelen isimleri tarafından kaleme alınan eserlerde 1421-22 yılları genel kabul görmüştür. Süleyman Çelebi'nin bugün türbe formunda bulunan mezarı Bursa'nın Orhangazi ilçesinde bulunmaktadır.

2.2. Vesîletü'n-Necât (Mevlid)

Bilindiği üzere Türkçede mevlid türünde kaleme alınan ilk eser Süleyman Çelebi'ye ait olan ve halk arasında da "Mevlûd" olarak bilinen Vesîletü'n-Necât'tır. Eser türünün ilki olması, işlenişindeki başarı ve barındırdığı dini coşkunluk nedeniyle kendisinden sonra yazılan birçok esere kaynaklık etmiştir. Dahası sonraları bu türde eser verilmeye çalışılmışsa da Vesîletü'n-Necât'ın başarısını elde edememiştir.

2.2.1. Vesîletü'n-Necât'ın Adı ve Yazılışı:

Halk arasında 'mevlid' adıyla bilinen Vesîletü'n-Necât'ın mevcut nüshaların hemen hepsinde eserin başlığı "Mevlidü'n-Nebî/Mevlûsün'n-Nebî", "Mevlid-i Nebî/Mevlûd-ı Nebî, Mevlid-i Şerîf/Mevlûd-i Şerîf" şeklindedir. Şair eserinin adını "Hâtimetü'l-kitâb" başlıklı bölümün sonlarına doğru açıkça zikreder (Köksal, 2022: 24):

İşbu kân-ı şehd ki şîrîndür dadı

Bil Vesîletü'n-necât oldı adı (VN, 795)

Ancak bu noktada Fatih Köksal Mevlid'in bilinmeyen yeni bir nüshasına Amerika Birleşik Devletleri'nde Michigan Üniversitesi'nde ulaşıldığını belirtir. Köksal'a göre

² Burada Hz. Süleyman'a atıfta bulunarak Süleyman Çelebi'nin 'dönemi şiirinin hükümdarı olduğunu' kastettiği düşünülebilir.

Süleyman Çelebi'nin elinden çıkan nüshaya da “aynılık” derecesinde yakın olan bu nüshada eserin tam adı *Vesîleti'n-necât fi Mevlidi Eşrefi'l-Mevcûdât* olarak geçmektedir (Köksal, 2022: 24).

Süleyman Çelebi'nin eserinde sık sık peygamberler arası kıyas yapması ve yine birkaç beytiyle açık bir biçimde ifade ederek Hz. Muhammed'i üstün göstermesi eseri aslında Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden üstün göstermek amacıyla yazdığını göstermektedir. Nitekim Latîfi yazdığı tezkirede şu olayı naklederek bu düşüncüyü destekler: Bursa'da bir vaiz, Bakara Suresi'nin “Biz Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız.” mealindeki 285. ayetini açıklarken “*Ben bu ayete uyarak Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden ayrı tutarak Hz. Ruhullah'a (Hz. İsa) tercih etmem ve bu ayetin emrettiğinden başka yola gitmem.*” deyince cemaatten birileri bu söylemi üzerine vaize karşı çıkarak “*Hey cahil! Sen bu tefsir ilminde eksiksin. Âyet-i azimenin nâsihinden, mensûhundan, müşâbihinden, müteşâbihinden habersizsin. Eğer ayetin bu konudaki açıklaması senin dediğin olsaydı 'İşte biz, o elçilerden kimini kiminden üstün kıldık.'* (Bakara, 253) ayetinin açıklaması ne olurdu?” diyerek itiraz eder. Buna rağmen cemaatin büyük bir çoğunluğu vaizi haklı bulması Süleyman Çelebi'yi *Mevlid*'i yazmaya iter (Canım, 2018: 92 93).

Mevlid, Fetret Döneminde, Ankara savaşından takriben yedi yıl sonra yazılmıştır. Fetret Dönemi, Yıldırım'ın çocukları arasında ortaya çıkan taht mücadelelerini hatırlatır. Sultanın küçük oğlu Kasım dışında, Emir Süleyman, İsa Çelebi, Musa Çelebi, Mustafa Çelebi ve Mehmed Çelebi bu mücadele ortamı içerisinde birbiriyle savaşmışlardır. Yaşanan bu iç savaşlara gerek devlet içinden gerek devlet dışından farklı ellerin müdahalesi olayları daha da alevlendirmiştir. Bazı fırsatçılar böyle zamanlarda kendi dini fikirlerini kurtarıcı bir fikir gibi göstererek halka sunar. Nitekim bu dönemde de olan budur: Mehdilik ve Mesihlik fikri konuşulmaya başlanmıştır. Hatta bununla da kalınmayıp gayr-i müslim tebayı da etkilemek amacıyla Hub Mesihlik (Îsâ severlik) akımının olduğu görülmektedir. Ulu camii'nde konuşan İranlı vaizin, Îsâ severlik akımının tesiri altında olduğu da ihtimaller doğrultusundadır. Süleyman Çelebi, sadece rivayet edilen bir tartışmadan hareketle değil, aynı zamanda ortaya çıkan kurtarıcı fikirleri dikkate alarak bu eserini yazmıştır. Nitekim eserin daha adından şairin bu niyetini sezme mümkündür: *Vesîletü'n-Necât... Kurtuluş Vesilesi. İçine düşülen fetretten kurtuluş! Ona göre fetret, Hz. Peygamber'in manevi şahsiyetine, Kur'an, sünnet ve dinine bağlanmakla aşılacaktır* (DİB, *Mevlid Külliyyatı*, 2016, cilt I: 20 21). İşte *Vesîletü'n-Necât*'ın yazılması birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülen bu iki sebep dolayısıyla meydana getirilmiştir.

2.2.2. Mevlid'in Nazım Şekli ve Vezni

Mesnevi nazım biçimiyle yazılan Mevlid, Arapça bir dua ile başlar. Sonrasında ise devrin nazım yazma usullerine uygun olarak Allah'ın adının zikriyle eseri yazmaya başlar (*Allāh adın zıkr idelüm evvela/ Vācib oldur cümle işde her kula*).

Vesîletü'n-Necât, remel bahrinin “*fâilâtün fâilâtün fâilün*” kalıbında yazılmıştır. Eserde geçen “Muştafâ” redifli naat “*mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün*” kalıbıyla yazmıştır (Köksal, 2022: 27). Bu durum mesnevinin nazım biçimi yazım esasları uyarınca yeknesaklığı kırmak amacıyla farklı ölçüleri aynı anda kullanılmasına elverişli olmasından kaynaklanmaktadır.

Vesîletü'n-Necât'ta mesnevi nazım şekli dışında “mevlit” konulu (Hz. Muhammed'in doğumunun anlatıldığı) 42 beyitlik bir kaside ve naat konulu 10 beyitlik bir gazel olmak üzere iki Türkçe manzume vardır. Naat, miraciye ve mersiye türünde toplam 4 beyitten oluşan 6 gazel; 6 beyitlik bir kaside ve 5 bentlik bir muhammes olmak üzere toplam 13 şiir ise Arapçadır (Köksal, 2022: 27).

Mevlid'in beyit sayısı ise çeşitlilik göstermektedir. Bu durum eserin birçok nüshasının bulunması ve bu sebeple nüshalardaki beyit sayısının farklılık göstermesindedir.

2.2.3. Mevlid'in Dili ve Üslubu

Mevlid XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini barındırmaktır. Eser, Arapça ve Farsçanın popüler olduğu ve bu dillerin Türk şiir dilini sarmaya başladığı bir dönemde yazılmış olmasına karşın gayet açık ve sade bir dille yazılmıştır. İslam Arapça indirilmiş bir dindir. Bu dinin indilirdiği dilde daha iyi anlaşılacağından düşünülmesinden kaynaklı olsa gerek dini içerikli eserlerin çoğunda Arapça yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Ancak bu anlayışın dışına çıkan Vesîletü'n-Necât'ın dilinin sade bir Türkçe olması Türkçenin anlatım gücünü kanıtlayabilmesi açısından da son derece dikkate değerdir.

Süleyman Çelebi, eserini Yunus Emre'de de sıkça gördüğümüz sehl-i mümteni tarzıyla yazmıştır. Bilindiği gibi sehl-i mümteni; en zor, anlaşılması en güç konuyu, en kolay ve en anlaşılır bir sadelik içinde ifade etmektir. Bununla birlikte Ziya Paşa'nın Harâbat Mukaddimesi'nde Vesîletü'n-Necât'ı anlatırken dile getirdiği, “baştan başa sehl-i mümtenidir.” ifadesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Sehl-i mümteni sanatkarın sanatçılığını gösterme noktasında son derece önemlidir. Bu sanatın kullanıldığı eserleri okuyanlar onun aynısını yazabileceği düşüncesine kapılır ancak aynı yetkinlik ve

sadelikte eser yazamaz. Onun içindir ki eser altı yüz yıldır okunmasına rağmen benzer nitelikte veya daha başarılı bir mevlid örneği daha meydana getirilememiştir (DİB, Mevlid Külliyyatı, 2016, cilt I: 23 24). Eserde lirizm ve didaktizm kaynaştırılarak verilmiştir. Söz sanatlarında aşırılığa kaçılmayan eser, okuru yormayacak bir üslupla yazılmıştır. Bu durum eserin tesirinin geniş kitlelere ulaşması açısından önemlidir. Siyer içeriği taşıyan eserde gök/âsumân, âlem/dünya, ay/mah, yer/zemin, cennet/uçmak en sık kullanılan yer adlarıdır. Bu verilerden hareketle Süleyman Çelebi'nin eserinde soyut ve mücmel anlamına önem verdiği söylenebilir. Eserde yarım kafiye, tam kafiye ve zengin kafiye kullanılmıştır. Kullanılan kafiyeler içerisinde çoğunluğu zengin kafiye oluşturmaktadır (Kalkışım, 2010: 120 122).

2.2.4. Mevlid'in Kaynakları

Abdurrahman Güzel, Mevlid'in yazılışında yararlanılan ana kaynağın Kur'ân-ı Kerim olduğunu ifade eder (Güzel, 2014: 768).

Necla Pekolcay; Mevlid'in kaynakları arasında Âşık Paşa'nın Garipnâmesi ile Darîr'in Siyerü'n-Nebevî'sinin bulunduğunu, Darîr'in Siyer'inin Ebü'l-Hasan Bekrî'nin Siyer'inden tercüme edildiği söylenilmekte olduğu için Süleyman Çelebi'nin Darîr'den veya Ebu'l-Hasan Bekrî'den faydalanmış olabileceğini ifade etmektedir (Pekolcay, 1997: 34 35).

Soner Akdağ, Süleyman Çelebi'nin, Mevlid metnini hazırlarken İbn Hişâm gibi birçok ismin Sîret'lerinin yanı sıra, hali hazırda oluşturulmuş olan siyer literatürüne başvurmuş olduğunu dile getirmektedir. (Akdağ, 2008: 87)

Fatih Köksal'ın görüşü ise Süleyman Çelebi'nin başka siyer kitaplarından da yararlanmış olabileceği yönündedir. Bunu devamında Köksal şu ifadeyi kullanmaktadır: "Zira Arapça olsun Türkçe olsun diğer siyer kitaplarında da Mevlid' de anlatılan hadiseler ve mucizeler birbirine çok benzer şekilde dile getirilmiştir. Çok belirleyici ve türünün diğer örneklerinde bulunmayan bir hadise veya mucize tespit etmeden Arapça eserlerin doğrudan hangisinden yararlandığını tespit etmek çok kolay değildir. Ancak Türkçe eserlerde konudan ziyade söyleyiş bakımından benzerlikler hatta yer yer tekrarların olması bu kaynaklık konusunda işimizi kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda Garîbnâme'nin Mevlid'in kayda değer kaynaklarından biri olduğu tartışmasız kabul edilmektedir." (Köksal, 2022: 42)

2.2.5.Mevlid'in Tesiri ve Değeri:

Vesiletü'n-Necât Türk edebiyatında yazılmış ilk mevlid örneği olması dolayısıyla Türk edebiyatında önemli bir yere konumlanmıştır. Ancak bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki bu değer onun sadece ilk olmasından kaynaklanmamakta olup konuyu işleyişindeki ustalık, sanatındaki sadelik ve bununla birlikte insanların dimağında ve maneviyatında bıraktığı ihtişamlı tattan da gelmektedir. Öyle ki eser kendisinden sonra yazılan gerek mevlit türündeki eserlere gerek başka türlerde yazılmış dini eserlere kaynaklık etmiş ancak kendisinden sonra ve kendisi esas alınarak yazılan hiçbir eser onun kadar başarılı olamamıştır.

XV. yüzyılda yazılmış bu eser halk arasında büyük beğeni toplamış, mevlit törenlerinin ve daha birçok dini toplantının başucu kitabı haline gelmiştir. Eser, kendi zamanını aşarak günümüze değin büyük bir şevkle okunmuştur. Anlaşılır bir dille yazılan eser toplumun hemen her kesimine hitap etmeyi başarmıştır. Kendi dönemini aşmakla yetinmeyen Vesiletü'n-Necât, “Rumca, Arapça, İngilizce, Almanca, Boşnakça, Arnavutça, Çerkesçe, Gürcüce, Bulgarca”ya yapılan çevirileriyle içinde yazıldığı coğrafyayı da aşmıştır (DİB, Mevlid Külliyyatı, 2016, cilt I: 25; Köksal, 2022: 45). Tüm bunlar eserin önemini ve başarısını yansıtmaları açısından göz önünde bulundurulması gereken etkenlerdir.

3. İNCELEME

3.1. Fonetik İnceleme

3.1.1. Vesîletü'n-Necât'ta Olup Türkiye Türkçesinde Kullanılmayan Fakat Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kullanılan Sözcükler

1. **andan**: “Ondan (VN, 30, 71, 139, 150, 233, 278, 285, 338, 519).”

Eski Türkçe *a* veya *an* zamir köküne ‘-DAn’ hal ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir sözcüktür. (Tietze, 2021, cilt I: 300), Eski Anadolu Türkçesinde *andan* biçiminde ve ‘ondan’ anlamıyla kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 248). Sözcük, Osmanlı Türkçesine de *andan* biçimiyle ve ‘ondan’ anlamıyla geçmiştir (Tebdiz, ‘andan’ maddesi). Sözcük, *andan* biçimiyle ve ‘ondan’ anlamıyla -**Sakarya** Akyazı ağzında görülmektedir (TDS, 2009, cilt I: 258).

2. **ar-**: “Yorulmak, yorgun düşmek (VN, 509).”

Eski Türkçe döneminde *ār-* biçiminde ve ‘yorulmak, yorgun düşmek, aşırıya kaçmak, güçsüz kalmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 296), Eski Anadolu Türkçesine biçimsel veya anlamsal bir değişime uğramadan *ar-* biçimiyle ve ‘yormak, yorulmak’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 66). Sözcük, Osmanlı Türkçesinde de yine *ar-* biçimiyle ve ‘yorulmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz, ‘ar-’ maddesi). Sözcük, ‘yorulmak’ anlamı ve *armak* biçimiyle **İzmir** Bornova; -**Tokat** Zile; -**Edirne** ağzında; *arımak* biçimiyle -**Afyon**; -**Tokat** Reşadiye; -**Konya** Kadınhanı ağzında; *arılmak* biçimiyle -**Burdur** Yeşilova ağzında görülmektedir (TDS, 2009, cilt I: 320).

3. **aşşı**: “Fayda, yarar, kar (VN, 54, 759).”

Eski Türkçede *asığ* biçiminde ve ‘yarar, fayda, kâr, kazanç’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021: 363), Eski Anadolu Türkçesine *assı* biçiminde ve anlamsal herhangi bir değişime uğramadan (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I:323), Osmanlı Türkçesine de yine biçim ve anlamını koruyarak *aşşı* / *aşşık* ‘fayda, yarar, kâr’ anlamlarıyla geçmiştir (Tebdiz, ‘aşşı’ maddesi; Parlatur,2006:109). Sözcük, Eski Anadolu Türkçesinden de ağızlara anlamsal olarak herhangi bir değişikliğe uğramadan ‘fayda, yarar, kâr’ anlamıyla ve *ası* biçimiyle **Ankara** ağzında; *assı* biçimiyle -**Amasya**; -

İstanbul Beykoz ağzında; *asıg* biçimiyle -**Elâzığ** Harput ağzında; *asığ*, *asıık* biçimiyle -**Manisa** Akhisar ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I:342).

4. døy-: “Sabretmek, dayanmak (VN, 588).”

Eski Türkçe döneminde *töz-* biçiminde ve ‘dayanmak, katlanmak, tahammül etmek’ anlamında kullanılan sözcük, Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş; ‘-z’ ünsüzü ‘-y’ ünsüzüne dönüşmüş; Osmanlı Türkçesinde de söz konusu biçim ve anlamla kullanılmaya devam edilmiştir (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1297). Türkiye Türkçesi ağzlarına ‘sabretmek, tahammül etmek, dayanmak’ anlamıyla geçen sözcük; *döymek* biçimiyle ve ‘sabretmek, tahammül etmek, dayanmak’ anlamıyla -**Çorum**; -**Niğde** Bor; -**Yozgat**; **Konya** ağzlarında, *dözmeğ* biçimiyle ve ‘sabretmek, tahammül etmek, dayanmak’ anlamıyla -**Kerkük** ağzında; *dözmek* biçimi ve ‘dayanmak, tahammül etmek, sabretmek’ anlamıyla -**Kars**; -**İğdır**; -**İstanbul** Bakû göçmenleri ağzında; *dözmeyh* biçimiyle ve ‘sabretmek, tahammül etmek, dayanmak’ anlamıyla -**Kars**; -**İğdır** ağzında görülür (TDS,2009,cilt II:1593).

5. dur-: “Ayağa kalkmak (VN 136, 222, 314, 468, 582, 598, 778, 710, 581).”

Eski Türkçede *tur-* biçiminde ve ‘ayakta durmak; ayağa kalkmak; bir yerde kalmak; hareket etmeyi bırakmak’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II:450), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ sesi ‘d-’ sesine dönüşerek ötümlüleşmiş ve aynı anlamda *dur-* biçimiyle geçmiştir (Paçacıoğlu,2016:226). Osmanlı Türkçesinde de *dur-* biçimiyle ve ‘ayağa kalkmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1307 1308), Türkiye Türkçesi ağzlarına geçerken ‘d-’ sesinin ‘t-’ sesine dönüşerek ötümsüzleştiği dolayısıyla *turmak* biçiminde ve ‘ayağa kalkmak; ayakta durmak’ anlamıyla -**Konya** Kadınhanı; -**Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3997; Ercilasun, 2002: 384)

6. eyt-: “Söylemek, anlatmak, demek (VN, 32, 49, 84, 109, 168, 197, 263, 290, 350, 421, 439, 536, 627, 663, 739, 157, 305, 316, 367, 582, 600, 656, 680, 683).”

Eski Türkçede *ayıt-* biçimi ve ‘söylemek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 408), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ayt-* / *eyt-* / *eyit-* biçimi ve ‘söylemek, sormak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu,2016:263; Tarama Sözlüğü,2009:99). Sözcük, *eyitmek* biçimi ve ‘cevap vermek’ anlamıyla -**Balıkesir**; -**Ankara** Polatlı ağzında; ‘işittirmek, duyurmak’ anlamıyla -**Bursa**; ‘söylemek anlamıyla -**Güney-Batı Anadolu** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1823); *ayıtmak* biçimi ve ‘söylemek, anlatmak, nakletmek, konuşmak’ anlamıyla -**Afyon**; -**Aydın**; -**Balıkesir**; -**Çanakkale**; -

İçel Tarsus ağzında; ‘türkü söylemek, teganni etmek’ anlamıyla **-Muğla** Milas ağzında; görülür (TDS, 2009, cilt I: 421).

7. görklü: “Güzel, beğenilen (VN 69).”

Eski Türkçe *körk* (güzellik, görünüş, güzel) isim tabanına getirilen +lü isimden isim yapım ekiyle türetilen sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 384), Eski Anadolu Türkçesine *görklü / görüklü / körkli / körklig / körklüg* biçimleri ve ‘güzel, temiz’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu,2016:275 423 424). Osmanlı Türkçesinde görklü biçimi ve ‘her şeyin iyisi, güzeli’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır,2006:519), **görklü** biçimi ve ‘gösterişli, yakışıklı, göz alıcı (kimse)’ anlamıyla **-Bayburt, -Gümüşhane** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2161).

8. ır-: “Ayırmak (VN, 532).”

Eski Türkçede *yıra-* biçiminden evrilmiş olan ve ‘uzaklaştırmak, ayırmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 417), Eski Anadolu Türkçesine *ır-* biçimi ve ‘ayrılmak, uzaklaşmak, uzaklaştırmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu,2021,288). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *ır-* biçiminde ‘ayırmak, uzaklaştırmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü,2009:110), Sözcük, **ırmak** biçimiyle ‘uzaklaştırmak, kovmak’ anlamlarıyla **-Burdur Yeşilova; -İzmir; -Balıkesir Savaştepe; -Tokat; -Eskişehir; -Samsun; -Amasya Merzifon; -Tokat Artova; -Ordu Ünye; -Kayseri Pınarbaşı; -Mersin Silifke; -İçel; -Niğde Bor; -Muğla Fethiye** ağzında görülmüştür (TDS, 2009, cilt IV: 2489).

9. ıs: “Sahip, iye (VN, 46, 131, 343, 389).”

Eski Türkçede *idi>* (mülkiyet ekiyle) *iyesi>* *issi* sözcüğünden evrilmiş olan ve ‘sahibi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 612), Eski Anadolu Türkçesine ‘i-’ sesinin ‘ı-’ sesine dönüşerek kalınlaşmasıyla ‘ıs’ biçiminde ve ‘sahip, iye’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu,2016:289). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *is/ıs* biçiminde ve ‘sahip’ anlamında kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II:2213; Tebdiz ‘ıssı’ maddesi), **ist** biçimi ve ‘sahip’ anlamıyla **-Maraş; -Kayseri Develi; -Osmaniye Kadirli; -Adana; -Mersin Anamur; -İçel** ağzında tespit edilmiştir (TDS, 2009, cilt IV:2561).

10. ineñ: “Çok, pek çok (VN, 619).”

Eski Anadolu Türkçesinde *ineñ* biçimiyle ve ‘çok, ziyade’ anlamıyla görülmeye başlanan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 596), Eski Anadolu Türkçesine *ineñ* biçimiyle ve ‘pek, çok’ anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 308); Osmanlı Türkçesinde de *ineñ* biçimiyle ve ‘pek, çok, fazla’ anlamlarıyla yer almıştır (Tebdiz ‘inen’ maddesi). Sözcük,

innem biçimi ve ‘çok, sayılamayacak kadar çok’ anlamıyla **-Giresun** Alucra, Şebinkarahisar; **-Trabzon** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2545).

11. irür-: “Ulaştırmak, yetiştirmek (VN 375).”

Eski Türkçede *ergür-* biçimi ve ‘ulaştırmak, eriştirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 573), Eski Anadolu Türkçesine Osmanlı Türkçesine *ergir-* / *ergür-* / *irgür-* / *irgir-* / *irür-* biçimi ve ‘ulaştırmak, eriştirmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 249 310 313; Tarama Sözlüğü, 2009: 117). Sözcük, *ergörmek* biçimi ve ‘ulaştırmak’ anlamıyla **-Aydın;** **-Çorum;** **-İstanbul** ağzında; *ergürmek* biçimi ve ‘ulaştırmak’ anlamıyla **-Ankara** Kızılcahamam ağzında görülür (TDS, 2009, cilt: 1769).

12. kaçan: “Ne zaman, ne zaman ki (VN, 402).”

Eski Türkçede *kaçan* biçiminde ve ‘ne zaman’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 41), Eski Anadolu Türkçesinde *kaçan* biçimiyle ve ‘ne zaman, ne vakit; -dığı zaman’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 322). Sözcük, Osmanlı Türkçesinde *kaçan* biçimiyle ve ‘ne zaman, ne vakit’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2314). Sözcük *kaçan* biçimiyle ve ‘ne zaman, ne vakit’ anlamlarıyla **-Çanakkale** Gelibolu; **-Adana** Karaisalı ağızlarında; *haçan* biçimiyle ve ‘ne zaman, ne vakit’ anlamlarıyla **-Isparta** Gelendost, Şarkikaraağaç; **-Balıkesir** Erdek; **-Kocaeli** Akyazı; **-İzmir** Bergama; **-Bolu** Karaağaç; **-İstanbul** Çatalca; **-Kastamonu;** **-Samsun** Çarşamba; **-Tokat** Zile; **-Ordu** Fatsa, Ünye; **-Giresun** Bulancak; **-Trabzon** ve köyleri; **-Gümüşhane** Şiran; **-Rize;** **-Artvin** Yusufeli, Şavşat; Ardanuç; **-Kars** Ahıska, Posof; **-Erzurum;** **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek; **-Adana;** **-İçel;** **-Mersin;** **-Muğla** Yatağan ağzında; *haçen* biçimiyle ve ‘ne zaman, ne vakit’ anlamlarıyla **-Eskişehir** Sarıkavak ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2248, cilt IV: 2587)

13. kalan: “Artık olan, devam eden (VN, 142).”

‘Artık, kaldı ki; öbür, öteki’ anlamıyla Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmaya başlanan *kalan* sözcüğü (Paçacıoğlu, 2016: 328) Osmanlı Türkçesinde de *kalan* biçimiyle ve ‘öbür; diğer; başka; geri kalan; sonraki’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2348). Sözcük, *kalan* biçimi ve ‘artık, bundan sonra’ anlamıyla **-Yozgat;** **-Ankara;** **-Kayseri;** **-Afyon** Sandıklı; **-Çorum;** **-Maraş;** **-Hatay** Antakya; **-Kayseri** Bünyan; **-Kırşehir** Mucur ağızlarında (TDS, 2009, cilt IV: 2610; cilt VI: 4532); *galan* biçimiyle ve ‘artık, bundan sonra’ anlamlarıyla **-Afyon** Emirdağ; **-Isparta;** **-Burdur** Yeşilova; **-Denizli** Buldan, Çivril, Sarayköy; **-Aydın;** **-İzmir** Ödemiş, Bergama; **-Manisa** Turgutlu, Salihli, Kırkağaç, Alaşehir; **-Balıkesir** Edremit, İvrindi, Bandırma; **-Çanakkale** **-Bursa;** **-Kütahya;** **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Bolu** Mudurnu; **-Zonguldak** Safranbolu,

Devrek; **-Kastamonu** Daday, Araç, Taşköprü; **-Ordu** Ünye; **-Maraş**; **-Ankara**; **-Kırşehir**; **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek; **-Osmaniye** **-Adana**; **-İçel** Silifke, Mut; **-Antalya** Finike, Elmalı, Kaş; **-Muğla** Fethiye; **-Kütahya**; **-Güney-Batı Anadolu**, **Uşak** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1898; Gülensoy, 1988: 247; Korkmaz, 1994: 110; Gülsevin, 2002: 377).

14. karañu: “Karanlık, ışksız (VN, 327).”

Eski Türkçede *karañgu* biçimiyle ve ‘karanlık’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 121), Eski Anadolu Türkçesinde *karañgu/karañguluk* biçimlerinde ve ‘karanlık; ışığı olmayan, ışık olmama durumu’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 339); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *karañgu / karañguluh / karañuluk* biçimleriyle ve ‘karanlık’ anlamıyla kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2422). Sözcük, *karanu* biçimiyle ve ‘karanlık’ anlamıyla **-Tokat** Zile ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2652).

15. n’it-: “Ne yapmak (VN, 500, 537, 681, 684, 706, 722, 731, 737).”

Sözcük, Eski Anadolu Türkçesi döneminde ‘ne’ soru zamiri ile ‘it-’ yardımcı fiilinin birleşmesi sonucu *n’it-* biçimiyle bir ve ‘ne yapmak, ne etmek,’ anlamıyla ortaya çıkmış (Tietze, 2021, cilt V: 210); Osmanlı Türkçesinde de *nit-* biçimiyle ve ‘ne yapmak, ne etmek’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘nitmek’ maddesi). Sözcük, *nit-* biçimiyle ve ‘ne yapmak’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 166).

16. sağış: “Sayı, adet, miktar, hesap (VN, 507).”

Eski Türkçede *sā-mak* fiil kökünden *sa-ğ-ış* biçiminde türetilen ve ‘sayış, sayma; rakam, numara; ölçü’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 4010), Eski Anadolu Türkçesinde *sagiş / sakiş* biçimleriyle ve ‘sayı, hesap, miktar, sayma; ölçü’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 522 524); Osmanlı Türkçesinde *sağış* biçiminde ve ‘sayı; adet; miktar; hesap’ anlamlarıyla yer almıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 4015). Sözcük, *sağış* biçimiyle ve ‘sayı’ anlamıyla **-Çorum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4663).

17. sayru: “Hasta, sağığı yerinde olmayan (VN, 591).”

Nişanyan sözcüğün, Eski Türkçede yazılı örneği elde edilemeyen *sanrığ* veya *sandriğ* biçiminden evridiğini ve bu biçimin Eski Türkçe *sandri-* “hezeyan etmek, sayıklamak” fiilinden türetildiğini ifade eder (Nişanyan ‘sayru’ maddesi). Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde *sayrı / sayru* biçiminde ve ‘hasta’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 4104), *sayrı* biçimi ve ‘hasta’ anlamıyla

-**Malatya** ağzında; **sayru / soyru** biçimi ve ‘hasta’ anlamıyla -**İzmir** Bergama; -**Bursa**; -**Çorum**; -**Ankara** Polatlı; -**Antalya** Alanya ağzında görülür (Gülseren, 2014: 177; TDS, 2009, cilt V: 3563).

18. söyün-: “Sönmek (VN, 280).”

Sözcük, Eski Türkçede *sōn-* biçiminde ve ‘ateşin soğuması; parlaklığın kaybolması; azalarak ortadan kalkmak; duygunun sıcaklığının azalması’ anlamında kullanılmıştır (Tietze, 2021, cilt VI: 347). Eski Anadolu Türkçesinde *sōn-* / *söyin-* / *söyün-* biçimleriyle ve ‘sönmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 569-570), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *söyünmek / sögünmek / sövünmek* biçimiyle ve ‘sönmek’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘söyünmek’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 192). Sözcük, *sönmek* biçimiyle ve ‘sönmek’ anlamıyla -**Diyarbakır** ağzında; *söyünmek* biçimiyle ve ‘sönmek’ anlamıyla -**Niğde** Bor ağzında; *sövünmek / sönmek* biçimiyle ve ‘sönmek’ anlamıyla -**İçel** Silifke ağzında; görülür (Erten, 2011: 170; TDS, 2009, cilt V: 3684).

19. toyla-: “Ziyafet vermek, yedirip içirmek (VN 370).”

Eski Türkçe *toy* (bayram, toy) sözcük tabanına +la isimden fiil yapım eki alarak kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 921), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *doyla-* / *toyla-* biçimi ve ‘ziyafet vermek, yedirip içirmek, ağırlamak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 652; Tarama Sözlüğü, 2009: 211). Sözcük, *toylamak* biçimi ve ‘ağırlamak’ anlamıyla -**Çorum**; -**Niğde** ağzında (TDS, 2009, cilt V: 4773); *doylamak* biçimi ve ‘doyurmak’ anlamıyla (TDS, 2009, cilt II: 1568)

20. ügri-: “Sallamak, beşiği sallamak (VN, 337).”

Eski Türkçede *ügri-* biçiminde ve ‘sallamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 245), Eski Anadolu Türkçesine *ügri-* / *ügrü-* biçimiyle ve ‘sallamak’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 707); Osmanlı Türkçesinde *ügrü-* biçiminde ve ‘sallamak’ anlamıyla yer bulmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘sallamak, yavaşça sallamak’ anlamıyla geçen sözcük, *ügrü-* biçimiyle ve ‘yavaşça sallamak’ anlamıyla -**Kütahya** Gediz; -**Kastamonu** Uzunkavak; -**Çankırı** Apsarı; -**Sinop** Ayancık; -**Samsun** Çarşamba; -**Ordu** Fatsa, Ünye; -**Giresun** Görele, Alucra, Şebinkarahisar, Nefsiköseli; -**Gümüşhane** Kelkit; -**Sivas**; -**Niğde** Bor ağızlarında ve -**Çorum** ağzında; *üğürmek* biçimiyle -**Amasya**; -**Yozgat** Yerköy; -**Ankara** Haymana; -**Sivas** Gemerek ağızlarında; *üllemek ugullemek, üvüllemek* biçimleriyle -**Sivas** Gemerek ağızlarında; *üğremek* biçimiyle -**Van** Erciş; *üğülmek* biçimiyle -**Amasya** Göynücek ağızlarında; *üğürmek* biçimiyle -**Samsun** Başalan; Giresun; -**Van** Ahlat ağızlarında; *ülemek* biçimiyle -

Samsun ağzında, **üllemek** biçimiyle -Eskişehir Sivrihisar; -Samsun; -Ankara köyleri ağzlarında; **ürgülemek** biçimiyle -Amasya Merzifon köyleri ağzlarında; **ürkülemek** biçimiyle -Denizli Buldan ağzında; **ürlemek** biçimiyle -Denizli Acıpayam ve -Bolu Kıbrıscık ağzlarında; **ürümek** gitmek biçimiyle -Ordu Ünye ağzında; **ürümek** biçimiyle -Giresun Kayadibi ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4062-4794); **yügürmek** biçimi ve ‘beşik sallamak’ anlamıyla -Artvin Şavşat ağzında; **yüğürmek / yüğürlmek** biçimi ve ‘ekin, yelle sallanmak’ anlamıyla -Artvin Yusufeli ağzında; ‘oturdurğu yerde sallanmak’ anlamıyla -Muğla Milas ağzında; **yüyrülmek** biçimi ve ‘oturdurğu yerde sallanmak’ anlamıyla -Kars ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4327 4328 4329).

21. var: “‘Haydi, durma’ anlamında kullanılan ve önemli bir sonuç doğacağını bildiren söz (VN, 195).”

Eski Türkçede *bar-* biçiminde ve ‘gitmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 265), Eski Anadolu Türkçesinde *bar-* / *var-* biçimiyle ve ‘gitmek, yürüme, varmak’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 103 719); Osmanlı Türkçesine de *var* biçimiyle ve ‘haydi, durma!’ anlamında geçmiştir. Söz konusu sözcük ‘çekil, yıkıl, savul’ anlamıyla ve *var* biçimiyle -Niğde Bor ağzında görülmektedir (TDS, 2009, cilt VI: 4092).

22. yarağ: 1. “Gerekli şey(ler) (VN, 706, 707). 2. Hazırlık, levazım (VN, 733, 744).”

Söz konusu sözcük Eski Türkçe *yarık veya yarak* “donanım, zırh, silah” sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *yara-* fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir (Nişanyan ‘yarak’ sözcüğü). Eski Anadolu Türkçesine *yarag / yarak* biçimiyle ve ‘hazırlık, azık; silah’ anlamıyla geçen sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 744), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yarağ / yarağ* biçimiyle ve ‘hazırlık, silah, teçhizat’ anlamıyla geçmiştir (Tebdiz ‘yarağ / yarağ’ maddesi). Sözcük, **yarak** biçimiyle ve ‘gerekli araçlar’ anlamıyla -Çorum ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VII: 4816).

23. yarlıga-: “Bağışlamak, affetmek (VN, 65).”

Eski Türkçede *yarlıg* (emir, ferman) sözcük tabanına getirilen *-ka* isimden fiil yapma ekiyle *yarlıga-* biçimi ve ‘affetmek, merhamet etmek, bağışlamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 408), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yarılga-* / *yarlıga-* / *yarlıgka-* biçimi ve ‘affetmek, acımak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 748 749; Tarama Sözlüğü, 2009: 248). Sözcük, ‘korumak, bağışlamak’ anlamı ve **yarlıgamak** biçimiyle -Denizli Acıpayam; -Balıkesir; -Kütahya;

-Düzce; -Bolu; -Kastamonu Taşköprü; -Çankırı; -Van Erciş; -Kars; -Gaziantep; -Kilis; -Yozgat; -Kırşehir; -Adana Saimbeyli ağzında; *yargılamak* biçimiyle -Denizli Buldan; -Aydın Bozdoğan, Karacasu; -Niğde ağzında; *yarılmamak* biçimiyle -Konya Beyşehir; -Antalya Akseki ağzında; *yarlamak* biçimiyle -Kütahya Emet; -Samsun ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4189).

3.1.2. Vesîletü'n-Necât'ta ve Türkiye Türkçesinde Olup Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ses Değişikliğine Uğrayarak Kullanılan Sözcükler

1. aç-: “Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak (VN, 177, 361, 366, 441, 442).”

Sözcük Eski Türkçede *aç-* biçimi ve ‘kapamanın aksi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 164). Eski Anadolu Türkçesinde *aç-* biçimi ve ‘açmak, çözmek, anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 37). Osmanlı Türkçesine *aç-* biçimi ve ‘parlatmak; fethetmek; uzağa sürmek; yaymak; açığa vurmak, meydan okumak’ anlamlarıyla geçen sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 13), Türkiye Türkçesinde *açmak* biçimi ve ‘bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *açmak* biçimi ve ‘açmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; Doğu Trakya** ağzında; Yusufeli ağzında; *açmak* biçimi ve ‘açmak, çıkarmak, sıyırmak, çözmek’ anlamıyla **-Artvin** ağzında (Erten, 2011: 147; Olcay, 1995: 49; Turan, 2006: 181.); *aşmak* biçimi ve ‘açmak’ anlamıyla **-Bolu Akçakoca; -Kars Ahıska; -Afyon Sultandağı; -Kütahya; -Güney-Batı Anadolu; -Erzurum; -Kırşehir; -Ordu** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 361; cilt VI: 4429; Gülensoy, 1988: 243; Korkmaz, 1994: 104; Günşen, 2002: 462; Demir, 2022:307; Gemalmaz, 1995, cilt III: 29).

2. ağ / ak: “Ak, beyaz (VN 229, 231, 254, 375, 534, 744, 787).”

Eski Türkçe döneminden itibaren *ak* biçiminde ve ‘beyaz’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 58), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ak / ağ* biçimi ve ‘beyaz’ anlamıyla geçmiştir (Ötüken Sözlük, 2007: 125; Tarama Sözlüğü, 2006: 2; Parlatur, 2006: 59). Sözcük, *ağ* biçimi ve ‘ak, beyaz’ anlamıyla **-Isparta İğdir; -Denizli Çivril, Buldan; -Kütahya; -Eskişehir Yakakayı, Bozan; -Kocaeli Kandıra; -Zonguldak Cumayanı; -Amasya Varay; -Tokat Çamlıbel, Dodurga Artova, Zile; -Ordu; -Bayburt köyleri; Çamlıköy -Gümüşhane; -Artvin Erkinis, Yusufeli, Çayağzı, Şavşat, Bağlıca, Ardanuç; -İğdir ve köyleri; -Ardahan Kızıllıçakçak, Arpaçay, Koyundere, Ahıska, Ölçek -Kars köyleri; -Bitlis; -Diyarbakır; -Kilis; -Gaziantep; -Maraş Afşin, Elbistan; -Hatay Reyhanlı, Antakya; -Sivas Kangal ve köyleri, Şarkışla ve köyleri,**

Gemerek ve köyleri, Divriği; **-Yozgat** ve köyleri; **-Ankara** Hasanoğlan; **-Kayseri** Pınarbaşı, Bünyan; **-Niğde**; **-Adana** Karaisalı, Kadirli; **-İçel** Silifke; **-Antalya** Serik, Elmalı; **-Erzurum**; **-Kerkük**; **-Konya** ağzlarında; ‘başörtüsü, namazbezi, tülbent anlamıyla **-Sivas**; **-Kayseri**; **-Niğde** ağzında; ‘kaput bezi’ anlamıyla **-İğdır**; **-Kars** ağzında; ‘ilkbaharda böceklerin meyva ağaçları üzerinde yaptıkları pamuk’ anlamıyla **-Uşak** ağzında; ‘göze inen perde, ak’ anlamıyla **-Çorum**; **-Artvin**; **-Kars** ağzında; ‘süt, yoğurt, ayran vb. ürünler’ anlamıyla **-Artvin** ağzında; (Gemalmaz, 1995, cilt III: 18; TDS, 1963 cilt I: 77; cilt VI: 4408); **ag** biçimi ve ‘ak’ anlamıyla **-Urfa** ağzında (Özçelik, 1997: 255); **ak** biçimi ve ‘tülbent, başörtüsü, beyaz yaşmak’ anlamıyla **-Isparta**; **-Niğde**; **-Konya** ağzında; ‘göz bebeğine inen beyaz leke, boz’ anlamıyla **-Niğde** ağzında; ‘ayran’ anlamıyla **-Samsun**; **-Malatya** ağzında; ‘iç çamaşırı’ anlamıyla **-Amasya** ağzında (TDS, 2009, cilt I: 135); **ah** biçimi ve ‘beyaz, ak’ anlamıyla **-Malatya** Arapkir; **-Sivas** Divriği; **-Yozgat** Sorgun ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 121).

3. ağdur-: “Yükseltmek, yukarıya doğru çıkarmak (VN, 675).”

Sözcük Eski Türkçede *ag-* biçimiyle ‘yukarı çıkmak’ anlamında kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 145). Eski Anadolu Türkçesinde *-dur* ettirgenlik olarak *agdur-* biçimiyle ve ‘yükseltmek, yukarı çıkartmak’ (Paçacıoğlu, 2016: 44) anlamıyla kullanılan sözcük, Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *ağdur-* ‘bir tarafa eğmek, meylettirmek; Alt üst etmek, çevirmek’ anlamında kullanılmıştır (Parlatır, 2006: 49). Sözcük, Türkiye Türkçesinde *ağ-* biçimi ve ‘yükselmek, yukarı doğru çıkmak’ anlamıyla kullanılırken ‘terazi ve yükte denge yitirilerek bir yanı daha ağır hale gelmek, aşağı inmek’ anlamıyla ve *ağdırmak* biçimiyle **-Isparta** Keçiborlu ağzında; *ağadıрмаğ* biçimiyle **-Yozgat** Sorgun ağzında; *ağdırmak* biçimiyle **-Afyon** Dinar, Bolvadin; **-Uşak** Eşme; **-Isparta** Yalavaç; Eğridir; Şarki Karaağaç; Senirkent; Keçiborlu; **-Burdur** Tefenni, Yeşilova Bucak; **-Denizli** Buldan, Tavas, Çal, Çivril, Sarayköy; **-Aydın** Sürez, Bozdoğan; **-İzmir** Seferihisar; **-Manisa** Alaşehir, Akhisar, Turgutlu; **-Balıkesir**, İvrindi, Burhaniye, Savaştepe; **-Çanakkale** Ayvacık; **-Bursa** İnegöl, **-Kütahya** Simav, Emet; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Kocaeli** Gebze; **-Bolu**; **-Zongoldak** Safranbolu; **-Kastamonu** Araç; **-Çankırı** Kurşunlu; **-Çorum**; **-Amasya** Merzifon; **-Tokat** Zile; **-Ordu** Ünye; **-Bayburt**; **-Gümüşhane**; **-Maraş** Afşin; **-Sivas** Divriği; **-Yozgat** Boğazlı; **-Ankara** Nallıhan; **-Kayseri** Pınarbaşı; **-Nevşehir**; **-Konya** Ermenek, Beyşehir; **-İçel**, Silifke, Mut; **-Antalya** Korkuteli; **-Muğla** Bodrum ağzlarında; *ağdırmak* biçimiyle **-Tokat** Niksar ağzında; *avdırmak* biçimiyle **-Aydın** Bozdoğan; *ağdırmak* biçimi ve ‘yükseltmek, havaya

doğru kaldırmak, omuza almak’ anlamıyla **-Kilis; -Gaziantep; -Maraş Afşin; -Niğde** Bor ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 102 103 104; cilt VI: 4411).

4. ağac/ağaç: “Kökü toprak altında kalan, gövdesi yukarıya doğru yükselen uzun ömürlü bitki (VN, 342). 2. Doğadaki ağaçların bütünü, ormanlar, nebatat (VN, 235 345).”

Eski Türkçede *ığaç* biçimi ve ‘ağaç anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 193), Eski Anadolu Türkçesine *agaç / agaş* biçimi ve ‘ağaç’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 43; Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 126). Osmanlı Türkçesinde *ağaç* biçimi ve ‘sopa değnek; bir kilometre kadar olan bir uzunluk ölçüsü; 68 santim uzunluğunda ağaçtan yapılmış arşın’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 15), Türkiye Türkçesinde *ağaç* biçimi ve ‘meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *agaç* biçimi ve ‘ağaç’ anlamıyla **-Uşak** ağzında (Gülsevin, 2002: 370) *ağaç* biçimi ve ‘ağaç’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 147); *agaş* biçimi ve ‘ağaç’ anlamıyla **-Afyonkarahisar Dinar; -Kars; -Elazığ; -Kütahya; -Erzurum; -Elazığ Keban, Baskil; -Uşak** ağzında (TDS, 2009, cilt I: 85; Gemalmaz, 1995: 61; Buran, 1997: 183; Gülsevin, 2002: 370); *ağeş* biçimi ve ‘ağaç’ anlamıyla **-Isparta Yalavaş; Güney-Batı Anadolu** ağızlarında (TDS, 2009, cilt I: 85; Korkmaz, 1994: 103); *ağıç* biçimi ve ‘ağaç’ anlamıyla **-Burdur Yeşiolva** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 85).

5. ağla-: “Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek (VN, 559, 676, 688,759).”

Eski Türkçede *ığla-* biçimi ve ‘gözyaşı dökmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 197), Eski Anadolu Türkçesine *agla- / ığla- / yığıla-* biçimi ve ‘ağlamak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 46 285 773). Osmanlı Türkçesinde *agla-* biçimi ve ‘gözyaşı dökmek, sızlanmak, yakınmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 50), Türkiye Türkçesinde *agla-* biçimi ve ‘üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *ağlamak* biçimi ve ‘ağlamak’ anlamıyla **-Artvin Yusufeli** ağzında (Turan, 2006: 183); *avlamak* biçimi ve ‘ağlamak’ anlamıyla **-Bolu; -Ordu Fatsa** ağzında; *yığlamak* biçimi ve ‘ağlamak’ anlamıyla **-İzmir; -Kerkük** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 389; cilt VI: 4264).

6. ağrı: “Şiddetli acı, doğum ağrısı (VN, 233).”

Eski Türkçede *ağrı* biçimi ve ‘sancı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 200), Eski Anadolu Türkçesi *agrı / ağrığ* biçimi ve ‘ağrı’ anlamında kullanılmıştır

(Paçacıoğlu, 2016: 47 48). Osmanlı Türkçesinde *ağrı* biçimi ve ‘acı, ıstırap, dert, illet’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 16), Türkiye Türkçesinde *ağrı* biçimi ve ‘sinir uçlarının şiddetli biçimde uyarılmasıyla ortaya çıkan, vücudun herhangi bir yerinde oluşan rahatsızlık hissi; veba’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *ağrı* biçimi ve ‘soğuktan ileri gelen bir çeşit hastalık’ anlamıyla **-Kastamonu** Araç ağzında; ‘yara, çıban gibi hastalıklara verilen ad’ anlamıyla **-Muğla** Milas ağzında; ‘Tifo’ anlamıyla **-Bolu** Gerede; **-Zonguldak** Safranbolu; **-Kastamonu** Safranbolu; **-Sinop** Boyabat; **-Ankara** Kızılcahamam, Ayaş ağzında; ‘sığır ve koyunlarda sıcak ve yağlılıktan ileri gelen bir hastalık’ anlamıyla **-Çorum**, **-Sivas** Şarkışla; **-Yozgat** Boğazlayan ağzında (TDS, 2009, cilt I: 109); *ağrık* biçimi ve ‘ağrı, sancı, yel’ anlamıyla **-Ordu** Ünye; **-Bitlis** ağzında; ‘hastalık’ anlamıyla **-Gümüşhane** ağzında (TDS, 2009, cilt I: 110) *argı* biçimi ve ‘ağrı, sızı, acı’ anlamıyla **-Gaziantep** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 311).

7. ağulu: “Zehirli (VN, 339).”

Eski Türkçede *ağu* biçiminde ‘zehir’ anlamıyla kullanılmıştır (Tietze, 2021: 200). Eski Anadolu Türkçesinde *ağu* biçimiyle ‘zehir’ anlamında (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 30) kullanılan sözcüğün, Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *ağı* biçimiyle ve ‘zehir, acı, dert, ızdırıp’ anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. (Tebdiz ‘ağu’ maddesi; Parlatır, 2006: 51). Sözcük Türkiye Türkçesinde *ağı* biçimi ve ‘zehir anlamıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük, türetilmiş biçimiyle (ağulu) ağızlarda tespit edilememiştir. Ancak arada büyük bir anlam farkı olmaması sebebiyle sözcüğün Türkiye Türkçesi ağızlarındaki hali çalışmaya dahil edilmiştir. Bu bağlamsa sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında da sızıcı ‘ğ’ ünsüzü teleffuzu söz konusu olan sözcüğün *ağu* biçimi ve ‘zehir’ anlamıyla **-İzmir** Bornova; **-Manisa** Akhisar; **-Balıkesir** Bandırma; **-Düzce**; **-Bolu**; **-İstanbul** Yeniköy; **-Kastamonu** Cide, Bektemur; **-Amasya**; **-Tokat** Artova; **-Ordu** Arpaköy; **-Giresun** Tirebolu; **-Trabzon**; **-Gümüşhane** Tekke; **-Rize** Pazar, Selimiye, Yolbaşı, Muradiye; **-Artvin** Şavşat, Yusufeli, Ardauç, Hopa; **-İğdır**; **-Ardahan**; **-Kars köyleri**; **-Erzurum ve ilçeleri**; **-Van** Erciş; **-Bitlis**; **-Diyarbakır** Hani, Lice; **-Muş**; **-Tunceli** Hozat; **-Elâzığ** Ağın; **-Sivas** Gemerek, Vazıldan, Divriği, Yıldızeli, Gürün; **-Yozgat**; **-Ankara ve çevresi** **-Niğde** Bor; **-Tekirdağ** Saray ağızlarında; sözcüğün *au* biçiminde ve ‘zehir’ anlamıyla **-Kırşehir** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt 1: 114; Günşen 2000:462).

8. ak-: “Sıvı maddeler aşağı yönelmek (VN, 293, 561).”

Eski Türkçede *ak* biçimi ve ‘su gibi gitmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 214), Eski Anadolu Türkçesi *ag-/ah-/ak-* biçimi ve ‘akmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 43 49 50). Osmanlı Türkçesinde *akmak* / *ağmak* biçimi

ve ‘akmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 17), Güncel Türkçe Sözlükte *akmak* biçimi ve ‘sıvı maddeler aşağıya yönelmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *akmak* biçimi ve ‘ağaçlara su yürümek; akmak’ anlamıyla **-Isparta** Yalavaç, **-Afyon** Sultandağı; **-Diyarbakır** ağzında (TDS, 2009, cilt I:159; cilt VI:4414; Erten, 2011: 147); *ahmak* biçimi ve ‘akmak’ anlamıyla **-Erzurum**; **-Urfa**; **-Kırşehir**; **-Artvin** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 19; Özçelik, 1997: 255; Günşen, 2000: 460; Turan, 2006: 183); *ahmak* biçimi ve ‘sızmak’ anlamıyla **-Diyarbakır** Çermik ve Çüngüş ağzında görülür (Özçelik-Boz, 2001: 237).

9. akıt-: “Akmasını sağlamak, dökmek (VN, 338, 761).”

Eski Türkçede *akıt-* biçimi ve ‘akın etmek / ettirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 59), Eski Anadolu Türkçesine *agıt-* / *ahıt-* / *akıt-* biçimi ve ‘akıtmak, damlatmak, göndermek’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 46 49 50). Osmanlı Türkçesinde *ahıtmak* / *akdurmak* biçimi ve ‘akıtmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 5 6), Türkiye Türkçesinde *akıtmak* biçimi ve ‘akmasını sağlamak, akmasına yol açmak; dökmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *akıtmak* biçimi ve ‘işemek’ anlamıyla **-Afyon** Sandıklı, Bolvadin, Dinar, Sultandağı; **-Uşak** Eşme; **-Isparta** Senirkent, Yalvaç; **-Burdur** Tefenni, Yeşilova; **-Denizli** Çivril, Sarayköy; **-Aydın** Bozdoğan; **-Manisa** Alaşehir; **-Bursa** İnik; **-Kütahya** Emet; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Kastamonu**; **-Çankırı** Şabanözü, Eskipazar, Kurşunlu; **-Çorum**; **-Tokat** Zile; **-Trabzon**; **-Gümüşhane**; **-Rize**; **-Kilis**; **-Gaziantep**; **-Maraş**; **-Sivas** Gemerek, Zara; **-Yozgat**; **-Kayseri**; **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek; **-İçel** Silifke; **-Antalya** Kaş, Elmalı ağızlarında (TDS, 2009, cilt I: 154; cilt VI: 4414); *akıtmak* biçimi ve ‘işemek’ anlamıyla **-Burdur**; **Isparta** Gelendost; **-Eskişehir** ağzında (TDS, 2009, cilt I: 154); *akıtmak* biçimi ve ‘meylettirmek, çekmek, çevirmek’ anlamıyla **-Isparta** Yalvaç; **-Burdur** Yeşilova ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 154).

10. alın: “Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü (VN, 132, 133, 134, 135).”

Eski Türkçede *alın* biçimi ve ‘yüzün üst kısmı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 264); Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde *alın* biçimi ve ‘alın, ön taraf, cephe’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 56; Tarama Sözlüğü, 2009: 20). Türkiye Türkçesinde *alın* biçimi ve ‘yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü’ anlamıyla yer bulan sözcük Türkiye Türkçe ağızlarına geçerken benzeşmeye uğramış, *ann* biçimi ve ‘karşı, alın’ anlamıyla **-Niğde** Bor ağzında tespit edilmiştir (TDS, 2009, cilt I: 275).

11. ana: “Bir çocuğu dünyaya getiren kişi, Hz. Peygamberin annesi (VN, 136, 198, 233, 249, 255).”

Eski Türkçede *ana* biçimi ve ‘anne’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2009, cilt I: 290), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ana* biçimi ve ‘anne’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 60; Parlatır, 2006: 86). Türkiye Türkçesinde de *ana* biçimi ve ‘anne’ anlamıyla yer bulan sözcük, ***ana*** biçimi ve ‘anne’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Elazığ** Keban, Baskil; **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzlarında (Erten, 2011: 148; Olcay, 1995: 50; Özçelik-Boz, 2001: 237; Gemalmaz, 1995, cilt III: 24; Buran, 1997: 183); ***ane*** biçimi ve ‘anne’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 148).

12. aňlamak: “Kavramak, idrak etmek, hakkıyla öğrenmek (VN, 60, 143, 144).”

Eski Türkçede *āñ* sözcük kökü ve ‘düşünce, idrak, anlayış’ anlamından türeyen *āñla-* biçiminde kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 71); Eski Anadolu Türkçesine *agna-/aňla-* biçimi ve ‘anlamak’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 47 65). Osmanlı Türkçesinde *aňlamağ / aňlamak* biçimi ve ‘telakki etmek; anlamak’ anlamıyla kullanılmıştır (Tarama Sözlüğü, 2009: 10), Türkiye Türkçesinde *anlamak* biçimi ve ‘bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak; fahmetmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ***anlamak*** biçimi ve ‘anlamak, idrak etmek’ anlamıyla **-Konya Kadınhanı; -Diyarbakır; -Doğu Trakya; Artvin** Yusufeli ağzında (TDS, 2009, cilt I: 275; Erten, 2011: 148; Olcay, 1995:50; Turan, 2006: 186); ***ağnamak*** biçimi ve ‘anlamak’ anlamıyla **-Zonguldak** Devrek; **-Amasya** Merzifon; **-Tokat** Zile, Artova; **-Artvin** Şavşat; **-Gaziantep; -Maraş** Elbistan, Afşin; **-Sivas** Zara; **-Yozgat; -Erzurum; -Artvin** Yusufeli (TDS, 2009, cilt I: 107; Gemalmaz, 1995 cilt III: 19; Turan, 2006: 183); ***annamak*** biçimi ve ‘anlamak’ anlamıyla **-Burdur** Tefenni; **-Balıkesir; -Samsun; -Ordu; -Kars** Ahıska; **-Hatay** Yayladağı; **-Sivas** Gürün; **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek; **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Güney-Batı Anadolu; -Erzurum; -Elazığ** Keban Baskil; **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Artvin** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 277; Erten, 2011: 148; Olcay, 1995:50; Gemalmaz, 1995 cilt III: 25; Özçelik-Boz, 2001: 237; Korkmaz, 1994: 104; Turan, 2006: 186)

13. arka: “Sırt (VN, 231).”

Eski Türkçede *arka* biçimi ve ‘sırt’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 337), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *arha / arka* biçimi ve ‘arka, sırt, geri taraf’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 69 71; Tarama Sözlüğü, 2009: 23). Türkiye Türkçesinde *arka* biçimi ve ‘bir şeyin sırt durumunda olan yüzey’ anlamıyla yer

bulan sözcük, **arka** biçimi ve ‘arka anlamıyla -**Diyarbakır**; -**Doğu Trakya**; -**Uşak** ağzında (Erten, 2011: 148; Olcay, 1995:51; Gülsevin, 2002: 370) ; **arha** biçimi ve ‘arka, sırt, geri taraf’ anlamlarıyla -**Tokat Zile**; -**Kars Ahıska**; -**Artvin Yusufeli**, -**Sivas Divriği**; -**Diyarbakır**, **Çüngüş**, **Çermik**; -**Erzurum**; -**Urfa**; -**Kırşehir**; -**Ordu** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 311; Erten, 2011: 148; Gemalmaz, 1995, cilt III: 27; Özçelik, 1995: 255; Özçelik-Boz, 2001:237).

14. armağan: “Hediye, andaç (VN, 401).”

Orta Türkçe döneminde *armağan / yarmağan* biçimi ve ‘hediye’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy; 2007, cilt I: 79), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *armağan* biçimi ve ‘hediye’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 72; Parlatur, 2006: 100). Türkiye Türkçesinde *armağan* biçimi ve ‘hediye’ anlamıyla yer bulan sözcük, **armaan** biçimi ve ‘hediye’ anlamıyla -**Amasya**; -**Ankara** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 328).

15. art: “Peş, arka, geri (VN, 317).”

Eski Türkçede *art* biçimi ve ‘arka’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze; 2021, cilt I: 330), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ard / art* biçimi ve ‘arka, sırt, yokuş’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 68 73; Tarama Sözlüğü, 2009: 23). Türkiye Türkçesinde *art* biçimi ve ‘arka’ anlamıyla yer bulan sözcük, **ard** biçimi ve ‘arka’ anlamıyla -**Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 148).

16. artuk: 1. “Başka. 2. Gayrısı, dışında. 3. Fazla, ziyade (VN, 30, 577, 752, 150, 514, 615, 577).”

Sözcük Eski Türkçe döneminde *art-* fiil köküne *-uk* yapım ekinin getirilmesiyle oluşmuş ve ‘çok; pek çok; sayıca fazla, artık; fazla; kalabalık; daha çok; aşırıca; ziyade; artık’ anlamlarında kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 303). Eski Anadolu Türkçesine *artuk* biçiminde ve ‘-den başka, fazla vb.’ anlamlarıyla geçen sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 74), Osmanlı Türkçesinde *artuk* biçimiyle ve ‘fazla, başka’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘artuk’ maddesi). Sözcük, **artuk** biçimi ve ‘başka’ anlamıyla -**Kilis -Gaziantep**; -**Maraş**; -**Niğde** ağızlarında (TDS, 2009, cilt I: 334); **artıh** biçimiyle ve ‘fazla, başka’ anlamlarıyla -**Tokat Reşadiye**; -**Kars Ahıska**; -**Yozgat** Sorgun ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt I: 334).

17. artur-: “Fazla hale getirmek, çoğaltmak (VN 300, 577).

Eski Türkçede *artur-* biçiminde ve ‘çoğaltmak, yükseltmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 80), Eski Anadolu Türkçesine *artur-* / *arttur-* biçimi ve ‘çoğaltmak, artırmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 74). Osmanlı

Türkçesinde *artdır-* / *artur-* biçimi ve ‘artmasına sebep olmak, çoğaltmak ve yükseltmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 102; Tarama Sözlüğü, 2009: 14), Türkiye Türkçesinde *artırmak* biçimi ve ‘artmasını sağlamak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *artırmak* biçimi ve ‘varlıklı hale gelmek’ anlamıyla **-Afyon** Sultandağı ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4426); *artırmak* / *artırmak* biçimi ve ‘artırmak’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 28); *artırmak* biçimi ve ‘salıncakta hızı fazlalaştırmak’ anlamıyla **-Rize** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 336).

18. avuç: “Elin yarı yumulmuş durumu (VN, 341).”

Eski Türkçede *adut* biçimi ve ‘elin yarı yumulmuş durumu, elin iç tarafı’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 396), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *aviç* / *avuç* biçimi ve ‘avuç’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 84 85; Ötügen Sözlük, cilt I: 366). Türkiye Türkçesinde *avuç* biçimi ve ‘elin yarı yumulmuş durumu’ anlamıyla yer bulan sözcük, *avuç* biçimi ve ‘avuç’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 149); *aviç* biçimi ve ‘avuç’ anlamıyla **-Isparta** Keçiborlu, Şarki Karaağaç; **Afyon** Sultandağı; **-Kırşehir** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 382; cilt VI: 4432; Günşen, 2002: 462).

19. ayak: “1. Bedenin en aşağıda bulunan, yere basan kısmı (VN, 310). 2. Yarım arşın uzunluğunda bir ölçü birimi (VN, 777).”

Eski Türkçede *adak* biçimi ve ‘üstünde durulan uzuv’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 399), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *adak* / *ayag* / *ayak* / *ayah* biçimi ve ‘ayak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 39 87; Tarama Sözlüğü, 2009: 30). Türkiye Türkçesinde *ayak* biçimi ve ‘bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü’ anlamıyla geçen sözcük *ayag* biçimi ve ‘ayak’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 149); *ayağ* biçimi ve ‘ayak’ anlamıyla **-Bitlis** ağzında (TDS, 2009, cilt I: 397); *ayah* biçimi ve ‘ayak’ anlamıyla **-Artvin** Ardanuç, Yusufeli; **-Kars** Ahıska; **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Erzurum**; **-Kırşehir** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 399; Erten, 2011: 149; Gemalmaz, 1995 cilt III: 32; Özçelik-Boz, 2001: 238).

20. ayru: “Uzakta, ayrılmış (VN, 591).”

Sözcük, Eski Türkçede *adrı* biçiminde ve ‘ayrılmış, beraber değil, kendi başına; başka, farklı’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Tietze, 2021, cilt I: 415). Sözcük, Eski Anadolu Türkçesine *ayru* biçiminde ve ‘uzak; ayrı, başka, artık, bundan sonra’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 91). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ise *ayrı* / *ayruğ* biçimiyle ve ‘ayrı, uzak, başka; aralıklı’ anlamlarıyla geçmiştir (Tebdiz ‘ayru’ maddesi; Paçacıoğlu, 2006: 130). Türkiye Türkçesinde *ayrı* biçimiyle ve ‘ayrı’ anlamıyla

kullanılan sözcük, **ayru** biçimi ve ‘ayrı’ anlamıyla **-Ordu** Aybastı ağzında görülür (Aydın, 1992: 195).

21. ayruk: “1. Başka, başkası, başkaları. 2. Başka, bundan başka. 3. Artık, bundan böyle (VN 150, 492, 493, 494, 496, 308, 775, 776).”

Bu sözcük Eski Türkçe “ayrı, ayrılmış” anlamında *adruk* biçimiyle kullanılan *adruk* sözcüğünden evrilmiştir. Sözcük, Eski Türkçe “ayırma” anlamında kullanılan *adır-* sözcüğüne Eski Türkçe +*Uk* fiilden isim yapım eki getirilerek türetilmiş (Nişanyan Sözlük ‘ayrı’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesinde *ayrug / ayrık / ayruk* biçimiyle ve ‘artık, bundan sonra; başka, artık, ayrıca’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 91); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *ayrık / ayruğ / ayruk* biçimleriyle ve ‘başka, ayrı, bundan sonra’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘ayrık/ayruğ/ayruk’ maddesi; Parlatır, 2006: 130; Paçacıoğlu, 2006: 130). Türkiye Türkçesinde *ayrık* biçimi ve ‘ayrı, ayrılmış, ayrı duran’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, **ayruk** biçimi ve ‘artık’ anlamıyla **-Bolu** Gerede; **-Erzincan**; **-Konya** Akşehir ağzında; **ayruk** biçimi ve ‘başka’ anlamıyla **-Kastamonu** İnebolu; **-Trabzon** Vakfıkebir ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 431).

22. bağır: “Göğüs, sine (VN, 561).”

Eski Türkçede *bağır* biçimi ve ‘ciğer, bağırsak gibi vücut boşluklarında bulunan organların ortak adı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 445), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bağır* biçimi ve ‘ciğer, karın, göğüs, yürek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 97; Tarama Sözlüğü, 2009: 34; Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 424). Türkiye Türkçesinde ‘ciğer, bağırsak vb. vücut boşluklarında bulunan organların ortak adı’ anlamıyla yer bulan sözcük, ‘göğüs’ anlamı ve **bağar** biçimiyle **-Sivas** Gemerek ağzında; **bār** biçimiyle **-Samsun**; **-Uşak** ağzında; **barğ** biçimiyle **-Gaziantep** ağzında; (TDS, 2009, cilt I: 532; Gülsevin, 2002: 371).

23. bağla-: “Denk yapmak, paket yapmak (VN, 176). 2. Namazda elleri kavuşturmak (VN, 588).”

Eski Türkçede *bağla-* biçimi ve ‘çözmenin aksi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 446), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bağla- / boğla-* biçimi ve ‘kapamak; engel olmak; bağlamak, düğümlemek; sarmak, hasıl etmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 98; Tarama Sözlüğü, 2009: 35; Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 425). Türkiye Türkçesinde *bağlamak* biçimi ve ‘denk yapmak, paket yapmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, **bağlamak** biçimi ve ‘bağlamak’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 149); **balamak / bälamak** biçimi ve ‘bağlamak’ anlamıyla **-Samsun**; **-Gaziantep**; **-Ankara**; **-Doğu Trakya**; **-Uşak** ağzında; **bağlémek** biçimi ‘bağlamak’ anlamıyla **-Kars** Ahıska; **baylamak** biçimi ve ‘bağlamak’ anlamıyla **-Bolu**

Akçaşehir; **-Tokat** Reşadiye ağzında; **boğamak** biçimi ve ‘bağlamak’ anlamıyla **-Isparta** Senirkent ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 498; Olcay, 1995: 53).

24. bak-: “1. Görmek için yönelmek (VN 250, 728). 2. Görmek, anlamak, idrak etmek (VN 303, 315). 3. Bir şeyden yola çıkmak, bir açıdan ele almak (VN 515).”

Orta Türkede *bak-* biçimi ve ‘bakışını bir şeye çevirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 105), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde *bah-* / *bak-* biçimi ve ‘bakmak, ilgilenmek; aramak, beklemek, gözlemek’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 98 99; Parlatır, 2006: 151; Tarama Sözlüğü, 2009: 23). Güncel Türkçe Sözlükte *bakmak* biçimi ve ‘bakışını bir şeyin üzerine çevirmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, ***bakmak*** biçimi ve ‘bakmak’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 149; Olcay, 1995: 52); ***bahmak*** biçimi ve ‘bakmak’ anlamıyla **-Elazığ Kesirik;** **-Ankara;** **-Niğde Bor;** **Diyarbakır;** **-Urfa** ağzında görülür (Erten, 2011: 149; Özçelik, 1997: 256; TDS, 2009, cilt I: 488).

25. barmak: 1. “El organında bulunan beş uzantıdan her biri (VN, 252, 333, 338).”

Eski Türkçe döneminde ‘el organında bulunan beş uzantıdan her biri’ anlamını karşılamak için ‘ärnäk/erngäk’ sözcüğü kullanılırdı (Kurt, 2017: 51). Eski Anadolu Türkçesi dönemine gelindiğinde aynı anlamı karşılamak suretiyle ‘barmak’ sözcüğü kullanılmıştır (Ötügen Sözlük, 2007, cilt I: 471). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *barmak* / *barmah* biçimiyle ve ‘el organında bulunan beş uzantıdan her biri’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz, ‘barmak, parmak’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 24), Türkiye Türkçesinde *parmak* biçimi ve ‘bazı hayvanlarda ve insanda ellerin ve ayakların bitiş noktasını moluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her bir tanesi’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ***barmak*** biçimi ve ‘parmak’ anlamıyla **-Balıkesir;** **-Bolu Mudurnu;** **-Trabzon Sürmene;** **-Tokat** Reşadiye; **-Ordu** Fatsa, Akkuş; **-Giresun** Görele; **-Gümüşhane;** **-Kilis** **-Gaziantep;** **-Hatay** Antakya; **-Konya** Kadınhanı ağzında; ***barmah*** biçimi ve ‘parmak’ anlamıyla **-İğdir;** **-Kars;** **-Van** Erciş ağzında; ***barnak*** biçimi ve ‘parmak’ anlamıyla **-Isparta** Yalvaç, Keçiborlu, Senirkent; **-Bursa;** **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Bolu;** **-Düzce;** **-Maraş** Göksun; **-Hatay** Yayladağı, Antakya; **-Yozgat;** **-Ankara;** **-Kayseri** Develi; **-Konya;** **-Adana;** **-İçel** Tarsus, Silifke ağzında; ***bamak*** biçimi ve ‘parmak’ anlamıyla **-Isparta** Yalvaç; **-Burdur** Yeşilova, Tefenni; **-Denizli** Acıpayam, Tavas, Çivril ağzında; ***bamrak*** biçimi ve ‘parmak’ anlamıyla **-Ankara** ağzında; ***bannak*** biçimi ve ‘parmak’ anlamıyla **-Amasya** Merzifon; **-Niğde** Bor; **-İçel** Gülnar ağzında; ***barbah*** biçimi ve ‘parmak’ anlamıyla **-Kars** Ahıska ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 512 513 534).

26. bencileyin: “Benim gibi (VN, 504, 527, 660).”

Eski Türkçede *ben* zamir köküne getirilen *ci+leyin* ekiyle ‘benim gibi’ anlamını üstlenen sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 131), Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde *bencileyin* biçimi ve ‘benim gibi’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 118; Tarama Sözlüğü, 2009: 30). Türkiye Türkçesinde *bencileyin* biçimi ve ‘benim gibi’ anlamında yer bulan sözcük, *bencilen* biçimi ve ‘benim gibi’ anlamıyla **-Denizli** Tavas ağzında; *bencileyin* biçimi ve ‘bence’ anlamıyla **-Aydın** Nazilli; **-Malatya**; **-Niğde** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 626).

27. belür-: “Ortaya çıkmak, görünür olmak (VN, 153, 291).”

Bu sözcüğün durumu, kökü için Nişanyan Sözlük ‘Eski Türkçe belgür- “meydana çıkmak, belli olmak” fiilinden evrilmiştir. Bu fiil Eski Türkçe anlamı bilinmeyen yazılı örneği bulunmayan *bel- fiilinden Eski Türkçe +(g)Ur- ekiyle türetilmiştir.’ şeklinde açıklama yapmıştır (Nişanyan Sözlük, ‘belirmek’ maddesi). Öte yandan Tietze sözcüğün kökünü *belgür-*, biçiminde alırken (Tietze, 2021, cilt I: 532) Gülensoy *bel+gü+r-* (Gülensoy, 2007, cilt I: 130), Çağbayır *bel-gür* biçiminde almıştır. Sözcüğün Eski Türkçedeki anlamı ise tüm araştırmacılarca ‘zuhur etmek, ortaya çıkmak, meydana çıkmak, belirlemek’ biçiminde ortaktır. Sözcük Eski Anadolu Türkçesinde *belür-* biçimiyle ve ‘görünmek, meydana çıkmak’ anlamıyla yer almıştır (Paçacıoğlu, 2016, 118). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *belür-* biçimiyle ve ‘belirmek, ortaya çıkmak, meydana çıkmak, belli olmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘belür-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 30), Güncel Türkiye Sözlükte ‘ü’ sesinin ‘i’ sesine dönüşerek düzleşmesi sonucu *belir-* biçimiyle ve ‘Önce belli veya görünür olmayan bir şey tezahür etmek.’ anlamıyla yer almıştır. Sözcük, ‘belirmek, meydana çıkmak’ anlamı ve *belgilenmek* biçimiyle **-Konya** Kadınhanı ağzında; *bellermek* biçimiyle **-İçel** Silifke ağzında; *belurmek* biçimiyle **-Amasya** ağzında; *belürmek* biçimiyle **-Yozgat** Haydarbeyli ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I:614)

28. beze-: “Süslemek (VN, 222).”

Eski Türkçede *bediz* sözcük tabanına getirilen +(g)A isimden fiil yapım ekiyle oluşturulmuş ve ‘süslemek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 562; Gülensoy, 2007, cilt I: 137; Nişanyan Sözlük ‘bezemek’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesine *bediz-* / *beze-* biçimi ve ‘süslemek’ anlamıyla kullanılır (Paçacıoğlu, 2016: 114-123). Osmanlı Türkçesinde *bezemek* / *bizemek* biçimi ve ‘süslemek, donatmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 32), Türkiye Türkçesinde *bezemek*

biçimi ve ‘süslemek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **bézemah** biçimi ve ‘süslemek’ anlamıyla **-Urfa** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 650).

29. biñ: “Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı (VN, 67,759, 789).”

Eski Türkçede *biñ* biçimi ve ‘bin sayısı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 593), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *biñ / miñ* biçimi ve ‘bin’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 124 460; Tarama Sözlüğü, 2009: 34 154). Türkiye Türkçesinde *bin* biçimi ve ‘dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı’ anlamıyla kullanılan sözcük, *bin / biñ* biçimi ve ‘bin’ anlamıyla **-Diyarbakır, -Kütahya; -Doğu Trakya; -Güney-Batı Anadolu** ağızlarında (Erten, 2011: 150; Olcay, 1995: 55; Gülensoy, 1988: 244; Korkmaz, 1994: 105); *bin* biçimi ve ‘bin’ anlamıyla **-Kars Ahıska; -İğdır; -Uşak** ağzında görülür (Gülsevin, 2002: 372; TDS, 2009, cilt IV: 3201; cilt VI: 4598).

30. bin-: “Bir binitin üzerine oturmak (VN, 378).”

Eski Türkçede *bin-* biçimi ve ‘üstüne çıkmak, üstünde gitmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 594); Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bin- / min-* biçimi ve ‘binmek çıkmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 130 460; Tarama Sözlüğü, 2009: 34 154). Güncel Türkçe Sözlüğe *binmek* biçimi ve ‘yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, *binmek* biçimi ve ‘binmek’ anlamıyla **-Diyarbakır, -Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 150; Gemalmaz, 1995, cilt III: 45); *minmek* biçimi ve ‘binmek’ anlamıyla **-Denizli; -Kars; -Van Erciş; -Güney-Batı Anadolu; -Uşak** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 3202; Korkmaz, 1994: 105; Gülsevin, 2002: 372).

31. bir: “Sayıların ilki, bu sayı kadar olan (VN 33, 35, 41, 42, 56, 60, 158, 178, 202, 203, 211, 228, 231, 233, 254, 256, 259, 267, 312, 313, 400, 457, 494, 497, 500, 503, 505, 506, 509, 511, 548, 558, 573, 599, 639, 658, 695, 716, 723, 729, 743, 753, 771, 772, 77).”

Eski Türkçede *bir* biçimi ve ‘bir sayısı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 148), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bir* biçimi ve ‘bir sayısı’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 130; Parlatır, 2006: 201). Güncel Türkçe Sözlükte *bir* biçimi ve ‘sayıların ilki’ anlamıyla yer bulan sözcük, *bir* biçimi ve ‘bir’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 150; Gemalmaz, 1995, cilt III: 45; Olcay, 1995: 55); *bi* biçimi ve ‘bir’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Afyon Dinar; -Burdur Tefenni; -Denizli Çal, Tavas; -Balıkesir Susurluk; -Bolu Mudurnu; -Kocaeli; -Bartın; -Zonguldak; -Amasya Merzifon; -Rize, -Van Erciş;**

-Yozgat Sorgun; **-Niğde** Bor; **-Ankara**; **-Ordu**; **-Urfa**; **-Uşak**; ağzında görülür (Aydın, 1992: 196; Erten, 2011: 150; Gemalmaz, 1995, cilt III: 45; Gülsevin, 2002: 372; Olcay, 1995: 54; Özçelik, 1997: 256; TDS, 2009, cilt I: 676 677; cilt VI: 4460).

32. birez: “Bir parça, azıcık (VN 288, 758).”

Eski Türkçede *bir + az* sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan ve ‘yeteri kadar, azıcık’ anlamıyla kullanılan sözcük ‘bir sayısı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 149), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *birez* biçimi ve ‘biraz’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 131; Parlatır, 2006: 35). Güncel Türkçe Sözlükte *biraz* biçimi ve ‘azıcık; yeterli ölçüden daha az’ anlamıyla yer bulan sözcük, *biraz* biçimi ve ‘biraz, azıcık’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 150; Gemalmaz, 1995, cilt III: 46; Olcay, 1995: 55); *biraz* biçimi ve ‘biraz, azıcık’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Erzurum**; **-Isparta** Yassıkent; **-Burdur** Yeşilova; **-Amasya** Merzifon; **-Gaziantep**; **-Sivas** Gürün; **-Adana**; **-Afyon**; **-Ordu**; **-Güney-Batı Anadolu**; **-Urfa**; **-Elazığ** Keban, Baskil, Ağın; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük** ağzında görülür (Aydın, 1992: 196; Buran, 1997: 185; Eren, 1997: 182; Erten, 2011: 150; Gemalmaz, 1995, cilt III: 46; Korkmaz, 1994: 105; Özçelik, 1997: 256; TDS, 2009, cilt I: 686; cilt VI: 4462).

33. birle: “İle (VN, 238, 267, 486).”

Eski Türkçe döneminde *bir* kökünden türeyip *(i)l-e* eklerinin getirilmesiyle (-e; zarf fiil eki) oluştuğu düşünülen ve ‘ile; birlikte, beraber’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 624), *birle* biçimiyle ve ‘ile, beraber, birlikte’ anlamı ile Eski Anadolu Türkçesine geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 132). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *birle / bile* biçiminde ve ‘ile, birlikte, beraber’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘birle/ile’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 31 35), Türkiye Türkçesinde *ile* biçiminde ve ‘eklendiği sözcüğe birliktelik, beraberlik anlamı katan edat’ göreviyle yer almıştır. Sözcüğün, *bile* biçimiyle ve anlamsal olarak incelendiğinde de metinlerde birliktelik ifade edecek şekilde kullanıldığı, **-Ordu** Akkuş; **-Trabzon**; Beşikdüzü, Vakfikebir; **-Erzurum**; **-Rize**; **-Adana** ağzında ‘birliktelik’ anlamını verecek biçimde kullanıldığı görülmektedir (TDS, 1982, cilt: 12; Gemalmaz, 1995, cilt III: 44; Turgut, 2002: 311; Yıldırım, 2006, cilt II: 459).

34. bişik: “Sallamalı bebek yatağı (VN, 337).”

Eski Türkçe döneminde ‘béşik’ biçimiyle ve ‘beşik’ anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 135), Eski Anadolu Türkçesine *bişik* biçimiyle ve ‘beşik’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 134). Sözcük, Osmanlı Türkçesi dönemi

eserlerinde *bişik* biçimiyle ve ‘bebeklerin sallanılarak veya sallanılmadan uyutulmasına fayda sağlayan, yapımında demir veya tahta malzeme kullanılan bir çeşit ayaksız yatak.’ anlamıyla (Tebdiz ‘beşik’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 35); Güncel Türkçe Sözlüğü de Osmanlı Türkçesindeki biçim ve anlamıyla geçtiği görülür. Sözcük, **bişik** biçimi ve ‘beşik’ anlamıyla **-Ankara** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 708).

35. bişmiş: “Çiğ olmayan, ısı etkisiyle yenilebilir duruma getirilmiş (VN, 339).”

Eski Türkçe döneminde ‘biş- /biş-’ sıfat fiil ekinin getirilmesiyle oluşmuş ve ‘pişmek, olgunlaşmak, meyve olmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, cilt II, 2007), Eski Anadolu Türkçesinde *biş-* biçimiyle ve ‘pişmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 133). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *bişmiş* biçimiyle ve ‘pişmiş’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz, ‘bişmiş’ maddesi), Güncel Türkçe Sözlüğü *piş-* biçimiyle ve ‘bir gıdanın fırında, ateşte, yağda veya kaynar suda ısının etkisiyle tüketilebilir kıvama gelmesi’ anlamında geçmiştir. Söz konusu sözcük **bişmiş** biçiminde ve ‘pişmiş yiyecek, yemek’ anlamıyla **-Isparta** Yalvaç; **-Antalya** Korkuteli ağzında; **pişmiş** biçimi ve ‘yemek’ anlamıyla görülür (TDS, 2009, cilt I: 708; cilt V: 3465; cilt VI: 4652).

36. bit-: “Filizlenip topraktan çıkmak (VN 161, 293).”

Eski Türkçede *büt-* biçimi ve ‘(ot veya saç gibi şeyler) çıkıp yetişmek, büyümek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 611), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bit-* / *büt-* biçimi ve ‘bitmek; yaratılmak, doğmak; mahvolmak, (insanlar için) yetişip büyümek’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 163; Tarama Sözlüğü, 2009: 36). Türkiye Türkçesinde *bitmek* biçimi ve ‘tohumun filizlenerek ortaya çıkması; sona ermek, güçsüz kalmak’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, **bitmek** biçimi ve ‘birden ortaya çıkmak’ anlamıyla **-Düzce;** **-Bolu** ağzında; **pitmek** biçimi ve ‘yetişmek, bitmek’ anlamıyla **-Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 712; cilt V: 3466).

37. bitür-: “1. Halletmek çözümlenmek (VN, 544). 2. Tamamlamak (VN, 652).”

Eski Türkçe *büt-* fiil köküne getirilen *-ür* ettirgenlik ekiyle oluşturulmuş ve ‘sona erdirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2009, cilt I: 611-615), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bütür-* / *bitür-* biçimi ve ‘bitirmek, tamamlamak, gerçekleştirmek; peyda etmek, hasıl etmek, bitıştirmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 164; Tarama Sözlüğü, 2009, cilt I: 48; Ötüken Sözlük, 2007: 633). Türkiye Türkçesinde *bitir-* biçimi ve ‘tamamlamak, sonlandırmak’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, **bitirmek** biçimi ve ‘bitirmek’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 150); **bitirmek / bitürmek / bütürmek** biçimi ve ‘bitirmek’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında

(Gemalmaz, 1995, cilt III: 47 52); **bütürmek** biçimi ve ‘bitirmek’ anlamıyla **-Ankara** Gündül; **-Ordu** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4470; Demir, 2022: 365).

38. bucağ: “Kenar, köşe (VN, 250).”

Eski Türkçede *bıçgak* biçimi ve ‘köşe’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 662), Eski Anadolu Türkçesi *bucak / buşgak* biçimi ve ‘bucak, köşe’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 148; Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 682). Osmanlı Türkçesinde *bucağ / bucağ* biçimi ve ‘köşe’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 682; Tarama Sözlüğü, 2009: 51), Türkiye Türkçesinde *bucak* biçimi ve ‘kenarda köşede kalmış yer’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ‘köşe, bucak, uç, aç’ anlamı ve **bucak** biçimiyle **-Afyon** Bolvadin, Şuhut; **-Isparta** Eğridir, Keçiborlu; **-Burdur**; **-Aydın**; **-Muğla** Fethiye; **-Bilecik**; **-Eskişehir**; **-Bolu** Mudurnu; **-Giresun** Alaca; **-Amasya**; **-Ordu** Ünye; **-Ağrı** Tutak; **-Gaziantep**; **-Hatay** Antakya; **-Sivas** Gemerek; **-Yozgat** Boğazlayan; **-Konya** Seydişehir; **-İçel** Mut ağzında; *becak* biçimiyle **-Afyon** Dinar; **-Isparta** Keçiborlu, Senirkent, **-Tokat** Zile; **-Kayseri** Bünyan; **-Sivas** Yıldızeli; **-Yozgat** Sorgun; **-Ankara** Haymana ağzında; *becik* biçimiyle **-Kars** Posof ağzında; *becek* biçimiyle **-Isparta** Yalvaç; **-Tokat** Zile ağzında; *bicak* biçimiyle **-Kütahya** Emet; **-Çorum**; **-Kastamonu** Küre; **-Amasya** Merzifon; **-Giresun** Görele ağzında; *bicaklık* biçimiyle **-Amasya** Merzifon; **-Tokat** Zile ağzında; *bicirik* biçimiyle **-Tokat** Niksar; **-Giresun** Şebinkarahisar; **-Gümüşhane**; **-Bayburt**; **-Erzincan**; **-Erzurum** ağzında; *bicirik / bicirik* biçimiyle **-Erzincan** ağzında; *bıçık* biçimiyle **-İstanbul** Silivri; **-Elazığ** Ağın; **-Malatya** Arapkir ağzında; *bidik* biçimiyle **-Gümüşhane** ağzında; *bicek* biçimiyle **-Afyon** Dinar; **-Isparta** Keçiborlu; **-Burdur** Gölhisar, Yeşilova; **-Denizli** Acıpayam ağzında; *bicik* biçimiyle **-Çorum** İskilip; **-Çankırı** ağzında; *bicirik* biçimiyle **-Bursa**; **-Giresun** Şebinkarahisar; **-Erzurum**; **-Sivas** ağzında; *bicirik* biçimiyle **-Erzurum** ağzında; *biçik* biçimiyle **-Çorum** ağzında; *bidik* biçimiyle **-Gümüşhane** Şiran; **-Erzincan** Refahiye; **-Erzurum**; **-Kars**; **-Van** ağzında; *bucerek* biçimiyle **-Konya** ağzında; *bucuk* biçimiyle **-Denizli** Sarayköy, Tavas, Buldan; **-Bursa** İnegöl; **-Kütahya** Alayunt; **-Bilecik** Söğüt; **-Eskişehir** Seyitgazi; **-Ankara** Etimesgut, Çubuk ağzında; *buç* biçimiyle **-İzmir** ağzında; *bücek* biçimiyle **-Ağrı** Bolvadin ağzında; *bürücük* biçimiyle **-Ankara** ağzında; *büvek* biçimiyle **-Samsun** Terme, Çarşamba ağzında (TDS, 2009, cilt I: 775 776); *bucag* biçimi ve ‘bucak, köşe’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 150).

39. bular / bunlar: “Bu zamirinin çokluk biçimi (VN, 28, 29, 53, 54, 60, 61, 148, 383, 387, 408, 417, 603, 608, 625, 653, 661, 662, 712, 717, 81, 82, 269, 272, 591, 607, 659, 660, 716, 719).”

Eski Türkçede *bu* zamir köküne getirilen *-lar* çokluk ekiyle oluşturulan ve ‘bu sözcüğünün çokluk biçimi anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 174), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bular / bunlar* biçimi ve ‘bu zamirinin çokluk biçimi, bunlar’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 150; Tebdiz ‘bunlar’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 51). Türkiye Türkçesinde *bunlar* biçimi ve ‘bu zamirinin çokluk biçimi’ anlamıyla kullanılan sözcük, *bunlar / bunnar* biçimi ve ‘bunlar’ anlamıyla -**Diyarbakır; -Erzurum; -Kırşehir** ağzında (Erten, 2011: 151, Gemalmaz, 1995, cilt III: 51; Günşen, 1988: 465); *bular* biçimi ve ‘bunlar’ anlamıyla -**Rize** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 786).

40. bulın-: “1. Herhangi bir durumda olmak (VN 36). 2. Ortaya çıkarılmak, fark edilmek (VN 325).”

Eski Türkçe *bul-* (bulmak) fiil köküne getirilen *-(u)n* dönüşlülük ekiyle oluşturulan sözcük, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *bulın- / bulun-* biçimi ve ‘bulunmak, meydana çıkmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 149 150; Parlatur, 2006: 216). Güncel Türkçe Sözlükte *bulunmak* biçimi ve ‘bulma işine konu olmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, *bulunmak* biçimi ve ‘bulunmak’ anlamıyla -**Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 151); *bulunmak* biçimi ve ‘bulunmak’ anlamıyla -**Urfa** ağzında görülür (Özçelik, 1997: 256).

41. buyruk: “Emir, ferman (VN, 107, 548).”

Eski Türkçede *buyur-* fiil köküne getirilen *+k* fiilden isim yapım ekiyle oluşturulmuş ve ‘emir, ferman anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 687 688), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *buryuk / buyruk / buyruğ* biçimi ve ‘emir, ferman’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 156 158; Tarama Sözlüğü, 2009: 53; Ötügen Sözlük, 2007, cilt I: 712). Türkiye Türkçesinde *buyruk* biçimi ve ‘emir’ anlamıyla yer bulan sözcük, *buyruk* biçimi ve ‘emir’ anlamıyla -**Çorum** Mecitözü; -**Malatya** ağzında; *buyuruk* biçimi ve ‘emir’ anlamıyla -**Ankara; -Tekirdağ** Saray ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 808-809).

42. bükil-: “Eğilmek, katlanmak (VN, 678).”

Eski Türkçede *bükül-* biçimi ve ‘eğilmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 692), Eski Anadolu Türkçesine *bükil- / bükit- / bükül-* biçimi ve ‘eğilmek, kıvrılmak’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 161 162). Osmanlı Türkçesinde *büglimek / bükümek / büklemek / bükülmek* biçimi ve ‘kıvrılmak, eğilmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 54), Türkiye Türkçesinde *bükülmek* biçimi ve ‘bükme işine konu olmak’ anlamıyla kullanılan sözcük, *böğelmek* biçimi ve ‘eğilmek,

bükülmek' anlamıyla **-Muğla** ağzında; **büğülmek** biçimi ve 'eğilmek, kamburlaşmak' anlamıyla **-Niğde** Bor ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 761).

43. çağır-: "Ağlayıp bağırarak (VN 681)."

Eski Türkçede *çā* yansıma sesine +*kır* yapım eki getirmek suretiyle oluşturulan sözcük 'bağırarak, çağırarak' anlamıyla kullanılmıştır (Gülensoy, 2007, cilt I: 211). Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *çağır-* / *çığır-* biçimi ve 'bağırarak, çağırarak, davet etmek; feryat etmek' anlamlarıyla geçen sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 170 186; Tarama Sözlüğü, 2009: 48 54), Güncel Türkçe Sözlükte *çağırarak* biçimi ve 'yüksek sesle söylemek, seslenmek, yüksek sesle türkü söylemek, çığırarak' anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *çağırarak* biçimi ve 'seslenmek, çağırarak' anlamıyla **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 60); *çığırarak* biçimi ve 'çağırarak, seslenmek' anlamıyla **-Denizli; -Aydın; -İzmir; -Balıkesir** Edremit; **-Kütahya; -Düzce; -Bolu; -Amasya** Merzifon; **-Tokat** Zile; **-Artvin** Şavşat; **-Ardahan; -Kars** Posof; **-Van** Erciş; **-Hatay** Dört Yol; **-Ankara** Ayaş; **-Niğde** Bor; **-Konya** Beyşehir; **-İçel** Silifke Tarsus; **-Manisa** Soma; **-Yozgat; -Kayseri; -Gaziantep** ağzında; 'davet etmek' anlamıyla **-İzmir; -Giresun** Tirebolu; **-Niğde** Bor ağzında; 'türkü söylemek' anlamıyla **-Balıkesir; -Düzce; -Bolu; -Kastamonu; -Niğde** Bor; **-İçel** Silifke; **-Erzurum** ağzında; 'çığlık koparmak' anlamıyla **-Denizli** Honaz; **-Balıkesir; -Sinop; -Ordu; -Hatay** Antakya ağzında; *çığırarak* biçimi ve 'çığlık koparmak' anlamıyla **-Kars** Arpaçay ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 60; TDS, 2009, cilt II: 1161; cilt VI: 4480).

44. çatla-: "Bir yapının bütünlüğünün ayrılması, yüzeyinde çizgiler oluşması (VN, 277)."

Eski Türkçede *çatla-* biçimi ve 'çat sesiyle kırılıp dağılmak' anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 159), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *çatla-* biçimi ve 'çatlamak, yarılmak' anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 178; Parlatur, 2006: 282). Türkiye Türkçesinde *çatlamak* biçimi ve 'parçaları ayrılıp dağılmayacak bir biçimde yarılmak' anlamıyla yer bulan sözcük, *çatlamak* biçimi ve 'çatlamak' anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında (Olçay, 1995; 58); *çitlamak* biçimi ve 'çatlamak' anlamıyla **-Amasya** Merzifon; **-Gaziantep; -Maraş** Afşin; **-Adana; -Muğla** Bodrum ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1196).

45. çık-: "1. İçeriden dışarıya varmak (VN, 202). 2. Ortaya çıkmak (VN, 208). 3. Yukarıya yükselmek (VN, 699)."

Eski Türkçede *çık-* biçimi ve 'içeriden dışarıya hareket etmek' anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 196), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı

Türkçesine *çih-* / *çik* biçimi ve ‘çıkmaq, erişmek, sonuçlanmaq’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 186 187; Tarama Sözlüğü, 2009: 66; Ötüken Sözlük, 2007, cilt I: 956). Türkiye Türkçesinde *çikmak* biçimi ve ‘içeriden dışarıya varmaq, gitmek; meydana gelmek; yükselmek’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, ***çikmak*** biçimi ve ‘çıkmaq’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağızlarında (Erten, 2011: 152; Olcay, 1995: 58); ***çihmak*** biçimi ve ‘çıkmaq’ **-Kars Ahıska; İçel Silifke; -Diyarbakır Çüngüş, Çermik; -Erzurum; -Kırşehir** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt: II: 1164; Erten, 2011: 152; Özçelik-Boz, 2001: 240; Gemalmaz, 1995, cilt III: 64; Günşen, 2002: 468).

46. çok / çoğ: “Az olmayan, fazla, hayli, belli bir ölçünün üzerinde (VN, 24, 30, 41, 44, 55, 131, 273, 276, 380, 388, 406, 418, 477, 458, 514, 527, 603, 606, 619, 624, 625, 756, 772, 776).”

Eski Türkçede *çok* biçimi ve ‘azın karşıtı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 248), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *çog* / *çoh* / *çok* biçimleri ve ‘çok’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 195 196; Tarama Sözlüğü, 2009: 69 70). Türkiye Türkçesinde *çok* biçimi ve ‘az karşıtı’ anlamıyla yer bulan sözcük, ***çok*** biçimi ve ‘çok’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağızında (Erten, 2011: 152; Olcay, 1995: 59); ***çoh*** biçimi ve ‘çok’ anlamıyla **-Artvin Şavşat; -İğdır; -Kars; -Diyarbakır; -Urfa; -Kırşehir; -Ordu; Erzurum** ağızında (TDS, 2009, cilt II: 1258; Erten, 2011: 152; Gemalmaz, 1995, cilt III: 67; Özçelik, 1997: 257; Günşen, 2002: 467; Aydın, 1992: 201); ***çog*** biçimi ve ‘çok’ anlamıyla **-Kütahya; -Diyarbakır; -Kırşehir; -Urfa** ağızında (Erten, 2011: 152; Özçelik, 1997: 257; Gülensoy, 1988: 246; Günşen, 2002: 467); ***çoğ*** biçimi ve ‘çok’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağızında (Erten, 2011: 152); ***çoh*** biçimi ve ‘çok’ anlamıyla **-Balıkesir Susurluk; -Niğde** ağızında görülür (TDS, 2009, cilt II: 995).

47. çürü-: “Canlılığın yitimiyle bedenın pörsüyüp dağılması, kurtlanması (VN, 75).”

Gülensoy, Tietze gibi araştırmacılar ilgili sözcüğün etimolojisiyle ilgili kesin bir yargı bildirmezken Nişanyan ‘Orta Türkçe *çürü-* “ekşimek, bozularak köpüklenmek” fiilinden evrildiğini, bu fiilin Eski Türkçede aynı anlama gelen *ürü-* veya *öri-* sözcüğü ile eş kökenli olabileceğini ifade etmiştir (Nişanyan ‘çürümek’ maddesi). Bu sözcük Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde *çürü-* / *çürü* biçimi ve ‘çürümek; cozulup kokmak, değer vermemek; perişan olmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 203; Parlatır, 2006: 306). Türkiye Türkçesinde *çürümek* biçimi ve ‘genellikle mikroorganizmaların etkisiyle, kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmak’

anlamında yer bulan sözcük, *çirimek* biçimi ve ‘çürümek’ anlamıyla **-Tokat** Reşadiye ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1235).

48. dad: “Lezzet, tatma organının duyumu (VN, 795).”

Sözcüğün Eski Türkçedeki durumu için Räsänen *tāt* biçiminde alırken Clauson *tātıg* biçiminde almış, anlamsal olarak da ortak görüş olan ‘tat, lezzet’ olarak kabul edilmiştir (Tietze, 2021, cilt II: 298). Eski Anadolu Türkçesine ‘d’ seslerinin ötümlüleşmesiyle *dad* biçiminde ve ‘tat lezzet’ anlamıyla geçen sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 204), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine *dad / tat* biçimiyle ve ‘tat, lezzet’ anlamıyla geçmiştir (Tebdiz ‘dad’ maddesi; Parlatır, 2006: 308; Tarama Sözlüğü, 2009: 60). Güncel Türkçe Sözlüğe ‘d’ seslerinin ötümsüzleşmesiyle *tat* biçiminde ve ‘canlıların gıdalardaki bileşikleri damak, boğaz ve dil yüzeyindeki sıvı, epitel bir yapı vasıtasıyla algıladığı duyum.’ anlamıyla geçmiştir. Sözcük, *dad* biçiminde ve ‘tat, lezzet’ anlamıyla **-Burdur** Tefenni; **-Çorum**; **-Gümüşhane**; **-Rize ve çevresi**; **-İğdır**; **-Kars**; **-Hatay** Antakya; **-Doğu Trakya**; **-Erzurum** ağzında; *dat* biçiminde ve ‘tat, lezzet’ anlamıyla **-Samsun**; **-Elazığ**; **-Gaziantep**; **-Diyarbakır** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1316; Olcay, 1995: 59; Gemalmaz, 1995, cilt III: 69; Erten, 2011: 153).

49. dağı: “1. de da bağlacı. (VN 55, 57, 93, 134, 144, 157, 166, 181, 192, 199, 204, 220, 271, 272, 276, 288, 299, 316, 321, 341, 347, 408, 419, 434, 488, 495, 505, 533, 551, 602, 613, 626, 638, 644, 649, 661, 664, 733, 742, 774). 2. Ayrıca, bir de (VN 39, 78, 123, 127, 128, 445, 537, 599, 600, 799). 3. Daha (VN 76, 82, 119, 229, 240, 249, 259, 261, 281, 513, 639, 736). 4. Bile (VN, 465, 566, 703).”

Eski Türkçe döneminde *tağı* biçimiyle ve ‘daha, dahi; de,’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 265 266), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş *dağı* biçimiyle ve ‘dahi, de; başka; henüz, daha; artık, bundan sonra’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 205). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine *dahı / dağı* biçiminde ve ‘-da -de bile bağlacı; başka; hala, henüz, hem’ anlamında geçen sözcük (Tebdiz ‘dahı’ maddesi; Parlatır, 2006: 310 312), Türkiye Türkçesinde ‘k’ sesinin sızıcı ‘h’ sesine dönüşmesi ve ‘ı’ sesinin incelerek ‘i’ sesine dönüşmesiyle *dahi* biçiminde ve ‘-da -de’ bağlacı göreviyle yer almıştır. Sözcük, *dahı* biçimiyle ve ‘daha’ anlamıyla **-Kars** Ahıska ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1311).

50. degin / dek: “Kadar, dek (VN 125, 31,83,108,196,262,289, 349,420,535,738, 725).”

Orta Türkçede *tegin* biçimiyle ve ‘degin; kadar’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 271), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ sesi ‘d’ sesine

dönüşerek ötümlüleşmiş, *degin* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 208). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *degin / dek* biçimiyle ve ‘kadar, değin, dek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘degin’ maddesi; Parlatır, 2006: 325 327), Güncel Türkçe Sözlüğe ‘g’ sesinin sızıcı ‘ğ’ sesine dönüşmesiyle *değin* biçiminde ve ‘dek’ anlamıyla geçmiştir. Sözcük, *degan / değin / deh* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-Hatay** Antakya ağzında; *degin* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-Tokat Zile**; **-Hatay** Antakya ağzında; *deki* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-İçel** Anamur ağzında; *dekili*: biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-İçel** Silifke; **-Adana** ağzında; *dekni* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-Adana** ağzında; *deni* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-İzmir** Torbalı; **-Erzurum** ağzında; *deyin* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-Kars** Çıldır ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1407).

51. degül: “Olumsuzlama edatı (VN, 211, 341, 371, 504, 625, 703, 730).”

Orta Türkçede ‘*dağ ve ol*’- *tegül* biçimiyle ‘isim cümlesinin menfi haberi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 312), Eski Anadolu Türkçesine *degül* biçimiyle ve ‘değil’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 209); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *degül / degil* biçiminde ve ‘değil’ anlamında yer almıştır (Tebdiz ‘degül’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 62; Parlatır, 2006: 325). Eski Anadolu Türkçesinden ağızlara geçerken biçimsel olarak yer yer aynı geçtiği, yer yer “del, deel, değil, degül, dewül, deyel, deyıl, deyil, deyül” biçiminde geçtiği görülmektedir. Türkiye Türkçesinde *değil* biçimiyle ve ‘İsim cümlelerini olumsuz yapmak için kullanılan bir söz.’ göreviyle yer alan sözcük, *degül* biçimiyle ve ‘değil’ anlamıyla **-Urfa**; **-Artvin** ağzında; *değil* biçimiyle ve ‘değil’ anlamıyla **-Diyarbakır** Bismil ağzında; **del, deel, değil, degül, dewül, deyel, deyıl, deyil, deyül** biçimiyle ve ‘değil’ anlamıyla **-Erzurum**; **-Doğu Trakya**; **-Uşak -Ordu** ağzında görülür (Başkan, 2012: 195; Özçelik, 1997: 258; Turan, 2006: 209; Gemalmaz, 1995, cilt III: 73 77; Demir, 2022: 396; Olcay, 1995: 60)

52. deñlü: “Kadar (VN, 392, 743).”

Eski Türkçede *teg-in+lig>teñli* biçimiyle ve ‘kadar; miktar’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 277), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş; ‘-i’ sesi ‘-ü’ sesine dönüşerek yuvarlaklaşmış ve *deñlü* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016, 211). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *deñlü / deñli* biçimiyle ve ‘kadar, derece’ anlamıyla geçen sözcük (Tebdiz ‘denlü’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 64), Türkiye Türkçesinde de ‘ü’ sesinin ‘i’ sesine dönüşerek düzleşmesiyle *denli* biçiminde ve ‘kadar’ anlamıyla yerini almıştır. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına *dekli* biçimiyle ve ‘kadar’ anlamıyla **-Isparta**

Eğridir; **-Burdur** Tefenni; **-Denizli** Çivril; **-Konya** Ermenek; **-Antalya** Gazipaşa; **-Muğla** Fethiye ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1407).

53. deprenmek: “Kımıldamak, sarsılmak (VN, 324, 325).”

Eski Türkçede *tepren-* biçimi ve ‘hareket etmek, kımıldanmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 337), Eski Anadolu Türkçesine *depre-* / *tepre-* biçimi ve ‘hareket etmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 212 620). Osmanlı Türkçesinde *deprenmek* biçimi ve ‘kımıldatmak, şiddetle hareket etmek, çırpınmak, tepinmek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 61 64), Türkiye Türkçesinde *deprenmek* biçimi ve ‘hareket etmek, kımıldanmak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *debrenmek* biçimi ve ‘hareket ettirmek, kımıldatmak’ anlamıyla **-Yozgat** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1396)

54. dırnak: “Parmakların ucundaki kabuksu tabaka (VN, 334).”

Eski Türkçede *tırnak* biçiminde ve ‘insanlarda ve omurgalı hayvanların çoğunda parmak uçlarının dış yüzeyini örten sert tabaka’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 895), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş ve *dırnak* biçimiyle ve aynı anlamda geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016, 214). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine de *dırnak* / *dıynak* / *duynak* / *tıynak* / *tuynak* biçimiyle ve anlamını koruyarak geçen sözcük (Tebdiz ‘dırnak’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 66), Türkiye Türkçesinde ‘d’ sesinin ötümsüz ‘t’ sesine dönüşmesiyle *tırnak* biçiminde ve yine aynı anlamda yer almıştır. Sözcük, *dırnak* biçiminde ve ‘tırnak’ anlamıyla **-Burdur** Yeşilova; **-Samsun**; **-Gaziantep**; **-Hatay** Antakya; **-Niğde**; **-Konya** Ermenek; **-Uşak** ağzında; *dınnaḥ* biçiminde ve ‘tırnak’ anlamıyla **-İçel** Silifke ağzında; *dınnak* biçiminde ve ‘tırnak’ anlamıyla **-Konya** Ermenek; **-İçel** Gülnar; *dırnaḥ* **-İğdır**; **-Kars** ağzında; *dıynak* biçiminde ve ‘tırnak’ anlamıyla **-İstanbul** Büyükçekmece ağzında görülür (TDS, 2006, cilt II: 1472; Gülsevin, 2002: 374).

55. di-: “Söylemek, söz söylemek (VN, 56, 61, 132, 202, 211, 222, 236, 281, 326, 339, 345, 376, 389, 392, 401, 404, 408, 412, 461, 464, 495, 496, 497, 566, 582, 593, 595, 598, 613, 614, 617, 620, 633, 634, 637, 644, 645, 648, 649, 651, 652, 654, 655, 681, 682, 684, 687, 706, 714, 721, 731, 749).”

Eski Türkçe döneminde *tê-* biçiminde ve ‘söylemek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 304), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş; *de-/di-* biçimiyle ve aynı anlamda geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 208). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *de-/di-* biçimiyle ve ‘söylemek’ anlamıyla

kullanılan sözcük (Tebdiz ‘de-/di-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 63-68), Türkiye Türkçesinde *de-* biçimiyle ve ‘söylemek’ anlamıyla yerini almıştır. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına *dimek* biçiminde ve ‘söylemek, demek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Güney-Batı Anadolu; -Zonguldak; -Bartın -Karabük; -Kırşehir; -Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 153; Olcay, 1995: 60; Korkmaz, 1994: 108; Eren, 1997: 183; Günşen 2000: 471; Turan, 2006: 314); *demek* biçiminde ve ‘söylemek, demek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Uşak; -Artvin; -Ordu** aybastı ağzında görülür (Erten, 2011: 153; Olcay, 1995: 60; Gemalmaz, 1995, cilt III: 73; Aydın, 1992: 202; Turan, 2006: 209; Gülsevin, 2002: 374)

56. dik-: “Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek (VN, 340).”

Eski Türkçede *tik-* biçimi ve ‘ağacı toprağa yerleştirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 375), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *tik-* / *dik-* biçimleri ve ‘dik vaziyete getirmek; yapmak, kurmak; ekmek, fide veya fidanı kökleri içerde kalacak şekilde toprağa yerleştirmek; birisini beklemesi için bir yerde görevlendirmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 215-631; Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1217). Türkiye Türkçesinde *dikmek* biçimi ve ‘bir cismi dik olarak durdurmak; yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *tikmek* biçimi ve ‘uzunca bir şeyi dikine duracak biçimde bir yere tutturmak’ anlamıyla **-İçel** Silifke ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3932).

57. dilek: “İstek, maksat, istenen şey (VN, 614, 643, 651).”

Eski Türkçede *tilek* biçimi ve ‘arzu, istek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 381), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *dilek* / *tilek* biçimi ve ‘arzu, istek, şefaahat’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 216-632; Tarama Sözlüğü, 2009: 79; Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1222). Türkiye Türkçesinde *dilek* biçimi ve ‘bir kimsenin dilediği, olmasını istediği şey; temenni, murat’ anlamıyla yer bulan sözcük, *tilek* biçimi ve ‘arzu, istek’ anlamıyla **-Konya** Kadınhanı ağzında; *tilük* biçimi ve ‘arzu, istek’ anlamıyla **-Kayseri** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3933).

58. dinle-: “1. Kulak vermek, dikkate almak (VN, 62, 63, 160, 163, 158, 305, 347, 647). 2. İşitmek (VN, 678).”

Eski Türkçede *tiñla-* biçimi ve ‘bir sese ya da söze kulak vermek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 389), Eski Anadolu Türkçesine *dinle-* / *tiñle-* biçimi ve ‘dinlemek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 217-634). Osmanlı Türkçesinde *dinle* biçimi ve ‘iki kişinin hafifçe konuştuğu sözlere kulak ermek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 80), Türkiye Türkçesinde *dinlemek* biçimi ve

‘işitmek, kulak vermek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ‘dinlemek’ anlamı ve *dinlemek* biçimiyle **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 154); *diynemek* biçimiyle **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 80); *dinnemek* biçimiyle **-Kütahya; -Diyarbakır; -Erzurum; -Kırşehir; -Ordu** ağzında görülür (Erten, 2011: 154; Gemalmaz, 1995, cilt III: 79; Demir, 2022: 401; Günşen, 2002: 471; Gülensoy, 1988: 246)

59. dir-: “Dermek, toplamak (VN, 330).”

Eski Türkçede *tér-* biçimiyle ve ‘toplamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 338), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş ve *dir-* biçimiyle ve ‘toplamak, getirmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 218). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *dirmek / dermek* biçiminde ve ‘derlemek, toplamak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘dirmek’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 69), ‘i’ ünlüsünün genişleyerek ‘e’ ünlüsüne dönüşmesiyle *der-* biçimiyle ve aynı anlamda Türkiye Türkçesinde yerini almıştır. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken de herhangi bir değişime uğramadan *dirmek* biçimiyle ve ‘toplamak, derlemek’ anlamlarıyla **-Çorum Alaca** ağzında (TDS, 2009, cilt II: 1519); *dermek* biçimi ve ‘ekini biçip toplamak; toplamak; tanzim etmek’ anlamlarıyla **-İstanbul; Kayseri; -Konya Ereğli; -İçel Mut; -Muğla** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1435).

60. diş: “Ağızda, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan organ (VN, 325).”

Eski Türkçede *tiş* biçimi ve ‘ağızdaki dişler’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 399), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *diş / tiş* biçiminde ve ‘diş’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 219 636; Tarama Sözlüğü, 2009: 82). Türkiye Türkçesinde *diş* biçimi ve ‘çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri’ anlamında yer bulan sözcük; *diş* biçimi ve ‘diş’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 154); *tiş* biçimi ve ‘diş’ anlamıyla **-İğdır; -Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4766).

61. dög-: “Arka arkaya vurmak (VN, 560, 720).”

Eski Türkçe döneminde *tög-* biçiminde ve ‘herhangi bir şeyin üzerine sopa, çekiç, tokmak vb. ile vurmak veya dayak atmak’ anlamında kullanılan sözcük (Ötügen Sözlük, 2007, cilt II: 1296), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ sesi ötümlüleşerek *dög-* biçiminde ve ‘dövmek; vurmak, ezmek’ anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 223). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine *dög-* biçiminde ve ‘tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak; ezmek; topa tutmak’ anlamıyla geçen sözcük (Tebdiz ‘dögmek’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 71), ‘g’ sesinin sürekli ‘v’ sesine dönüşmesiyle *döv-*

biçiminde ve aynı anlamda Türkiye Türkçesindeki yerini almıştır. Söz konusu sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına da ‘vurmak’ anlamı ve **dögmek** biçimiyle **-Diyarbakır;** **-Urfa;** **-Erzurum;** **-Elazığ** Ağız ağızında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 83; Erten, 2011: 154; Özçelik, 1997: 258; Buran, 1997: 189); **döymek** biçimiyle **-Erzurum** ağızında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 83).

62. dök-: “Akıtmak (VN 720).”

Eski Türkçede *tök-* biçimi ve ‘dökmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 301), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *dök-* / *tök-* biçimi ve ‘bir sıvıyı veya bir maddeyi bulunduğu kap veya yerden diğer kaba boşaltmak, dökmek; boşaltmak; akıtmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 224 653; Parlatur, 2006: 361). Türkiye Türkçesinde *dökmek* biçimi ve ‘bir sıvıyı veya taneleri olan maddeleri bir kabdan başka bir kaba boşaltmak, akıtmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, **dökmek** biçimi ve ‘dökmek’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağızında; **töymek** biçimi ve ‘dökmek’ anlamıyla **-Kars** ağızında görülür (Erten, 2011: 154; TDS, 2009, cilt V: 3987).

63. dön-: “1. Farklı bir yere geçmek için hareket etmek (VN, 385). 2. Geri gelmek, geri gitmek (VN, 414, 646, 714, 716). 3. Yönelmek (VN, 652, 752). 4. Bir durumdan başka bir duruma geçmek (VN, 679).”

Eski Türkçede *tön-* biçimi ve ‘dönmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 302), Eski Anadolu Türkçesine *dön-* / *tön-* biçimi ve ‘dönmek, yönelmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 224 654). Osmanlı Türkçesine *dön-* biçimi ve ‘bir halden başka bir hale geçmek, vazgeçmek, nakletmek, tercüme etmek, benzetmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 84), Türkiye Türkçesinde *dönmek* biçimi ve ‘dönmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **dönmek** biçimi ve ‘dönmek’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Doğu Trakya** ağızında (Erten, 2011: 154; Olcay, 1995: 61); **dünmek** biçimi ve ‘dönmek’ anlamıyla **-Doğu Trakya;** **-Güney-Batı Anadolu** ağızında görülür (Olcay, 1995: 61; Korkmaz, 1994: 108).

64. döşek: “Yatak, yatmak için döşenen şilte (VN, 203).”

Eski Türkçede *töşek* biçimi ve ‘halı, kilim gibi yere sermeye yarayan şeyler’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 441), Eski Anadolu Türkçesine *döşek* / *töşek* biçimi ve ‘yatak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 225 656). Osmanlı Türkçesinde *döşek* biçimi ve ‘yatak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 84; Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1293), Türkiye Türkçesinde *döşek* biçimi ve ‘yatak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **döşek** biçimi ve ‘halı, kilim, çul’ anlamıyla **-Kayseri;** **-Konya** Akşehir ağızında (TDS, 2009, cilt II: 1590); **döşek** biçimi ve ‘döşek, yatak’

anlamıyla **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Kütahya**; **-Uşak**; **-Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 154; Özçelik-Boz, 2001: 241; Gülensoy, 1988: 246; Gülsevin, 2002: 375; Turan, 2006: 213); **döşsek** biçimi ve ‘döşek, yatak, şilte, minder’ anlamıyla **-Afyon** Bolvadin, -Dinar; Sandıklı; **-Isparta** Eğridir, Keçiborlu, Senirkent, Yalvaç; **-Denizli** Çivril, Buldan; **-Aydın** Bozdoğan; **-İzmir** Torbalı; **-Manisa**; **-Balıkesir** Savaştepe; **-Kütahya** Emet; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Çankırı** Kurşunlu; **-Çorum** Sungurlu; **-Tokat** Zile; **-Ordu**; **-Kars**; **-Erzurum**; **-Maraş**; **-Hatay** Yayladağı, Antakya; **-Sivas** Kangal, Gürün; **-Yozgat**; **-Ankara** Haymana; **-Kırşehir**; **-Nevşehir**; **-Niğde** Bor; **Konya**; **-İçel** Mut, Silifke; **-Uşak** ağzında; **doşsek** biçimi ve ‘döşek, yatak, şilte, minder’ anlamıyla **-Uşak**; **-Tokat** Zile ağzında; **düşek** biçimi ve ‘döşek, yatak, şilte, minder’ anlamıyla **-Rize** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1591; Demir, 2022: 406).

65. dudak: “Ağzın dişleri örten iki kenarından her biri; leb (VN, 324).”

Sözcüğün etimolojisiyle ilgili elde bulunan bilgiler net olmamakla birlikte Nişanyan: “Orta Türkçe *tutak* “gaga, dudak” sözcüğünden evrildiğini ve bu sözcüğün Eski Türkçede yazılı örneği bulunmayan *tutgak* biçiminden evrildiğini söyler. Ayrıca bu biçimin Eski Türkçe *tut-* fiilinden Türkiye Türkçesi +(g)Ak ekiyle türetildiğini” ifade eder³ (Nişanyan Sözlük ‘dudak’ maddesi). Bu sözcük, Eski Anadolu Türkçesinde *dutak* / *tutak* biçimi ve ‘dudak’ anlamıyla; Osmanlı Türkçesinde *dudak* biçimi ve ‘dudak’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 227 666; Tarama Sözlüğü, 2009: 85). Türkiye Türkçesinde *dudak* biçimi ve ‘ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri; lep’ anlamıyla yer bulan sözcük, *dodak* / *dodah* biçimi ve ‘dudak’ anlamıyla **-Çorum**, **-Samsun**; **-İğdır**; **-Kars**; **-Yozgat** Sorgun ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1534).

66. dur-: “1. Bulunmak, olmak (VN, 136, 222, 314, 438). 2. Ayağa kalkmak (VN, 582, 598, 778). 3. Namaz için ayağa kalkmak (VN, 710).”

Eski Türkçede *tur-* biçimi ve ‘ayağa kalkmak; ayakta durmak; bir yerde kalmak; hareket etmeyi kesmek’ anlamlarında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 450), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *dur-* / *tur-* biçimi ve ‘durmak; ayağa kalkmak; var olmak; beklemek; meydana gelmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 226 661; Tarama Sözlüğü, 2009: 85). Türkiye Türkçesinde *durmak* biçimi ve ‘hareketsiz durumda olmak; var olmak; beklemek, dikilmek’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, *durmak* biçimi ve ‘durmak, beklemek, kalmak’ anlamlarıyla **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; -

³ Tietze sözcüğün *tōdak* biçimi ve ‘ağız kenarı’ anlamıyla Komancadan geldiğini ifade ederken (Tietze, 2021, cilt II: 445) Gülensoy *tōdak* biçimi ve ‘dudak’ anlamıyla ele alır. Gülensoy sözcüğü Türkçe şive ve lehçelere göre sınıflandırırken sözcüğün bu ilk biçimini Komanca içinde ele alır (Gülensoy, 2007, cilt I: 306).

Erzurum; -Artvin Yusufeli ağızlarında (Erten, 2011: 154; Olcay, 1995: 61; Gemalmaz, 1995, cilt III: 83; Turan, 2006: 214); *durmah* biçimi ve ‘durmak’ anlamıyla **-Ordu** Aybastı ağızında (Aydın, 1992: 204); *turmak* biçimi ve ‘ayağa kalkmak, ayakta durmak’ anlamlarıyla **-Konya** Kadıhanı; **-Kars** ağızında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3997).

67. dut-: “1. Bir sözü, buyruğu, isteği yerine getirmek, bir şeye uymak (VN, 34, 105, 107, 336, 480, 498, 500, 549, 645). 2. Kaplamak (VN, 256, 291, 547). 3. Bahsedilen şekilde değerlendirmek (VN, 40, 604). 4. Yakalamak (VN, 574). 5. Bir duruma girmek, bir durumda olmak (VN, 57, 220, 540, 640, 674). 6. Yönelmek (VN, 129, 367). 7. Şöhreti ...i kaplamak (VN, 286. 8. Birini kollarından tutarak yürütmek (VN, 598, 604).”

Eski Türkçe döneminde *tut-* biçiminde ve ‘tutmak eylemi’ anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 935), Eski Anadolu Türkçesinde ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş, *dut-* / *tut-* biçiminde ve ‘örtmek; kabul etmek; yakalamak; taşımak; farzetmek, saymak vs.’ anlamlarında kullanılmıştır (Öztürk, 2017: 290; Paçacıoğlu, 2016: 227). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *dut-* / *tut-* biçimiyle ve ‘elle kavramak; tutmak; farz etmek; öyle saymak; addetmek; kabul etmek vs.’ anlamlarında kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II :1312; Tarama Sözlüğü, 2009: 71 214), Türkiye Türkçesinde ‘d’ sesinin ötümsüz ‘t’ sesine dönüşmesiyle *tut-* biçiminde ve ‘elde bulundurmak, ele almak; ele geçirmek, yakalamak; kaplamak; gereğini yapmak, yerine getirmek; kapatmak, sarmak vs.’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *dutmak* biçimiyle ve ‘bir iş yapmak için para karşılığında anlaşmak; tutmak, yakalamak anlamıyla **-Kırşehir; -Doğu Trayka; -Erzurum** ağızında (Olcay, 1995: 61; Gemalmaz, 1995, cilt III: 84; Günşen, 2000: 472); *tutmak* biçimiyle ve ‘tutmak, yakalamak’ anlamıyla **-Doğu Trayka; -Erzurum** ağızında görülür (Olcay, 1995: 82; Gemalmaz, 1995, cilt III: 315).

68. dutuş-: “Yanmaya başlamak, ateş almak (VN, 698).”

Eski Türkçede *tut-uş-mak* biçimiyle ve ‘ateş almak; yanmaya başlamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 4927); Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ sesi ‘d-’ sesine dönüşerek ötümlüleşmiş, ‘-ü-’ sesi ‘-ı-’ sesine dönüşerek düzleşmiş ve nihayetinde *dutuş-* / *dutuş-* biçimiyle ve ‘alevlenmek; tutuşmak, yanmak’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016, 227 228). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine de *dutuş-* biçimiyle ve ‘tutuşmak, yanmak’ anlamıyla geçen sözcük (Tebdiz ‘dutuş’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 74), ‘d’ sesinin ötümsüz ‘t’ sesine dönüşerek *tutuş-* biçimini almasıyla ve aynı anlamda Türkiye Türkçesinde yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına da *dutuşmak* biçiminde ‘yanmaya başlamak, ateş almak’ anlamıyla **-Erzurum -Uşak** ağızında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 84; Gülsevin, 2002: 375).

69. düğün: “Düğüm, ukde (VN, 274).”

Eski Türkçede *tüg-* (bağlamak) fiilinden türetilen *tüg-ün* biçimiyle ve ‘düğüm’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1321), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ sesi ‘d-’ sesine dönüşerek ötümlüleşmiş, ‘-n’ sesi ise ‘-m’ sesine dönüşerek dudaksıllaşmış, *düğüm/ düğün* biçimleriyle ve aynı anlamda geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 229). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine ‘düğüm’ anlamı ve *düğün / düğüm* biçimiyle geçen sözcük (Tebdiz ‘düğüm’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 74), ‘g’ sesinin sızıcı ‘ğ’ sesine dönüşmesiyle *düğüm* biçiminde ve yine ‘düğüm’ anlamıyla Türkiye Türkçesinde yer almıştır. Sözcük, *düyüm/dühüm* biçimiyle ve ‘düğüm’ anlamıyla **-Düzce; -Bolu** ağzında; **düyün** biçiminde ve yine ‘düğüm’ anlamıyla **-İğdır; -Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1643).

70. düken-: “Bitmek, geriye kalmamak (VN, 246).”

Eski Türkçe *tüke-* (bitirmek) fiiline *-n-* ekinin getirilmesiyle türetilen sözcük (Ötüken Sözlük,2007 cilt II: 1323), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş, *düke-* biçiminde ve ‘tükenmek’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016,229); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *düken-* biçimiyle ve ‘tükenmek; bitmek’ biçimiyle geçmiştir (Ötüken Sözlük,2007 cilt II: 1323). Türkiye Türkçesinde ‘d’ sesinin ötümsüz ‘t’ sesine dönüşmesiyle *tüken-* biçiminde ve aynı anlamda yer alan sözcük, *dükân-*biçimiyle ve ‘tükenmek’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu** ağzında görülür (Korkmaz, 1994: 108).

71. dürlü: “Çeşitli, çeşit çeşit, türlü (VN, 117, 273,281, 380, 394).”

Eski Türkçede *törlüg* ‘çeşitli’ sözcüğünden evrilen sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 473), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘t-’ ünsüzü ‘d-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş, *dürlü* biçiminde ve anlamsal bir değişime uğramadan geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 230). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *dürlü / türlü* biçimiyle ve aynı anlamda kullanılmaya devam eden sözcük (Tebdiz ‘dürlü’ maddesi; Parlatur, 2006: 370) ‘d’ sesinin ötümsüz ‘t’ sesine dönüşmesiyle ‘türlü’ biçiminde ve aynı anlamda Türkiye Türkçesinde yer bulmuştur. Sözcük *dürlü* biçimiyle ve ‘çeşitli, türlü’ anlamıyla **-Kırşehir** ağzında; *türlü* biçimiyle ve ‘çeşitli, türlü’ anlamıyla **-Doğu Trakya** görülür (Günşen, 2000: 472; Olcay, 1995: 82).

72. düş-: “1. Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek (VN, 325). 2. İnmek, bir yere girmek (VN, 136). 3. Vurmak, değmek, rastlamak (VN, 309, 311). 4. Uğramak, kapılmak (VN, 673, 679) 5. Düşkün durumda olmak (VN, 698). 6. Yürümek, birlikte gelmek (VN, 379).”

Eski Türkçede *tüş-* biçimi ve ‘yüksekten yere inmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 477), Eski Anadolu Türkçesine *düş-* / *tüş-* biçimi ve ‘düşmek, devrilmek inmek; kapılmak; rastlamak; ulaşmak’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 231 676 677). Osmanlı Türkçesinde *düşmek* biçimi ve ‘vaki olmak, mağlup olmak, müstevli olmak, zerine yürümek, hücum etmek, yakışmak, ait olmak, konmak, inmek, nüzul etmek, şehit olmak, savaşta ölmek, başvurmak, intisap etmek, girmek, kapanmak, sığınmak, atlamak, girmek, yıkılmak, aciz, çaresiz kalmak, sefil olmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 88; Parlatur, 2006: 372), Türkiye Türkçesinde *düşmek* biçimi ve ‘yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek; vurmak, değmek, rastlamak; uğramak, kapılmak’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *düşmek* biçimi ve ‘düşmek, inmek’ anlamlarıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Ordu; -Kars** ağzında (Erten, 2011: 154; Olcay, 1995: 61, Gemalmaz, 1995, cilt III: 85; Demir, 2022: 410; Ercilasun 1983: 375); *tüşmek* biçimi ve ‘düşmek, inmek’ anlamıyla **-Kars, -Tokat Reşadiye; Kırşehir; -Kars Arpaçay** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 4017; cilt VI: 4781; Günşen, 2002: 499; Olcay-Ercilasun- Ensar Arslan, 1998: 397)

73. egri: “Doğru karşıtı, doğru olmayan (VN, 529, 658).”

Eski Türkçede *egri* biçimi ve ‘doğru olmayan, düz olmayan’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 512), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *egri* biçimi ve ‘eğri; kötülük, fenalık’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 238; Tarama Sözlüğü, 2009: 90). Türkiye Türkçesinde *eğri* biçimi ve ‘doğru veya düz olmayan’ anlamıyla yer bulan sözcük, *egri* biçimi ve ‘kötü yollara sapmış olan; eğri’ anlamıyla **-Samsun Alaçam; -Artvin Yusufeli** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1673; Turan, 2006: 216); *ergi* biçimi ve ‘eğri; dürüst olmayan’ anlamıyla **-Hatay Antakya; -Antalya Gazipaşa;** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1768;); *eyri/ergi/eyre* biçimi ve ‘eğri’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 98 106).

74. eksük: 1. “Kusur, hata (VN, 40, 41, 44, 45, 47,). 2. Noksan olan, hatalı, kusurlu (VN, 42).”

Eski Türkçede *egsü-* fiil köküne getirilen ‘k’ fiilden isim yapan ekiyle oluşturulan ve ‘namevcut, noksan’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 523), Eski Anadolu Türkçesine *eksük* biçimiyle ve ‘eksik’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 240). Sözcük, Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *eksük* biçimiyle ve aynı anlamda kullanılmış (Tebdiz ‘eksük’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 79), ‘ü’ ünlüsünün düzleşerek ‘i’ ünlüsüne dönüşmesiyle *eksik* biçimiyle ve ‘eksik’ anlamıyla Türkiye Türkçesinde yer almıştır. Söz konusu sözcük, *eysiyh* biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla

-Bayburt; -Kars, Sarıkamış, Selim ağzında; **ēsük** biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla **-Ordu** Perşembe ağzında; **eğsik** biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla **-Çorum** ağzında; **eğsük** biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla **-Mersin; -İçel** ağzında; **esik** biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla **-Denizli** Acıpayam; **-Elazığ** Ağın, Keban; **-Muğla** Fethiye ağzında; **esük** biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla **-Ordu** Gölköy ağzında; **evsük** biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla **-Ordu** Ünye; **-Ankara** Ayaş ağzında; **eksük** biçimi ve ‘eksik, noksan’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1827; Erten, 2011: 155).

75. eksil-: “Azalmak, az duruma gelmek (VN, 60, 417).”

Eski Türkçede *eksil-* biçimi ve ‘artmanın aksi, azalmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 522), Eski Anadolu Türkçesine *eksil-* / *eksül-* biçimi ve ‘eksilmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 240 241). Osmanlı Türkçesinde *eksilmek* biçimi ve ‘azalmak, nakıs olmak, miktarı düşmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 392), Türkiye Türkçesinde *eksilmek* biçimi ve ‘eksilmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **eğsilmek** biçimi ve ‘eksilmek’ anlamıyla **-Niğde; -İçel** Mut ağzında; **esilmek** biçimi ve ‘eksilmek’ anlamıyla **-Isparta** Eğridir; **-Burdur** Bucak; **-Denizli** Acıpayam; **-Aydın** Bozdoğan; **-Maraş; -Sivas; -Elazığ** Ağın, Keban; **-Konya; -Karaman; -Adana; -İçel; -Antalya** Serik; **-Muğla** Fethiye ağzında; *eksilmek* biçimi ve ‘karakter ve onurundan bir şeyler kaybetmek’ anlamıyla **-Rize** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1687 1698).

76. el: “Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan bölümü (VN, 78, 255, 267, 331, 485, 588, 774).”

Eski Türkçede *elig* biçimi ve ‘vücut parçası’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 524), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *el* biçimi ve ‘el’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 241; Tarama Sözlüğü, 2009: 92). Türkiye Türkçesinde *el* biçimi ‘kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü’ anlamıyla yer bulan sözcük, *el* biçimi ve ‘el’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 155; Olcay, 1995: 62; Turan, 2006: 217); *âl* biçimi ve ‘el’ anlamıyla **-Rize** ağzında görülür (Günay, 2002: 310).

77. etmek: “Tahıl unundan yoğrulup pişirilen yiyecek, ekmek (VN, 460).”

Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *etmek* biçiminde ve ‘yenecek ekmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1510); Türkiye Türkçesinde ilk anlamını devam ettirerek ancak *ekmek* biçimiyle yer almıştır. Sözcük, **etmek** biçimi ve ‘ekmek’ anlamıyla **-Düzce; -Bolu; -Artvin** Şavşat, Yusufeli; **-Ankara; -Rize** ağzında; **etmək** biçimi ve ‘ekmek’ anlamıyla **-İçel** Silifke

ağzında; **etmeh** biçimi ve ‘ekmek’ anlamıyla **-Kars** Ahıska ağzında; **etmeyh** biçimi ve ‘ekmek’ anlamıyla **-İğdır**; **-Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1799; Turgut, 2002: 316; Turan, 2006: 221).

78. ev: “Bir ailenin içinde yaşadığı yapı, ocak, konut (VN, 202, 210, 248, 250, 608, 716).”

Eski Türkçede *ev* biçimi ve ‘yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı; konut’ anlamıyla kullan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 347), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ev / öv / öy* biçimi ve ‘ev, çadır; küçük parçalara bölünmüş her bir kısmı; aile; soy; sarayda padişahların çocuklarının kaldığı kısma verilen ad’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 259 511 512; Paçacıoğlu, 2006: 423). Türkiye Türkçesinde *ev* biçimi ve ‘bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer; aile; soy’ anlamıyla yer bulan sözcük, **ev** biçimi ve ‘ev, oda, mutfak’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Uşak**; **-Artvin Yusufeli**; **-Afyon Bolvadin**; **-Isparta**; **-Denizli**; **-Balıkesir Sındırgı**; **-Kütahya**; **-Kilis**; **-Gaziantep**; **Bursa** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1800; Erten, 2011: 155; Olcay, 1995: 63; Gülsevin, 2002: 376; Turan, 2006: 221); **öv** biçimi ve ‘ev’ anlamıyla **-İğdır** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4631); **öy** biçimi ve ‘ev’ anlamıyla **-Kars** Ahıska, **Çıldır**; **-Urfa Siverek** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3366; cilt VI: 4631).

79. eyle: “Öyle, o kadar (VN, 249, 277, 317, 323, 384, 635, 661, 700, 719, 762).”

Eski Türkçede *ayla* sözcüğünden evrilmiş olan ‘eyle’ sözcüğü ve Eski Türkçe döneminde ‘öyle’ anlamıyla kullanılmıştır (Tietze, 2021, cilt V: 360). Eski Anadolu Türkçesine *eyle* biçimiyle ve ‘öyle; o şekilde’ anlamıyla kullanılan sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 262), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *eyle* biçimiyle ve ‘öyle’ anlamıyla kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1527). Türkiye Türkçesinde ‘e’ sesinin yuvarlak ‘ö’ sesine dönüşmesiyle *öyle* biçimiyle ve ‘öyle, o denli, o kadar, o derece vs.’ anlamlarını bulmuş, Türkiye Türkçesi Ağızlarına da *eyle* biçimiyle ve ‘öyle; o şekilde’ anlamlarıyla **-Gaziantep**; **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Erzurum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1823; Erten, 2011: 156; Gemalmaz, 1995, cilt III: 105; Özçelik-Boz, 2001: 241); **ele** biçimiyle ve ‘öyle; o şekilde’ anlamlarıyla **-Diyarbakır**; **-Erzurum**; **-Urfa**; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük** ağzında görülür (Erten, 2011: 156; Gemalmaz, 1995, cilt III: 105; Özçelik, 1997: 259).

80. eyle-: “Yapmak, etmek (Yardımcı fiil) (VN, 28, 35, 53, 70, 94, 117, 125, 195, 300, 370, 403, 464, 465, 483, 518, 520, 543, 563, 564, 571, 583, 595, 609, 635, 671, 713, 718, 722, 727, 744, 754, 762, 765, 785, 792, 793, 794).”

Eski Türçede *edle* biçimi ve ‘yapmak, etmek’ anlamıyla ve yardımcı fiil olarak kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 614), Eski Anadolu Türkçesine *edle-* biçiminde

ve ‘eylemek, etmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 235). Osmanlı Türkçesinde eylemek biçimi ve ‘yapmak, yaratmak, demek, buyurmak, tayin etmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 100), Türkiye Türkçesinde *eylemek* biçimi ve ‘etmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *eylemek* biçimi ve ‘eylemek, yapmak; durdurmak, bekletmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Kars** ağzında (Erten, 2011: 156; Olcay, 1995: 63; Gemalmaz, 1995, cilt III: 105; Ercilasun, 1983: 376); *elemek* biçimi ve ‘eylemek, etmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Rize** ağzında görülür (Erten, 2011: 156).

81. geç-: “1. Bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, intikal etmek (VN, 139, 407, 409, 587). 2. Bir yere girmek, batmak (VN, 278). 3. Tamamlamak, bitmek (VN, 551).”

Eski Türkçede *keç-* biçimi ve ‘bir yerden bir yere gitmek, hareket etmek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 157), Eski Anadolu Türkçesine *geç-* / *giç-* / *keç-* / *kiç-* biçimi ve ‘geçmek anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 265 271 358 390). Osmanlı Türkçesinde *geç-* biçimi ve ‘gitmek, girmek, dahil olmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 102), Türkiye Türkçesinde *geçmek* biçimi ve ‘bir yerden başka bir yere gitmek’ anlamında yer bulmuştur. Sözcük, *geçmek* biçimi ve ‘geçmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 156; Olcay, 1995: 64; Gemalmaz, 1995, cilt III: 125); *geçmek* biçimi ve ‘karşı tarafa intikal etmek’ anlamıyla **-Artvin** Yusufeli ağzında (Turan, 2006: 224); *giçmek* biçimi ve ‘geçmek’ anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında (Olcay, 1995: 65); *geşmek* biçimi ve ‘geçmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Uşak; -Güney-Batı Anadolu; Zonguldak, -Bartın; -Karabük; -Ordu** Aybast, Fatsa; **-Gümüşhane** Şiran ağzında görülür (Erten, 2011: 156; Olcay, 1995: 65; Gemalmaz, 1995, cilt III: 132; Korkmaz, 1994: 111; Gülsevin, 2002: 378; Demir, 2022: 451; Aydın, 1992: 211; Eren, 1997: 185; TDS, 2009, cilt III: 2007).

82. gel-: “1. Ulaşmak, varmak (VN, 99, 209, 231, 234, 266, 365, 376, 380, 388, 441, 462, 605, 617, 643, 644, 651, 652, 709, 710, 712, 716). 2. Dünyaya gelmek (VN, 74, 118, 119, 141, 149, 153, 211, 233 259, 264, 273, 504, 733). 3. Bir durumdan bir duruma geçmek, hal değiştirmek (VN, 97, 227, 234, 247, 341, 479). 4. Haydi (VN, 744, 756).”

Eski Türkçede *kel* biçiminde ve ‘konuşana doğru gelmek’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 167), Eski Anadolu Türkçesine *gel-* / *kel-* biçiminde ve ‘gelmek’ anlamında geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 266 362). Osmanlı Türkçesinde *gelmek* biçimi ve ‘naklolunmak; geçmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009:

103), Türkiye Türkçesinde *gelmek* biçimi ve ‘ulaşmak, varmak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *gelmek* biçimi ve ‘gelmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Uşak; -Güney-Batı Anadolu** ağzında (Erten, 2011: 156; Olcay, 1995: 65; Korkmaz, 1994: 111; Gülsevin, 2002: 378); *gemek* biçimi ve ‘gelmek’ anlamıyla **-Uşak; -Güney-Batı Anadolu; -Kütahya** ağzında görülür (Korkmaz, 1994: 111; Gülsevin, 2002: 378; Gülensoy, 1988: 248).

83. geler: “Kertenkele (VN, 326).”

Eski Türkçede *keler* biçiminde ve ‘kertenkele’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 196), Eski Anadolu Türkçesine ve Osmanlı Türkçesine de *keler* biçiminde ve ‘kertenkele’ anlamıyla geçen sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 2531), Türkiye Türkçesinde de *keler* biçimi ve ‘kertenkele’ anlamıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük, *keler* biçimi ve ‘kertenkele’ anlamıyla **-Isparta** Yalvaç, Senirkent, Uluborlu, Keçiborlu; **-Burdur** Yeşilova; **-Denizli** Acıpayam; **-Aydın** Bozdoğan; **-Manisa** Alaşehir; **-Ordu; -Niğde** Bor; **-Konya** Seydişehir, Ermenek; **-Antalya** Akseki, Korkuteli; **-Muğla** Milas, Bodrum ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2730); *geler* biçimi ve ‘kertenkeleye benzer bir çeşit hayvan’ anlamıyla **-Samsun; -Ankara** Kızılcahamam ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1976).

84. gerek: “Varlığına ihtiyaç duyulan, yapılması, edinilmesi gereken, lazım (VN, 706, 733, 736).”

Eski Türkçede *kergek* biçimi ve ‘lazım’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 188), Eski Anadolu Türkçesine *gerek / kerek / kergek* biçimi ve ‘gerek, lazım’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 268 367 368). Osmanlı Türkçesinde *gerek* biçimi ve ‘mutlaka, lazım, herhalde’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 104), Türkiye Türkçesinde *gerek* biçimi ve ‘varlığına ihtiyaç duyulan, yapılması, edinilmesi icap eden şey; lüzum’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *gerek* biçimi ve ‘gerek’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 156); *kerek* biçimi ve ‘gerek’ anlamıyla **-Tokat** Reşadiye ağzında görülür (TDS, 2009: cilt IV: 2754)

85. getir-: “1. İletmek, ulaştırmak, bir yere gelmesini sağlamak; yerine getirmek (VN, 260, 539, 549).”

Eski Türkçede *kel-* ‘gel-’ fiil kökünden ‘keltür-’ biçiminde türeyen ve ‘getirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 196), Eski Anadolu Türkçesine ve Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine geçerken ‘k-’ sesi ‘g-’ sesine dönerek ötümlüleşmiş; *gelür-/getür* biçiminde ve ‘getirmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 267 269; Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1693). Türkiye Türkçesinde *getirmek* biçimi ve ‘gelmesini

sağlamak’ anlamıyla yer bulan sözcük, **getürmek** biçimi ve ‘getirmek’ anlamıyla -**Kastamonu Tosya; -Erzurum** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2008; Gemalmaz, 1995, cilt III: 133); **getirmek** biçimi ve ‘getirmek’ anlamıyla -**Diyarbakır; -Erzurum; -Doğu Trakya** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 133; Erten, 2011: 156; Olcay, 1995: 65).

86. gevde: “İnsan bedeni, vücut (VN, 310).”

Sözcük Eski Türkçede *kövdön / kevde* biçimiyle ve ‘vücudun baş, kol vebacaklar dışında kalan kısmı vs.’ anlamında kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2009, cilt II: 1762), ‘Eski Anadolu Türkçesine ‘k-’ sesinin ‘g-’ sesine dönüşerek ötümlüleşmesiyle *gevde* biçiminde ve ‘gövde, beden’ anlamıyla yer almış (Paçacıoğlu, 2016: 269); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine de *gevde* biçimiyle ve ‘gövde’ anlamıyla geçmiştir (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1693). Sözcük, Türkiye Türkçesinde ‘e’ sesinin yuvarlak ‘ö’ sesine dönüşerek *gövde* biçimiyle ve ‘insan bedeninde bacaklar, kol ve baş dışında kalan bölüm vs.’ anlamıyla yer alırken *gevde / gövde* biçimi ve ‘gövde’ anlamıyla -**Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 156.)

87. gey-: “Giymek (VN, 459, 635, 636, 638, 640).”

Eski Türkçede ‘ked-’ biçiminde ‘giymek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 372); Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘k-’ sesi ‘g-’sesine dönerek ötümlüleşmiş, ‘-d’ sesi ‘-y’ sesine dönüşerek süreklileşmiş dolayısıyla *gey-* biçimiyle ve ‘giymek, takınmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 269). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *gey-* biçimiyle ve ‘giymek, giyinmek; takmak, takınmak’ anlamlarıyla geçen sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1697), ‘e’ sesinin daralarak ‘i’ sesine dönüşmesiyle *giy-* biçiminde ve ‘giymek’ anlamıyla Türkiye Türkçesinde yer almıştır. Sözcük, **geymek** biçimiyle ve ‘giymek’ anlamıyla -**Düzce; -Bolu; -Zonguldak** Çaycuma; -**Ordu Ünye, Fatsa, Aybastı; -Rize; -Hatay** Antakya; -**Diyarbakır; -Erzurum; -Urfa; -Kırşehir; -Uşak; -Artvin** ağzında; **giymek** biçimiyle ve ‘giymek’ anlamıyla -**Erzurum** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2016; Erten, 2011: 156 Gemalmaz, 1995, cilt III: 133; Özçelik, 1997: 260; Günşen, 2000: 477; Aydın, 1992: 212; Gülsevin, 2002: 378; Turan, 2006: 227); **keymek** biçimiyle ve ‘giymek’ anlamıyla -**Denizli; -Giresun** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2780).

88. gice: “Güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarana kadar süren karanlık zaman (VN, 198, 200, 221, 223, 226, 274, 325, 327, 374, 407, 415, 450, 508, 616).”

Eski Türkçede *kêçe* biçimiyle ‘gece’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 155), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘k-’ ünsüzü ‘g-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş; ‘è’ sesi ‘i’ sesine dönmüşmüşve nihayetinde *gice* biçimiyle ve ‘gece’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 270). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *gice* biçimiyle ve ‘gece’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘gice’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 93), ‘i’ sesinin genişleyerek ‘e’ sesine dönüşmesiyle ‘gece’ biçiminde ve aynı anlamda Türkiye Türkçesinde yer bulmuştur. Sözcük, *gice* biçimiyle ve ‘gece’ anlamıyla **-Doğu Trakya; -Güney-Batı Anadolu; -Kırşehir; -Ordu** Aybastı ağzında; *keçe* biçimiyle ve ‘gece’ anlamıyla görülür (Olçay, 1995: 65; Korkmaz, 1994: 112; Günşen, 2000: 478; Aydın, 1992: 213; Gemalmaz, 1995, cilt III: 193).

89. giç-: “Yoluna devam etmek (VN, 38).”

Eski Türkçede *keç-/kiç-* bir yerden bir yere gitmek, hareket etmek’ anlamlarında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 157; Ötüken Sözlük cilt III:2667), Eski Anadolu Türkçesine ‘k-’ ünsüzü ‘g-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş *giç-* biçimiyle ve ‘geç-’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 270). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *giç-/geç-* biçiminde ve ‘bulunulan yerden başka bir yere gitmek üzere bir yeri aşmak.’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘giçmek’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 90), ‘i’ sesinin genişleyerek ‘e’ sesine dönüşmesiyle ve dolayısıyla ‘geç-’ biçiminde ve aynı anlamda Türkiye Türkçesinde yer almıştır. Sözcük, *giçmek* biçimiyle ve ‘geçmek, gitmek’ anlamlarıyla **-İçel Gülnar; -Doğu Trakya** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2073; Olçay, 1995: 65); *geçmek* biçimiyle ve ‘geçmek, gitmek’ anlamlarıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; Erzurum** ağzında görülür (Erten, 2011: 156; Olçay, 1995: 64; Gemalmaz, 1995, cilt III: 125).

90. gir-: “1. Bir yere dahil olmak, duhul etmek (VN, 362, 387, 542). 2. Tutmak, sokulmak (koltuğuna girmek) (VN, 604, 608).”

Eski Türkçede *kir-* biçiminde ve ‘içeri dalmak, bir şeyin içine girmek’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 22: 1), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *gir-/kir-* biçimi ve ‘dışardan içeri geçmek, dahil olmak, varmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 271-393; Parlatır, 2006: 512). Türkiye Türkçesinde *girmek* biçimi ve ‘dışarıdan içeriye geçmek; katılmak’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, *girmek* biçimi ve ‘girmek; içeri dahil olmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Artvin Yusufeli** ağzında (Ertem, 2011: 157; Olçay, 1995: 65; Turan, 2006: 227); *gimek* biçimi ve ‘girmek’ anlamıyla **-Kütahya** ağzında (Gülensoy, 1988: 248); *kirmek* biçimi ve ‘girmek’ anlamıyla **-Uşak** ağzında görülür (Gülsevin, 2002: 378).

91. girü: 1. “Yine, tekrar, bir daha, sonra (VN, 56, 176, 247, 260, 294, 301, 361, 414, 519, 558, 608, 617, 621, 646, 717, 718, 719). 2.Geçilen yer, arkada kalan yer (VN, 646, 716). 3.Sonra (VN, 497).”

Eski Türkçede *këri* biçimiyle ve ‘arkaya doğru’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 194), Eski Anadolu Türkçesinde *gerü / kerü / kerü* biçimi ve ‘yine, tekrar, başka; artık; geri; sonra’ anlamıyla (Paçacıoğlu, 2016: 268 368 369); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ise *gerü* biçimi ve ‘yine; tekrar; bir daha; sonra’ anlamıyla kullanılmıştır (Ötügen Sözlük, 2007, cilt II: 1692). Türkiye Türkçesinde *geri* biçimi ve ‘arka, ileri karşıtı’ anlamıyla yer bulan sözcük, *geri* biçimi ve ‘geri’ anlamıyla **-Erzurum; -Doğu Trakya; -Diyarbakır** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 131; Olcay, 1995: 60; Erten, 2011:156); *geri* biçimi ve ‘artık; bundan böyle’ anlamıyla **-Afyon Dinar; -Kayseri Pınarbaşı** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1949); *gerü* biçimi ve ‘geri’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 131) *kerü* biçimi ve ‘sonra’ anlamıyla **-Afyon; -Denizli Çivril, Söğüt, Honaz; -Niğde Bor, Bahçeli; -İçel; Mersin; -Antalya Korkuteli, Elmalı; -Muğla; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Uşak; -Adana; -Osmaniye** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2755; Eren, 1997: 188; Gülsevin, 2002: 383; Yıldırım, 2006: 478).

92. git-: “Bir yerden bir yere doğru uzaklaşmak, başka bir yere varmak (VN, 127, 234, 246, 249, 270, 277, 379, 435, 500, 505, 529, 534, 644, 646, 658, 683, 684, 730, 733, 777).”

Eski Türkçede *kët-* biçiminde ve ‘bir yerden bir yere hareket etmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 372), Eski Anadolu Türkçesi ve *get- / git- / ket- / kit-* biçimi ve ‘gitmek, uzaklaşmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 269 271 371 397). Osmanlı Türkçesinde *gitmek* biçimi ve ‘geçmek, yürümek, kaybolmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 106), Türkiye Türkçesinde *gitmek* biçimi ve ‘çıkmaq, ulaşmaq; bir yerden veya bir işten ayrılmak; bir yere doğru yönelmek’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *gitmek* biçimi ve ‘gitmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 157; Olcay, 1995: 65); *gimek* biçimi ve ‘gitmek’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu** ağzında (Korkmaz, 1994:112); *gitmek* biçimi ve ‘gitmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Urfa; -Uşak; -Erzurum; -Güney-Batı Anadolu; -Rize; -Kırşehir; -Ordu Aybastı** ağzında görülür (Erten, 2011: 157; Gemalmaz, 1995, cilt III: 132; Özçelik; 1997: 260; Demir, 2022: 452; Aydın, 1992: 212; Korkmaz, 1994: 111; Gülsevin, 2002 378; Günay, 2006: 317; Günşen, 2002: 477).

93. gizle-: “Saklamak, aşikar etmek (VN 258).”

Eski Türkçede *kizlä-* biçimi ve ‘saklamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 374), Eski Anadolu Türkçesine *gizle-* / *kizle-* biçimi ve ‘gizlemek, saklamak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 272 398). Osmanlı Türkçesinde *gizle-* biçimi ve ‘saklamak, örtmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 514); Güncel Türkçe Sözlükte *gizlemek* biçimi ve ‘saklamak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *kizlemek* biçimi ve ‘gizli’ anlamıyla **-Rize** ağzında görülür (Günay, 2002: 323).

94. gizli: “Görünmez olan, açıkta olmayan, saklanmış olan, gizli (VN, 116, 117, 518, 519).”

Eski Türkçede *kizlüg* biçimi ve ‘bilinmesi istenmeyen, saklı tutulan’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2022, cilt III: 229), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *gizlü* / *gizli* / *kizlü* biçimi ve ‘gizli, saklı’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 272398; Parlatır, 2006: 514). Türkiye Türkçesinde *gizli* biçimi ve ‘başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan’ anlamıyla yer bulan sözcük, *gizli* biçimi ve ‘gizlemek’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 157); *kizli* biçimi ve ‘gizli’ anlamıyla **-Rize** ağzında görülür (Günay, 2002: 323).

95. göbek: “Yeni doğan bebeklerin henüz kesilmemiş olan göbek kordonu (VN, 253).”

Eski Türkçede *köbek* biçimi ve ‘göbek’ anlamıyla kullanılan sözcük⁴ (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1733), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *göbek* / *köbek* / *köpek* biçimi ve ‘göbek, orta; insanların veya hayvanların karınlarının ortasındaki deliksi şekil; karın, zürriyet” anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 415 422; Parlatır, 2006: 515). Türkiye Türkçesinde *göbek* biçimi ve ‘insan ve memeli hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında bulunan çukurluk; karnın yağ bağlamış kısmı; nesil; bir şeyin merkezi, ortası vb.’ anlamıyla yer bulan sözcük, *göbek* biçimi ve ‘göbek’ anlamıyla **-İçel Silifke**; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük** ağzında; *gübek* biçimi ve ‘göbek’ anlamıyla **-Trabzon Maçka** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2088).

96. göç-: “Başka bir yere taşınıp yerleşmek, hicret (VN, 38).”

Eski Türkçede *köç-* biçimi ve ‘eşyalarla taşınma, muhaceret’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 239), Eski Anadolu Türkçesine *göç-* / *köç-* biçimi ve ‘göçmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 272 415). Osmanlı Türkçesinde *göç-* *itmek* biçimi ve ‘göçmek; bir yerden başka bir yere geçmek; ölmek’ anlamıyla kullanılan

⁴Sözcüğün ilk olarak hangi dönemde kullanıldığıyla ilgili Gülensoy ve Tietze kesin bir yargı bildirmezken Nişanyan: ‘Orta Türkçe köbek “göbek, (mecazi) merkez” sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe aynı anlama gelen kindik sözcüğü ile eş kökenlidir.’ İfadesini kullanır (Nişanyan ‘göbek’ maddesi).

sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 107; Parlatur, 2006: 516), Türkiye Türkçesinde *göçmek* biçimi ve ‘yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *göçmek* biçimi ve ‘göçmek’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 157); *göçmek* biçimi ve ‘kocaya gitmek, gelin olmak’ anlamıyla **-Kars** Göle ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2121); *göşmek* biçimi ve ‘göçmek’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu**; **-Uşak** ağzında (Korkmaz 1994: 113; Gülsevin, 2002: 379); *köşmek* biçimi ve ‘göçmek’ anlamıyla **-Erzurum**; **-Kars** Ahıska ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 205; TDS, 2009, cilt IV: 2951); *köçmek* biçimi ve ‘kız evlenmek’ anlamıyla **-Artvin** Şavşat, Yusufeli ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2948).

97. gök: “Yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, gökyüzü, sema; burada var olduğuna inanılan tanrısal mekan (VN, 77, 96, 202, 264, 324, 337, 333, 369, 386, 387, 390, 394, 402, 404, 406, 585, 640, 675, 676, 677, 699, 769).”

Eski Türkçede *kök* biçimi ve ‘sema, gökyüzü’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 243), Eski Anadolu Türkçesine *gök / kök* biçimi ve ‘sema, gök’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 273 416). Osmanlı Türkçesinde *gök* biçimi ve ‘mavi, yeşil; sema, uzay, sonsuz boşluk’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatur, 2006: 516; Tarama Sözlüğü, 2009: 108), Türkiye Türkçesinde *gök* biçimi ve ‘yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk; gök kubbe, asuman, felek, sema’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *gök / göğ* biçimi ve ‘gök’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **Isparta**; **-Kastamonu** Daday; **-Ordu** Fatsa; **-Tunceli** Hozat; **-Niğde** Bor; **Muğla** Yatağan ağzında; *goğ* biçimiyle **-Sivas**; **İçel**; *goo* biçimiyle **Niğde** ağzında; *gö* biçimiyle **-Denizli** Çivril; **Ordu** Ünye ağzında; *göv* biçimiyle **-Afyon** Dinar; **-Aydın** Bozdoğan; **-Kastamonu** Daday; **-Samsun**; **-Sivas** Şarkışla; **-Adana** Bahçe; *göve* biçimiyle **-Muğla** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2126; Erten, 2011: 157); *kök* biçimi ve ‘gök’ anlamıyla **-Konya** Kadınhanı; **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2952; Erten, 2011: 163; Olcay, 1995: 72; Eren, 1997: 188).

98. gölge: “Işığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık (VN, 309, 310, 311).”

Eski Türkçede *kölige* biçimi ve ‘ışık görmeyen yer’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 244), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *gölge / kölge / kölige* biçimi ve ‘gölge anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 273 418; Parlatur, 2006: 517). Türkiye Türkçesinde *gölge* biçimi ve ‘saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık’ anlamıyla yer bulan sözcük, *kölge* biçimi ve ‘gölge’ anlamıyla **-Van** Erciş; **-Kütahya**; **-Diyarbakır**; **-Erzurum**; **-Güney-Batı**

Anadolu; -Urfa; -Kırşehir; -Uşak ağzında (Erten, 2011: 163; Gemalmaz, 1995, cilt III: 204; TDS, 2009, cilt IV: 2955; Özçelik, 1997:263; Korkmaz, 1994: 116; Günşen, 2002: 487; Gülsevin, 2002: 383); **kölekge** biçimi ve ‘gölge’ anlamıyla **-Konya** Kadınhanı; **kölgöy** biçimi ve ‘gölge’ anlamıyla **-Bayburt; -Kars** Sarıkamış ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2955).

99. gönül: “Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte meydana gelen duyguların kaynağı, yürek (VN, 160, 176, 300, 301, 303, 455, 485, 486, 503).”

Eski Türkçede ‘köñül’ biçiminde ve ‘gönül’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 382) Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘k-’ ünsüzü ‘g-’ ünsüzüne dönüşerek ötümlüleşmiş ve ‘gönül, yürek, sevgi’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2021: 274). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *gönül* biçimiyle ve ‘gönül, yürek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘gönül’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 97), Türkiye Türkçesinde *gönül* biçimiyle ve ‘gönül, yürek’ anlamıyla yer almıştır. Sözcük, *gönül* biçimiyle ve ‘gönül, yürek’ anlamıyla **-Kütahya; -Diyarbakır; -Erzurum** ağzında (Gülensoy, 1988: 448; Erten, 2011: 157; Gemalmaz, 1995, cilt III: 144); *göyün* biçimiyle ve ‘gönül, yürek’ anlamıyla **-Kars; -Elazığ; -Gaziantep; -Maraş; -Hatay; -Diyarbakır; -Erzurum** görülür (TDS, 2009, cilt III: 2173; Erten, 2011: 157; Gemalmaz, 1995, cilt III: 144).

100. gör-: “Bir şeyin varlığını göz ile algılamak. Anlamak, kavramak, sezmek (VN, 102, 155, 198, 246, 250, 312, 337, 380, 394, 406, 408, 410, 412, 597, 607, 635, 788).”

Eski Türkçede *kör-* biçimi ve ‘gözle seçmek’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 251), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *gör- / kör-* biçiminde ve ‘görmek, fark etmek’ anlamında geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 274 422; Tarama Sözlüğü, 2009: 98). Türkiye Türkçesinde *görmek* biçimi ve ‘gözle algılamak, seçmek’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, *görmek* biçimi ve ‘görmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 157; Olcay, 1995, 65; Gemalmaz, 1995, cilt III: 145); *gürmek* biçimi ve ‘görmek’ anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında (Olcay, 1995, 66); *körmek* biçimi ve ‘görmek’ anlamıyla **-Konya** Kadınhanı ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2968).

101. görün-: “Görülür olmak (VN 76, 154, 199, 271, 318, 621).”

Eski Türkçe *kör-* (görmek) biçiminden evrilen sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 251), Eski Anadolu Türkçesine *görin- / körün-* biçimi ve ‘görünmek, meydana çıkmak;

kavuşmak' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 274425). Osmanlı Türkçesinde *görün-* 'ortaya çıkmak, görme eylemine konu olmak' anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 520), Türkiye Türkçesinde *görünmek* biçimi ve 'görünür duruma gelmek' anlamıyla yer bulan sözcük *görünmek / görünmek* biçimi ve 'görünmek' anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 154).

102. göster-: "Görülmesini sağlamak (VN, 410, 541)."

Gülensoy sözcüğün Eski Türkçede *körkit-* / *körtgür-* / *körtur-* biçiminde ve 'göstermek' anlamında kullanıldığını ifade etmektedir (Gülensoy, 2007, cilt II: 386). Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde *göster-* biçiminde ve 'göstermek' anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 275; Tarama Sözlüğü, 2009: 98). Türkiye Türkçesinde *göstermek* biçiminde ve 'görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak' anlamıyla yer bulan sözcük, *göstermek* biçiminde ve 'göstermek' anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 157); *gösdermek* biçimi ve 'göstermek' anlamıyla **-Erzurum** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 145). Sözcük, *görsedmek / görsetmek* biçimi ve 'göstermek' anlamıyla **-Erzurum; Ankara** Hasanoğlan ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 145; TDS, 2009, cilt III: 2162). Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki *göster-* / *görset-* fiiller arasında bir ses göçüşmesi olayı varmış gibi görünse de Günşen bunun doğru bir görüş olmadığını bu iki sözcüğün aynı anlamı ifade eden iki farklı fiil olduğunu ifade eder (Günşen, 2006: 35 49).

103. götür-: "1. Ulaştırmak, iletmek, yanına alıp bir yere getirmek (VN 252, 604, 707). 2. Yok etmek, gidermek (VN 225). 3. Yukarı kaldırmak (544)."

Orta Türkçede *kötür-* biçimi ve 'götürmek' anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 388), Eski Anadolu Türkçesine *götür-* / *kötür-* biçimi ve 'taşımak, götürmek, kaldırmak, yükseltmek; saklamak anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 276 428). Osmanlı Türkçesinde *götür-* biçimi ve 'ortadan kaldırarak; yukarı kaldırmak; ayırmak; toplamak' anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 99), Türkiye Türkçesine *götürmek* biçimi ve 'taşımak, ayırmak, uzaklaştırmak, dayanmak...' anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *götürmek* biçimi ve 'götürmek' anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında; *götürmek / götermek / götürmek* biçimi ve 'götürmek' anlamıyla **-Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 157; Gemalmaz, 1995, cilt III: 145; Olcay, 1995: 66); *körtürmek* biçimi ve 'kaldırmak' anlamıyla **-Yalova; -İstanbul** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2969).

104. göz: "Görme organı (VN, 5, 44, 155, 156, 199, 253, 564, 589, 584, 602, 675, 700, 720, 761)."

Eski Türkçede *köz* biçimi ve ‘görme organı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 389), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *göz / köz* biçimi ve ‘göz’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 277 429; Tarama Sözlüğü, 2009: 99; Parlatır, 2006: 521). Türkiye Türkçesinde *göz* biçiminde ve ‘görme organı’ anlamıyla yer bulan sözcük, ***göz*** biçimi ve ‘göz’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 157; Gemalmaz, 1995, cilt III: 145; Olcay, 1995: 66); ***goz*** biçimi ve ‘göz’ anlamıyla **-Niğde; -Kırşehir; -Artvin** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2112; Günşen, 2002: 479; Turan, 2006: 229); ***göz*** biçimi ve ‘oda’ anlamıyla **-Afyon Dinar; -Isparta Senirkent; -Burdur Tefenni; -Denizli; -Aydın; Manisa; -Balıkesir; Çanakkale; -Eskişehir; -Kocaeli; -Düzce; -Bolu; -Amasya; -Ordu; -Trabzon; -Çankırı; -Gümüşhane; -Artvin; -İğdır; -Kars; -Erzincan; -Van; -Tunceli; -Maraş; -Hatay; -Sivas; -Ankara; -Kayseri; -Niğde; -Konya; -İçel; -Muğla; -Kırklareli; -Tekirdağ** ağzında; ***göz*** biçimi ve ‘suyun çıktığı yer’ anlamıyla **-Afyon; -Isparta; -Budur; -Denizli; -Aydın; -Manisa; -Kütahya; -Kocaeli; -Zonguldak; -Amasya; -Ordu; -Trabzon; -Gümüşhane; -Artvin; -Elazığ; -Maraş; -Hatay; -Sivas; -Kayseri; -Konya; -Niğde; -Adana; -İçel; -Antalya; -Muğla; -Kırklareli** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2174).

105. gün: “1.Gece ve gündüzden oluşan 24 saatlik süre (VN, 141, 237, 258, 573, 699, 610, 708, 711). 2. Zaman, sıra (VN, 348, 500, 506, 511, 699). 3. Güneş (VN, 73, 283, 679).”

Eski Türkçede *kün* biçimi ve ‘gündüz’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 301), Eski Anadolu Türkçesine *gün / gündüz / kün / kündüz / küntüz* biçimi ve ‘gündüz, gün, güneş, zaman’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 280 448 449). Osmanlı Türkçesinde *gün* biçimi ve ‘güneş, gündüz’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 115), Türkiye Türkçesinde *gün* biçimi ve ‘gündüz, gün, güneş, zaman’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ***gün*** biçimi ve ‘gün, güneş’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Kars** ağzında (Erten, 2011: 157; Olcay, 1995: 66; Gemalmaz, 1995: 150; Ercilasun: 378); ***gun*** biçimi ve ‘gün, güneş’ anlamıyla **-İçel Silifke; -Kütahya; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Kırşehir; -Ordu; -Diyarbakır Çüngüş, Çermik; -Artvin Yusufeli** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2195; Eren, 1996: 186; Özçelik-Boz, 1997: 242; Demir, 2022: 272; Günşen, 2002: 479; Turan, 2006: 230); ***kün*** biçimi ve ‘gün’ anlamıyla **-Kütahya** ağzında görülür (Gülensoy, 1988: 250).

106. gündüz: “Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü (VN, 450, 508, 616).”

Eski Türkçede *kündüz* biçimi ve ‘günün güneş gören zamanı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 305), Eski Anadolu Türkçesine *gündüz / günüz / kündüz / küntüz* biçimi ve ‘gündüz’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 280 449). Osmanlı Türkçesinde *gündüz / günüz / günüzin* biçimi ve ‘gündüz’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 116), Türkiye Türkçesinde *gündüz* biçimi ve ‘günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **gündüz** biçimi ve ‘gündüz’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 157; Olcay, 1995: 66); **günüz** biçimi ve ‘gündüz’ anlamıyla **-Kocaeli Kandıra; -Bayburt; -Kars Ahıska, Sarıkamış; -Erzurum** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2232; Gemalmaz, 1995, cilt III: 151); **kündüz** biçimi ve ‘gündüz’ anlamıyla **-Tokat Reşadiye** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 3038).

107. güneş: “1. Işığı ile dünyayı aydınlatan kılan, ısı kaynağı olan gök cismi (VN, 27, 324). 2. Çok parlak, aydınlık (VN, 570).”

Eski Türkçede *kuyaş*⁵ biçimi ve ‘gezegenlere ve yer yuvarlağına ısı ve ışık veren büyük gök cismi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 396), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *gün / güneş / küneş* biçimi ve ‘güneş, gün ışığı’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 280 449; Tarama Sözlüğü, 2009: 103). Türkiye Türkçesinde *güneş* biçimi ve ‘Dünyanın da içinde bulunduğu Güneş sistemindeki gezegenlerin merkezinde yer alan, ısı ve ışık kaynağı büyük gök cismi’ anlamıyla yer bulan sözcük, **guyaş** biçimi ve ‘güneş’ anlamıyla **-Manisa** ağzında görülür (TDS, 2021, cilt III: 2203).

108. irak: “Uzak, yakın olmayan (VN, 322).”

Eski Türkçede *ırak* biçimi ve ‘uzak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 526), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ırak / irag / irah/ yırak* biçimi ve ‘uzak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 288 777; Tarama Sözlüğü, 2009: 122).

⁵ Tietze sözcüğün Eski Türkçede *kün* (güneş) sözcüğünden türediğini ifade eder (Tietze, 2021, cilt III: 306). Eren söz konusu sözcüğün etimolojisi için ‘Eski Türkçede (VIII. yüzyıl) *kün* doğal biçimde bir zaman ölçüsü olarak kullanılır. Daha sonra Clauson bu veriyi Harezmi Türkçesine ve Kıpçakçaya getirmiştir. Osmanlı Türkçesinde *gün* yine doğal biçimde ‘gün’ anlamında kullanılmışsa da XVI. yüzyıla kadar ‘güneş’ anlamına da gelmiştir.

Leksika (65) eski ve yeni diyalektlerde geçen *kuyaş* biçimiyle birleştirmiştir. Eski Uygurcada ve Orta Türkçede *kuyuş* ‘ısı, sıcaklık, güneş ısı’ olarak kullanılır. Güneybatı diyalektlerinde başta g- ile geçer: Türkçe, Azeri *güneş*, Türkmençe *güneş*, Türkmen ağzlarında *kuyoş, guyoş, günüş*. -TatK *koyaş*. -Bşk *koyaş*. -Özb *kuyâş*. -YUyg *kuyaş*. Bu biçim *küneş > künüş > kunaş > kuyaş* olarak geçmiştir.

Çağdaş Türk diyalektlerinin çoğunda ‘güneş’ olarak geçer. Leksika’ya göre ilkel anlamı ‘güneş ısı, güneş sıcaklığı’ olabilir. Bu anlam sonradan ‘güneş’ diye değerlendirilmiştir.

Kün biçiminden *-eş/-aş* ekiyle oluşturulmuş olması olasıdır. Başka biçimlerle analitik olarak birleştirildiği de düşünülebilir.’ ifadesini kullanmıştır.

Nişanyan ise ‘Orta Türkçe küneş “güneş” sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe yazılı örneği bulunmayan *küne- “gün ışımak, aydınlanmak” biçiminden Türkiye Türkçesi +Iş ekiyle türetilmiştir. Bu biçim Eski Türkçe *kün* “gün” sözcüğünden Türkiye Türkçesi +(g)A- ekiyle türetilmiştir.’ ifadelerini kullanır (<https://sozluk.gov.tr>).

Türkiye Türkçesinde *ırak* biçimi ve ‘uzak’ anlamıyla yer bulan sözcük, ‘uzak’ anlamı ve *ırak* biçimiyle **-Afyon** Bolvadin, Dinar; **-Isparta** Eğridir; **-Denizli** Çal, Tavas; **-Aydın** Bozdoğan; **-İzmir** Bornova, Ödemiş, Torbalı; **-Eskişehir**; **-Bolu** Mucur; **-Zonguldak** Safranbolu; **-Kastamonu** Daday, Araç; **-Çankırı**; **-Çorum** İskilip; **-Sinop** Boyabat; **-Samsun** Havza; **-Amasya**; **-Ordu** Akkuş; **-Giresun** Şebinkarahisar; **-Gümüşhane** Kelkit; **-Artvin** Şavşat; **-Erzincan** Refahiye; **-Kilis**; **-Gaziantep**; **-Maraş**; **-Sivas** Koyulhisar, Divriği; **-Ankara** Haymana, Bala, Polatlı; **-Kırşehir**; **-Nevşehir** Avanos; **-Kayseri**; **-Niğde**; **-Konya**; **-Adana**; **-Osmaniye**; **-İçel**, Mut, Tarsus, Mersin; **-Antalya** Kaş, Akseki; **-Muğla** Milas; **-Edirne**; **-Kırklareli**; **Güney-Batı Anadolu** ağzında; *ırah* biçimiyle **-Iğdır**; **-Kars**; **-Sivas** Gemerek ağzında; *irağ* biçimiyle **-Artvin** Şavşat; **-Kars** ağzında; *ırah* biçimiyle **-Artvin** Şavşat; **-Bayburt**; **-Kars** Sarıkamış ağzında; *ırak* biçimiyle **-Isparta** Uluborlu; **-Urfa**; **-Ankara**; **-Kayseri** ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2481 2482; Korkmaz, 1994: 114); *irag* biçimiyle **-Urfa** ağzında görülür (Özçelik, 1997: 261).

109. ısı: “Sıcak, hararetli (VN, 576).”

Eski Türkçede *isig* biçimi ve ‘soğuk olmayan’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 529), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ısıg / ısı / ısı* biçimi ve ‘sıcak, hararet’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 289 291; Tarama Sözlüğü, 2009: 123). Türkiye Türkçesinde *ısı* biçimi ve ‘belirli bir ölçüye göre sıcaklık ve soğukluk derecesi’ anlamıyla yer bulan sözcük, *ıstık* biçimi ve ‘sıcak’ anlamıyla **-Çorum** İskilip ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2490).

110. iç: “1. Nesnelere veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse, ara (VN, 268, 362, 679). 2 Sırasında (VN, 458). 3. Yürek, gönül (VN, 275, 496, 560, 585).”

Eski Türkçede *iç* biçimi ve ‘iç taraf, içerisi’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 547), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *iç* biçimi ve ‘iç, içeri; kalp, gönül; herhangi bir durumun, alanın, cismin sınırları arasında bulunan yer’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 293; Parlatır, 2006: 689). Türkiye Türkçesinde *iç* biçimi ve ‘herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer’ anlamıyla yer bulan sözcük, *iç* biçimi ve ‘iç, muhteva’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Erzurum**; **-Artvin**; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük** ağzında (Erten, 2011: 160; Olcay, 1995: 67; Gemalmaz, 1995, cilt III: 178; Eren, 1997: 187; Turan, 2006: 236); *iş* biçimi ve ‘iç, ara’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Uşak**; **-Elazığ** Keban Baskil ağzında görülür (Erten, 2011: 160; Olcay, 1995: 68; Buran, 1997: 196; Gülsevin, 2002: 382).

111. iç-: “Bir sıvıyı ağızına alıp yutmak (VN, 338).”

Eski Türkçede *iç-* biçimi ve ‘susuzluğu gidermek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 547), Eski Anadolu Türkçesine *iç-* / *iş-* biçimi ve ‘içmek, yutmak; sulanmak’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 293 315). Osmanlı Türkçesinde *işmek* biçimi ve ‘bir sıvıyı ağızına alıp yutmak; içmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 117; Parlatır, 2006: 690), Türkiye Türkçesinde *içmek* biçimi ve ‘bir sıvıyı ağızına alıp yutmak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *içmek* biçimi ve ‘içmek’ anlamıyla **-Erzurum;** **-Artvin** ağızında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 186; Turan, 2006: 236); *işmek* biçimi ve ‘içmek’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Doğu Trakya;** **-Güney-Batı Anadolu;** **-Uşak;** **-İçel** Silifke ağızında görülür (Erten, 2011: 160; Olcay, 1995: 69; TDS, 2009, cilt IV: 2566).

112. için: “Şu sebeple; şundan dolayı (VN, 77, 96, 98, 122, 268, 319, 320, 450, 467, 559, 578, 580, 639, 643, 674).”

Eski Türkçede *üçün* biçimi ve ‘son çekim edatı’ göreviyle kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 550), Eski Anadolu Türkçesine *için* / *içün* / *uçun* / *üçün* biçimi ve ‘için, dolayı’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 294 295 682 706). Osmanlı Türkçesinde *içün* biçimi ve ‘için... diye amacıyla’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 125), Türkiye Türkçesinde *için* biçimi ve ‘amacıyla, maksadıyla, -den dolayı; uğruna, yoluna’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *için* biçimi ve ‘için’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Doğu Trakya;** **-Erzurum** ağızında (Erten, 2011: 160; Olcay, 1995: 67; Gemalmaz, 1995, cilt III: 179); *uçun* / *uçun* biçimi ve ‘için’ anlamıyla **-Kars;** **-Gaziantep;** **-Niğde Bor;** **-İçel** Silifke; **-Ordu** Aybastı ağızında (TDS, 2009, cilt VI: 4024 4783; Aydın, 1992: 232); *üçün* biçimi ve ‘için’ anlamıyla **-Niğde Bor;** **-Diyarbakır;** **-Erzurum;** **-Kars;** **-Elazığ** Keban, Baskil ağızında görülür (Erten, 2011: 172; Gemalmaz, 1995, cilt III: 321; Buran, 1997: 206; TDS, 2009, cilt VI: 4024; Ercilasun, 1983: 384).

113. idin-: “Kendi için bir şeyi sahiplenmek, kendi için bir şey sağlamak (VN 438).”

Eski Türkçede *edin-*/*étin-* biçiminde ve ‘eline geçirmek, kendine almak, tesahub etmek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 467), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘e-’ sesi ‘i-’ sesine dönüşerek daralmış, *idin-* biçimiyle ve ‘edin-’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 296). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *idin-* biçiminde ve ‘kendisi için sahiplenmek, elde etmek’ anlamıyla kullanılmış (Tebdiz ‘idin’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 113), ‘i’ sesinin genişleyip ‘e’ sesine dönüşmesiyle *edin-* biçimiyle ve ‘kendi için bir şeyi sahiplenmek, kendi için bir şey sağlamak’ anlamıyla

Türkiye Türkçesinde yer bulmuştur. Sözcük, *idinmek* biçimiyle ve ‘sahip olmak’ anlamıyla **-İzmir** Bornova ağzında; *edinmek* biçimiyle ve ‘sahip olmak’ anlamıyla görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2508; Turan, 2006: 216)

114. igne: “Dikiş dikmeye yarayan ince, ucu sivri küçük çelik araç (VN, 325).”

Eski Türkçede *igne / yigne* biçimi ve ‘dikiş aleti’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 426), Eski Anadolu Türkçesine *igne / yigne* biçimi ve ‘iğne’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 298 780). Osmanlı Türkçesinde *igne* biçimi ve ‘iğne’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 125), Türkiye Türkçesinde *iğne* biçimi ve ‘dikiş dikmeye yarayan, ince, ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek deliği bulunan çelik araç’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *inne* biçimi ve ‘iğne’ anlamıyla -**Isparta Eğridir; -Denizli Çivril; -Gaziantep; -Niğde; -İçel Silifke; -Kütahya; -Güney-Batı Anadolu; -Urfa; -Elazığ** Keban, Baskil; **-Kırşehir** ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2545; Özçelik, 1997:262; Buran, 1997: 196; Korkmaz, 1994: 115; Günşen, 2002: 484); *ine / iyne* biçimi ve ‘iğne’ anlamıyla **-Muğla Yatağan; -Erzurum; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Ordu; -Kırşehir; -Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2541; Gemalmaz, 1995, cilt III: 182; Özçelik-Boz, 2001: 243; Demir, 2022: 503; Eren, 1997: 187; Günşen, 2002: 484).

115. iki: “Birden sonra gelen sayı (VN, 333, 453).”

Eski Türkçede *ekki* biçimi ve ‘iki rakamı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 565), Eski Anadolu Türkçesine *eki / ekki / iki / ikki* biçimi ve ‘iki rakamı’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 239 240 299 300). Osmanlı Türkçesinde *iki* biçimi ve ‘iki’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 113), Türkiye Türkçesinde *iki* biçimi ve ‘birden sonra gelen sayının adı’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *iki / ikki* biçimi ve ‘iki rakamı’ anlamıyla **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Doğu Trakya; -Urfa; -Erzurum;** ağzında (Erten, 2021: 160; Olcay, 1995: 68; Gemalmaz, 1995, cilt III: 180; Özçelik- Boz, 2001:243; Özçelik, 1997: 262); *eki* biçimi ve ‘iki rakamı’ anlamıyla -**Erzurum** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 92).

116. ile/-ıla: “Cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan söz, bağlaç (VN, 226, 282, 510, 559, 585, 684, 763, 780, 797, 798). 2. Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan söz, edat (VN, 5, 28, 32, 49, 84, 109, 168, 197, 263, 290, 350, 421, 439, 536, 627, 663, 739, 35, 46, 48, 56, 57, 95, 97, 100, 128, 133, 146, 147, 512, 160, 163, 182, 160, 230, 245, 253, 286, 297, 300, 301, 305, 306, 328, 361, 434, 446, 452, 453, 466,

485, 517, 518, 543, 552, 565, 584, 602, 603, 605, 650, 657, 673, 681, 763, 767, 682, 684, 697, 772, 788, 791).”

Eski Türkçede *bile / birle* biçiminde ve ‘ile, beraber, ve edatı’ görevinde kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 572), Eski Anadolu Türkçesine *bile / bilen / birle / birlen / ile / ilen* biçimleri ve ‘ile, birlikte, beraber, sebebiyle’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 127 132 301). Osmanlı Türkçesinde *ilen / ilem* biçimi ve ‘beraber, birlikte, ... leyin; -le, -likle’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 126), Türkiye Türkçesinde *ile* biçimi ve ‘sözcüklerin sonuna gelerek birliktelik, beraberlik, vasıta, durum veya neden anlatan tümceler yapmaya yarayan sözcük’ anlamı ve ‘edat, bağlaç’ göreviyle yer bulmuştur. Sözcük, ***bile / birle*** biçimi ve ‘birlikte, beraber’ anlamıyla -**Erzurum; Rize; -Adana; -Osmaniye** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 44; Günay, 2002: 311; Yıldırım, 2006: cilt II: 459).

117. ilet- / ilt-: “Ulaştırmak, götürmek (VN, 401, 787, 260, 483, 608).”

Eski Türkçede *élet-* biçimi ve ‘götürmek, nakletmek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 576), Eski Anadolu Türkçesine *elet- / elt- / ilet / ilt-* biçimleri ve ‘iletmek, götürmek, ulaştırmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 242 243 302 304). Osmanlı Türkçesinde *iletmek / iltmek / eletmek* biçimi ve ‘götürmek, yerine ulaştırmak, eriştirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 126), Türkiye Türkçesinde *iletmek* biçimi ve ‘ulaştırmak, geçirmek, nakletmek, götürmek’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, ***eletmek*** biçimi ve ‘iletmek, götürmek’ anlamıyla -**Afyon Bolvadin; Uşak Eşme; -Isparta Keçiborlu, Uluborlu; -Burdur Yeşilova; -Denizli Honaz, Çal, Tavas; -Aydın Nazilli; -İzmir Menemen; -Manisa Turgutlu; -Balıkesir Savaştepe; -Bursa; -Kütahya Domaniç; -Eskişehir Mihaliçcik; -Bolu; -Düzce; -Sakarya Akyazı; -Zonguldak Safranbolu, Devrek, Çaycuma; -Kastamonu Araç; -Çorum İskilip; -Samsun Perşembe; -Ordu; -Giresun; -Trabzon; -Rize; -Artvin Yusufeli; -Malatya; -Urfa; -Gaziantep; -Kilis; -Maraş; -Sivas Koyulhisar; -Yozgat Yerköy; -Ankara; -Kayseri Bünyan; -Kırşehir Mucur; -Adana Kozan, Kadirli; -İçel Silifke, Mersin; -Antalya Akseki; -Muğla Marmaris; -Bartın; -Karabük** ağzında; ***életmek*** biçimi ve ‘iletmek, götürmek’ anlamıyla -**Kastamonu; -Gaziantep; -Sivas Kangal** ağzında; ***eltmek*** biçimi ve ‘iletmek, götürmek’ anlamıyla -**İçel Mersin; -Muğla** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 1712; cilt VI: 4495).

118. imdi: “Şimdi, o halde (VN, 5, 63, 129, 183, 201, 366, 368, 443, 479, 568, 744, 756).”

Eski Türkçede *amti* biçimi ve ‘şimdi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 587), Eski Anadolu Türkçesine *emdi / imdi / indi* biçimi ve ‘şimdi, öyle ise’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 243 304 306). Osmanlı Türkçesinde *imdi / indi / undi* biçimi ve ‘şimdi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 115 116), Türkiye Türkçesinde *imdi* biçimi ve ‘şu an, içinde bulunulan vakit’ anlamında yer bulmuştur. Sözcük, ‘şimdi’ anlamı ve *hinci* biçimiyle **-Afyon Dinar**, Sandıklı; **-Isparta** Senirkent; **-Burdur**; **-Denizli** Tavas, Acıpayam; **-İzmir** Ödemiş; **-Manisa** Alaşehir, Kırkağaç; **-Balıkesir** Edremit, Susurluk; **-Çanakkale** Biga, Ezine; **-Kütahya**; **-Eskişehir**; **-Kocaeli** Kandıra; **-Zonguldak** Çaycuma; **-Ordu** Akkuş; **-Niğde** Bor; **-Konya** Karapınar, **-İçel** Silifke; **-Muğla** Fethiye ağzında; *hincik* biçimiyle **-Aydın** ağzında; *hibcik* biçimiyle **-Çorum** İskilip ağzında; *hindi* biçimiyle **-Afyon** Emirdağ ağzında; *hincik* biçimiyle **-Isparta** Yalvaç; **-Denizli**; **-Manisa**; **-Balıkesir** Edremit; **-Çanakkale** Gelibolu; **-Bursa** İnegöl; **-Bilecik** Osmaneli; **-Düzce**; **-Bolu**; **-Kocaeli** Kandıra; **-Kastamonu** Tosya; **-Çorum**; **-Samsun** Çarşamba; **-Elazığ** Harput; **-Malatya**; **-Ankara** Bala; **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek ağzında; *hinçi* biçimiyle **-Eskişehir** ağzında; *hindi* biçimiyle **-Afyon Dinar**; **-Isparta** Keçiborlu, Şarkikarağaç, Eğridir, Gelendost; **-Burdur** Tefenni, Bucak, Yeşilova; **-Denizli** Acıpayam, Çivril; **-Aydın** Bozdoğan; **-İzmir** Ödemiş; **-Manisa** Salihli; **-Eskişehir**; **-Çorum** Sungurlu; **-Kars** Ahıska; **-Tokat** Zile; **-Elazığ**; **-Yozgat**; **-Kırşehir**; **-Kayseri** Karakaya; **-Konya** Ermenek; **-Adana**; **-İçel** Silifke, Mut, Mersin; **-Antalya** Elmalı, Korkuteli; **-Muğla** Milas, Fethiye ağzında; *hindik* biçimiyle **-Adana** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2386); *imdi* biçimiyle **-Uşak** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4526); *indi* biçimiyle **-İğdir**; **-Kars** Ahıska; **-İçel** Mersin; **-Erzurum**; **-Urfa**; **-Amasya**; ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2539-2540; Gemalmaz, 1995, cilt III: 182; Özçelik, 1997: 268); *incik* biçimiyle **-Bursa** Mudanya; **-Kastamonu** Tosya; **-Niğde** ağzında; *indi* biçimiyle **-Afyon** Emirdağ ağzında; *imcik* biçimiyle **-Sakarya** Karasu; **-Zonguldak** Ereğli; **-Samsun** Çarşamba; **-Tokat** Reşadiye ağzında; *inci* biçimiyle **-İzmir** Kemalpaşa ağzında; *indık* biçimiyle **-İçel** Silifke ağzında; (TDS, 2009, cilt IV: 2540).

119. in-: “1. Yüksek bir yerden alçalmak (VN, 337). 2. Tanrısal bir kaynaktan gönderilmek (VN, 74, 99, 319, 320, 639).”

Eski Türkçede *en-* biçimi ve ‘aşağıya hareket etmek, alçalmak, yere düşmek, yere eğilmek; tekerlekli bir araçtan çıkmak’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 550), Eski Anadolu Türkçesine *en- / in-* biçimi ve ‘inmek, düşmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 245 305). Osmanlı Türkçesinde *enmek* biçimi ve ‘inmek’ anlamıyla

kullanılan sözcük (Tarama Sözlük, 2009: 83), Türkiye Türkçesinde *inmek* biçimi ve ‘yüksek bir yerden aşağılara doğru gelmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ‘inmek’ anlamı ve *inmek* biçimiyle **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum** ağzında (Erten, 2011, 160; Olcay, 1995: 68; Gemalmaz, 1995, cilt III: 181); *enmek / énmek* biçimiyle **-Diyarbakır; -Kütahya; -Erzurum; -Urfa; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Kırşehir; -Ordu; -Rize; -Uşak; -Artvin; -Adana; -Osmaniye** ağzında (Erten, 2011, 155; Gemalmaz, 1995, cilt III: 96; Eren, 1997: 184; Özçelik, 1997: 259; Demir, 2022: 418; Gülensoy, 1988: 247; Turan, 2006: 217; Günay, 2006: 316; Günşen, 2002: 473; Yıldırım, 2006, cilt II: 468); *yenmek* biçimiyle **-Kars; Erzurum; -Hatay Antakya; -Adana; -Diyarbakır; -Elazığ; -Rize** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 339; Erten, 2011: 174; TDS, 2009, cilt VI: 4250; Gülensoy-Buran, 1994: 239; Günay, 2006: 336); *yinmek* biçimiyle **Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında görülür (Özçelik-Boz, 2001: 251).

120. iriş-: “Ulaşmak, gelmek (VN, 62, 95, 139, 148, 162, 409, 441, 570, 579, 770).”

Eski Türkçede *eriş-* biçimiyle ve ‘erişmek, yetişmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 574), Eski Anadolu Türkçesinde *er-/iriş-* biçimleriyle ve ‘erişmek, vasil olmak, ulaşmak; varmak, ulaşmak’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 250-311); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *eriş-* / *iriş-* biçimiyle ve ‘kavuşmak; erişmek; ulaşmak; varmak’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Parlatır, 2006: 410-757). Türkiye Türkçesinde *er-* biçimiyle ‘erişmek, ulaşmak’ anlamlarıyla yer bulmuş, *(ir-)işmek* biçimiyle ve ‘ulaşmak, yetişmek’ anlamıyla **-Düzce; -Bolu** ağzında; *erişmek* biçimiyle ve ‘ulaşmak, yetişmek’ anlamıyla (TDS, 2009, cilt IV: 2553; Gemalmaz, 1995, cilt III: 98).

121. iş: “Dost, arkadaş, eş (VN, 499).”

Eski Türkçede *iş* biçiminde ve ‘eş, arkadaş; çiftten biri’ anlamında kullanılan (Gülensoy, cilt I, 2007), sözcük, Eski Anadolu Türkçesinde *eş/iş* biçimleriyle ve ‘dost, arkadaş; benzer’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 256 315). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *eş/iş* biçimleriyle ve ‘Evli çiftlerden her biri; kan kocadan birinin öbürüne göre durumu; hayat arkadaşı; zevç ve zevce; eş; arkadaş; dost; ahbap; müttefik’ anlamlarıyla yer alan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1493 2250), Türkiye Türkçesinde *eş* biçiminde ve ‘karı kocadan her biri, hayat arkadaş; arkadaş vs.’ anlamlarıyla yer almıştır. Sözcük, *eş* biçimiyle ve ‘arkadaş, eş; kuma, ortak’ anlamlarıyla **-Isparta Yalvaç, Eğridir Şarkikaraağaç; -Burdur Yeşilova; -Denizli Sarayköy, Çal,**

Tavas; -**Aydın** Bozdoğan; -**Amasya** Merzifon; -**Niğde**; -**Karaman**; -**Konya**; -**İçel** Silifke; -**Muğla** Fethiye, Milas; -**İzmir** Torbalı; -**Aydın**; -**Çorum**; -**Gaziantep** Nizip; -**Adana** ağzında; *iş* biçimiyle ve ‘eş’ anlamıyla -**Uşak** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1787; Gülsevin, 2002: 378).

122. işik: “Kapı boşluğunun alt kısmında bulunan alçak basamak. Makam (VN, 778).”

Sözcük, Eski Türkçede *éşik* biçimiyle ve ‘eşik, kapı’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2009, cilt II: 2254) Eski Anadolu Türkçesine *işik/işig* biçimleriyle ve ‘eşik, kapı’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 316). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *işik* biçimiyle ve ‘eşik, kapı’ anlamlarıyla kullanılmış (Ötüken Sözlük, 2009, cilt II: 2254), Türkiye Türkçesinde de *eşik* biçimiyle ve ‘Kapı boşluğunun alt kısmında bulunan alçak basamak’ anlamlarıyla yer almıştır. Sözcük, *eşük* biçimiyle ve ‘eşik’ anlamıyla -**Ordu** ağzında; *eşik* biçimi ve ‘ev girişi; kapı girişi; eşik’ anlamıyla -**Malatya** ve çevresi; -**Diyarbakır**; -**Artvin** Yusufeli ağzında; *eşih* biçimi ve ‘eşik’ anlamıyla -**Erzurum** ağzında (Demir, 2022: 421; Turan, 2006: 219; TDS, 2009, cilt VI: 4500; Gemalmaz, 1995, cilt III: 101); *eşih* biçimi ve ‘dışarı’ anlamıyla -**Kars** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1792); *işik* biçimi ve ‘eşik’ anlamıyla -**Malatya** ağzında (Gülseren, 200: 405); *işşik* biçimi ve ‘eşik’ anlamıyla -**Ankara**; -**Niğde** Bor ağzında TDS, 2009, cilt IV: 2561) görülür.

123. işid-/işit-: “Dinlemek, kulak vermek (VN 123, 159, 183, 201, 220, 277, 288, 318, 321, 322, 323, 368, 419, 415, 443, 537, 565, 568, 572, 580). 2. Karşılığında söz duymak (VN 497).”

Eski Türkçede *éşit-* / *éşid-* biçimi ve ‘duymak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 441), Eski Anadolu Türkçesine *eşit-* / *eşid-* / *işit-* / *işid-* biçimi ve ‘duymak, işitmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 257 316). Osmanlı Türkçesinde *işitmek* biçimi ve ‘duymak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 119), Güncel Türkçe Sözlükte *işitmek* biçimi ve ‘duymak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *eşitmek* biçimi ve ‘işitmek’ anlamıyla -**Erzurum**; -**Urfa**; -**Ordu** Aybastı; -**Artvin** Yusufeli ağzında görülür (Aydın, 1992: 206; Gemalmaz, 1995, cilt III: 101; Özçelik, 1997: 259; Turan, 2006: 219).

124. iy: “Seslenme edatı (VN, 33, 123, 140, 201, 325, 336, 347, 389, 531, 624, 625, 636, 670, 681, 684, 686, 722, 726, 796).”

Sözcük, Eski Türkçede *ay* biçiminde ve ‘buyruğu tanınamayı bildiren bir söz, hitap edatı’ anlamlarıyla kullanılan sözcük, (Gülensoy, 2007, cilt I: 350), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘a-’ sesi ‘i-’ sesine dönüşerek incelmış ve ‘hitap edatı’ olarak geçmiş; Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de aynı şekilde kullanılmıştır (Tarama Sözlüğü, 2009: 120). Sözcük, *ey* biçimiyle ve ‘seslenme edatı’ göreviyle **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağızında görülür (Başkan, 1994: 209; Olcay, 1995: 63).

125. kal-: “1. Birlikte bulunmak (VN, 133). 2. Olmak, herhangi bir durumda bulunmak (VN, 269, 276, 398, 487, 686, 713, 729, 734, 741, 742, 748, 768). 3. Var olmak, bulunmak (VN, 265, 296, 548, 578).”

Eski Türkçede *kal-* biçimi ve ‘ayrılmamak, değişmemek, bitmemek, tükenmemek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 64), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kal-* biçimi ve ‘kalmak, bırakmamak; bağlanmak, kapılmak, değer vermek, itibar göstermek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 328, Tarama Sözlüğü, 2009: 123). Türkiye Türkçesinde *kalmak* biçimi ve ‘içinde bulunduğu durumu, anı devam ettirmek, sürdürmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *kalmak* biçimi ve ‘kalmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Artvin** ağızında (Erten, 2011: 161; Olcay, 1995: 69; Turan, 2006: 246); *galmak* biçimi ve ‘kalmak’ anlamıyla **-Bolu; -Samsun; -Kars Ahıska; -Ankara; -İçel Silifke; Güney-Batı Anadolu; -Uşak** ağızında (TDS, 2009, cilt III: 1903; Korkmaz, 1994: 111; Gülsevin, 2002: 377) görülür.

126. kaldurmak: “Geri çevirmek, bulunduğu yerden almak (VN, 778).”

Eski Türkçede *kal(ğ)ır-* / *kal(ğ)ı-* fiil köküne gelen ettirgenlik ekiyle *kalur-* biçimiyle ve ‘bulduğu yerden almak anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 454), Eski Anadolu Türkçesine *kaldur-/kaldır-* biçimleriyle ve ‘kaldırmak, yukarı kaldırmak’ anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 329); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *kaldur-/kaldır-* biçimleriyle ve ‘yukarı doğru hareket ettirmek; kaldırmak vs. anlamlarıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘kaldır-/kaldur’ maddeleri; Parlatır, 2006: 825). Türkiye Türkçesinde *kaldır-* biçimiyle ve ‘bulduğu yerden almak; yukarı doğru hareket ettirmek vs.’ anlamlarıyla kullanılan sözcük, *kaldurmak* biçimiyle ve ‘kaldırmak’ anlamıyla **-Artvin** Yusufeli ağızında; *kaldırmak* biçimiyle ve ‘kaldırmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağızında görülür (Turan, 2006: 247; Erten, 2011: 161; Olcay, 1995: 69).

127. kamu: “1. Bütün, hep (VN, 96, 224, 241, 245, 284, 285, 298, 394, 444, 501, 769, 794). 2. Herkes, orada bulunanların tamamı (VN, 120, 409, 444, 674, 676).”

Eski Türkçede *kamağ* biçimi ve ‘bütün’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 88), Eski Anadolu Türkçesine *gamu / kamu / kamıg / hamu* biçimi ve ‘tamamı, hepsi, bütün, herkes’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 265 282 332). Osmanlı Türkçesinde *kamu / hamu* biçimi ve ‘tamamı, hepsi, bütün, herkes’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 123), Türkiye Türkçesinde *kamu* biçimi ve ‘bir bölgede yaşayan insanların bütünü; halka hizmet eden devlet organlarının tamamı’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ‘hepsi’ anlamı ve *hemi* biçimiyle **-Hakkari** Uludere ağzında; *hamı* biçimiyle **-Kars** Koyundere ağzında; +sı +si 3. tekil şahıs iyelik ekiyle genişlemiş şekilleri olan *hamısı* biçimiyle **-Erzurum** ağzında; *hamisi* biçimiyle **-Kars** Ahıska ağzında; *hammisi* biçimiyle **-İğdır; -Kars** ağzında; *hamsı* biçimiyle **-Amasya; -Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2267).

128. kan: “İnsan bedeninde dolaşan kırmızı renkli sıvı. Lohusalık kanı (VN, 233).”

Eski Türkçede *kan* biçimi ve ‘damarlarda dolaşan kırmızı renkli sıvı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 89), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kan* biçimi ve ‘kan; soy, nesil, ırk’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 332; Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2374). Türkiye Türkçesinde ‘canlı bedeninde bulunan damarlarda dolaşan ve hayati önem taşıyan kırmızı renkli sıvı’ anlamıyla yer bulan sözcük, ‘kan’ anlamı ve *kan* biçimiyle **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 161; Olcay, 1995: 69); *gan* biçimiyle **-Bolu Akçeşehir; -Samsun; -Tokat Erbaa; -Kars; -Gaziantep; -Erzurum; -Kırşehir; -Ordu Aybastı; -Uşak; -Edirne** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1908; Gemalmaz, 1995, cilt III: 118; Aydın, 1992: 209; Günşen, 2002: 475; Gülsevin, 2002: 377; Kalay, 1998: 262).

129. kanad: “Kuşlarda gövdenin iki yanında bulunan ve uçmayı sağlayan çift organ (VN, 231).”

Eski Türkçede *kanat* biçimi ve ‘kuş ve böceklerin uçuş organı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 91), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kanat* biçimi ve ‘kanat’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 333; Tarama Sözlüğü, 2009: 124). Türkiye Türkçesinde *kanat* biçimi ve ‘kuşların ve bazı böceklerin iki yanında bulunup uçmalarını sağlayan organ’ anlamıyla yer bulan sözcük, ‘kanat’ anlamıyla ve *kanat* biçimiyle **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 161); *ganad* biçimiyle **-Samsun; -Kırşehir** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1908; Günşen, 2002: 475); *kanat / kanad* biçimi ve ‘defter yaprağı’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Denizli** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 2618).

130. kanı: “Hani, nerede (VN, 680, 682, 721).”

Eski Türkçede *kañu* biçiminde ve “hangi? ne? nerede?” anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021 cilt IV: 98) Eski Anadolu Türkçesinde *kanı* biçiminde ve ‘hani, nerede’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 334). Osmanlı Türkçesi dönemine gelindiğinde *kanı* biçiminde ve ‘hani; nerede?’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük; 2007, cilt III: 2385); Türkiye Türkçesinde de *hani* biçimiyle ‘nerede, ne oldu, nerede kaldı’ anlamlarıyla yer almıştır. Sözcük *hanı* biçimi ve ‘hani’ anlamıyla -**Erzurum; -Kırşehir; -Uşak** ağzında; (Gemalamaz, 1995, cilt III: 156; Günşen, 2000: 481; Gülsevin, 2002: 381); *hani* biçimi ve ‘hani’ anlamıyla görülür -**Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında görülür (Erten, 2011: 158; Olcay, 1995: 66).

131. kanķı: “Hangi (VN, 406).”

Anlamının ‘hangi’ olduğu ortak görüş olan *kankı* sözcüğü için Tietze Eski Osmanlı Türkçesini yani Eski Anadolu Türkçesini başlangıç olarak almış ve Clauson’un sözcüğü *kañu* (*kanyu*) kelimesine bağladığını fakat *hangi* şeklini *kañu*’ya bağlamanın son derece zor olduğunu ifade etmiştir (Tietze, 2021, cilt IV: 99). Çağbayır sözcüğü *kânū>kankı* biçiminde (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2387), Gülensoy ise sözcüğü ET. *kanġı* < *ka+n+ġu* biçiminde ele almıştır (Gülensoy, 2007, cilt I: 403). Sözcük Eski Anadolu Türkçesinde *kanġı/kankı* biçiminde ve ‘hangi, hangisi’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 334). Osmanlı Türkçesinde *kanġı/kanķı* biçimleriyle ve ‘hani, hangi’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘kanġı/kanķı’ maddeleri; Parlatır, 2006: 837) Türkiye Türkçesinde ‘k’ sesinin sızıcı‘h’ sesine ve ‘ı’ sesinin ince ‘i’ sesine dönüşmesiyle *hangi* biçiminde ve ‘en az iki şeyden birini belirtecek biçimde bir cevap istemek amacıyla kullanılan soru sıfatı’ göreviyle yer almıştır. Söz konusu sözcük, *hanġı* biçimiyle ve ‘hangi’ anlamıyla -**Denizli** Çivril; -**Kars** Ahıska; -**Konya** Ermenek; -**Zonguldak; -Bartın; -Karabük; Kırşehir** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 2272; Eren, 1997: 187; Günşen, 2000: 481); *hanġı* biçimi ve ‘hangi’ anlamıyla -**Ordu** Aybastı ağzında görülür (Aydın, 1992: 216).

132. kapu: 1. “Eşik, huzur, makam (VN, 774, 775, 777, 779). 2. Bir yere girişi sağlayan açılır kapanır kapı (VN, 225, 387).”

Eski Türkçede *kapıġ* biçiminde ve ‘açılır kapanır giriş tertibatı’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 110) Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘-g’ sesi düşmüş ve ‘-ı’ sesi de ‘-u’ sesine dönüşerek yuvarlaklaşmış, *kapı/kapu* biçimlerinde ve ‘kapı’ anlamında geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 336 337). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *kapu* (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2406) ve *kapı* biçimleriyle ve ‘bir bina,

çadır, araç vb. içi ile dışarısını ayıran, açılıp kapanma düzeneği olan beden boşluğu, kapı' anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz 'kapı' maddesi), Türkiye Türkçesinde *kapı* biçimiyle ve 'bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı' anlamıyla yer almıştır. Sözcük, *gapı* biçimi ve 'kapı' anlamıyla -**Kastamonu Araç; -Samsun; -Tokat Erbaa; -Kars Ahıska; -Gaziantep; -Kırşehir; -Ordu; -Uşak** ağzında; *gapu* biçimi ve 'kapı' anlamıyla -**Kars** ağzında (TDS, 2009, cilt III: 1916; Günşen, 2000: 475; Aydın, 1992: 209; Gülsevin, 2002: 377); *kapı* biçimi ve 'kapı' anlamıyla -**Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 161; Olcay, 1995:70); *kapı* biçimi ve 'sokak, dışarı' anlamıyla -**Yozgat** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2633).

133. kar: "Soğuk havalarda yağın donmuş ve beyaz su buharı (VN, 229)."

Eski Türkçede *kar* biçimi ve 'kış yağışı' anlamıyla yer bulan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 112); Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kar* biçimi ve 'kışın donmuş halde yağın ve soğuk iklimlerde uzun süre yerde birikip kalan yağmur' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 337; Parlatır, 2006: 842). Türkiye Türkçesinde *kar* biçimi ve 'atmosferdeki su buharının soğğunun da etkisiyle katılarak yeryüzüne düşmüş hali' anlamında yer bulan sözcük, 'kar' anlamı ve *kar* biçimiyle -**Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 161; Olcay, 1995: 70; Gemalmaz, 1995, cilt III: 192; Turan, 2006: 248); *gar* biçimiyle -**Doğu Trakya; -Güney-Batı Anadolu; -Uşak; -Denizli** Buldan, Güney; -**Samsun; -Tokat Erbaa; -Ordu** Fatsa; -**Gümüşhane** Şiran; -**Iğdır; -Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1917; Olcay, 1995: 64; Korkmaz, 1994: 110; Gülsevin, 2002: 377).

134. kara: "1. Siyah; yas için giyilen elbiselerin rengi, yas rengi (VN, 635, 636, 640). 2. Manevi kir, manevi olarak kirlilik (VN, 503, 504, 704, 764, 774)."

Eski Türkçede *kara* biçimi ve 'siyah; esmer tenli; zenci' anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 113), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kara* biçimi ve 'karanlık, siyah' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 338; Tarama Sözlüğü, 2009: 125; Parlatır, 2006: 843). Türkiye Türkçesinde *kara* biçimi ve 'siyah, beyaz karşıtı; esmer' anlamıyla yer bulan sözcük, *kara* biçimi ve 'siyah' anlamıyla -**Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 161; Olcay, 1995: 70); *kara* biçimi ve 'suç, iftira, leke' anlamıyla -**Ordu Ünye; -Isparta; -Denizli** Acıpayam; -**İzmir** Tire; -**Amasya** Merzifon; -**Sivas** Şarkışla ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2638); *kara* biçimi ve 'zenci' anlamıyla -**Urfa** ağzında (Özçelik, 1997: 262); *gara* biçimi ve 'siyah' anlamıyla -**Erzurum; -Kırşehir; -**

Ordu; Uşak; -Elazığ Keban, Baskil ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 119; Aydın, 1992: 209; Buran, 1997: 192; Günşen, 2002: 475; Gülsevin, 2002: 377).

135. kardaş: “Aynı anne babadan doğan. Yakınlık bildiren bir hitap sözü (VN, 636).”

Eski Türkçede ‘karın’ isim köküne getirilen +daş ortaklık ekiyle *karındaş* biçiminde ‘bir ana babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların diğer çocuklara göre durumu; bu çocuklardan yaş olarak küçük olanı’ anlamlarında kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2429), Eski Anadolu Türkçesinde *kardaş / karındaş* biçimleriyle ve ‘kardeş’ anlamında kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 341 343). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *kardaş / karındaş* biçimleriyle ve ‘kardeş’ anlamında kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2429 2437), Türkiye Türkçesinde *kardeş* biçiminde ve ‘bir ana babadan doğmuş veya anne babalarından herhangi biri aynı olan çocukların diğer çocuklara göre aradaki kan bağının isimlendirilişi’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük *gardaş* biçimiyle ve ‘kardeş’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Elazığ Ağın; -Ordu Aybastı; -Uşak** ağzında; *kardaş* biçimiyle ve ‘kardeş’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Kırşehir** ağzında (Erten, 2011: 161; Olcay, 1995: 70; Gemalmaz, 1995, cilt III: 120; Buran, 1997: 192; Aydın, 1992: 210; Gülsevin, 2002: 377; Günşen, 2000: 475 485).

136. karşı: “1. Bir şeye doğru yüzünü çevirerek (VN 251). 2. Karşılamaya gelmek (karşı gel-) (VN 388).”

Eski Türkçede *karşı* biçimi ve ‘bir şeyin önü’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 470), Eski Anadolu Türkçesinin ve Osmanlı Türkçesine *karşı / karşı* biçimi ve ‘zıt, rakip; karşı’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 345; Tarama Sözlüğü, 2009: 128). Güncel Türkçe Sözlükte *karşı* biçimi ve ‘bir şeyin esas tutulan yüzünün ilerisi; ön’ anlamıyla yer bulan sözcük, *karşı* biçimi ve ‘karşı’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 161); *garşı* biçimi ve ‘karşı’ anlamıyla **-Samsun; -İçel Silifke; -Uşak** ağzında (Gülsevin, 2002: 377; TDS, 2009, cilt III: 1930).

137. kat: “1. Huzur, ön, yan (VN, 178, 377, 457, 598). 2. Göğün, yerin tabakaları (VN, 264).”

Eski Türkçede *kat* biçimi ve ‘tabaka’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 154), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kat* biçimi ve ‘kat, tabaka, sıra; nezd, yan, huzur’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 347; Tarama Sözlüğü, 2009: 129). Türkiye Türkçesinde *kat* biçimi ve ‘katman, tabaka; huzur’ anlamıyla yer bulan sözcük, *kat* biçimi ve ‘kat’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Artvin**

ağzında (Erten, 2011: 161; Olcay, 1995: 70; Turan, 2006: 250); **gat** biçimi ve ‘kat’ anlamıyla **-Ordu** Aybastı ağzında (Aydın, 1992: 210); **gat** biçimi ve ‘huzur’ anlamıyla **-Kars** Arpaçay ağzında görülür (Olcay-Ercilasun-Arslan, 1988: 392).

138. katı: Sert, kuvvetlice (VN 231, 277, 578, 702).

Eski Türkçede *katıg* biçimi ve ‘sert, kuvvetli’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 475), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *katı / katıg* biçimi ve ‘sert, kuvvetli, pek çok’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 348, Tarama Sözlüğü, 2009: 129). Türkiye Türkçesinde *katı* biçimi ve ‘sert, çok’ anlamıyla yer bulan sözcük, **gati** biçimi ve ‘katı, sert’ anlamıyla **-Ordu** Aybastı ağzında görülür (Aydın, 1992: 210).

139. kavuş-: “Ulaşmak. (VN, 734).”

Eski Türkçede *kavış-* biçimi ve ‘bir araya gelmek (birbirini sevenler hakkında) toplanmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 163), Eski Anadolu Türkçesine *kabış-* / *kavış-* / *kavuş-* biçimi ve ‘kavuşmak, birleşmek, ittifak etmek anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 322 351 353). Osmanlı Türkçesinde *kavuşmak* biçimi ve ‘birleşmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 130; Parlatır, 2006: 865), Türkiye Türkçesinde *kavuşmak* biçimi ve ‘bir araya gelmek, erişmek’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, **kavuşmak** biçimi ve ‘kavuşmak, vuslata ermek, ulaşmak’ anlamlarıyla **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Artvin** ağzında (Erten, 2011: 161; Özçelik-Boz, 2001: 244; Turan, 2006: 250); **gavuşmak** biçimi ve ‘kavuşmak, yetişmek’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu; -Kırşehir; -Adana; -Osmaniye** ağzında görülür (Korkmaz, 1994: 111; Günşen, 2002, 476; Yıldırım, 2006, cilt II: 470).

140. kayğu: “Endişe, tasa duyulan şey (VN, 615).”

Eski Türkçede *kadgu* biçiminde ve ‘üzüntü, endişe, tasa, keder’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 170), Eski Anadolu Türkçesinde *kadgu / kaygı / kaygu* biçimiyle ‘tasa, kaygı, endişe, gam’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 324 354). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *kaygı / kaygu* biçimleriyle ve ‘üzüntü, keder, kaygı’ anlamlarıyla kullanılmış (Tebdiz ‘kaygı / kaygu’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 131), Türkiye Türkçesinde *kaygı* biçimiyle ‘üzüntü, endişe duyulan düşünce, gam, tasa’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, **gaygı** biçimi ve ‘kaygı’ anlamıyla **-Denizli Çal; -Aydın Bozdoğan; -Tokat Niksar; -Ankara; -Güney-Batı Anadolu** ağzında; **gayı** biçimi ve ‘kaygı’ anlamıyla **-Niğde** Bor ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 1945; Korkmaz, 1994: 110).

141. kayna-: “Çok ısınıp fokurdamak (VN, 762).”

Eski Türkçede *ķayın-* / *ķayna-* biçimi ve ‘ısıtılan suyun fokurdaması’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 174), Eski Anadolu Türkçesine *ķayna-* / *ķayın-* biçimi ve ‘kaynamak, kabarmak, köpürmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 355 356). Osmanlı Türkçesinde *ķaynanmak* biçimi ve ‘kaynamak anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 131; Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2500), Türkiye Türkçesinde *ķaynamak* biçimi ve ‘sıvı bir maddenin ısının da etkisiyle buhar durumuna geçerek fokurdama durumu’ anlamında yer bulmuştur. Sözcük, *ķaynamak* biçimi ve ‘kaynamak’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 162); *ķaynamak* biçimi ve ‘yerinde durmamak’ anlamıyla **-Tokat** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 2705); *ķaynamak* biçimi ve ‘kaynamak’ anlamıyla **-Erzurum;** **-Uşak** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 124; Gülsevin, 2002: 378).

142. ķazan-: “Elde etmek, edinmek (VN, 764).”

Eski Türkçede *ķazġan-* biçimi ve ‘çalışarak edinmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 178), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ķazan-* / *ķazġan-* biçimi ve ‘kazanmak, elde etmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 357; Parlatur, 2009: 869). Türkiye Türkçesinde *ķazanmak* biçimi ve ‘kazanç sağlamak; iyi bir sonuç elde etmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *ķazanmak* biçimi ve ‘kazanmak, edinmek’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Artvin** ağzında (Erten, 2011: 162; Turan, 2006: 247); *ķazanmak* biçimi ve ‘kazanmak’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu;** **-Erzurum;** **-Kırşehir** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 124; Korkmaz 1994: 107; Günşen, 2002: 476).

143. ķendü: “Kendi (VN, 68, 115, 246).”

Eski Türkçede *ķentü* biçiminde ve ‘iyelik ekileri alarak kişilerin öz varlığını anlatan sözcük’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 496), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘-i’ sesi ‘-ü’ sesine dönerken yuvarlaklaşmış ve *ķendü* biçimiyle aynı anlamda geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 365). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *ķendü* biçimiyle ve ‘kendi, kendisi; özü’ anlamlarıyla kullanılmış (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2547), Türkiye Türkçesinde *ķendi* biçimiyle aynı anlamda yer bulmuştur. Sözcük, *ķendi* biçimiyle ve ‘kendi’ anlamıyla **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Erzurum;** **-Elazıġ** Ağın; **-Kırşehir;** **-Diyarbakır;** **-Uşak** ağzında görülür (Erten, 2011: 156; Gemalmaz, 1995, cilt III: 129; Buran, 1997: 191; Günşen, 2000: 477; Özçelik- Boz, 2002: 242; Gülsevin, 2002: 378).

144. ķıl-: “Yapmak, etmek (VN, 6, 29, 30, 33, 38, 39, 42, 45, 47, 63, 66, 67, 68, 75, 79, 81, 104, 116, 131 ,135, 138, 143, 146, 163, 166, 176, 181, 221, 224, 226, 248,

264, 272, 288, 301, 306, 333, 343, 342, 344, 369, 374, 381, 382, 384, 385, 388, 390, 402, 418, 419, 434, 437, 482, 494, 515, 534, 545, 548, 570, 581, 586, 587, 597, 605, 632, 650, 653, 687, 708, 711, 713, 725, 732, 767, 777, 781).”

Eski Türkçede *kıl-* biçimi ve ‘yapmak, yerine getirmek, icra etmek’ yardımcı fiili olarak kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 239), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kıl-* biçimi ve ‘etmek, yapmak, vücuda getirmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 376, Tarama Sözlüğü, 2009: 137; Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2606). Türkiye Türkçesinde *kılmak* biçimi ve ‘yapmak, etmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, yapmak, etmek’ anlamı ve *kılmak* biçimiyle **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Uşak** ağzında (Erten, 2011: 162; Olcay, 1995: 71; Gülsevin, 2002: 383); *gılmak* biçimiyle **-Niğde Bor; -Erzurum; -Elazığ** Keban, Baskil; **-Uşak** ağzında (TDS, 2009, cilt III:2044; Gemalmaz, 1995, cilt III: 135; Buran, 1997: 193; Gülsevin, 2002: 378); *gılmak* biçimi ve ‘namaz kılmak’ anlamıyla **-Samsun; -Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III:2044).

145. kılca: “Kıl kadar, kıl gibi. Çok küçük (VN, 494).”

Eski Türkçede *kıl* biçimi ve ‘saç teli; keçi tüyü’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 238), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kıl* biçimi ve ‘kıl, tüy; at kılı; saz teli’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 376; Tarama Sözlüğü, 2009: 136). Türkiye Türkçesinde *kıl* biçimi ve ‘hayvanların bazısının ve insanların vücut yüzeyinde belli bölgelerde meydana gelen ipliksi, ince uzantı’ anlamıyla yer bulan sözcük, *kıl* biçimi ve ‘keçi kılı’ anlamıyla **-Çorum** Mecitözü ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4553); *gıl* biçimi ve ‘kıl’ anlamıyla **-Samsun; -Trabzon** Vakfikebir; **-Kars** Ahıska; **-Erzurum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2098; Gemalmaz, 1995, cilt III: 135).

146. kiçi: “Küçük (VN, 285).”

Söz konusu sözcüğün Eski Türkçedeki biçimi için araştırmacılar *kiçi / kiçig / kiçük* farklı değerlendirmelerde bulunmuş, anlam için ortak olarak ‘küçük’ kabul görmüştür (Tietze, 2021, cilt IV: 278; Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2880; Gülensoy, 2007, cilt I: 587). Sözcük Eski Anadolu Türkçesine de *kiçik* biçiminin yanında kalıplaşmış *kiçi* biçimiyle ve ‘küçük’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 390), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *kiçi / kiçik* biçimiyle ve ‘küçük’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘kiçik’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 140). Türkiye Türkçesinde *küçük* biçimiyle ve ‘yaşı daha az olan; niceliği az olan’ anlamlarıyla yer alan sözcük, *kiçi* biçimiyle ve ‘küçük’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında; *kiçi* biçimiyle ve ‘küçük’ anlamıyla **-İzmir; -Bursa İnebolu; -Trabzon; -Ankara** ağzında; *kiçiyh* biçimiyle ve ‘küçük’ anlamıyla **-Kars** Ahıska ağzında; *kiçih* biçimiyle ve ‘küçük’ anlamıyla **-Kars** Sarıkamış; **-Bayburt**

ağzında; **köççe** biçimiyle ve ‘küçük’ anlamıyla **-Nevşehir** Avanos ağzında görülür (TDS; 2009, cilt IV: 2870).

147. kişi: “İnsan, kimse, şahıs (VN 38, 45, 371, 466, 491, 492, 515, 703, 743).”

Eski Türkçede *kişi* biçimi ve ‘insan’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 528), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kişi* biçimi ve ‘insan, şahıs, sahip’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 396; Tarama Sözlüğü, 2009: 141). Güncel Türkçe Sözlükte *kişi* biçimi ve ‘kadın ve erkeğe verilen genel ad’ anlamıyla yer bulan sözcük, *kişi* biçimi ve ‘koca, eş, evin erkeği’ anlamıyla **-İzmir** Foça; **-Kütahya** Simav; **-Çorum** İskilip; **-Samsun** Çarşamba; **-Tokat** Artova; **-Ordu**; **-İğdır**; **-Bayburt**; **-Kars** Sarıkamış; **-Malatya** Arapkir; **-Maraş**; **-Hatay**; **-Sivas**; **-Kırşehir**; **-Niğde**; **-Kayseri**; **-Adana** ağzında; ‘yabancı erkek’ anlamıyla **-Afyon** ağzında; ‘kişi’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 163; Gemalmaz, 1995, cilt III: 202; Olcay, 1995: 71; TDS, 2009, cilt IV: 2886); *gişi* biçimi ve ‘koca, eş’ anlamıyla **-Çorum**; **-Amasya** Merzifon; **-Giresun** Şebinkarahisar; **-Erzincan**; **-Elazığ** Ağın; **-Malatya** Darende; **-Maraş**; **-Gaziantep**; **-Sivas** Gürün; **-Yozgat** Akdağmadeni; **-Ankara** Haymana; **-Kayseri** Pınarbaşı; **-Niğde** Bor; **-Konya**; **-Osmaniye**; **-Adana** ağzında (TDS; 2009, cilt III: 2085); *gişi* biçimi ve ‘kişi, erkek’ anlamıyla **-Çorum**; **-Ordu** Fatsa; **-Niğde**; **-Muğla** Fethiye; **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Erzurum**; **-Urfa** ağzında; *gişi* biçimi ve ‘kibar, zarif, soylu kimse’ anlamıyla **-Kayseri**; **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek ağzında görülür (Erten, 2011: 157; Gemalmaz, 1995, cilt III: 202; Olcay, 1995: 65; Özçelik, 1997: 260; TDS; 2009, cilt III: 2085).

148. ko-: 1. “Bir şeyi veya kimseyi bir yerde, bir durumda bırakmak (VN, 708, 712, 741). 2. Görevlendirmek (VN, 315). 3. Yerleştirmek (VN, 132). 4. Bırakmak, ilgilenmemek (VN, 493). 5. Terk etmek (VN, 529, 656, 658). 6. Dayanılması zor bir durumda bırakmak (VN, 726).”

ko- sözcüğü için birçok araştırmacı Eski Türkçe de *ko-* kökünden geldiğini ve ‘koymak, bırakmak’ anlamlarında kullanıldığını ifade etmektedir (Tietze, 2021, cilt IV: 296; Gülensoy, 2007, cilt I: 548; Ötüken Sözlük cilt III: 2724; Nişanyan Sözlük ‘komak’ maddesi). Ancak Orhon Yazıtlarında geçen *kon-* ‘konmak, yerleşmek’ sözcüğü ile *kot-* ‘koymak, bırakmak’ (Tekin, 2014: 152 153) arasındaki yakın anlamlılık ve ses benzerliği göz önünde tutulduğunda bu iki sözcüğün ortak köke sahip olabileceği ve kökün *ko-* biçiminde alınabileceği düşünülebilmektedir. Eski Anadolu Türkçesine gelindiği zaman sözcük *ko-* / *koy-* / *ko-* biçimleriyle ve ‘koymak, bırakmak; terk etmek’ anlamlarıyla geçtiği görülmektedir (Paçacıoğlu, 2016: 398 399 413). Sözcük, Osmanlı Türkçesi

dönemi eserlerinde *ko-* / *koy-* biçimleriyle ve ‘koymak, bırakmak terk etmek’ anlamlarıyla yer almış (Tebdiz ‘komak / koymak’ maddesi.), Türkiye Türkçesinde *koymak* biçiminde ve ‘bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, **gomak** biçimiyle ve ‘koyuvermek, bırakmak’ anlamıyla **-Isparta** Gelendost, Şarkikaraağaç; **-Denizli** Çivril; **-Van**; **-Yozgat**; **-Güney-Batı Anadolu**; **-Erzurum**; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük**; **-Kırşehir**; **-Uşak** ağzında; (TDS, 2009, cilt III: 2099; TDS, 2009, cilt VI: 4512; Korkmaz, 1994: 118; Gemalmaz, 1995, cilt III: 144; Eren, 1997: 186; Günşen, 2000: 478; Gülsevin, 2002: 379); **komak** biçimiyle ve ‘koyuvermek, bırakmak’ anlamıyla **-Çorum**; **Diyarbakır**; **-Urfa** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4566; Erten, 2011: 163; Özçelik, 1997: 263).

149. koku: “Burnun aldığı duyum (VN, 34, 320).”

Eski Türkçede *kok-* fiil köküne –(ı)g fiilden isim yapan eki getirilmesi sureti ile türetilen ve ‘koku alma hissi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 304); Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kogu* / *kohu* / *koku* biçimi ve ‘koku’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 401; Tarama Sözlüğü, 2009: 142). Türkiye Türkçesinde *koku* biçimi ve ‘nesnelere yayılan gazın burunda yer alan özel sinirler aracılığıyla kişide uyandırdığı duygu’ anlamıyla yer bulan sözcük, **kohu** biçimi ve ‘koku’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 163); **goğu** biçimi ve ‘koku’ anlamıyla **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük** ağzında görülür (Eren, 1997: 186).

150. koltuk: “Kolun gövde ile birleştiği yer (VN, 604, 608).”

Eski Türkçede *koltuk* biçimi ve ‘kolun gövde ile birleştiği yerde altta bulunan çukur’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 316), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *koltuk* / *koltık* biçimi ve ‘kol altı, koltuk, kol’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 403; Parlatır, 2006: 917). Türkiye Türkçesinde *koltuk* biçimi ve ‘omzun kol ile birleştiği bölgenin altında meydana gelen çukurluk’ anlamıyla yer bulan sözcük, **goltuh** biçimi ve ‘kol altı’ anlamıyla **-Samsun**; **-Kars**; **-Erzurum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2098; Gemalmaz, 1995, cilt III: 141).

151. konşu: “Komşu olma; inanca göre cennette (birine) yakın olma durumu (VN, 787).”

Eski Türkçede *konşu* biçimiyle ve ‘yakınında oturan’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 327), Eski Anadolu Türkçesine geçerken *konşu* biçiminin yanında ‘-ı’ sesinin ‘-u’ sesine dönüşerek yuvarlaklaşmasıyla da *konşu* biçiminde ve ‘komşu’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 404). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *konşu* biçimiyle ve ‘komşu’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2736),

Türkiye Türkçesinde *komşu* biçimiyle ve ‘yaşadıkları yer, mekan veya toprak parçası yakın olan kişilerin birbirine göre aldıkları isim’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *konşu* biçimi ve ‘komşu’ anlamıyla **-Denizli** Söğüt, Honaz; **-Yozgat**; **-Uşak** ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2919; Gülsevin, 2002, 383); *goñşu* biçimi ve ‘komşu’ anlamıyla **-Denizli**; **-Kastamonu** Daday; **-Niğde** Bor; **-İçel** Silifke; **Güney-Batı Anadolu**; **-Kırşehir**; **-Ordu** ağzında; *gonşu* biçimi ve ‘komşu’ anlamıyla **-Kütahya**; **-Elazığ** Ağın, Baskil; **-Kırşehir**; **-Ordu** Aybastı; **-Uşak** ağzında; *goğşu* biçimi ve ‘komşu’ anlamıyla **-Zonguldak** Devrek ağzında; *gomşu* biçimi ve ‘komşu’ anlamıyla **-Ordu** Aybastı ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2101; Gülensoy, 1988: 248; Korkmaz, 1994: 112; Buran, 1997: 193; Günşen, 2000: 478; Gülsevin, 2002: 379; Aydın, 1992: 214).

152. kov-: “Peşinden gitmek, ardına düşmek (VN 656).”

Orta Türkçede *kow-* biçimi ve ‘sert bir şekilde gitmesini istemek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 546), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kov-* biçimi ve ‘kovalamak, arkadan gitmek, kovmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 411; Tarama Sözlüğü, 2009: 145). Güncel Türkçe Sözlükte *kovmak* biçimi ve ‘savmak, defetmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *kovmak* biçimi ve ‘yürütmek, koşturmak, sürmek’ anlamıyla **-Sinop**; **-Niğde**; **-Ankara**; **-Hatay** Antakya ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2941); *koğmak* biçimi ve ‘sürekli arkasına düşmek, izlemek’ anlamıyla **-Sivas** Gemerek; **-Niğde**; **-Edirne**; **-Çorum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2903; cilt VI: 4565).

153. kul: “1. İnsan. 2. Tanrıya göre insan (VN, 36, 437, 504, 541, 745, 749, 780). 3. Tabi olan, bir kişinin arkasından giden (VN, 446, 745, 780).”

Eski Türkçede *kul* biçimi ve ‘başkasının malı olan kimse’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 379), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kul* biçimi ve ‘insan, kişi’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 432; Tarama Sözlüğü, 2009: 148). Türkiye Türkçesinde *kul* biçimi ve ‘Tanrıya, yaratıcıya göre insan’ anlamıyla yer bulan sözcük, ‘kul, köle’ anlamı ve *kul* biçimiyle **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 163); *gul* biçimiyle **-Samsun**; **-Erzurum**; **-Kırşehir**; **-Uşak** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2190; Gemalmaz, 1995, cilt III: 146; Günşen, 2000: 479; Gülsevin, 2002: 380).

154. kullık / kulluk: “Allah’a ibadet etmek, kul olma durumu (VN, 745, 771).”

Eski Türkçe *kul* isim köküne getirilen *-lık / -luk* isimden isim yapan ekle türetilen ve ‘kulluk, kölelik; hizmetkarlık’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 386), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kullık / kulluk* biçimi ve ‘kölelik, hizmetçi,

kulluk' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 431 432; Tarama Sözlüğü, 2009: 148). Türkiye Türkçesinde *kulluk* biçimi ve 'kölelik; kul olma hali' anlamında yer bulan sözcük, *kulluk* biçimi ve 'memurluk' anlamıyla **-Artvin** ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2997); *gulluk / gulluḡ* biçimi ve 'memur, kulluk, hizmet, ikram' anlamıyla **-Kars; -İğdır** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2192).

155. kullukçısı: "Koruyucu, bekçi, nöbetçi (VN 315)."

Eski Türkçe *kul* (başkasının malı olan kimse) sözcük köküne getirilen *lık + cı* isimden isim yapım ekleriyle türetilerek *kullukçısı* biçiminde ve 'köle; hizmetkar' anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 379), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kullukçısı / kullukçısı* biçimi ve 'hizmetkar, cariyeye; bekçi' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 433 434; Tarama Sözlüğü, 2009: 148). Türkiye Türkçesinde *kullukçu* biçimi ve 'kullukta görevli yeniçeri' anlamıyla yer bulan sözcük, *kullukçu* biçimi ve 'memur' anlamıyla **-Bursa; -Ağrı** ağzında; 'hizmetçi, işçi; besleme' anlamıyla **-Denizli; -Artvin** Ardanuç; **-Manisa; -Kars** ağzında; *gullukçu* biçimi ve 'hizmetçi' anlamıyla **-Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2192; IV: 2997; VI: 4573).

156. kulak: "İşitme organı (VN 129, 303, 367)."

Eski Türkçede *kulak* biçimi ve 'işitme organı' anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 381), Eski Anadolu Türkçesine *kulag / kulak / kulgak / kulhak* biçimi ve 'kulak' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 433). Osmanlı Türkçesinde *kulak / kulak* biçimi ve 'kulak' anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 147), Türkiye Türkçesinde *kulak* biçimi ve 'başın iki tarafında yer alan ve işitmeye yarayan organ' anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *kulak* biçimi ve 'kulak' anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında (Olçay, 1995: 72); *kulak* biçimi ve 'telli müzik aletlerinde akort vidası' anlamıyla **-Ankara; -Kırşehir** ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2995); *kulak* biçimi ve 'kulak' anlamıyla **-Diyarbakır; -Artvin** ağzında (Erten, 2011: 163; Turan, 2006: 255); *gulah* biçimi ve 'kulak' anlamıyla **-Erzurum; -Ordu** Aybastı ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 146; Aydın, 1992: 215); *gulak* biçimi ve 'kulak' anlamıyla **-Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Uşak** ağzında görülür (Eren, 1997: 186; Gülsevin, 2002: 380).

157. kurd: "Kurt. Yırtıcı hayvan (VN, 345)."

Eski Türkçede *kurd* biçimiyle ve 'yırtıcı bir hayvan' için kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 398), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kurd / kurd* biçimi ve 'kurd, yırtıcı bir hayvan, sürüngen hayvan, solucan' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 436 438; Parlatır, 2006: 937). Türkiye Türkçesinde *kurd* biçimi ve 'yırtıcı, etçil, memeli bir hayvan; sürüngen, omurgasız, uzun gövdeli bir tür hayvan' anlamıyla yer

bulan sözcük, **kurt** biçimi ve ‘kurt, tırtıl’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Artvin** (Erten, 2011: 163; Olcay, 1995: 72; Turan, 2006: 255); **kurd** biçimi ve ‘kurt’ anlamıyla **-Urfa** (Özçelik, 1997: 263); **gurd** biçimi ve ‘kurt’ anlamıyla **-Erzurum; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Kırşehir** ağzında (Eren, 1997: 186; Gemalmaz, 1995, cilt III: 148; Günşen, 2002: 480); **gurt** biçimi ve ‘kurt; küçük böcek’ anlamıyla **-Uşak; -Ordu Aybastı; -Burdur; -Samsun** ağzında görülür (Aydın, 1992: 215; Gülsevin, 2002: 380). *Kurt* sözcüğü İslamiyetten önceki Türk topluluklarında ‘yol gösterici, önder; askeri kahramanlık örneği’ gibi anlamlara sahip olmuşsa da Eski Anadolu Türkçesi dönemine gelindiğinde ‘köpeğe benzeyen vahşi hayvan, kurtçuk, böcek’ anlamlarında kullanılmaya başlandığı görülmüştür (Atmaca, 2016: 792). Bu da sözcüğün metindeki anlamıyla sonradan kazandığı anlamın aynı dönemde ortaya çıktığını göstermektedir. Ayrıca sözcük, Türkiye Türkçesinde ‘1. Bir yeri bir şeyi iyi bilen. 2. İşini iyi bilen, kurnaz.’ anlamlarıyla mecazi bir boyut kazanmıştır. Sözcüğün Türkiye Türkçesinde ‘Güney gök kürede, akrep ile boğa arasında bulunan takımyıldız’ anlamıyla terim anlam kazandığı tespit edilmiştir (Atmaca, 2016: 792).

158. kurtar-: “Kötü bir durumdan uzaklaştırmak, halas etmek (VN, 766).

Eski Türkçede *kurtgar-* biçimi ve ‘selamete çıkarmak, tahlis etmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 402), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kurtar-* / *kurtgar-* biçimi ve ‘selamete eriştirmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 438; Parlatır, 2006: 937). Türkiye Türkçesinde *kurtarmak* biçimi ve ‘bir canlıyı kötü veya zor bir durumdan uzaklaştırmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, *kurtarmak* biçimi ve ‘kurtarmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 163; Olcay, 1995: 72); *gurtarmak* biçimi ve ‘kurtarmak’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu; -Erzurum; -Kars; -Uşak** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 148; Korkmaz, 1994: 113; Ercilasun, 1983: 378; Gülsevin, 2002: 380); *gultarmak* biçimi ve ‘kurtarmak’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 147); *gutarmak* biçimi ve ‘kurtarmak’ anlamıyla **-Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2203).

159. kuş: “Uçan hayvanların genel adı. Yabani hayvanları betimleyen genel bir adlandırma (VN, 345).”

Eski Türkçede *kuş* biçimi ve ‘bilinen uçucu canlı türünün genel adı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 409), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *kuş* biçimi ve ‘kuş; kanatları olup iki ayak üzerinde yürür ve uçar bir hayvan’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 440; Parlatır, 2006: 940). Türkiye Türkçesinde *kuş* biçimi ve ‘yumurtlayan ve omurgalı hayvanlardan gagası ve iki kanadı olup

uçabilenlerin genel adı' anlamıyla yer bulan sözcük, **kuş** biçimi ve 'kuş' anlamıyla -**Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Artvin** ağzında (Erten, 2011: 164; Olcay, 1995: 72; Turan, 2006: 256); **kuş** biçimi ve 'uçurtma' anlamıyla -**Denizli; -Ankara; -Adana** ağzında (TDS, 2009, cilt IV: 2015); **guş** biçimi ve 'kuş' anlamıyla -**Denizli; -Bolu** Akçeşehir; -**Samsun; -Kars** Ahıska; -**Kırklareli** Lüleburgaz; -**Yozgat** Sorgun; -**İçel** Silifke; -**Gaziantep; -Kırşehir; -Ordu; -Kars; -Uşak** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2202; cilt VI: 4514; Demir, 2022: 475; Günşen, 2002: 480; Gülsevin, 2002: 380).

160. kutlu: "Uğurlu (VN, 392)."

Eski Türkçede *kuşluğ* biçimi ve 'uğur getirdiğine inanılan, uğurlu' anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 582), Eski Anadolu Türkçesine *kutlu / kuşluğ / kutlu / kuşluğ* biçimi ve 'kutlu, mübarek, uğurlu' anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 441-442). Osmanlı Türkçesinde *kuşlu / kuşlu* biçimi ve 'hayırlı, uğurlu, mübarek' anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 149), Türkiye Türkçesinde *kutlu* biçimi ve 'uğurlu' anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **gutlu** biçimi ve 'kutlu' anlamıyla -**Bolu** Akçeşehir ağzında görülür (TDS, 2009, cilt III: 2203).

161. kuzı: "Kuzu (VN, 339)."

Eski Türkçede *kuzı / kozı* biçiminde ve 'koyunun yavrusu' anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 421; Nişanyan Sözlük 'kuzu' maddesi), Eski Anadolu Türkçesinde *kuzı* biçimiyle ve 'koyunun yavrusu' anlamıyla geçmiş; Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *kuzı / kuzu* biçimiyle ve aynı anlamda kullanılmıştır (Tebdiz 'kuzı' maddesi; Parlatur, 2006: 944). Türkiye Türkçesinde 'ı' sesinin yuvarlak 'u' sesine dönüşmesiyle *kuzu* biçiminde ve 'koyunun yavrusu' anlamıyla yer bulan sözcük, **kuzı / kuzu** biçiminde ve 'koyunun yavrusu, kuzu' anlamıyla -**Urfa; -Doğu Trakya** ağzında görülür (Özçelik, 1997: 264; Olcay, 1995: 72).

162. ne: "1. Soru kelimesi 'hangi şey' (VN, 30, 59, 64, 69, 199, 392, 415, 416, 437, 462, 479, 491, 492, 534, 626, 645, 743, 782). 2. Nasıl, ne kadar (VN, 195, 403, 405, 415)."

Eski Türkçeden itibaren *ne* biçiminde 'soru zamiri' göreviyle kullanılan sözcük (Nişanyan Sözlük; Kubbealtı Sözlük 'ne' maddesi), Eski Anadolu Türkçesine *ne / ni* biçimi ve 'ne, nasıl, niçin; hangi' anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 465-467). Osmanlı Türkçesinde *ne* biçimi ve 'ne, nasıl, niçin; hangi' anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 157), Türkiye Türkçesinde *ne* biçimi ve 'soru zamiri' göreviyle yer bulmuştur. Sözcük, **ne / ney / ni** biçimi ve 'ne, niçin, neden, niye' anlamlarıyla -

Trabzon Maçka; -Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Uşak; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Adana; -Osmaniye; -Samsun; -Gaziantep; -Niğde; -Sivas; -Yozgat; -İçel Silifke ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 3243; cilt VI: 4607; Gemalmaz, 1995, cilt III: 239; Erten, 2011: 166; Olcay, 1995: 74; Eren, 1997: 189; Gülsevin, 2002: 385).

163. nice: “1. Nasıl, ne şekilde (VN, 124, 127, 183, 194, 315, 316, 317, 318, 321, 323, 344, 349, 364, 368, 369, 370, 443, 516, 535, 537, 568, 572, 661, 699, 713, 724). 2. Ne kadar (*çok*) (VN, 31, 67, 83, 108, 117, 133, 134, 156, 176, 196, 262, 279, 281, 289, 344, 349, 364, 420, 535, 738, 764). 3. Ne zaman (VN, 725).”

Eski Türkçede *ne* soru köküne getirilen +çA ekiyle *neçe* biçiminde ve ‘ne kadar’ anlamıyla kullanılan sözcük (Nişanyan Sözlük ‘nice’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *neçe / niçe* biçimi ve ‘nasıl’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 465 467; Tarama Sözlüğü, 2009: 157). Türkiye Türkçesinde *nice* biçimi ve ‘kaç, ne kadar; nasıl’ anlamıyla ve yer bulan sözcük, *nece / neçe* biçimi ve ‘nice, nasıl, ne kadar’ anlamıyla **-İğdir; -Kars; -Bursa; -Amasya; -Gaziantep; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Erzurum; -Yozgat; -İçel** Silifke; **-Urfa; -Kırşehir** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 3244; cilt VI: 4606; Özçelik, 1997: 265; Eren, 1997: 189; Gemalmaz, 1995, cilt III: 240).

164. nire: “Nereye (VN, 204, 314).”

-*ne* soru zamiri ile *ara* isim kökünün birleşmesiyle *nere* biçiminde ve ‘nereye’ anlamıyla ortaya çıkan sözcük (Tietze, 2021, cilt V: 208), Eski Anadolu Türkçesinde *nire / nere* biçimleriyle ve Güncel Türkçede soru zarfı olarak kullanılan ‘nere’ anlamıyla yer almış (Paçacıoğlu, 2016: 466 468), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine de *nire / nere* biçimiyle ve ‘nereye’ anlamıyla geçmiştir. (Tebdiz ‘nire / nere’ maddesi). Türkiye Türkçesinde *nere* biçimiyle ve ‘hangi yer, hangi taraf’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, *nere* biçimiyle ve ‘nereye, nerede’ anlamlarıyla **-Doğu Trakya; -Güney-Batı Anadolu; -Erzurum; -Rize** ağzında; *nîre / nire* biçimiyle ve ‘nereye, nerede’ anlamlarıyla görülür (Olcay, 1995: 75; Korkmaz, 1994: 118; Gemalmaz, 1995, cilt III: 241; Turgut, 2002: 328).

165. od: “Ateş (VN, 32, 49, 84, 109, 168, 197, 263, 280, 290, 298, 350, 421, 439, 463, 536, 560, 562, 597, 603, 627, 663, 676, 681, 698, 701, 704, 705, 715, 717, 719, 725, 728, 739, 762, 777, 783, 792).”

Eski Türkçede *ōt* biçiminde ve ‘ateş’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt V: 246), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ot / od* biçimi ve ‘ateş’

anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 469 484; Tarama Sözlüğü, 2009: 164). Türkiye Türkçesinde *od* biçimi ve ‘ateş’ anlamıyla yer bulan sözcük, *od* biçimi ve ‘ateş’ anlamıyla **-Artvin** ağzında (Turan, 2006: 261); *ot* biçimi ve ‘barut’ anlamıyla **-Nevşehir** Ürgüp; **-Niğde** Bor ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3294 3296).

166. oğul: “Erkek evlat (VN, 137, 210, 211, 248).”

Eski Türkçede *oğul* biçimi ve ‘erkek evlat; genç adam; çocuk’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt V: 254; Gülensoy, 2007, cilt II: 613), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *oğul* / *oğul* biçimi ve ‘evlat, erkek çocuk; yavru’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 471 472; Tarama Sözlüğü, 2009: 160). Türkiye Türkçesinde *oğul* biçimi ve ‘erkek çocuk’ anlamıyla yer bulan sözcük, ‘oğul, erkek evlat’ anlamı ve *oğul* biçimiyle **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 246); *ogul* biçimiyle **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 166); *oul* biçimiyle **-Kırşehir**; **-Uşak** ağzında (Günşen, 2002: 492, Gülsevin, 2002: 385); *ol* biçimiyle **-Kırşehir**; **-Diyarbakır**; **-Ankara** Gündül; **-Ordu** Aybastı; **-Doğu Trakya**; **-Diyarbakır**; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük**; **-Güney-Batı Anadolu**; **-Elazığ** Keban Baskil ağzında görülür (Erten, 2011: 166; TDE, 2009, cilt VI: 4614; Olcay, 1995: 76; Eren, 1997: 189; Buran, 1997: 200; Demir, 2022: 544; Aydın, 1992: 225; Korkmaz, 1994: 118; Günşen, 2002: 491).

167. oħşa-: “Elini bir kimsenin başında veya sırtında gezdirerek sevgi şefkat gösterme (VN, 685).”

Eski Türkçe anlamı bilinmeyen yazılı örneği bulunmayan, *okuş sözcüğünden türetildiği düşünülen (Nişanyan ‘okşamak’ maddesi) *ohşa-* / *oğşa-* / *okşa-* biçiminde ve ‘sevgi belirtisi olacak biçimde elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek’ anlamıyla kullanılan *ohşa-* sözcüğünün metindeki anlamı dışında ‘benzemek, andırmak’ anlamı da bulunmaktadır (Tietze, 2021, cilt V: 258). Sözcük, Eski Anadolu Türkçesinde *ohşa-* / *okşa-* biçimleriyle ve ‘sevmek, benzemek, andırmak’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 474 476); Osmanlı Türkçesinde *okşa-* / *ohşa-* / *oğşa-* biçiminde ve ‘sevmek, okşamak; benzemek’ anlamlarıyla yer bulmuştur (Tebdiz ‘okşa- / ohşa-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 160). Türkiye Türkçesinde *okşamak* biçimiyle ve ‘şefkat, sevgi göstergesi olarak elini bir nesnenin, bir şeyin üzerinde yavaş yavaş dolaştırmak; benzemek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük, *ohşamak* biçimiyle ve ‘sevmek’ anlamıyla **-İzmir** Bergama ağzında; *okşamak* biçimiyle ve ‘sevmek’ anlamıyla **-Adana**; **-Osmaniye** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3275; Yıldırım, 2006: cilt II: 484).

168. okı-: 1. “Yazılı olan bir eseri kıraat etmek (VN, 182). 2. Dua maksadıyla belli sözleri tekrar etmek (VN, 37, 397). 3. Yüksek sesle kıraat etmek; ezân okumak (VN, 579). 4. Çağırarak, davet etmek (VN, 540).”

Eski Türkçede *oku-* biçimiyle ve ‘okumak, çağırarak, davet etmek’ anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 619), Eski Anadolu Türkçesine *ohu- ohu / okı- / oku-* biçimleriyle ve ‘davet etmek: okumak, öğrenmek’ anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 474 475 476); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *ohu- / ohu / okı- / oku-* biçimleriyle ve ‘davet etmek, çağırarak: okumak, öğrenmek’ anlamlarıyla yer almıştır (Tebdiz ‘okımak / okımak / okumak’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 161). Türkiye Türkçesinde *oku-* biçimiyle ve ‘davet etmek, çağırarak: okumak, öğrenmek; sesli olarak söylemek vb.’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *ohumak* biçimi ve ‘okumak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Urfa** ağızında; *ohumak* biçimi ve ‘dua etmek’ anlamıyla **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağızında; *ohumak/okumak* biçimi ve ‘okumak’ anlamıyla **-Kars; -Ankara** Hasanoğlan; **-Niğde; -Diyarbakır; -Erzurum; -Kırşehir; -Artvin** Yusufeli; **-Adana; -Osmaniye** ağızında; *ohumak* biçimi ve ‘çağırarak, davet etmek’ anlamıyla **-Kırşehir; -İzmir** Ödemiş köyleri; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Sakarya** Akyazı; **-Kastamonu; -Sinop** Boyabat; **-Ordu** Gökçöy; **-Sivas** Gemerek; **-İçel** Mut köyleri; **-Antalya** Akseki; **-Balıkesir** Manyas; **Isparta** Şarkikaraağaç; **-Çanakkale; -Ankara** Güdül; **İçel** Silifke; **Edirne** ağızında görülür (Erten, 2011: 167; Özçelik, 1997: 265; Özçelik-Boz, 2001: 246; TDS, 2009, cilt V: 3275 3278; TDS, 2009, cilt VI: 4613; Gemalmaz, 1995, cilt III: 246; Günşen, 2000: 491; Turan, 2006: 263; Yıldırım, 2006: cilt II: 484; Kalay, 1998: 265).

169. ol-: “Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak, gerçekleşmek veya yapılmak, bir nitelik kazanmak (VN, 3, 4, 6, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 55, 56, 57, 60, 61, 64, 65, 68, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 83, 96, 98, 105, 106, 108, 122, 126, 137, 151, 152, 153, 154, 167, 196, 206, 207, 208, 225, 230, 240, 245, 253, 255, 262, 273, 274, 276, 284, 289, 295, 310, 331, 332, 336, 343, 349, 379, 383, 416, 437, 438, 440, 493, 505, 542, 567, 568, 569, 576, 578, 590, 592, 593, 594, 610, 619, 639, 646, 695, 700, 710, 727, 738, 745, 748, 763, 766, 770, 775, 779, 781, 782, 784, 789, 795, 796, 799, 800).”

Eski Türkçede *bol-* biçiminde ve ‘meydana gelmek’ anlamıyla ve yardımcı fiil olarak kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 620), Eski Anadolu Türkçesine *bol- / ol-* biçimi ve ‘meydana gelmek, olmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 139 477). Osmanlı Türkçesinde *olmak* biçimi, ‘bir durumdan başka bir duruma geçmek; vuku bulmak vs.’ anlamıyla ve ‘yardımcı fiil’ göreviyle kullanılan sözcük (Parlatır, 2006:

1316), Türkiye Türkçesinde *olmak* biçimi ve ‘ortaya çıkmak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *olmak* biçimi ve ‘olmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Uşak; -Artvin** ağzında (Erten, 2011: 167; Olcay, 1995: 75; Gemalmaz, 1995, cilt III: 247; Turan, 2006: 263; Gülsevin, 2002: 385); *bolmak* biçimi ve ‘olmak’ anlamıyla **-Konya Kadınhanı** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt I: 735).

170. otur-: “1. Bedenin ağırlığını kaba etlere vererek bir yere yerleşmek, o şekilde durmak (VN, 207, 209). 2. Bir işi yapmak, o işin başına geçmek (VN, 396).”

Eski Türkçede *olur-/ otur-* biçimi ve ‘vücudun belden yukarısının dik duracağı vaziyette ağırlığını kaba etlere vermek suretiyle zemine yayılması’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt V: 302), Eski Anadolu Türkçesine *olur-/ otur-* biçimi ve ‘oturmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 477 478). Osmanlı Türkçesinde *oturmak* biçimi ve ‘ayakları içe toplayıp kış kısmı üzerine yerleşmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1321), Türkiye Türkçesinde *oturmak* biçimi ve ‘vücudun belden yukarısının dik duracağı vaziyette ağırlığını kaba etlere vermek suretiyle zemine yayılması’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *oturmak* biçimi ve ‘oturmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 167; Olcay, 1995: 76; Gemalmaz, 1995, cilt III: 250); *oturmak* biçimi ve ‘hükümran olmak’ anlamıyla **-Artvin Yusufeli** ağzında (Turan, 2006: 266); *oturmak* biçimi ve ‘oturmak’ anlamıyla **-Tokat Reşadiye; -Konya Kadınhanı** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3280).

171. ög-: “Methetmek, bir kimsenin iyi ve üstün taraflarını söylemek (VN, 193, 445).”

Eski Türkçede *ög-* biçimiyle ve ‘methetmek’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt V: 321), Eski Anadolu Türkçesine *ög- / ök-* biçimlerinde ve ‘methetmek’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 492 496); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *ög-* biçiminde ve ‘övmek, yüceltmek, methetmek’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘ögmek’ maddesi). Türkiye Türkçesinde *öv-* biçimiyle ve ‘yüceltmek, sena etmek; methetmek’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, *ögmek* biçimiyle ve ‘övmek, yüceltmek’ anlamlarıyla **-Diyarbakır Çüngüş, Çermik** ağzında; *öymek* biçimiyle ve ‘övmek’ anlamıyla **-Isparta; -Kars Ahıska; -Muğla Marmaris** (Özçelik-Boz, 2001: 246; TDS, 2009, cilt V: 3317 3368).

172. öğren-: “Görerek örnek almak, taallüm etmek (VN, 661).”

Eski Türkçede *öğren-* biçimi ve ‘bilgi edinmek, beceri elde etmek’ anlamlarıyla kullanılan sözcü, Eski Türkçede *öğür* (sürü) sözcüğüne getirilen *-An* isimden fiil yapım

ekiyle türetilmiştir (Gülensoy, 2007, cilt II: 653; Tietze, 2021, cilt V: 323; Nişanyan Sözlük ‘öğrenmek’ maddesi). Sözcük, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *öğren-* / *örğen-* biçimi ve ‘öğrenmek, alışmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 494 504; Tarama Sözlüğü, 2009: 167). Türkiye Türkçesinde *öğrenmek* biçimi ve ‘bir şeyi idrak etmek, bilgi elde etmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *öğrenmek* biçimi ve ‘öğrenmek’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 167); *öğrenmek* biçimi ve ‘öğrenmek’ anlamıyla **-Erzurum;** **-Urfa;** **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 251; Özçelik, 1995: 266; Özçelik-Boz, 2001: 246); *örğenmek* biçimi ve ‘öğrenmek’ anlamıyla **-Kars;** **-Gümüşhane** Şiran; **-Erzurum;** **-Elazığ** Keban, Baskil; **-Uşak** ağzında (TDS, 2009, cilt V: 3348; Gemalmaz, 1995, cilt III: 252; Buran, 1997: 201; Gülsevin, 200: 386); *öyrenmek* biçimi ve ‘öğrenmek’ anlamıyla **-Erzurum;** **-Kırşehir** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 251; Günşen, 2002: 492)

173. öğret-: “Bilgi ve beceri kazandırmak, ders vermek (VN, 180).”

Eski Türkçede *öğret-* biçimi ve ‘alıştırmak, ehlileştirmek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 653), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *öğret-* / *örget-* biçimi ve ‘öğretmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 494 504; Tarama Sözlüğü, 2009: 167 169). Türkiye Türkçesinde *öğretmek* biçimi ve ‘birine bir konuda bilgi kazandırmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, *öredmek* biçimi ve ‘öğretmek’ anlamıyla **-Ordu** ağzında (Demir, 2022: 552); *örgetmek* biçimi ve ‘öğretmek’ anlamıyla **-Elazığ** Kesirik; **-Erzurum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4628; Gemalmaz, 1995, cilt III: 252).

174. öl-: “Vefat etmek (VN 77, 743, 744, 751, 779).”

Eski Türkçede *öl-* biçimi ve ‘yaşamaz olmak, hayatı sona ermek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülsensoy, 2007, cilt II: 659), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *öl-* biçimi ve ‘ölmek, yaşamaz olmak’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 498; Tarama Sözlüğü, 2009: 1325). Türkiye Türkçesinde *ölmek* biçimi ve ‘yaşamaz olmak, hayatı sona ermek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *ölmek* biçimi ve ‘ölmek’ anlamıyla **-Erzurum;** **-Doğu Trakya;** **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 167; Gemalmaz, 1995, cilt III: 252; Olcay, 1995: 77); *ülmek* biçimi ve ‘ölmek’ anlamıyla **-Doğu Trakya;** **-Diyarbakır** Çermik, Çüngüş; **-Zonguldak;** **-Bartın;** **-Karabük** ağzında görülür (Eren, 1997: 192; Olcay, 1995: 83; Özçelik-Boz, 2001: 250).

175. ört-: “Kuşatmak, kaplamak (VN, 575).”

Eski Türkçede *ört-* biçimi ve ‘kapamak, gizlemek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt V: 349), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ört-* biçimi ve

‘kapatmak, gizlemek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 506; Tarama Sözlüğü, 2009: 169). Türkiye Türkçesinde *örtmek* biçimi ve ‘kapatmak, gizlemek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *örtmek* biçimi ve ‘örtmek’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 167); *ötmek* biçimi ve ‘örtmek’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu** ağzında görülür (Korkmaz, 1994: 119).

176. saç: “Baş derisini kapayan kıllar (VN 324, 503).”

Eski Türkçede *saç* biçimi ve ‘baş derisini kapayan kıllar’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 709), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *saç* biçimi ve ‘baştaki saç’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 519; Parlatır, 2006: 1431; Tarama Sözlüğü, 2009: 176). Türkiye Türkçesinde *saç* biçimi ve ‘baş derisini kapayan kıllar’ anlamıyla yer bulan sözcük, *saç* biçimi ve ‘saç’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 168); *saş* biçimi ve ‘saç’ anlamıyla **-Bolu Akçakoca; -Elazığ Kesirik; -Erzurum; -Ordu** ağzında görülür (Demir, 2022: 565; Gemalmaz, 1995, cilt III: 271; TDS, 2009, cilt V: 3551; cilt VI: 4675).

177. saç-: “1. Serpmek, dökmek (VN, 254, 269, 270, 296, 337, 589, 672, 719). 2. Yaymak, dağıtmak (VN, 366, 558).”

Eski Türkçede *saç-* biçimi ve ‘saçmak, dağıtmak, yaymak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VI: 90), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *saç-* biçimi ve ‘saçmak, dağıtmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 519; Parlatır, 2006: 1431). Türkiye Türkçesinde *saçmak* biçimi ve ‘bir şeyi orta yere serpmek, dağıtmak, yaymak’ anlamıyla yer bulan sözcük, *saşmak* biçimi ve ‘saçmak’ anlamıyla **-Erzurum; -Uşak** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 271; Gülsevin, 2002: 386).

178. saçu: “Düğün vb. merasimlerde kişiyi kutlamak için başına saçılan çiçek, şeker, arpa, para vb. şeyler (VN, 224, 268, 269, 270).”

Sözcük, Eski Türkçede *saç-ıg* biçiminde ve ‘saçılan şeyler; bir dilek vb. için saçılan para, çiçek vb. şeylerin tümü; kına gecesi, oğlan evinden kız evine gelen konuk kadınlar tarafından geline verilen armağan.’ anlamlarıyla kullanılmış (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 4001), Eski Anadolu Türkçesine *saçı / saçu* biçimleriyle ve ‘düğünde atılan para’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 519 520). Sözcük Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *saçı* biçimiyle ve ‘düğünlerde koltuk töreni sırasında gelinin başına saçılan ufak para, pirinç, buğday vb. şeyler’ anlamıyla kullanılmış (Ötüken Sözlük, 2007, cilt VI: 4001); Türkiye Türkçesinde *saçı* biçiminde ve ‘düğünde gelinin başından aşağı serpilerek saçılan çiçek, para, şeker, arpa, vb. şeyler; yeni evlenenlere verilen hediye’ anlamlarıyla yer

bulmuştur. Söz konusu sözcük, *saçı* biçimi ve ‘düğün armağanı’ anlamıyla **-İzmir** Çeşme; **-Bursa** İnegö; **-Çorum**; **-Samsun**; **-Eskişehir**; **-Amasya** Merzifon; **-Giresun** Alucra, Şebinkarahisar; **-Kars**; **-Erzurum**; **-Sivas**; **-Ankara** Balâ, Ayaş; **-Kayseri** İncesu; **-Konya**; **-Malatya**; **-Edirne** ağzında *saçı* biçimi ve ‘gelinin başına serpilen, döküştürülen şeker, arpa ve para gibi şeyler’ anlamıyla **-İzmir** Bergama; **-Manisa** ve çevresi; **-Çankırı**; **-Amasya** Gümüşhacıbey; **-Ordu**; **-Niğde** Bor; **-Konya**; **-Varna**; **-Bulgaristan**; **-Malatya** ağzında; *saçı* biçimi ve ‘düğün çağırışı olarak gönderilen kibrit’ anlamıyla **-Kars** Sarıkamış ağzında; *saçı* biçimi ve ‘hediyelerin gelinin başı üzerinde yer alan yassı, metal cinsi bir maddeden yapılmış genişçe bir tepsiye konularak misafirlere yüksek sesle gösterme geleneği’ anlamıyla **-Amasya** ve çevresi; **-Kırşehir**; **-Kayseri** ağzında; *saçı* biçimi ve ‘oğlan evinin gelinin yakınlarına gönderdiği armağanlar’ anlamıyla **-Isparta** Yalvaç; **-Kars** ve köyleri; **-Malatya** ve çevresi; **-Edirne** ağzında; *saçu* biçimi ve ‘yeni evlenenlere verilen hediye’ anlamıyla **-Ordu** Aybastı ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3510; TDS, 2009, cilt IV: 4662; Gülseren, 2014: 175; Aydın, 1992: 227).

179. sakal: “Yetişkin erkeklerin yanağında, çenesinde ve çene altında çıkan kılların bütününe verilen isim (VN, 503).”

Eski Türkçede *sakal* biçimi ve ‘sakal’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VI: 113), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *sakal* biçimi ve ‘sakal, erkeklerin yüzündeki kıl’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 523; Parlatur, 2006: 1447). Türkiye Türkçesinde *sakal* biçimi ve ‘erişkin erkeklerin yanak ve çenesinde çıkan kılların bütünü’ anlamıyla yer bulan sözcük, *sakal / sakkal* biçimi ve ‘sakal’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 169; Olcay, 1995: 78; Turan, 2006: 271); *sahal* biçimi ve ‘sakal’ anlamıyla **-Gaziantep**; **-İçel** Silifke; **-Erzurum**; **-Kırşehir** ağzında (TDS, 2009, cilt V: 3517; VI: 4664; Gemalmaz, 1995, cilt III: 268; Günşen, 2002: 494); *saggal* biçimi ve ‘sakal’ anlamıyla **-Kars**; **-Erzurum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3514; Gemalmaz, 1995, cilt III: 268).

180. sakın-: “1. Herhangi bir korku veya düşünce ile bir şeyi yapmaktan uzak durmak, içtinap etmek (VN, 489). 2. Korumak, esirgemek, gözetmek (VN, 165).”

Eski Türkçede *sakın-* biçimi ve ‘korumak, gözetmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VI: 115), Eski Anadolu Türkçesine *sagın- / sakın-* biçimi ve ‘sakınmak, esirgemek, korumak, çekinmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 519-524). Osmanlı Türkçesinde *sakınmak* biçimi ve ‘sakınmak, esirgemek, korumak, çekinmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatur, 2006: 1448), Türkiye Türkçesinde *sakınmak* biçimi

ve ‘bir şeyi yapmaktan uzak durmak, esirgemek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **sakınmak** biçimi ve ‘sakınmak, esirgemek’ anlamıyla **-Doğu Trakya; -Erzurum** ağzında (Olçay, 1995: 78; Gemalmaz, 1995, cilt III: 269); **sahınmak /sağınmak** biçimi ve ‘sakınmak’ anlamıyla **-Niğde; -Erzurum** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 268; TDS, 2009, cilt III: 3517).

181. sakla-: “Korumak, esirgemek (VN, 256, 315).”

Eski Türkçede **sakla-** biçimi ve ‘elinde bulundurmak, tutmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 720), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine **sakla-** / **sahla-** biçimi ve ‘saklamak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 523; Tarama Sözlüğü, 2009: 177). Türkiye Türkçesinde **saklamak** biçimi ve ‘korumak suretiyle elde bulundurmak, tutmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, **saklamak** biçimi ve ‘saklamak’ anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında (Olçay, 1995: 78); **sahlamak** biçimi ve ‘saklamak, korumak’ anlamıyla **-Erzurum; -Diyarbakır; -Kars; -Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 169; Gemalmaz, 1995, cilt III: 268; Ercilasun, 1983: 382; Turan, 2006: 271); **sahlamak** biçimi ve ‘sığır, koyun gibi hayvanları kış süresince birisine para ya da hatır için baktırmak’ anlamıyla **-Bayburt; -Sarıkamış** ağzında (TDS, 2009, cilt: 3518); **salamak** biçimi ve ‘saklamak, korumak’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu** ağzında görülür (Korkmaz, 1994: 120).

182. şan-: “Zannetmek, düşünmek (VN, 249, 261, 511, 515, 591, 741).”

Eski Türkçede **san-** biçimi ve ‘düşünmek, planlamak’ anlamıyla kullanılan sözcük, Eski Türkçe **sa-** (düşünmek, saymak) fiiline getirilen Eski Türkçe **+In** ekiyle türetilmiştir (Tietze, 2021, cilt VI: 134; Nişanyan Sözlük ‘sanmak’ maddesi). Sözcük, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine **san-** biçimi ve ‘zannetmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 528, Parlatır, 2006: 1458). Türkiye Türkçesinde **sanmak** biçimi ve ‘zannetmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, **sanmak** biçimi ve ‘sanmak, zannetmek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 169; Gemalmaz, 1995, cilt III: 269); **zanmak** biçimi ve ‘sanmak, zannetmek’ anlamıyla **-Kars; -Erzurum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4349; Gemalmaz, 1995, cilt III: 347).

183. sev-: “Sevgi ve bağlılık duymak (VN, 66, 243, 464, 657).”

Eski Türkçede **seb-** biçimi ve ‘sevmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VI: 217), Eski Anadolu Türkçesine **seb-** / **sev-** biçimi ve ‘sevmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 539 544). Osmanlı Türkçesinde **sevmek** biçimi ve ‘sevgi beslemek, dostluk göstermek; okşamak vs.’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1499), Türkiye Türkçesinde **sevmek** biçimi ve ‘birine gönül bağıyla bağlanmak’ anlamıyla yer

bulmuştur. Sözcük, *sevmek* biçimi ve ‘sevmek, muhabbet beslemek’ anlamıyla -**Diyarbakır; -Uşak; Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 169; Gülsevin, 2002, 393; Turan, 2006: 473); *söymek* biçimi ve ‘sevmek’ anlamıyla -**Kars** Ahıska ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3686); *semek* biçimi ve ‘sevmek’ anlamıyla -**Uşak** ağzında (Gülsevin, 2002: 387).

184. şığa-: “Sıvazlamak, mesh etmek (VN, 231).”

Sözcük, Eski Türkçede *suv* “su” isim köküne getirilen +(g)A- isimden fiil yapım ekiyle türetilmiş ve “1. sulamak, 2. sıva, çamur, yağ vb. sürmek” anlamıyla kullanılmıştır (Nişanyan ‘sıvamak’ maddesi). Eski Anadolu Türkçesinde *sığa-* / *sıva-* biçimleriyle ve ‘sıvamak; okşamak; meshetmek, yukarı çekmek, kaldırmak’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 547 554), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *şığa-* biçimiyle ve ‘sıvamak; okşamak; meshetmek; sıvazlamak’ anlamlarıyla yer almıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 4191). Türkiye Türkçesinde *sıvamak* biçimiyle ve ‘okşamak, sıvazlamak’ anlamıyla yer bulan sözcük, *şığamak* biçimiyle ve ‘okşamak, sıvazlamak’ anlamıyla -**Denizli; -Erzincan; -Hatay** Antakya; -**Ankara; -Kars ve köyleri; -Erzurum** ağzında; *şığazlamak* biçimiyle ve ‘okşamak, sıvazlamak’ anlamıyla -**Isparta** Yalvaç; -**Denizli** Çal; -**Balıkesir** Susurluk; -**İçel** Silifke ağzında; *şığaşlamak* biçimiyle ve ‘okşamak, sıvazlamak’ anlamıyla -**Niğde** Bor ağzında; *şığatlamağ* biçimiyle ve ‘okşamak, sıvazlamak’ anlamıyla -**Kerkük** ağzında; *sıvazlamak* biçimiyle ve ‘okşamak, sıvazlamak’ anlamıyla -**Burdur; -Ankara** Güdül; . -**Isparta** Eğridir; -**Aydın** Bozdoğan, Nazilli; -**İzmir** Bergama; -**Manisa** Alaşehir; -**Balıkesir** Susurluk, Yeniköy; -**Çanakkale** Biga; -**Bursa; -Kocaeli** Kandıra; **Sakarya** Akyazı; -**Samsun; -Trabzon; -Artvin** Ardanuç; -**Erzurum; -Hatay** Antakya; -**Sivas** Suşehri; -**Konya** Ermenek; -**Kırıkkale** Lüleburgaz ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 3624; TDS, 2009, cilt VI: 4690; TDS, 2009, cilt V: 3604).

185. soñra: “Daha ileri bir zamanda, müteakiben (VN, 134, 138, 230).”

Eski Türkçede ‘son, uç, bitim’ anlamına gelen *soñ* sözcüğüne *ra* yön gösterme ekinin getirilmesiyle oluşturulan sözcük (Tietze, 2021, cilt VI: 325 326), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *soñra* biçimi ve ‘sonra, zamanda gerilik’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 564; Parlatır, 2006: 1525). Türkiye Türkçesinde *sonra* biçimi ve ‘o andan öte bir zaman dilimi, önce karşıtı’ anlamında kullanılan sözcük, ‘sonra’ anlamı ve *sonra* biçimiyle -**Doğu** Takya; -**Diyarbakır; -Güney-Batı** Anadolu; -**Ordu** Aybastı; -**Ankara** Hasanoğlu; -**Konya** Kadınhanı ağzında (Olçay, 1995: 79; Erten, 2011: 170; TDS, 2009, cilt V: 3666; Aydın, 1992: 229; Korkmaz, 1994: 120); *soğra* / *soğna*

biçimiyle **Güney-Batı Anadolu**; **-Niğde Bor-Kütahya**; **-Artvin** Yusufeli ağzında (Gülensoy, 1988: 252; Turan, 2006: 275; Korkmaz, 1994: 120; TDS, 2009, cilt V: 3657); *sona /sona /sora /sonna /soyna /sovra /soyra /sunra /sura /soa* biçimiyle **-Niğde**; **-Ankara** Gütül; **-Yozgat**; **-Kütahya**; **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Güney-Batı Anadolu**; **-Erzurum**; **-Urfa**; **-Kırşehir**; **-Ordu** Aybastı; **-Rize** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3665-3666; cilt VI: 4704; Gemalmaz, 199, cilt III: 282; Özçelik-Boz, 2001: 248; Özçelik, 1997: 268; Demir, 2022: 573; Aydın, 1992: 229; Korkmaz, 1994: 120; Gülensoy, 1988: 252; Günşen, 2002: 495 496).

186. şovuş: “Soğuk, ısısı düşük olan (VN, 229).”

Eski Türkçede *sogık* biçimi ve ‘soğuk’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VI: 310), Eski Anadolu Türkçesinde *sogık / soğuk / sovık / sovug / soyuk / şavuk / şavık / şavuk* biçimleriyle ve ‘soğuk’ anlamıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 560 561 565 566); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ise *şoğuk / şoğug / şovuk / şovuh* biçimleriyle ve ‘soğuk, ısısı düşük olan’ anlamında yer almıştır (Tebdiz ‘şoğuk / şoğug / şovuk / şovuh’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 190). Sözcük, Türkiye Türkçesinde *soğuk* biçimiyle ve ‘ısısı düşük olan, sıcak karşıtı’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük *sovuh* biçimiyle ve ‘soğuk’ anlamıyla **-Elazığ** Ağın; *sök* biçimleriyle ve ‘soğuk’ anlamıyla **-Ankara** Hasanoğlan ağzında; *soyuh* biçimleriyle ve ‘soğuk’ anlamıyla **-Gümüşhane** Şiran; **-Erzurum** ağzında (Buran, 1997: 203; Turan, 2006: 276; TDS, 2009, cilt V: 3659; TDS, 2009, cilt VI: 4706; Gemalmaz, 1995, cilt III: 283); *souh* biçimleriyle ve ‘soğuk’ anlamıyla **-Erzurum**; **-Elazığ** Keban Baskil ağzında görülür (Buran, 1997: 207; Gemalmaz, 1995, cilt III: 283)

187. söyle-: “Demek, sözle anlatmak (VN, 24, 339, 341, 345, 465).”

Eski Türkçede *sözlä-* biçimi ve ‘düşündüğünü ve bildiğini sözle anlatmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 809), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *söyle-* / *sözle-* biçimi ve ‘demek, söylemek, konuşmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 570; Tarama Sözlüğü, 2006: 192 193). Türkiye Türkçesinde *söylemek* biçimi ve ‘düşündüğü şeyleri söz ile dile getirmek, seslendirmek’ anlamıyla yer bulan sözcük *söylemek* biçimi ve ‘söylemek’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Erzurum** ağzında (Erten, 2011: 170; Gemalmaz, 1995, cilt III: 284); *sövmek* biçimi ve ‘söylemek’ anlamıyla **-Bolu** Akçakoca ağzında (TDS, 2009, cilt V: 3684); *sölemek* biçimi ve ‘söylemek’ anlamıyla **-Ankara** Hasanoğlan; **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Zonguldak**; **-Bartın**; **-Karabük**; **-Kırşehir** ağzında (TDS, 2009, cilt V: 3679; Erten, 2011: 170;

Gemalmaz, 1995, cilt III: 284; Eren, 1997: 190; Günşen, 2002: 496); *sölemek* biçimi ve ‘söylemek’ anlamıyla **-Uşak** ağzında görülür (Gülsevin, 2002: 387).

188. söz: “1. Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırdı, kelim, laf, kavil (VN, 30, 42, 67, 129, 144, 145, 163, 180, 181, 235, 412, 454, 455, 461, 495, 584, 603, 647). 2. Haber (VN, 562, 563). 3. Konuşma, sohbet (VN, 142, 184, 235, 281, 558).”

Eski Türkçede *söz* biçimi ve ‘bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan düşünce dizisi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 810), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *söz* biçimi ve ‘söz, haber, emir; bir duygu veya düşünceyi anlatmaya yarayan sözcük topluluğu’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 570; Parlatur, 2006: 1528). Türkiye Türkçesinde *söz* biçimi ve ‘bir düşünceyi eksiksiz olarak dile getiren sözcükler bütünü’ anlamıyla yer bulan sözcük, *söz* biçimi ve ‘söz’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Erzurum; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 170; Gemalmaz, 1995, cilt III: 284; Olcay, 1995: 79); *soz* biçimi ve ‘söz’ anlamıyla **-Trabzon; -Erzurum; -Artvin** Yusufeli ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3673; Gemalmaz, 1995, cilt III: 284; Turan, 2006: 476).

189. şu: “1. Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız hayati sıvı, susayanların ihtiyacı (VN 228, 278, 561). 2. Doğum sırasında rahimden gelen sıvı, anne karnındaki bebeğin içinde bulunduğu amniyon sıvısı (VN 233).”

Eski Türkçede *sub* biçimi ve ‘su’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 811), Eski Anadolu Türkçesine *su / sub / suv* biçimi ve ‘su, ırmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 571 575). Osmanlı Türkçesinde *su* biçimi ve su anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatı, 2006: 1528), Türkiye Türkçesinde *su* biçimi ve ‘hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *su* biçimi ve ‘su’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Erzurum; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 170; Gemalmaz, 1995, cilt III: 284; Olcay, 1995: 79); *sü* biçimi ve ‘su’ anlamıyla **-Elazığ** Keban, Baskil, ağın ağzında (Buran, 1997: 203); *suv* biçimi ve ‘su’ anlamıyla **-Tokat** Reşadiye ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3704).

190. şakı-: “Ötücü kuşlar ezgili ses çıkarmak, ötmek (VN 182).”

İlk örneklerine Orta Türkçe Döneminde rastlanılan sözcük, *şa-* yansıma kökünden doğmuş ve ‘ötmek’ anlamında kullanılmıştır (Gülensoy, 2007, cilt II: 834). Sözcük Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *şakı-* biçimi ve ‘ötmek’ anlamıyla geçen sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 584; Parlatur, 2006: 1554), Türkiye Türkçesinde *şakımak* biçimi ve

‘ötmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *şahımak* biçimi ve ‘ötmek, şakımak’ anlamıyla **-Gaziantep; -Yozgat; -Erzurum** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 290; TDS, 2009, cilt V: 3736).

191. şöyle: “Şu şekilde, şunun gibi (VN 148, 251, 452).”

İlk Örneklerine Eski Anadolu türkçesinde rastalanan ve *şu+ile* sözcüklerinin birleşimiyle oluşan sözcük, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı türkçesinde *şöyle* biçimi ve ‘şuna benzer, şunun gibi’ anlamıyla kullanılmıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 4500). Türkiye Türkçesinde *şöyle* biçimi ve ‘şunun gibi, şuna benzer’ anlamıyla yer bulan sözcük, *şöyle* biçimi ve ‘şöyle’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 295); *şöle* biçimi ve ‘şöyle’ anlamıyla **-İçel Silifke; -Erzurum; -Diyarbakır; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Ordu; -Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında (Demir, 2022: 586; Eren, 1997: 191; Erten, 2011: 171; Gemalmaz, 1995, cilt III: 295; Özçelik-Boz, 2001: 248; TDS, 2009, cilt V: 3794); *şele* biçimi ve ‘şöyle’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Erzurum** ağzında görülür (Erten, 2011: 171; Gemalmaz, 1995, cilt III: 292; Özçelik-Boz, 2001: 248).

192. tağ: “Dağ; metinde Hira Dağı (VN, 335, 336, 559, 701, 761).”

Eski Türkçede *tag* biçiminde ve ‘dağ’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 259), Eski Anadolu Türkçesine *dag / tag* biçiminde ve ‘dağ’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 204 590); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde sözcük, *dağ / tağ* biçimleriyle ve ‘çevresindeki araziye oranla büyük bir çıkıntı oluşturacak şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi, dağ’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘dag / tag’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 60). Türkiye Türkçesinde *dağ* biçimiyle ve ‘yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü’ anlamlarıyla kullanılan sözcük, *dağ* biçimiyle ve ‘dağ’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında; *tağ* biçimiyle ve ‘dağ’ anlamıyla **-Artvin Yusufeli; -Erzurum** ağzında görülür (Erten, 2011: 153; Turan, 2006: 284; Gemalmaz, 1995, cilt III: 297).

193. tağıl-: “Topluluk oluşturan insanların ayrılıp gitmesi (VN, 711).”

Söz konusu sözcüğün en eski biçimi için Nişanyan ‘Eski Türkçe tar- “dağıtmak” fiilinden Eski Türkçe +II- ekiyle türetildiği (Nişanyan Sözlük ‘dağılmak’ maddesi) görüşünü, Çağbayır ET. tağ-mak (dağıtmak)> tağ-ıl-mak’ görüşünü (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1075), Gülensoy ‘taği- köküne getirilen -l fiilden fiil yapım ekinin getirilmesiyle oluştuğu’ görüşünü (Gülensoy, 2007, cilt I: 260) Kubbealtı Sözlük ‘tağıl- (tığıl) biçiminde meydana geldiği’ belirtir (Kubbealtı Sözlük ‘dağılmak’ maddesi). Görüldüğü üzere ortak görüşün sözcüğün ‘tağ-’ sözcüğünden türediği yönündedir. Ayrıca

Eski Uygurca sözcük yapısı incelendiğinde ‘tārilmāk’ fiilinin ‘toplanmak’ anlamında kullanılması (Caferoğlu, 1968: 234) sözcüğün ilk biçimini ‘tar-’ dayandırmanın çok da doğru olmayacağını göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesine geçildiğinde *dağıl-* / *dakil-* / *tağıl-* biçimlerinde ve ‘dağılmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 204 205 591) Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *dağıl-* / *tağıl-* biçimleriyle ve ‘dağılmak, savrulmak’ anlamlarıyla yer almıştır (Tebdiz ‘dağıl- / tağıl-’ maddesi). Türkiye Türkçesinde *dağılmak* biçimiyle ve ‘toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük, *dālmak* biçimiyle ve ‘dağılmak’ anlamıyla **-Gaziantep** ağzında; *dalmak* biçimiyle ve ‘dağılmak’ anlamıyla **-Doğu Trakya; -Kırşehir; -Ordu; -Uşak** ağzında; *dağılmak* biçimiyle ve ‘dağılmak’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1346; Olcay, 1995: 59; Günşen, 2000: 469; Demir, 2022: 387; Gülsevin, 2002: 373; Erten, 2011: 153).

194. tak-: “İliştirmek, kulağa küpe geçirmek (VN, 303).”

Eski Türkçede tak- biçimi ve ‘iliştirmek, geçirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 851), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *tak-* biçimi ve ‘takmak, bağlamak, iliştmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 592; Parlatır, 2006: 1622). Türkiye Türkçesinde *takmak* biçimi ve ‘bir şeyi uygun olacak biçimde bir yere takmak, iliştmek, yerleştirmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *takmak* biçimi ve ‘takmak’ anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında (Olcay, 1995: 81); *tahmak* biçimi ve ‘takmak’ anlamıyla **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik; **-Kırşehir; Artvin** Yusufeli (Erten, 2011: 171; Özçelik-Boz, 2001: 249; Günşen, 2002: 498; Turan, 2006: 479).

195. tal-: “Dalmak, bir şeyin içine doğru girmek (VN, 364, 457, 768).”

Eski Türkçede *tal-* biçiminde ve ‘suya atlamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 270), Eski Anadolu Türkçesinde *dal-* / *tal-* biçimiyle ve ‘dalmak, inmek’ anlamıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 205 593) Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *tal-* biçiminde ve ‘dalmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘talmak’ maddesi), Türkiye Türkçesinde *dal-* biçiminde ve ‘bir yerin içine girmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *tal-* biçimiyle ve ‘batmak, dalmak’ anlamıyla **-Artvin** Yusufeli ağzında görülür (Turan, 2006: 285).

196. tam: “Yapıların en üstteki örtü kısmı, çatı (VN, 205).”

Eski Türkçede *tām* biçiminde ve ‘duvar, dam, kale’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 264); Eski Anadolu Türkçesine *dam* / *tam* biçimiyle, Osmanlı Türkçesine *tam* biçimiyle ve ‘yapıların üst bölümü’ anlamıyla geçmiştir (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 1089 4268). Türkiye Türkçesinde *dam* biçimiyle ve ‘yapıları dış etkilerden

korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm' anlamıyla yer bulan sözcük, *dam* biçimiyle ve 'çatı, dam' anlamıyla **-Diyarbakır; -Güney-Batı Anadolu; -Kırşehir; -Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında; *tam* biçimiyle ve 'çatı, dam' anlamıyla **-Amasya** Merzifon; **-Tokat** Almus, Erbaa; **-Giresun** Tirebolu; **-Rize** Ardeşen; **-Artvin** Yusufeli ağzında görülür (Erten, 2011: 171 Korkmaz, 1994: 107; Günşen, 2000: 469; Özçelik-Boz, 2001: 240; TDS, 2009, cilt V: 3818; TDS, 2009, cilt VI: 4738; Turan, 2006: 285); *tam* biçimiyle ve 'ahır' anlamıyla **-Kocaeli; -Düzce; -Bolu; -Sakarya; -Zonguldak; -Sinop; -Amasya; -Samsun; -Ordu; -Giresun; -Antalya** ağzında; *tam* biçimiyle ve 'köy evi' anlamıyla **Giresun** ağzında; *tam* biçimiyle ve 'baca' anlamıyla **Tokat; -Sivas** ağzında; *tam* biçimiyle ve 'büyük, boş ıksız oda' anlamıyla **-Sivas** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3818); *dam* biçimiyle ve 'köy evi' anlamıyla **-Isparta; -Burdur; -Manisa; -Çanakkale; -Artvin; -Bayburt; -Kars; -Erzincan; -Malatya; Urfa; -Gaziantep; -Maraş; -Hatay; -Sivas; -Yozgat; -Ankara; -Konya; -İçel; -Muğla** ağzında; *dam* biçimiyle ve 'oda' anlamıyla **-Yozgat** ağzında; *dam* biçimiyle ve 'ceza evi' anlamıyla **-Afyon; -Uşak; -Isparta; -Burdur; -Denizli; -İzmir; -Manisa; -Kütahya; -Çorum; -Artvin; -Kırşehir; -Niğde; -Konya; -Antalya** ağzında; *dam* biçimiyle ve 'kapalı yer' anlamıyla **-Niğde** ağzında; *dam* biçimiyle ve 'hayvan yiyeceğinin saklandığı yer, ambar' anlamıyla **-Isparta; -İğdır; -Kars** ağzında; *dam* biçimiyle ve 'yaylada sütlerin saklandığı yer' anlamıyla **-Artvin** ağzında; *dam* biçimiyle ve 'ahır' anlamıyla **-Afyon; -Uşak; -Isparta; -Burdur; -Denizli; -İzmir; -Balıkesir; -Kütahya; -Bilecik; -Kocaeli; -Düzce; -Bolu; -Zonguldak; -Kastamonu; -Çorum; -Samsun; -Sinop; -Amasya; -Giresun; -Gümüşhane; -Tunceli; -Erzincan; -Yozgat; -Ankara; -Niğde; -Konya; -Edirne; -Kırklareli; -Tekirdağ** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1347 1348).

197. tañ: "Hayret, şaşkınlık, tana batmak, tana kalmak (VN, 67, 269)"

Eski Türkçede 'tañ' biçiminde ve 'şaşacak, şaşılacak nesne; acayip şey; acayip; tuhaf' anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 281), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *tañ* biçiminde ve 'şaşılacak şey; hayrette kalmak' anlamlarıyla yer bulmuştur (Paçacıoğlu, 2016: 596; Tarama Sözlüğü, 2009: 202). Sözcük, *tanlamak* biçiminde ve 'şaşırmak' anlamıyla **-Ankara; -Kırşehir** Köşker; **-Nevşehir** Ürgüp; **-Çorum** ağzında; *tanmak* biçiminde ve 'şaşırmak' anlamıyla **-İstanbul; -Sivas** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V, 3823; TDS, 2009, cilt VI, 4739).

198. tap-: "Tapınmak, kulluk etmek (VN 280)."

Eski Türkçe *tap-* biçimi ve ‘bulmak, kulluk etmek’ fiilinden evrilen sözcük (Nişanyan Sözlük ‘tapmak’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesine *dap-* / *tap-* biçimi ve ‘tapmak, ibadet etmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 206 599). Osmanlı Türkçesinde *tabmak* / *tapmak* biçimi ve ‘ibadet etmek, bağlanmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1630), Türkiye Türkçesine *tapmak* biçimi ve ‘ilah kabul edilene karşı inancını ve kulluğunu belli kurallar çerçevesinde gösterme’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük **dabmak** biçimi ve ‘tapmak’ anlamıyla **-Gaziantep** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1316).

199. taş: “Dış, dış taraf, bir şeyin üzeri (VN, 275, 515, 560).”

Eski Türkçede *taş* biçiminde ve ‘dış, için karşıtı’ anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 281), Eski Anadolu Türkçesinde *daş* / *taş* / *tuş* biçimleriyle ve ‘dış’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 207 606 629); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ise *taş* biçimiyle ve ‘dış, dışarı’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘taş’ maddesi; Tarama sözlüğü, 2009: 204). Türkiye Türkçesinde *dış* biçimiyle ve ‘herhangi bir nesne veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer; öte, iç karşıtı, hariç vs.’ anlamlarında kullanılan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında **dış** biçimiyle ve ‘dış’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında; **tuş** biçimiyle ve ‘dış’ anlamıyla **Konya** Kadınhanı ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3929; Erten, 2011: 153).

200. taş: “Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde (VN, 235, 341, 245, 518, 559, 560, 566, 701, 720, 761, 762).”

Eski Türkçede *taş* biçimi ve ‘rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan katı madde’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 865), Eski Anadolu Türkçesine *daş* / *taş* biçimi ve ‘taş’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 207 606). Osmanlı Türkçesinde *taş* biçimi ve ‘yeryüzünü oluşturan kitlenin ser kısmı; kaya’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1640), Türkiye Türkçesinde *taş* biçimi ve ‘kimyasal ve fiziksel hali çeşitli sebeplerden değişiklik gösterebilen ve rengini içindeki bileşenlerden alan sert ve katı madde’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **taş** biçimi ve ‘taş’ anlamıyla **-Doğu Trakya**; **-Artvin** Yusufeli ağzında (Olçay, 1995: 81; Turan, 2006: 286); **daş** biçimi ve ‘taş’ anlamıyla **-Isparta** Yalvaç; **-Denizli** Acıpayam; **-Eskişehir**; **-Bolu** Akçaşehir; **-Zonguldak** Çaycuma; **-Samsun**; **-Tokat Zile**; **-İğdir**; **-Kars** Arpaçay; **-Malatya**; **-Gaziantep**; **-Sivas** Gürün; **-Niğde**; **-İçel** Silifke; **-Diyarbakır**; **-Urfa**; **-Elazığ** Keban, Baskil; **-Kırşehir**; **-Ordu** Aybastı; **-Uşak** ağzında ; **daş** biçimi ve ‘elmas, pırlanta

gibi kıymetli taş' anlamıyla **-Samsun** ağzında (TDS, 2009, cilt II: 1375; Erten, 2011: 153; Buran, 1997: 188; Özçelik, 1997: 257; Aydın, 1992: 202; Günşen, 2002: 470; Gülsevin, 2002: 374); **daş** biçimi ve 'el değirmeni' anlamıyla **-Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında görülür (Özçelik-Boz, 2001: 240).

201. taş-: "Bulunduğu yere sığmamak, kabı dar gelmek, çok dolmak (VN, 341, 761)."

Eski Türkçede *taş-* biçimi ve 'yatağından çıkıp çevresini kaplamak' anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 297), Eski Anadolu Türkçesine *daş-* / *taş-* biçimi ve 'taşmak, çokça bulunmak' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 207 607). Osmanlı Türkçesinde *taşmak* biçimi ve 'fazla gelmek; yatağına sığmamak' anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1641), Türkiye Türkçesinde *taşmak* biçimi ve 'sıvı maddelerin çoğalmasından dolayı bulunduğu kaba sığamayarak bulunduğu kabın dışına dökülmesi' anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **daşmah** biçimi ve 'taşmak' anlamıyla **-Ordu** Aybastı ağzında (Aydın, 1992: 202); **daşmak** biçimi ve 'taşmak' anlamıyla **-Samsun; -Elazığ; -İçel** Silifke, Anamur; **-Niğde; -Erzurum; -Urfa** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1377; Özçelik, 1997: 257; Gemalmaz, 1995, cilt III: 72).

202. taşra: "Dışarı (VN, 301)."

Eski Türkçede *taş* (dış) sözcüğüne *+rA* yön gösterme ekinin getirilmesiyle oluşturulan *taşra* sözcüğü (Nişanyan Sözlük 'taşra' maddesi), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *daşıra* / *daşra* / *taşarı* / *taşgaru* / *taşra* biçimleri ve 'dış, dışarı' anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 207 607 608; Tarama Sözlüğü, 2009: 205). Türkiye Türkçesinde *taşra* biçimi ve 'bir ülkenin başkenti dışında kalan yerler, dış, dışarı' anlamıyla yer bulan sözcük, **taşra** / **taşıra** / **taşura** biçimi ve 'hela, yüz numara' anlamıyla **-Kırşehir; -Niğde** Bor; **-Kütahya** Simav ağzında; **daşra** / **daşara** biçimi ve 'hela' anlamıyla **-Balıkesir** Sındırgı ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3843; cilt VI: 4743; cilt II: 1375).

203. teng: "Büyük bir bohça şeklinde sıkıca kenetlenmiş eşya veya ticari mal (VN, 176, 177)."

Eski Türkçede *täng* biçiminde ve 'aynı ağırlıkta; yük' anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 277), Eski Anadolu Türkçesinde *deng* / *denk* biçimi ve 'eş, benzer; yarı; yük' anlamıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 210 211); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *denk* biçimiyle ve 'yük' anlamıyla geçmiştir (Tebdiz 'denk' maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 63). Türkiye Türkçesinde *denk* biçimi ve 'yük hayvanlarının sağ ve soluna konulan iki yük parçasından her biri' anlamıyla yer bulan

sözcük, *denk* biçimi ve ‘eşit ağırlıkta yük’ anlamıyla **-Malatya** ağzında (Gülseren, 2000: 78) *dek* biçimi ve ‘hayvanlara yüklenen yükün bir tarafı, denk’ anlamıyla **-Isparta; -Burdur; -Bolu; -Kayseri; -Çorum** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1406).

204. toğ-: “Dünyaya gelmek, doğmak (VN, 124, 135, 137, 141, 183, 198, 201, 232, 282).”

Eski Türkçede *toğ-* biçiminde ve ‘doğmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 291); Eski Anadolu Türkçesine *tog-* biçimiyle ve ‘doğmak, dünyaya gelmek’ anlamıyla kullanılmış; Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *toğ-* / *doğ-* biçimleriyle ve ‘doğmak, dünyaya gelmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Tebdiz ‘togmak / dogmak’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 208). Türkiye Türkçesinde *doğ-* biçiminde ve ‘dünyaya gelmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *toğmak* biçimiyle ve ‘doğmak’ anlamıyla **-Artvin** Yusufeli ağzında; *doğmak* biçimiyle ve ‘doğmak’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında; *domak* biçimiyle ve ‘doğmak’ anlamıyla **-Kırşehir** ağzında kullanılmaktadır (Turan, 2006: 287; Gemalmaz, 1995, cilt III: 80; Günşen, 2000: 471).

205. toğra-: “Parçalamak, kesmek (VN, 704).”

Eski Türkçede *toğra-* biçiminde ve ‘doğramak’ anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 292); Eski Anadolu Türkçesine *dogra-* / *togra-* biçimiyle ve ‘doğramak, kesmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 221 640). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *dogra-* / *togra-* biçimiyle ve ‘doğramak, kesmek, parçalamak’ anlamlarıyla kullanılmış (Tebdiz ‘dogra / togra’ maddesi), Türkiye Türkçesinde *doğramak* biçimiyle ve ‘keserek parçalamak’ yer almıştır. Sözcük Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘doğramak’ anlamıyla kullanılan sözcük *toğramak* biçimiyle **Artvin** Yusufeli ağzında; *doğramak* / *doğramak* biçimiyle de **Erzurum** ağzında (Turan, 2006: 287; Gemalmaz, 1995, cilt III: 81) yer bulmuştur.

206. toğru: 1. “Yanlı olmayan (VN, 100, 101, 498, 505, 541, 653, 658). 2. Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca (VN, 534).”

Eski Türkçede *toğru* biçiminde ve ‘doğru’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 292), Eski Anadolu Türkçesine *dogru* / *togru* biçimleriyle ve ‘doğru, dürüst’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 221 641); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ise *dogru* / *dogru* / *toğru* / *toğru* biçimleriyle ve ‘doğru, gerçek, hakikat’ anlamlarıyla yer bulmuştur (Tebdiz *dogru* / *dogru* / *toğru* / *toğru* maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 208). Türkiye Türkçesinde *dogru* biçimiyle ve ‘gerçek, hakikat’ anlamıyla kullanılan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘doğru, gerçek, sahih’ anlamlarıyla ve

toğru biçimiyle Çeltikçi -**İçel** Anamur ağzında (TDS, 2009, cilt V: 3946); *doru* biçimiyle **Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 154), *dõnu* biçimiyle **Güney-Batı Anadolu** ağzında (Korkmaz, 1994: 108), **Kırşehir** ağzında (Günşen, 2000: 471); *dõru* biçimiyle de Aybastı **Ordu** (Aydın, 1992: 204) yer bulduğu görölmektedir.

207. toğın-: “Değmek, temas etmek (VN, 329).”

Eski Türkçe *tokı-* “dövmek, vurmak” filinden Eski Türkçe +In- ekiyle türetilen *toğın-* sözcüğü (Nişanyan ‘dokunmak’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesine *dokın-* / *tokın-* biçimiyle ve ‘dokunmak, temas etmek’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 221 642); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *doğan-* / *doğın-* / *doğun-* / *toğın-* / *toğun-* biçimleriyle ve ‘dokunmak, değmek, temas etmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Tebdiz ‘doğın- / doğun- / toğın- / toğun-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 71). Türkiye Türkçesinde *dokun-* biçimiyle ve ‘birbirine veya bir şeye hafifçe değmek; temas etmek’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘değmek, dokunmak’ anlamlarıyla ve *toğunmak* biçimiyle -**Erzurum** ağzında; *toğunmak* biçimiyle -**Kars** Ahıska, Koyundere ağzında; -**Artvin** Yusufeli ağzında görülür. (Gemalmaz, 1995, cilt III: 312; TDS, 2009, cilt V: 3948; Turan, 2006: 282).

208. toğ- “Dolmak, dolu hale gelmek (VN, 98, 202, 210, 234, 245, 275, 282, 292, 294, 329, 452, 496, 584, 602, 673, 677).”

Sözcük Eski Türkçede *tol-* biçimiyle ve ‘dolmak’ anlamıyla kullanılmaya başlanmış (Gülensoy, 2007, cilt I: 294), Eski Anadolu Türkçesine de *tol-* biçimiyle ve ‘dolmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 644). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *dol-* / *tol-* biçimiyle ve ‘dolmak, dolup taşmak’ anlamıyla (Tebdiz ‘dol- / tol-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 71), Türkiye Türkçesinde ise *dol-* biçimiyle ve ‘dolu duruma gelmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘dolmak, tamam olmak’ anlamlarıyla ve *dolmak* biçimiyle **Diyarbakır** ağzında; -**Doğu Trakya** ağzında; *dõlmak* biçimiyle -**Uşak** ağzında; *tolmak* biçimiyle ve ‘müddeti bitmek, vadesi gelmek; tamam olmak, bitmek’ anlamıyla -**Artvin** Yusufeli ağzında yer bulmuştur (Erten, 2011: 154; Olcay, 1994: 61; Gülsevin, 2002: 375; Turan, 2006: 287).

209. toğa-: “Bebeği kundaklamak, kundak beziyle bebeği sarmak (VN, 254).”

Eski Türkçede *tolga-* biçimiyle ve ‘sarmak, dolamak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 416), Eski Anadolu Türkçesinde *dola-* / *tola-* biçimleriyle ve ‘sarmak, çevirmek’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 221 644); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *toğa-* biçimiyle ve ‘dolamak, sarmak’ anlamlarıyla geçmiştir

(Tebdiz ‘tolama’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 209). Türkiye Türkçesinde *dolamak* biçimiyle ve ‘sarmak, çevirmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *dolamak* biçimiyle ve ‘dolamak’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında yer bulmuştur (Erten, 2011: 154).

210. ton: “Giysi, kıyafet (VN, 635, 640).”

Eski Türkçede *tōn*⁶ biçiminde ve ‘giysi, elbise; kürk’ anlamlarıyla kullanılmaya başlanan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 298), Eski Anadolu Türkçesine *don / ton* biçimleriyle ve ‘elbise’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 222 647); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *don/ton* biçimiyle ve ‘elbise anlamıyla kullanılmıştır (Ötügen Sözlük, 2007, cilt I: 1274; cilt IV: 4860). Günümüz Türkçe Sözlükte *don* biçimiyle ve ‘giysi, külot’ anlamıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük ‘çamaşır’ anlamıyla **-Isparta** Atabey; **-Burdur** Bucak; **-Çorum** İskilip; **-Tokat** Zile; **-Malatya**; **-Gaziantep**; **-Maraş**; **-Hatay** Antakya; **-Sivas** Şarkışla; **-Konya** Seydişehir; **-Muğla** Fethiye ağzında; *don* biçimiyle ve ‘kıyafet’ anlamıyla **-Kars** Ahıska; **-Muğla**’da Fethiye ağzında; *don* biçimiyle ve ‘pantolon’ anlamıyla **-Afyon** Sandıklı; **-Isparta** Gelendost ağzında; *don* biçimiyle ve ‘şalvar’ anlamıyla **Manisa** Soma ağzında **-Afyon** Bolvadin; **-Tokat**; **-Hatay** Antakya ağzında; *don* biçimiyle ve ‘beyaz bezden yapılmış pijama’ anlamıyla **-Sivas** Gürün ağzında; *don* biçimiyle ve ‘gelin elbisesi, kadın elbisesi’ anlamıyla **-İzmir** Karşıyaka; **-Maraş**; **-Niğde** Bor ağzında; *don* biçimiyle ve ‘gecelik’ anlamıyla **-Isparta** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4489); *don* biçimiyle ve ‘iç çamaşırı’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında; *don* biçimiyle ve ‘külot, iç çamaşırı’ anlamıyla **Elazığ Ağın** ağzında; *don* biçimiyle ve ‘kıyafet, biçim’ anlamıyla da **Malatya** ağzında yer bulmuştur (TDS, 2009, cilt VI: 4489; TDS, 2009, cilt II: 1557 1558; Erten, 2011: 154; Buran, 1997: 189; Gülseren, 2014: 82). Sözcük, *ton* biçimi ve ‘iç çamaşırı’ anlamıyla **-Artvin** Yusufeli ağzında yer bulmuştur (Turan, 2006: 287).

211. toprak: “Yer kabuğunun yüzeyini kaplayan ve canlıların yaşamasına elverişli kısmı (VN, 331, 697, 751).”

Eski Türkçede *toprak*⁷ biçimi ve ‘kara; arazi, tarla; ülke’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 914), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine

⁶ Elbise, üst baş, kılık kıyafet; iç giysi; gece uyurken giyilen elbise, kıyafet; külot (Tietze, 2021, cilt II:424), Elbise; giyecek; kürk; üst giysisi; don; belden aşağıya giyilen iç çamaşırı (Ötügen Sözlük, 2007, cilt I: 1274; cilt IV: 4860),

Vücudun belden aşağı kısmına ve tenin üstüne giyilen iç çamaşırı, külot; elbise; görünüş, kılık (Kubbealtı Sözlük ‘don’ maddesi),

19. yüzyıla kadar sadece ‘giysi’ anlamını üstlenirken 20. yüzyıl başlarında ‘giysi, pantolon, iç pantolon’ anlamlarını da üstlenmiştir (Nişanyan Sözlük ‘don’ maddesi),

İç çamaşırı, elbise, üst baş (Gülensoy, 2007, cilt I: 298).

⁷ Nişanyan sözcüğün Eski Türkçe toprak “toz, kuru toprak” sözcüğünden evrildiğini, bu sözcüğün Eski Türkçe toprak “tozlanmak” fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türettiğini söyler. Ayrıca bu fiilin Eski Türkçe yazılı örneği

toprak / *topurak* biçimi ve ‘dünyanın yüzeyini kaplayan madde; zemin; yurt, memleket’ anlamıyla geçmiştir (Öztürk, 2017: 215; Paçacıoğlu, 2016: 649; Tarama Sözlüğü, 2009: 210 211). Türkiye Türkçesinde *toprak* biçimi ve ‘yeryüzünü çeşitli madde ve kalıntılarla kaplayan, canlıların yaşamasına ve bitkilerin oluşmasına olanak sağlayan katman’ anlamıyla yer bulan sözcük, *toprak* biçimi ve ‘toprak’ anlamıyla **-Doğu Trakya; -Uşak** ağzında (Gülsevin, 2002: 389; Olcay, 1995: 82); *torpak* biçimi ve ‘toprak’ anlamıyla **-Denizli; -Ordu** ağzında *torpah* / *toprah* biçimi ve ‘toprak’ anlamıyla **-İçel** Silifke, Göknar; **-İğdir; -Kars; -Erzurum; -Elazığ** Keban, Baskil; **-Kırşehir; -Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3971; cilt VI: 4771; Gemalmaz, 1995, cilt III: 313; Buran, 1997: 205; Özçelik-Boz, 2001: 249; Demir, 2022: 599; Günşen, 2002: 499).

212. toy-: “Yeterli hale gelmek, kanmak, kani olmak (VN, 601).”

Eski Türkçede *tod-* biçiminde söz konusu fiil tabanında ve ‘doymak’ anlamıyla kullanılmaya başlayan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 300), Eski Anadolu Türkçesine *doy-* / *toy-* biçimiyle ve ‘doymak’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 223 651); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *doy-* / *toy* biçiminde ve ‘doymak’ anlamında kullanılmıştır (Tebdiz ‘doy-/toy-’ maddeleri). Günümüz Türkçesinde *doy-* biçiminde ve ‘yeteri kadar yemiş olmak; tatmin olma’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘doymak’ anlamıyla geçmiştir. Biçimsel olarak incelendiğinde ise *doy-* biçimiyle **Artvin** Yusufeli ağzında (Turan, 2006: 288); *toy-* biçimiyle de **Diyarbakır** ağzında görülür (Erten, 2011: 154).

213. tütün: “Duman (VN, 562).”

Eski Türkçede *tüt-* fiiline *-ün* fiilden isim yapım eki getirilerek *tütün* biçimi ve ‘duman’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 185), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *dütün* / *tütün* biçimi ve ‘duman, tütün; özünde nikotin bulunan bitki’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 232 678; Tarama Sözlüğü, 2009: 76 215; Parlatur, 2006: 1738). Türkiye Türkçesinde *tütün* biçimi ve ‘içeriğinde nikotin bulunan bir bitki; duman’ anlamıyla yer bulan sözcük, *tütün* biçimi ve ‘duman, sigara, tütün’ anlamıyla **-Çorum; -Samsun** Havza; **-Trabzon, -Erzincan; -Kilis; -Gaziantep; -Maraş; -Yozgat** Sorgun; **-Ankara** Hasanoğlan; **-Kars; -Yozgat; -İçel** Tarsus; **-Elazığ; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Kırşehir; -Adana; -Osmaniye** ağzında (TDS, 2009, cilt V: 4017 4018; VI: 4781; Gemalmaz, 1995, cilt III: 316; Olcay, 1995: 82; Gülensoy-Buran,

bulunmayan *tobur veya *tobuz “toz” sözcüğünden türetildiğini ifade eder (Nişanyan Sözlük ‘toprak’ maddesi).

1994: 238; Günşen, 2000: 499; Yıldırım, 2006, cilt II: 493); **dütün** biçimi ve ‘tütün’ anlamıyla **-Kars** Zarşat ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 1640).

214. uç-: “Kuşun kanatlanıp yükselmesi, uzaklara gitmesi (VN, 726).”

Eski Türkçede *uç-* biçimi ve ‘uçmak, havalanmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 193); Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde *uç-* / *uş-* biçimi ve ‘uçmak, yükselmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 680 697; Öztürk, 2017: 290; Tarama Sözlüğü, 2009: 221; Parlatur, 2006: 1742). Türkiye Türkçesinde *uçmak* biçimi ve ‘kanatlı hayvanların kanatları yardımıyla yerden yükselmesi; uçak vb. araçlarla yerden yükselmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, **uçmak** biçimi ve ‘uçmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 171; Olcay, 1995: 83); **uşmak** biçimi ve ‘uçmak’ anlamıyla **-Doğu Trakya; -Erzurum; -Kars Ahıska; -Kırşehir; -Uşak** ağzında görülür (Olcay, 1995: 83; Gemalmaz, 1995, cilt III: 319; TDS, 2009, cilt V: 4047; Günşen, 2002: 500, Gülsevin, 2002: 389).

215. uğra-: “1. Musallat olmak (VN, 704). 2. Rastlamak, denk gelmek, bulmak (VN, 42).”

Eski Türkçede *uğra-*⁸ biçimi ve ‘rast gelmek, denk gelmek, uğramak; üzerine yürümek, saldırmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 200), Eski Anadolu Türkçesine *ogra-* / *ugra-* biçimi ve ‘rastlamak, düşmek; uğramak, tesadüf’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 472 685). Osmanlı Türkçesine *uğramak* biçimi ve ‘tesadüf etmek, rastlamak; karşılaşıp geçmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 217), Türkiye Türkçesinde *uğramak* biçimi ve ‘bir yere yakınlaşmak; kötü bir duruma konu olmak, yola devam ederken bir yerde kısa süreliğine kalıp yoluna devam etmek’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, **uğramak** biçimi ve ‘hastalığa yakalanmak’ anlamıyla **-Niğde** bor ağzında; **uğramak** biçimi ve ‘cine, şeytana çarpılmak’ anlamıyla **-Aydın; Manisa; -Bursa; -Kocaeli; -Giresun; -Rize; -Niğde; -Antalya; -Muğla; -Kırklareli** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4029); **urğamak** biçimi ve ‘uğramak’ anlamıyla **-Gaziantep; -Erzurum** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4043; Gemalmaz, 1995, cilt III: 318); **orğamak** biçimi ve ‘uğramak’ anlamıyla **-Erzurum; -Artvin** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 245; Turan, 2006: 263).

216. ulaş-: “Erişmek, varmak (VN, 551, 569).”

⁸ Nişanyan sözcüğün Eski Türkçe *ogra-* veya *ugra-* “rastlamak, denk gelmek, üstüne varmak” fiilinden evrildiğini, bu fiilin Eski Türkçe *uğur* “denk gelme” sözcüğünden Eski Türkçe *+(g)A-* ekiyle türetildiğini söyler (Nişanyan Sözlük ‘uğramak’ maddesi).

Eski Türkçede *ulaş-* biçimi ve ‘ulaşmak, varmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 207), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *ulaş-* biçimi ve ‘ulaşmak, yakınlaşmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 688; Tarama Sözlüğü, 2009: 218). Türkiye Türkçesinde *ulaşmak* biçimi ve ‘bir yere varmak, erişmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, ***ulaşmak*** biçimi ve ‘varmak, erişmek, kavuşmak’ anlamıyla **-Erzurum;** **-Artvin** (Gemalmaz, 1995, cilt III: 318; Turan, 2006: 289); ***olaşmak*** biçimi ve ‘varmak, erişmek, kavuşmak’ anlamıyla **-Rize** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 4614).

217. ur-: 1. “Vurmak, çarpmak (VN, 275, 302). 2. Basmak (VN, 380). 3. Yüz ur- (VN, 600). 4. ... vermek, koymak (VN, 400).”

Eski Türkçede *ur-* biçiminde ve ‘vurmak, dövmek, çarpmak’ anlamıyla kullanılmaya başlanan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 297), Eski Anadolu Türkçesine *ur-* biçimiyle ve ‘vurmak, basmak, takmak, basmak’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 693). Sözcük Osmanlı Türkçesine *ur-* / *vur-* biçimlerinde ve ‘vurmak; saldırmak; dövmek; çarpmak’ anlamlarıyla (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 4993; Tebdiz ‘vurmak’ maddesi); Güncel Türkçe Sözlüğe *vur-* biçimiyle ve ‘çarpmak; çakmak, geçirmek, inmek’ anlamlarıyla geçmiştir. Söz konusu sözcük ***urmak*** biçimiyle ve ‘vurmak, çarpmak’ anlamlarıyla **Elâzığ** Ağın; **Niğde;** **Antalya** Gazipaşa; **Doğu Trakya;** **Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağızlarında (TDS, 2009, cilt VI: 4043; Gülensoy-Buran, 1994: 238; Olcay, 1995: 83; Özçelik – Boz, 2002: 250); ***vurmak*** biçimi ve ‘vurmak ve çarpmak’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Doğu Trakya;** **-Artvin** ağzında görülür (Erten, 2011: 173; Olcay, 1995: 85; Turan, 2006: 293)

218. uşan-: “Bıkmak (VN, 511).”

Eski Türkçede *osan-* biçimi ve ‘usanmak, yorulmak; bıkmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 220), Eski Anadolu Türkçesine *osan-* / *usan-* biçimi ve ‘bıkmak, usanmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 483 696; Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 4997). Osmanlı Türkçesinde *uşanmak* biçimi ve ‘bıkmak, usanmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1755), Türkiye Türkçesinde *usanmak* biçimi ve ‘yapılan bir şeyin uzun sürmesi durumunda artık ona katlanılamaz hale gelmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, ***usanmak*** biçimi ve ‘yılmak, bıkmak, bezmek’ anlamıyla **-Artvin** ağzında (Turan, 2006: 289); ***osanmak* / *oysanmağ* / *oysanmak*** biçimi ve ‘bıkmak, usanmak’ anlamıyla **-Ankara;** **-Niğde;** **-Maraş** Afşin; **-Yozgat;** **-İçel** Silifke; **-Bayburt;** **Kars** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt V: 3293; cilt VI: 4617).

219. uyanık: “Uyku halinde olmayan (VN, 323).”

Eski Türkçede *odun-* fiiline getirilen +ık fiilden isim yapan ekini alarak *uyanık* biçimi ve ‘uyku durumundan çıkma hali’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 975), Eski Anadolu Türkçesine *uyanuk / uyanık* biçimi ve ‘uyanık, bilgili, haberli’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 702, Ötügen Sözlük, 2007, cilt V: 5006). Osmanlı Türkçesine *uyanık* biçimi ve ‘uykuda olmayan; zeki’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1757), Türkiye Türkçesinde *uyanık* biçimi ve ‘uykudan uyanmış, açığız; bilgili’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **uyanık** biçimi ve ‘gözü açık; bilgili’ anlamıyla **-Samsun** Çarşamba; **-Niğde** Bor; **-Hatay**; **-Uşak** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4049; Gülsevin, 2002: 389); **oyanık / oyanık** biçimi ve ‘uyanık’ anlamıyla **-Van** Erciş ağzında (TDS, 2009, cilt V: 3302).

220. uyku: “Çevrede olup bitenin farkında olmama, gaflet, aymazlık (VN, 457).”

Eski Türkçede *udıgu / udık* biçimi ve ‘uyku’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 232; Gülensoy, 2007, cilt II: 978), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *uyhu / uyku / uyku / yuku / yuhu* biçimi ve ‘uyku’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 702 802; Tarama Sözlüğü, 2009: 222 251). Türkiye Türkçesinde *uyku* biçimi ve ‘bilincin geçici bir süre dış uyaranlara kapanması; çevrede olup bitenlerin farkında olmama durumu’ anlamıyla yer bulan sözcük ‘uyku’ anlamı ve **uyhi / uyku** biçimiyle **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 172); **uyhu** biçimiyle **-Malatya**; **-Diyarbakır**; **-Kırşehir**; **-Ordu** Aybastı ağzında; **ukuy** biçimiyle **-Diyarbakır** ağzında; **uyuki** biçimiyle **-Rize** Çayeli ağzında; **üykü** biçimiyle **-Denizli** Güney; **-Konya** Ilgın ağzında; (Erten, 2011: 172; TDS, 2009, cilt VI: 4051; Aydın, 1992: 233; Günşen, 2006: 500); **yuhı / yuhu** biçimiyle **-Iğdır**; **-Kars** Ahıska; **-Malatya** Arapkir; **-Diyarbakır**; **-Elazığ** Keban Baskil; **-Kars** ağzında; **yuki** biçimiyle **-Hatay** Antakya ağzında görülür (Erten, 2011: 174; TDS, 2009, cilt VI: 4315; Buran, 1997: 208; Ercilasun, 1983: 386).

221. üç: “İkiden sonra gelen sayı (VN, 204, 258, 708, 711).”

Eski Türkçede *üç* biçimi ve ‘ikiden sonra gelen sayı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 985), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *üç* biçimi ve ‘ikiden sonra gelen sayı, üç’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 706; Parlatır, 2006: 1761). Türkiye Türkçesinde *üç* biçimi ve ‘ikiden sonra gelen sayı’ anlamıyla yer bulan sözcük, ‘üç’ anlamı ve **üç** biçimiyle **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 172; Olcay, 1995: 83); **üç / üj** biçimiyle **-Kütahya**; **-Doğu Trakya** ağzında (Olcay, 1995: 83; Gülensoy, 1988: 253); **üş** biçimiyle **-Kars** Ahıska; **-İçel** Silifke; **-Kütahya**; **-Diyarbakır**; **-Doğu Trakya**; **-Erzurum**; **-Elazığ** Keban, Baskil; **-Kırşehir**; **-Ordu** Aybastı; **-Uşak** ağzında görülür (Erten, 2011: 172; Olcay, 1995: 84; Gemalmaz, 1995, cilt

III: 323; Buran, 1997: 206; TDS, 2009, cilt V: 4046 4799; Günşen, 2002: 500; Demir, 2022: 613; Aydın, 1992: 233; Gülsevin, 2002: 389).

222. üy-/uyu-: “Uyumak (VN, 457, 656).”

Eski Türkçe *udı-* “uyumak” fiilinden evrilmiş olan sözcük (Nişanyan ‘uyumak’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesine *üyi-* / *üyü-* biçiminde ve ‘uyumak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 716). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *uyı-* / *uyu-* biçiminde ve ‘uykuya dalmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘üyi- / üyü-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 225), Türkiye Türkçesinde de *uyu-* biçimiyle ve ‘uyku durumunda olmak, dalmak’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘uyumak, yatmak’ anlamıyla geçen sözcük, **üymek** biçimiyle **-Isparta** Eğirdir ağzında; **üyümek** biçimiyle **-Niğde** Bor ağzında; **uyumak** biçimiyle **-Doğu Trakya** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4085; Olcay, 1995: 83).

223. var: “Mevcut olan, yokun karşıtı (VN, 26, 27, 28, 53, 57, 59, 66, 69, 71, 279, 281, 307, 392, 408, 440, 447, 477, 479, 516, 633, 688, 740, 752, 772. 2. Varlık, zenginlik, servet (VN, 299, 478, 746).

Eski Türkçede *bar* biçimi ve ‘mevcut, yokun karşıtı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1010), Eski Anadolu Türkçesine *bar* / *var* biçimi ve ‘var, varlık’ anlamıyla geçmiştir (Öztürk, 2017: 216; Paçacıoğlu, 2016: 103 719; Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5088). Osmanlı Türkçesinde *var* biçimi ve ‘mevcudiyet, var, varlık’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 227), Türkiye Türkçesinde *var* biçimi ve ‘mevcut olan, evrende ve düşüncede olan, yokun karşıtı’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **var** biçimi ve ‘mevcut, var’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Doğu Trakya;** **-Erzurum;** **-Artvin** Yusufeli ağzında (Erten, 2011: 172; Olcay, 1995: 84; Gemalmaz, 1995, cilt III: 326; Turan, 2006: 291); **var** biçimi ve ‘varlıklı’ anlamıyla **-Kocaeli** Kandıra; **-Samsun** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4092); **vaar** biçimi ve ‘mevcut, var’ anlamıyla **Erzurum** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 326).

224. var-: “Gitmek, bir yere ulaşmak (VN, 100, 101, 117, 138, 140, 148, 149, 314, 377, 404, 409, 478, 498, 551, 574, 575, 578, 581, 583, 596, 598, 601, 617, 642, 649, 721, 734, 746, 765 776).”

Eski Türkçede *var-* biçimi ve ‘gitmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 265), Eski Anadolu Türkçesine *bar-* / *var-* biçimi ve ‘gitmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 103 719; Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5092). Osmanlı Türkçesinde *var* biçimi ve ‘geçmek, maziye karışmak; gitmek, yürümek; yol almak; saldırmak’

anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 227), Türkiye Türkçesinde *varmak* biçimi ve ‘ulaşmak, erişmek, vasıl olmak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *varmak* biçimi ve ‘gitmek’ anlamıyla **-Zonguldak; -Kütahya; -İstanbul; -Çorum** İskilip; **-Samsun** Çarşamba; **-Artvin** Ardanuç; **-Kars; -Ankara** Hasanoğlan; **-İçel** Silifke; **-Antalya** ağzında; ‘gelmek’ anlamıyla **-Kütahya; -İstanbul; -Gaziantep; -Sivas** Divriği; **-Yozgat; -İçel** Silifke ağzında; ‘yetişmek’ anlamıyla **-Niğde** Bor; **-Artvin** Şavşat, Yusufeli ağzında; ‘varmak’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Uşak** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4093 4094 4804; Erten, 2011: 172; Olcay, 1995: 84; Gemalmaz, 1995, cilt III: 326; Eren, 1997: 192; Gülsevin, 2002: 389; Turan, 2006: 292); *barmak* biçimi ve ‘varmak’ anlamıyla **-Konya** Kadınhanı ağzında kullanılır (TDS, 2009, cilt I: 534).

225. vir-: 1. “Birine bir şey iletmek (VN, 258, 393, 401, 793). 2. Fedat etmek, harcamak (VN, 478, 501). 3. Getirmek, ulaştırmak, dokundurmak (VN, 155, 157, 258, 416, 703). 4. Sunmak (VN, 228, 340, 642). 5. Uygun görerek teslim etme, emanet etme, bahşetme (VN, 70, 304, 308, 393, 401, 443, 746, 785, 757, 793).”

Sözcük Eski Türkçede ‘*ber-/bir-*’ biçimiyle ve ‘(üzerinde, elinde veya kendisinin yakınında olan bir şey için) bir kimseye iletmek; erişirmek; alması için ona doğru uzatmak’ anlamıyla kullanılmış (Ötügen Sözlük, 2007, cilt V: 5112), Eski Anadolu Türkçesine ‘b-’ sesinin süreklileşmesiyle *vir-* / *ver-* biçiminde ve ‘vermek, göndermek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 719). Sözcük Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *vir-* / *ver-* biçimiyle ve ‘vermek, bağışlamak, ihsan etmek) anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘vir- / ver-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 228) Türkiye Türkçesinde *ver-* biçimiyle ve ‘üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine erişirmek, iletmek; lütfetmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *virmek* biçimiyle ve ‘vermek’ anlamıyla **-Samsun** Kavak; **-Ankara** Hasanoğlan; **-Niğde** Bor; **-İçel** Silifke; **-Doğu Trakya; -Kırşehir** ağızlarında; *virmek* / *vîmek* biçimleriyle ve ‘vermek’ anlamıyla **-Güney-Batı Anadolu** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4108; Olcay, 1995: 85; Günşen, 2000: 501; Korkmaz, 1994: 123).

226. yağ-: “Gökten yere düşmek (VN, 223).”

Eski Türkçede *yag-* biçimi ve ‘yağmur, kar, dolu düşmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 314), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yağ-* biçimi ve ‘yağmak, akmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 723; Parlatur, 2006: 1808). Türkiye Türkçesinde *yağmak* biçimi ve ‘yağmur, kar, dolu vb. gökten yere düşmesi’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yağmak* biçimi ve ‘yağmak’ anlamıyla **-Erzurum**

ağzında; **yagmak** biçimi ve ‘yağmak’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında; **yâmak** biçimi ve ‘yağmak’ anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 330; Erten, 2011: 173; Olcay, 1995: 85).

227. yahşi: “Güzel, iyi (VN, 69, 315).”

Eski Türkçede *yakış-* (güzel, uyumlu) fiilinden Eski Türkçe fiilden isim yapan +I(g) ekiyle türetilen sözcük (Nişanyan ‘yahşi’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesine *yahşı / yahşi / yakşı* biçimlerinde ve ‘güzel, iyi’ anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 726 728); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yahşı / yahşi / yakşı* biçimiyle ve ‘iyi, güzel’ anlamıyla geçmiştir (Tebdiz ‘yahşı / yahşi / yakşı’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 230). Türkiye Türkçesinde *yahşi* biçimiyle ve ‘çok iyi, çok güzel’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘iyi, güzel, değerli’ anlamıyla yer almıştır. Biçimsel olarak incelendiğinde ise *yahşi* biçimiyle **-Mardin;** **-Sivas Koyulhisar;** **-Bayburt;** **-Kars Selim;** **-Muş;** **-Erzurum** ağızlarında; *yagşı* biçimiyle **-Artvin Ardanuç;** **-Kars;** **-Malatya Arapkir;** **-Kayseri Pınarbaşı, Bünyan;** **-Niğde Bor;** **-Adana** ağızlarında; *yahcu / yahçı / yahçi* biçimleriyle **Iğdır** ve **Kars** ağızlarında; *yahşı* biçimiyle **Bayburt** ve **Kars** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4127).

228. yak-: “Ateşe vermek, yanmasını sağlamak (VN, 463, 560, 603, 686, 701, 728, 777).”

Eski Türkçede *yak-* biçimi ve ‘ateşe vermek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 325), Eski Anadolu Türkçesine *yak- / yah-* biçimi ve ‘yakmak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 726 727). Osmanlı Türkçesinde *yakmak* biçimi ve ‘ateşe vermek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1810), Türkiye Türkçesinde *yakmak* biçimi ve ‘yanmasını sağlamak, tutuşturmak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *yakmak* biçimi ve ‘yakmak’ anlamıyla **-Diyarbakır;** **-Doğu Trakya** ağzında; *yahmak* biçimi ve ‘yakmak’ anlamıyla **-Iğdır;** **-Kars;** **-Niğde;** **-Diyarbakır;** **-Erzurum** ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 330; Erten, 2011: 173; TDS, 2009, cilt VI: 4128).

229. yağa: “Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü (VN, 672).”

Eski Türkçede *yaka* biçimi ve ‘boyun, gerdan, giysilerin boynu çeviren ve boyna gelen bölümü; döş üstü; taraf, yan, yön, kenar’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 326), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yaha / yaka* biçimi ve ‘yaka, kıyı, taraf; elbise yakası’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 726 727; Tarama Sözlüğü, 2009: 230; Parlatır, 2006: 1808). Türkiye Türkçesinde *yaka* biçimi ve ‘giysilerin boyna gelen bölümü’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yaha* biçimi ve ‘yaka’ anlamıyla -

Diyarbakır; -Erzurum; -Ordu Aybastı ağzında görülür (Gemalmaz, 1995, cilt III: 331; Erten, 2011: 173; Aydın, 1992: 234).

230. yakın: “1. Arada az mesafe bulunan, uzak olmayan (VN, 322, 489). 2. Arada az zaman bulunan, zaman bakımından uzak olmayan (VN, 153, 206, 569).”

Eski Türkçede *yakın* biçimi ve ‘uzak olmayan, az kala, yaklaştığı sırada; akraba’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 331), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yahın / yakın* biçimi ve ‘yakın’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 726 727; Tarama Sözlüğü, 2009: 230; Parlatur, 2006: 1809). Türkiye Türkçesinde *yakın* biçimi ve ‘uzak karşıtı’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yakın* biçimi ve ‘yakın’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 173); *yahın / yahun* biçimi ve ‘yakın’ anlamıyla **-Kars Ahıska; -Diyarbakır Çüngüş, Çermik; -Erzurum; -Ordu Aybastı; -Kırşehir** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4128; Gemalmaz, 1995, cilt III: 331; Erten, 2011: 173; Aydın, 1992: 234; Özçelik-Boz, 2001: 250; Günşen, 2002: 501).

231. yalnız: “Tek başına (VN, 207).”

Eski Türkçede *yalñus* biçiminde ve ‘yalnız, tek başına’ anlamları ile kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 348), Eski Anadolu Türkçesine *yalñus / yalnız* biçiminde ve ‘yalnız, kimsesiz’ anlamında kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 733); Osmanlı Türkçesine *yalñız / yalnız* biçimleriyle ve ‘sadece, yalnızca anlamında edat; ama’ anlamlarıyla geçmiştir (Tarama Sözlüğü, 2009: 232). Türkiye Türkçesinde *yalnız* anlamıyla ve ‘tek başına; sadece’ anlamlarıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘tek başına, yalnız, sadece’ anlamlarıyla geçmiştir. Biçimsel olarak incelendiğinde ise *yalnız* biçimiyle **-Diyarbakır; -Doğu -Trakya** ve **-Erzurum** ağızlarında (Erten, 2011: 173; Olcay, 1995: 85); *yalnız / yalnuz / yalanız* biçimleriyle **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 332); *yalnuz* biçimiyle **-Artvin Yusufeli** ağzında; *yalañız* biçimiyle **-İçel Silifke** ağzında; *yalazuñ* biçimiyle **-Artvin Şavşat** ağzında; *yalğı* biçimiyle **-Adana Karaisalı** ağzında; *yalgız* biçimiyle **-İğdir; -Kars** ağzında; *yalğız* biçimiyle **-Kars Ahıska** ağzında; *yalhu, yalhtı* biçimiyle **-Gümüşhane Şiran; -Artvin** ve köyleri ağzında; *yalunuz / yalñuz* biçimine **-Bolu; -Samsun** ağzında; *yalız* biçimiyle **-İçel Anamur** ağzında görülür (TDK, 2009, cilt VI: 4136; Turan, 2006: 295).

232. yanlış: “Doğru olmayan, hatalı (VN, 24).”

Eski Türkçede *yañıl-* fiiline getirilen *-ış* fiilden isim yapım ekiyle *yanlış* biçimi ve ‘yanlış, hata’ anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1057), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yanlış / yañlış* biçimi ve ‘yanlış’ anlamıyla geçmiştir

(Paçacıoğlu, 2016: 728 739; Parlatır, 2006: 1815). Türkiye Türkçesinde *yanlış* biçimi ve ‘bir gerçeğe uymama; hata’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yanlış* biçimi ve ‘yanlış’ anlamıyla **-Diyarbakır** ağzında (Erten, 2011: 173); *yanış / yâniş* biçimi ve ‘yanlış’ anlamıyla **-Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Ankara Gündül; -Çorum; Gaziantep** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4171 4815; Erten, 2011: 173; Olcay, 1997: 85; Eren, 1997: 192); *yağniş* biçimi ve ‘yanlış’ anlamıyla **-Zonguldak Devrek** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4171).

233. yâre: “Yara (VN, 729).”

Söz konusu sözcük için Kubbealtı Sözlük ‘Kökü kesin olarak belli değildir, yarmak fiilinden türemiş olması şüphelidir’ ifadesini (Kubbealtı Sözlük ‘yara’ maddesi), Nişanyan ‘Türkçe yar- fiilinden türediği düşünülse de eski ve yeni Türkçede +A ekinin işlevi açıklanamamıştır. Eski Türkçe zarf yapan +A eki sözkonusu değildir’ ifadesini kullanmış (Nişanyan Sözlük ‘yara’ maddesi); Gülensoy Orta Türkçede *yarağ* biçimi ve ‘yarık, gedik’ anlamıyla kullanıldığını ifade etmiştir (Gülensoy, 2007, cilt II: 1069). Sözcük Eski Anadolu Türkçesinde *yara* biçimi ve ‘yara’ anlamıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 743), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine *yare* biçimi ve ‘yara’ anlamıyla geçmiştir (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5222). Ölçünlü dilde *yara* biçimi ve ‘keskin bir şeyle veya bir darbeyle vücutta oluşan derin kesi; ceriha’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yara* biçimi ve ‘yara’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Erzurum; -Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 173; Gemalmaz, 1995, cilt III: 334; Olcay, 1995: 86); *yare* biçimi ve ‘yara’ anlamıyla **-Kırşehir** ağzında görülür (Günşen, 2000: 502).

234. yarlık: “Buyruk, emir (VN, 539).”

Eski Türkçede *yarlık* biçimi ve ‘emir, ferman’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2009, cilt VII: 408), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yarlık / yarlık* biçimi ve ‘emir, ferman, karar; din; vaaz’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 748 749; Tarama Sözlüğü, 2009: 236; Parlatır, 2006: 1819). Türkiye Türkçesinde *yarlık* biçimi ve ‘ferman’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yarlık / yarlık* biçimi ve ‘ferman, buyruk; yasa’ anlamıyla yer **-Kayseri** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4189).

235. yavuz: “Kötü, hoş olmayan (VN, 514).”

Eski Türkçede *yabız / yavaz / yavuz* biçimi ve ‘kötü, vahşi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1093), Eski Anadolu Türkçesine *yabız / yavuz / yavız* biçimi ve ‘kötü, fena’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 721 758 760). Osmanlı Türkçesinde *yavuz / yavız* biçimi ve ‘kötü, fena; sert, keskin, güçlü, çetin, yaman’ anlamıyla kullanılan sözcük (tarama Sözlüğü, 2009: 239), Türkiye Türkçesinde *yavuz*

biçimi ve ‘kötü; iyi, güzel’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, **yavuz** biçimi ve ‘iyi, güzel, iyi huyu’ anlamıyla **-Afyon** Bolvadin; **-Denizli** Acıpayam, Bolvadin, Buldan; **-Aydın** Bozdoğan; **-İzmir**; **-Manisa**; **-Balıkesir** Susurluk, İvrindi; **-Çanakkale**; **-Bursa** Mudanya; **-Bilecik** Bozüyük, Gölpazarı; **-Eskişehir**; **-Kocaeli** Kandıra; **-Sivas** Koyulhisar; **-Ankara**; **-Niğde** Bor; **-Muğla** Milas ağzında; **yavuz** biçimi ve ‘yavuz’ anlamıyla **-Urfa** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4210). Söz konusu sözcüğün ilk kullanıldığı anlam ‘kötü, fena’ gibi olumsuz anlamlardır. Sözcük, XV-XVI. yüzyıla kadar olumsuz anlamını korumuş, bundan sonraki dönemlerde ise anlam iyileşmesine uğrayarak ‘iyi, güzel’ gibi anlamlar kazanmıştır. Sözcük, bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında 1. İyi, 2. Yiğit, mert, 3. Eli açık, 4. Becerikli, çalışkan, 5. Sert, keskin, yabanıl, 6. Isırgan (köpek için) anlamlarında kullanılmaktadır (Atmaca, 2016: 958).

236. yazı: “Düz ve ıssız yer, kır, ova (VN, 487).”

Eski Türkçede *yazı*⁹ biçimi ve ‘düz yer, ova, kır’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1102), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yazı / yazu* biçimi ve ‘ova, alan, ıssız yer, kır’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 762 763; Tarama Sözlüğü, 2009: 240). Türkiye Türkçesinde *yazı* biçimi ve ‘ova’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yazı* biçimi ve ‘düzlük, ova’ anlamıyla **-Isparta** Eğridir, Yalvaç, **-Denizli**; **-İzmir**; **-Balıkesir** Erdek; **-Bilecik** Söğüt; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Düzce**; **-Bolu**; **-Sakarya**; **-Kastamonu** Cide; **-Bartın**; **-Zonguldak** Devrek; **-Çankırı**; **-Çorum**; **Sinop**; **-Samsun**; **-Trabzon**; **-Rize**; **-Ordu** Ünye; **-Bayburt**; **-Gümüşhane**; **-Erzurum** Aşkale, Oltu; **-Maraş** Afşin, Andırın; **-Gaziantep**; **-Erzincan**; **-Ağrı**; **-Van** Erciş; **-Diyarbakır** Çermik; **-Elazığ**; **-Malatya** Akçadağ; **-Hatay** Reyhanlı; **-Sivas** Koyulhisar, Şarkışla; **-Yozgat** Akdağmadeni; **-Ankara** Bala, Ayaş, Elmadağ, Kalecik; **-Kırşehir** Mucur; **-Nevşehir** Avanos; **-Kayseri** Bünyan, Pınarbaşı; **-Niğde** Bor; **-Konya**; **-Adana** Kozan; **-İçel** Mut, Silifke; **-Antalya** Finike; **-Tekirdağ** Malkara ağzında; *yaazı* biçimi ve ‘düzlük, ova’ anlamıyla **-Niğde** Bor ağzında; yazılık biçimiyle **-Kastamonu** Taşköprü ağzında; *yazu* biçimi ve ‘düzlük, ova’ anlamıyla **-İzmir** Kuşadası; **-Kastamonu**, **-Amasya** Merzifon; **-Tokat**; **-Ordu**; **-Giresun**; **-Malatya**; **-Gümüşhane** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4218).

237. yazık: “Günah, cürüm, suç (VN, 507).”

⁹ Nişanyan sözcüğün, Eski Türkçe *yazı* “ova, düzlük” sözcüğünden evrildiğini; bu sözcüğün Eski Türkçe *yaz-* “yaymak, sermek” fiilinden Eski Türkçe *+I(g)* ekiyle türetildiğini ifade eder (Nişanyan Sözlük ‘yazı’ maddesi).

Sözcüğün Eski Türkçedeki biçimi ve anlamı için Gülensoy *yazığ/yazuk* (günah, suç, hata, kusur) açıklamasını yapmış (Gülensoy, 2007, cilt II: 1103), Çağbayır *yāz-mak* (hata; günah; suç kusur; yanlış; yalan, sahtelik) > *yaz-uk /yaz-ık* yönünde bir açıklamada bulunurken (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5264), Nişanyan “Eski Türkçe *yazuk* “kötülük, günah” sözcüğünden evrildiğini belirtmiştir. Nişanyan bu sözcük için Eski Türkçe yazın- “hata etmek, suç işlemek” fiilinden Eski Türkçe +Uk ekiyle türetilmiştir” açıklamasında bulunurken (Nişanyan ‘yazık’ maddesi) Kubbealtı Sözlük Eski Türkçe *yazuk* “günah” < *yaz-mak* “yanılmak, hatâ yapmak biçiminde bir açıklama yapmıştır. Eski Türkçede yaz-fiilinin anlamlarından birinin ‘yanılmak, şaşmak; yaklaşma gösteren yardımcı fiil’ (Tietze, 2021, cilt VII: 435) olması ve *yazık / yazuk* sözcüğünün anlamı olan ‘günah’ sözcüğünün anlamsal olarak düşünüldüğünde ‘yanılarak işlenen bir eylem, yanlış yapma’ olması, sözcüğün yaz- yardımcı fiiline getirilen +Uk yapım ekiyle türetildiğini ve böylece kalıplaştığını Eski Türkçedeki *yazık / yazuk* biçiminin ve ‘günah, suç’ anlamının oluşabileceğini düşündürmektedir. Sözcüğün sonraki dönem biçim ve anlamlarına bakıldığında Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine *yazık / yazuk / yazug* biçimi ve ‘günah, suç, hata’ anlamıyla geçtiği (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5264 5267; Paçacıoğlu, 2016: 763), Türkiye Türkçesinde *yazık* biçimiyle ve ‘günah; acınma, üzüntü bildiren bir söz; kınama bildirir nitelikte olan bir söz’ anlamıyla yer bulduğu görülmektedir. Sözcük *yazık* biçimiyle ve ‘günah, suç’ anlamıyla **-Uşak** ağzında; *yazuk* biçimiyle ve ‘yazık’ anlamıyla **-Düzce; -Bolu; -Rize** Çayeli; **-Mardin; -Ankara** Hasanoğlan ağzında; *yazıh* biçimiyle ve ‘yazık’ anlamıyla **-Diyarbakır** ve **-Erzurum** ağzında görülür (Gülsevin, 2002: 390; Erten, 2011: 173; Gemalmaz, 1995, cilt III: 337; Aydın, 1992: 235; TDS, 2009, cilt VI: 4221).

238. yeg/ yig: “En iyi, seçkin; iyi, hoş (VN, 206, 491).”

Eski Türkçede ‘yig/yég’ biçiminde ve ‘iyi, daha iyi, üstün, mükemmel, fevkalde’ anlamlarıyla kullanılmış (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5271), Eski Anadolu Türkçesine *yeg / yig* biçimiyle ve ‘iyi, üstün, daha iyi’ anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 764 779), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yig / yeg* biçimiyle ve ‘daha iyi, daha üstün’ anlamlarıyla yer almıştır (Tebdiz ‘yig / yeg’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 245). Türkiye Türkçesinde *yeğ* biçimiyle ve ‘bir başkasından daha çok beğenilerek tercih edilen, üstün olduğu kabul edilen’ anlamıyla yer bulan söz konusu sözcük, *yeg / yég* biçimleriyle ve ‘daha iyi’ anlamıyla **Maraş** ve **-Hatay** Antakya ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4224).

239. yıkıl-: “Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek (VN, 276).”

Eski Türkçe *yık-* (devirmek, yere düşürmek, yere indirmek) fiil köküne *-il* fiilden fiil yapım eki getirilmesiyle kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 505), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yihıl-* / *yıkıl-* biçimi ve ‘yıkılmak, devrilmek, yere düşmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 774; Tarama Sözlüğü, 2009: 243 244). Türkiye Türkçesinde *yıklmak* biçimi ve ‘devrilmek, yere çökmek, yere inmek, yere düşmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yıklmak* biçimi ve ‘güreşte yenilmek’ anlamıyla - **Sivas** Gürün; -**Niğde** Bor ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4265); *yihılmak* biçimi ve ‘yıkılmak’ anlamıyla -**Kars** Karakoyunlu; -**Urfa**; -**Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4265; Özçelik, 1997: 270; Özçelik-Boz, 2001: 251).

240. yıl: “Dünyanın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene (VN, 67, 134, 279, 759).”

Eski Türkçede *yıl* biçimi ve ‘sene’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 507), Eski Anadolu Türkçesine *cıl* / *yıl* biçimi ve ‘sene’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 166 774). Osmanlı Türkçesinde *yıl* biçimi ve ‘sene; dünyanın güneşin etrafında tam bir yıl dönmesi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1837), Türkiye Türkçesinde *yıl* biçimi ve ‘dünyanın güneş etrafında tam bir tur atarak geçen zaman dilimi, on iki aylık dönem’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *yıl* biçimi ve ‘yıl’ anlamıyla -**Diyarbakır**; -**Doğu Trakya** ağzında (Erten, 2011: 174; Olcay, 1995: 86); *cıl* biçimi ve ‘yıl’ anlamıyla -**İstanbul**; -**Yalova** ağzında; ‘yaş’ anlamıyla -**Niğde** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 906).

241. yıldız: “Işıklı ve sabit bir nokta formunda görülen gök cisimlerinden her bir tanesi, yıldız (VN, 96).”

Eski Türkçede ‘yıldız, yıldı, yültuz’ biçiminde ve ‘yıldızların genel adı’ olarak kullanılan sözcük (Güllensoy, 2007, cilt II: 1139), Eski Anadolu Türkçesine geçerken ‘-ı-’ sesi ‘-u-’ sesine geçerken yuvarlaklaşmış; *yılduz* / *yıldız* biçimiyle ve ‘yıldız’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 775), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *yılduz* / *yıldız* biçimiyle ve ‘yıldız, ışıklı ve sâbit bir nokta hâlinde görülen gök cisimlerinden her biri’ anlamıyla yer bulmuştur (Tebdiz ‘yılduz / yıldız’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 244). Türkiye Türkçesinde *yıldız* biçimiyle ve ‘ışıklı gök cisimlerinden her biri; bir noktadan çevreye beş veya daha fazla çıkıntısı olan çok köşeli şekil’ anlamlarıyla yer almıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘yıldız’ anlamıyla giren sözcük biçimsel olarak icelendiğinde *yıldız* biçimiyle **Diyarbakır** Çüngüş, Çermik ağzında; *yılduz* biçimiyle -**Diyarbakır** ağzında; *ıldız* biçimiyle - **Afyon** Dinar; -**Isparta** Eğridir, Yalvaç, Senirkent ; -**Burdur** Yeşilova, Bucak, Tefenni; -**Denizli** Acıpayam, -**Güney**, Çivril; -**Aydın** Bozdoğan; -**İzmir**;

-**Manisa** Alaşehir; -**Tokat** Zile; -**Gümüşhane** Şiran; -**Iğdır**; -**Kars**; -**Niğde** Bor; -**Konya** Ermenek; -**İçel**; -**Mersin** Mut; -**Antalya** Akseki, Korkuteli ve Serik; **ılduz** biçimiyle de **Manisa** Kula ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt IV: 2466; Özçelik – Boz, 2002: 251; Erten, 2011: 174; TDS, 2009, cilt VI: 5423) .

242. yırt-: “Elle iki tarafından tutarak parçalara ayırmak (VN, 672).”

Eski Türkçede *yırt-* biçimi ve ‘yırtmak, parçalamak’ anlamıyla kullanılan sözcük, Eski Türkçe *yır-* / *ır* (küçükçe kesmek, yarmak; kulağı birazcık kesmek; yırtmak) fiiline Eski Türkçe +*It* fiilden fiil yapım ekinin getirilmesiyle oluşturulmuştur (Gülensoy, 2007, cilt II: 1143; Tietze, 2021, cilt VII: 515; Nişanyan Sözlük ‘yırtmak’ maddesi). Sözcük, Eski Anadolu Türkçesine *cırt-* / *yırt-* biçimi ve ‘yırtmak, parçalamak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 167 777). Osmanlı Türkçesinde yırtmak biçimi ve ‘bezden kağıt gibi şeyleri paralamak, yarmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Parlatır, 2006: 1838), Türkiye Türkçesinde *yırtmak* biçimi ve ‘eğilip bükülebilen bazı nesnelere parçalamak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *cırtmak* biçimi ve ‘yırtmak’ anlamıyla -**Tokat** Reşadiye; -**Gümüşhane** Kelkit; -**Van**; -**Sivas**; -**Muğla** Fethiye ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt II: 940).

243. yi-: 1. “Yemek, ağızda çiğneyip yutmak (VN, 177, 180). 2. Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, çekmek (VN, 339, 461, 483, 527).”

Eski Türkçede *yè-* biçiminde ve ‘yemek yemek; kullanmak, harcamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 442), Eski Anadolu Türkçesine *yi-* / *ye-* biçiminde ve ‘yemek’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 764 778); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de *yi-* / *ye-* biçiminde ve ‘yemek yemek, karnını doyurmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘yi- / ye-’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 246). Türkiye Türkçesinde *ye-* biçimiyle ve ‘yemek yeme, karın doyurma işi’ anlamıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük ‘bir şey yemek’ anlamıyla ve *yimek* / *yémek* biçimiyle -**Uşak** ağızlarında görülen sözcük (Gülsevin, 2002: 390); *yimek* biçimi ve ‘rüşvet almak’ anlamıyla -**Niğde** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4280).

244. yidi: “Altıdan sonra gelen sayı. Yedi kat gök: Bütün gökler; semavatın yedi tabakası (VN, 264).”

Eski Türkçede *yeddi* / *yetti* biçiminde ve ‘altı ile sekiz arasındaki sayı adı’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 446), Eski Anadolu Türkçesine *yedi* / *yeti* / *yidi* / *yiti* biçimleriyle ve ‘yedi’ anlamıyla (altıdan sonra gelen sayı) geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 764 770 779 786). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yèdi* / *yidi*

biçimleriyle ve ‘yedi’ anlamıyla (altıdan sonra gelen sayı) kullanılan sözcük (Tebdiz ‘yedi / yidi’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 245), Türkiye Türkçesinde *yedi* biçimiyle ve ‘yedi’ anlamıyla (altıdan sonra gelen sayı) yer bulmuştur. Türkiye Türkçesi Ağzılarında ‘yedi’ anlamıyla (altıdan sonra gelen sayı) yer bulan sözcük, biçimsel olarak incelendiğinde *yidi* biçimiyle **-Doğu Trakya; -Güney-Batı Anadolu; -Kırşehir** ağzılarında (Olçay, 1995: 87; Korkmaz, 1994: 124; Günşen, 2000: 503); *yedi* biçimiyle **-Doğu Trakya; -Diyarbakır** ağzılarında (Olçay, 1995: 86; Erten, 2011: 174); *yedi / yeddi* biçimiyle **-Kars Karakoyunlu; -Erzurum; -Urfa; -Elazığ** Keban, Baskil, Ağın; **-Diyarbakır, Çermik, Çüngüş; -Artvin** Yusufeli ağzılarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4221; Gemalmaz, 1995, cilt III: 337; Özçelik, 1997: 270; Buran 1997: 208; Özçelik-Boz, 2002: 251; Turan, 2006: 298).

245. yigirek/yigrek: “Daha iyi, daha üstün (VN, 82, 276).”

Eski Türkçede *yeg* (iyi) isim köküne getirilen *-rek* karşılaştırma ekiyle kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 520), Eski Anadolu Türkçesine *yegirek / yegirek / yegrek* biçimleriyle ve ‘daha iyi, üstün anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 764 779 780); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine ise *yegirek / yegirek / yegrek / yegrek* biçimiyle ve ‘daha iyi, daha üstün’ anlamlarıyla geçmiştir (Tebdiz ‘yegirek / yegirek / yegrek / yegirek’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 245). Türkiye Türkçesinde *yegrek* biçimiyle ve ‘daha iyi, daha üstün’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağzlarına üstün; üstün güzel, üstün iyi’ anlamlarıyla geçmiştir. Biçimsel olarak incelendiğinde ise *yigrek* biçimiyle **-Çorum** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4279); *yegrek / yeyrek* biçimiyle **-Balıkesir** Çaypınar ve **-Bilecik** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4229 4263) görülür.

246. yigit: “Genç, yaşlı olmayan kişi (VN, 327).”

Sözcüğün Eski Türkçedeki hali ve anlamı için Tietze, Gülensoy, Caferoğlu, Kubbealtı Lugat gibi birçok kaynak *yigit* sözcüğünü kök olarak almakta ancak farklı olarak Nişanyan Sözlük “Eski Türkçe *yegen* “kardeş çocuğu, torun” kelimesinden Eski Türkçe *+It* eki ile türetilmiş olabileceğini; fakat bunu kesin bir bilgi olmadığını ifade etmektedir (Tietze, 2021, cilt VII: 518; Gülenoy, 2007, cilt II: 1145; Caferoğlu, 1968: 296; Nişanyan Sözlük ‘yigit’ maddesi; Kubbealtı Lugat ‘yigit’ maddesi). Sözcüğün Eski Türkçedeki anlamı için kaynaklar genel olarak ‘genç, cesur, delikanlı’ ifadelerini kullanmaktadır. Sözcük Eski Anadolu Türkçesinde *yigit / yikit* biçiminde ve ‘delikanlı, yigit’ anlamıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 780); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yigit* biçiminde ve ‘delikanlı, genç adam; yürekli, korkusuz’ anlamıyla geçmiştir (Tebdiz ‘yigit’ maddesi; Parlatır, 2006: 1839). Türkiye Türkçesinde *yigit*

biçimiyle ve ‘delikanlı, genç erkek; cesur, korkusuz kişi’ anlamlarıyla yer bulmuştur. İlgili sözcük, *yît* biçimi ve ‘yiğit’ anlamıyla **Yozgat; Ankara Gdl** ağızlarında; *yit* biçimi ve ‘yiğit’ anlamıyla **-Ankara Hasanoğlan ve Ordu** ağızlarında; *yeğit / yégit* biçimi ve ‘yiğit’ anlamıyla **-Rize** Çayeli ağızında; *yégit* biçimi ve ‘yiğit’ anlamıyla **-Bayburt; -Gümüşhane** ağızında; *igid* biçimi ve ‘yiğit’ anlamıyla **-Kars Ahıska** ağızında; *iyit* biçimi ve ‘delikanlı, yiğit’ anlamıyla **-İğdir; -Kars** ağızında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4282 4225 4824; cilt IV: 2509 2575; Demir, 2022: 639).

247. yıl: “Rüzgar, esinti (VN, 501).”

Eski Türkçede *yil* biçimiyle ve ‘rüzgar’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1111), Esk Anadolu Türkçesine *yel / yil* biçimiyle ve ‘rüzgar, yel’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 765 781); Osmanlı Türkçesinde de *yel / yil* biçimiyle ve ‘rüzgar, yel’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘yil / yel’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 245). Türkiye Türkçesinde *yel* biçimiyle ve ‘rüzgar’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçe ağızlarında ‘yel, rüzgar’ anlamlarıyla yer almıştır. Biçimsel olara incelendiğinde ise *yel* biçimiyle **-Ordu Aybastı ve -Artvin Yusufeli** ağızında (Aydın, 1992: 235; Turan, 2006: 298); *yil* biçimiyle **-Niğde Bor; -Antalya Gazipaşa; -Kırşehir** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4279; Günşen, 2000: 503).

248. yıl-: “Aceyle, telaşlı bir biçimde koşmak (VN, 509).”

Eski Türkçede *yel-* biçimiyle ve ‘koşmak, dolaşmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 459), Eski Anadolu Türkçesine *yel- / yil-* biçimiyle ve ‘binmek; koşmak, koşturmak anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 765), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ise *yel- / yil-* biçimiyle ve ‘koşmak, acele gitmek vb.’ anlamlarda yer almıştır (Tebdiz ‘yel- / yil-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 246). Türkiye Türkçesinde *yelmek* biçiminde ve ‘aceyle, telaşlı bir biçimde koşmak’ anlamında bulan sözcük, *yelmek* biçimiyle ve ‘bir işin, bir varlığın, bir kişinin peşinde koşmak, koşturmak anlamıyla **-Isparta Eğirdir; -Burdur Tefenni; -Denizli al; -Çanakkale Lapseki; -Bursa Mustafa Kemal Paşa; -Bilecik Söğüt; -Eskişehir; -Çankırı Kurşunlu; -Çorum; -Sinop; -Samsun; -Amasya Merzifon; -Tokat; -Ordu Ulubey; -Giresun şebinkarahisar; -Trabzon Vakfikebir; -Mardin; -Sivas Koyulhisar; -Ankara Ayaş, Kızılcahamam; -Kayseri Pınarbaşı; -Nevşehir Avanos; -Niğde; -Konya Beyşehir, Çumra; -Adana Feke, Karaisalı; -İçel Mut; -Muğla Ula** ağızlarında; *yelmek* biçimiyle ve ‘abuk yürümek’ anlamıyla **-Afyon Bolvadin; -Denizli; -Çanakkale Lapseki; -Çankırı Orta; -Ordu; -Sivas Koyulhisar; -Yozgat Sorgun; -Kayseri Pınarbaşı; -Niğde Bor** ağızlarında (TDS, 2009, cilt VI: 4240); *yelmek* biçimiyle ve ‘tez koşmak’ anlamıyla

Malatya ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4821); *yılmek* biçimiyle ve ‘koşmak, koşup gelmek’ anlamıyla **Güney-Batı Anadolu** ağzında görülür (Korkmaz, 1994: 123). Sözcük *yilmek* biçimiyle ve ‘bir işin, bir şeyin, birinin peşinde koşturmak’ anlamıyla **-Gaziantep** ve **-Niğde** Bor ağızlarında; *yel-* biçimiyle ve ‘ortalıkta amaçsızca gezinmek’ anlamıyla **-Kırşehir** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4279; Günşen, 2000: 503).

249. yimiş: “Ağacın verdiği ürün, meyve (VN, 340).”

Eski Türkçede *yemiş*¹⁰ biçimiyle ve ‘meyve; incir’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 469), Eski Anadolu Türkçesine *yimiş / yemiş* biçimiyle ve ‘yemiş; meyve’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 767 782); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yemiş / yimiş* biçimiyle ve ‘yemiş; meyve’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘yemiş / yimiş’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 246). Türkiye Türkçesinde *yemiş* biçimiyle ve ‘meyve, incir’ anlamıyla kullanılan sözcük, *yemiş* biçimi ve ‘incir’ anlamıyla **-Isparta** Keçiborlu, Yalvaç, Eğridir; **-Burdur** Tefenni; **-Denizli** Çal, Çivril; **-Aydın** Karacasu; **-İzmir** Menemen; **-Manisa** Kırağaç; **-Balıkesir** Susurluk; **-Çanakkale** Biga; **-Bursa** Orhangazi; **-Bilecik** Osmaneli; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Bolu** Kıbrısık; **-Kastamonu** Daday; **-Çankırı** Kurşunlu; **-Çorum** İskilip; **-Kars**; **-Ağrı** Doğubeyazıt; **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek; **-İçel** Mut, Silifke; **-Antalya**; **-Muğla** Milas ağızlarında (TDS, 2009, cilt VI: 4244); *yemiş* biçimi ve ‘meyva’ anlamıyla **-Doğu Trakya** ağzında (Olca, 1995: 86); *yemiş* biçimi ve ‘incir, taze incir’ anlamıyla **-Erzurum**; **-Kırşehir**; **-Uşak** ağızlarında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 339; Günşen, 2000: 503; Gülsevin, 2002: 390); *yemiş* biçimi ve ‘kuru meyve’ anlamıyla **-Diyarbakır** Çermik, Çüngüş ağzında (Özçelik-Boz, 2002: 251); *yimiş* biçimi ve ‘incir’ anlamıyla **-Ankara** ve **-Niğde** Bor ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4244).

250. yin-: “Yenmek, tutunmak, bastırmak (VN, 592).”

Eski Türkçede *yēñ-* biçimiyle ve ‘alt etmek, bastırmak, üstün gelmek, güreşte üstün gelmek; dayanmak’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 470), Eski Anadolu Türkçesine Türkçesine *yin-* biçimiyle ve ‘üstün gelmek, yenmek’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 783); *yēñ-* biçimiyle ve ‘üstün gelmek’ anlamıyla kullanılmıştır

¹⁰ Gülensoy sözcüğü *yemiş* biçimi ve ‘Bitkilerde döllenme sonucunda çiçeği meyve yapraklarından oluşan ve çekirdeği taşıyan organ, meyve (Gülensoy, 2007, cilt II: 1117),

Kubbealtı Lugat sözcük için ‘yimiş; ye-mek kökünden geldiği ileri sürülmüşse de -miş ekinin buradaki fonksiyonu tam belli değildir; bâzı dilcilere göre ise yem+iş olarak açıklanabilir’

Nişanyan Sözlük Eski Türkçe *yemiş* “yenebilir ürün, meyve” sözcüğünden evrilmiştir. Bu sözcük Eski Türkçe *yé-filinden* Eski Türkçe +İş ekiyle türetilmiştir’ (Nişanyan Sözlük ‘yemiş’ maddesi,

Ötüken Sözlük Eski Türkçe *yé-mek > ye-miş / yem (yiyecek) > yemiş*: ‘Bitkilerde, yumurtacıkların döllenmesinden sonra çiçeğin meyve yapraklarından oluşan ve olgunlaştığında tohumları içeren bölüm; meyve’ biçiminde açıklamıştır (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5287).

(Tebdiz ‘yen-’ maddesi; Parlatur, 2006: 1839). Türkiye Türkçesinde *yenmek* biçimiyle ve ‘savaş veya yarışmada üstünlük sağlamak, üstün gelmek’ anlamında yer bulan sözcük, *yenmek / yinmek* biçimiyle ve ‘kazanmak, üstün gelmek’ anlamında **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 342); *yengmek* biçimiyle ve ‘yenmek, galip gelmek’ anlamıyla **-Rize** ağzında (Turgut, 2002: 336); *yinmek, yiñmek* biçimiyle **-Niğde** Bor ve **-İçel** Silifke ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4281).

251. yir: 1. “Yeryüzü, dünya (VN, 57, 59, 71, 96, 234, 265, 461, 638, 676, 677, 709, 769). 2. Toprak, üzerine basılan taban (VN, 309, 544, 675). 3. Mekân, mahal, belirli bir alan, kimsenin makamı (VN, 583).”

Eski Türkçede *yér* biçimiyle ve ‘mekân, etraf, çevre; toprak, tarla; mesafe; yatak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 477), Eski Anadolu Türkçesine *yer / yir* biçimiyle ve ‘mekan; toprak; ülke; dünya’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 769-784); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yer / yir* biçimiyle ve ‘yer, dünya; ülke, toprak’ anlamlarında yer bulmuştur (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5294-5337). Sözcük, Türkiye Türkçesinde *yer* biçimiyle ve ‘gezinilen, ayakla basılan taban; mekân; mevki; ülke; arsa, arazi’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük *yer* biçimi ve ‘tarla’ anlamıyla **-Trabzon;** **-Maraş** Elbistan; **-Kayseri;** **-İçel** Silifke, Tarsus; **-Ordu** ağızlarında (TDS, 2009, cilt VI: 4251; Demir, 2001: 634); *yer* biçimi ve ‘yer’ anlamıyla **-Doğu Trakya;** **-Diyarbakır** ağızlarında (Erten, 2011: 174; Olcay, 1995: 86); *yér* biçimiyle ve ‘yer, mevki’ anlamıyla **Uşak** ağzında (Gülsevin, 2002: 390); *yer* biçimi ve ‘mahal, zemin’ anlamıyla **-Artvin** Yusufeli ağzında (Turan, 2006: 299); *yer* biçimi ve ‘memleket’ anlamıyla **-Erzurum** ağzında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 340); *yir* biçimi ve ‘yer, mekan, mahal’ anlamıyla **-Ankara;** **-Niğde** Bor; **-Güney-Batı Anadolu;** **-Kırşehir** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4281; Korkmaz, 1994: 124 ; Günşen 2000: 504).

252. yir-: “Beğenmemek, hoşlamamak (VN, 461).”

Eski Türkçede *yir-* biçiminde ve ‘kötülüklerini dile getirmek, yermek; alaylı bir dille kusurlarını söylemek; hicivde bulunmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1125), Eski Anadolu Türkçesine *yer- / yir-* biçimleriyle ve ‘beğenmemek, çekiştirmek, kötölemek, kınamak, tiksilmek’ anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 769-785), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yer- / yir-* biçimleriyle ve ‘kötölemek; küçümsemek; kınamak; hakir görmek; beğenmemek’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘yirmek’ maddesi; Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5302). Sözcük Türkiye Türkçesinde *yermek* biçimiyle ve ‘kötülüklerini söylemek; zemmetmek; birinin veya bir şeyin kusurlarını ortaya koymak; beğenmemek, hoşlanmamak, tiksilmek’ anlamlarıyla yer

bulmuştur. İlgili sözcük, *yermek* biçimiyle ve ‘birinin ardından kötülüğünü söylemek, bir şeyi beğenmemek; kötülemek’ anlamıyla **-Afyon** Bovadin, İshaklı; **-Isparta**, Eğridir, atabey; **-Burdur**; **-Denizli**; **-Aydın** Nazilli, Bozdoğan; **-İzmir**; **-Manisa**; **-Balıkesir** Susurluk, Bandırma; **-Çanakkale** Lapseki; **-Kütahya** Alayunt; **-Bilecik**; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Kocaeli** Gebze; **-Düzce**; **-Bolu**; **-Sakarya**; **-Bartın**; **-Zonguldak**; **-Kastamonu** Daday; **-Çankırı** Kurşunlu; **-Çorum** İskilip; **-Samsun**; **-Sinop**; **-Amasya** Merzifon; **-Tokat** Niksar; **-Ordu** Ünye; **-Maraş Afşin**; **-Kilis**; **-Gaziantep**; **-Hatay** Reyhanlı; **-Ankara** Ayaş, Beypazarı; **Nevşehir** Mucur, Avanos; **-Kayseri** Bünyan; **-Konya** Beyşehir, Ermeknek; **-Adana**; **-İçel** Silifk, Mut; **-Antalya** Korkuteli, Akseki, Kaş; **-Muğla** Milas; **-Kırklareli** Lüleburgaz; **-Ankara** Güdül; **-Kırşehir** ağızlarında; *yermek* biçimiyle ve ‘kötülemek’ anlamıyla **-Uşak**; ağızda (TDS, 2009, cilt VI: 4255 4822; Günşen, 2000: 503); *yermek* biçimiyle ve ‘kalabalık içinde birine kötü davranmak’ anlamıyla **-Mersin**; **-İçel** ağızda (TDS, 2009, cilt VI: 4255); *yirmek* biçimiyle ve ‘birinin ardından kötülüğünü söylemek, bir şeyi beğenmemek; kötülemek’ anlamıyla Balıkesir ağızda görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4255).

253. yirin-: “Pişman olmak (VN, 549).”

Eski Türkçede *yér-* sözcüğünün reflexivum hali olan söz konusu sözcük ‘teessür duymak, nedamet göstermek, üzülme’ anlamlarında kullanılmıştır (Tietze, 2021, cilt VII: 485). Söz konusu sözcük Eski Anadolu Türkçesinde *yerin-* / *yirin-* biçiminde ve ‘üzülme, pişman olmak, kızmak’ anlamlarında kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 769 785), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine *yerinmek* biçiminde ve ‘Acınmak; teessüf etmek; üzülme; kederlenme; hoşnutsuzluk duymak’ anlamıyla geçmiş (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5301); Türkiye Türkçesinde de *yerinmek* biçiminde ve ‘üzülme, pişman olmak’ anlamlarında yer bulmuştur. Söz konusu sözcük *yerinmek* / *yirinmek* biçimi ve ‘üzülme’ anlamıyla **-Isparta** Eğridir; **-Denizli** Tavas, Çal, Acıpayam; **-İzmir** Bergama, Bornova; **-Manisa** Akhisar, Alaşehir; **-Balıkesir**; **-Çanakkale** Lapseki; **-Bursa** İnegöl; **-Eskişehir**; **-Bolu**; **-Zonguldak** Safranbolu, Ereğli, Devrek; **-Kastamonu** Tosya; **-Çorum** İskilip; **-Samsun** Ladik, Çarşamba; **-Amasya** Merzifon; **-Giresun** Keşap; **-Ankara** Polatlı, Kızılcahamam; **-Nevşehir** Avanos; **-Niğde**; **Konya** Bozkır; **-Antalya** Korkuteli; Akseki; **-Muğla** Fethiye ağızlarında; *yerinmek* / *yirinmek* biçimi ve ‘yakınmak’ anlamıyla **-Isparta** Eğridir; **-Burdur**; **-Mersin**; **-İçel** ağızlarında; *yerinmek* / *yirinmek* biçimi ve ‘pişman olmak’ anlamıyla **-İzmir** Bergama; **-Manisa** Alaşehir; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Amasya** Merzifon; **-Ankara** Polatlı, Ayaş; **-Niğde** Bor ağızlarında; *yerinmek* / *yirinmek* biçimi ve ‘beğenmemek’ anlamıyla **-Burdur**; **-Kocaeli** Gebze; **-Eskişehir**; **-Niğde** Bor;

-**Manisa** Kula ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4254 4822). Sözcük **yirinmek** biçimi ve ‘yerinmek’ anlamıyla **Kırşehir** ağızında görülür (Günşen, 2000: 504).

254. yit-: 1. “Kafi gelmek. 2. Yetişmek, ulaşmak (VN, 740, 435).”

Eski Türkçede *yêt-* biçimiyle ve ‘ulaşmak; kâfi gelmek; türemek, meydana gelmek; tesir etmek; olgunlaşmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII:496), Eski Anadolu Türkçesine *yet-* / *yit-* biçimleriyle ve ‘ulaşmak, erişmek; kâfi gelmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 770 786). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yet-* / *yit-* biçimleriyle ve ‘ulaşmak, erişmek; yetişmek’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1839), Türkiye Türkçesinde *yetmek* biçimiyle ve ‘bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak; kafi gelmek; bir yaşa erişmek, ulaşmak’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük **yetmek** biçimiyle ve ‘varmak, ulaşmak, yetişmek, erişmek’ anlamlarıyla **-Isparta Eğridir; -Bayburt; -Kars Selim; -Kars; -Diyarbakır; -Erzurum** ağızlarında (TDS, 2009, cilt VI: 4261; Ercilasun, 2002: 385; Gemalmaz, 1995, cilt III: 341; Erten, 2011: 174); **yetmek** biçimiyle ve ‘kafi gelmek’ anlamıyla **Diyarbakır Çermik, Çüngüş; -Artvin Yusufeli** ağızında (Turan, 2006: 299; Özçelik-Boz, 2002: 251); **yitmek** biçimiyle ve ‘yetmek’ anlamıyla **Niğde Bor** ağızında görülür(TDS, 2009, cilt VI: 4284).

255. yitmiş: “Altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı (VN, 407).”

Eski Türkçesinde *yêtmiş* biçiminde ve ‘altmış dokuzdan sonra gelen sayı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 500), Eski Anadolu Türkçesine *yetmiş* / *yitmiş* biçimiyle ve ‘altmış dokuzdan sonra gelen sayı’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 771 787); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yetmiş* / *yitmiş* biçimiyle ve ‘yetmiş sayısı’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘yetmiş / yitmiş’ maddesi). Türkiye Türkçesinde *yetmiş* biçimiyle ve ‘altmış dokuzdan sonra gelen sayı’ anlamıyla yer bulan sözcük, **yetmiş** biçimi ve ‘yetmiş’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum** ağızlarında (Gemalmaz, 1995, cilt III: 341; Olcay, 1995: 86; Erten, 2011: 174); **yitmiş** biçimi ve ‘yetmiş’ anlamıyla **-Kırşehir** ağızında görülür (Günşen, 2000: 504)

256. yoğ / yok: “1. Mevcut olmayan, var karşıtı (VN, 24, 53, 54, 56, 276, 299, 477, 507, 625, 637, 759, 772, 776). 2. Bulunmayan, mevcut olmayan nesne veya kimse (VN, 30, 41, 55, 346, 458, 625, 729). 3. Yokluk, yaratılmamış olan (VN, 25, 26, 27, 53, 56).”

Eski Türkçede *yōk* biçimi ve ‘var karşıtı, bulunmayan, olmayan’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 527), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı

Türkçesine *yog / yoh / yok* biçimi ve ‘yok, değil’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 789 790 791; Tarama Sözlüğü, 2009: 248 249). Türkiye Türkçesinde *yok* biçimi ve ‘mevcut olmayan nesne veya kimse, bulunmayan’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yo* biçimi ve ‘yok, hayır’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Adana; -Osmaniye** ağzında (Erten, 2011: 174; Olcay, 1995: 87; Yıldırım, 2006, cilt II: 495); *yog* biçimi ve ‘yok, hayır’ anlamıyla **-Urfa; -Diyarbakır; -Doğu Trakya;** ağzında (Erten, 2011: 174; Olcay, 1995: 87; Özçelik, 1997: 270); *yoh* biçimi ve ‘yok, hayır’ anlamıyla **-Kars; -Malatya Arapkir; -Erzurum; -Elazığ Keban Baskil; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Kırşehir; -Adana; -Osmaniye; -Urfa; -Diyarbakır;** ağzında (Erten, 2011: 174; Özçelik, 1997: 271; TDS, 2009, cilt VI: 4289; Buran, 1997: 208; Gemalmaz, 1995, cilt III: 342; Eren, 1997: 192; Günşen, 2002: 505; Yıldırım, 2006, cilt II: 496); *yok* biçimi ve ‘yok, hayır’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Adana; -Osmaniye; -Uşak** ağzında görülür (Erten, 2011: 174; Olcay, 1995: 87; Yıldırım, 2006, cilt II: 496; Gülsevin, 2002: 390).

257. yoħsul: “Geçinmekte güçlük çeken kimse, fakir (VN, 337).”

Eski Türkçede *yok* isim köküne eklenen **+sıl** isimden isim yapma ekiyle oluşturulmuş ve ‘fakir’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 532), Eski Anadolu Türkçesinde *yohsul / yoksul* biçiminde ve ‘fakir’ anlamlarıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 791 792); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *yoksul / yoğsul / yoħsul* biçimleriyle ve ‘fakir’ anlamıyla gemiştir (Tebdiz ‘yoksul / yoğsul / yoħsul’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 248). Türkiye Türkçesinde *yoksul* biçimiyle ve ‘fakir, fukara’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yoħsul* biçimi ve ‘yoksul’ anlamıyla **-Kars** Zarşat; *yoğsul* biçimi ve ‘yoksul’ anlamıyla **-Niğde** Bor ağzında; *yoksun* biçimi ve ‘yoksul’ anlamıyla **-Bolu; -Düzce** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4289).

258. yol: “1. Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah (VN, 77, 100, 101, 369, 452, 478, 486, 498, 500, 505, 509, 513, 529, 541, 653, 658, 746). 2. Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, vasıta (VN, 50, 478, 746). 3. Yolculuk (VN, 733, 380). 4. İnsanların geçmesi için açılmış, yürünen yer (VN, 327).”

Eski Türkçede *yol* biçimi ve ‘yol, seyahat, gezi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1155), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yol* biçimi ve ‘yol, sefer; insanların veya hayvanların bir yere varmak için basıp geçtiği yer’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 792; Parlatur, 2006: 1841). Türkiye Türkçesinde *yol* biçimi ve ‘insanların veya canlıların bir yere ulaşabilmek için çeşitli vasıtalarla veya yürüyerek üzerinde seyahat ettiği güzergah’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yol* biçimi ve

‘yol’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya; -Erzurum; -Artvin** ağzında (Erten, 2011: 174; Olcay, 1995: 87; Gemalmaz, 1995, cilt III: 342; Turan, 2006: 300); *col* biçimi ve ‘yol’ anlamıyla **-Tokat Reşadiye; -Konya Kadınhanı** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt II: 995).

259. yönel-: “Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek (VN, 378).”

Orta Türkçe Dönemi eserlerinde karşımıza çıkan *yön* (cihat, taraf) sözcüğüne getirilen *-el* isimden fiil yapan eki getirilmek suretiyle kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1166), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yönel-* / *yönen-* / *yönmek* / *yönülmek* biçimi ve ‘yönelmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 798 799; Tarama Sözlüğü, 2006: 251). Türkiye Türkçesinde *yönelmek* biçimi ‘belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne dönmek’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yönelmek* biçimi ve ‘yönelmek’ anlamıyla **-Gaziantep Nizip** ağzında; ‘yüzünü çevirmek, dönmek’ anlamı ve *yönelmek* biçimiyle **-Afyon Şuhut; -Isparta Eğridir, Yalvaç, Gelendost; -Burdur; -Denizli Çal; -Aydın Bozdoğan; -Manisa Alaşehir; -Balıkesir Susurluk; -Bursa; -Kütahya Domaniç; -Eskişehir; -Düzce; -Bolu; -Sakarya Akyazı; -Çankırı Kurşunlu; -Sinop; -Amasya Merzifon; -Ordu; -Giresun Şebinkarahisar; -Trabzon; -Bayburt; -Gümüşhane; -Rize; -Kars; -Malatya Arapkir; -Urfa; -Maraş; -Sivas Gürün, Koyulhisar, Şarkışla; -Ankara Kalecik, Ayaş; -Kayseri Develi; -Niğde Bor; -Konya Ermenek; -İçel Mut; -Antalya Finike; -Muğla** ağzında; *yönnelmek* biçimiyle **-Kütahya Tavşanlı** ağzında; *yönnenmek* biçimiyle **-Hatay Antakya; -Denizli Çal** ağzında; *yünelmek* biçimi ve ‘yönelmek, dönmek’ anlamıyla **-Eskişehir; -Samsun Çarşamba; -Sivas** ağzında; *yönenmek* biçimi ve ‘dönüp gitmek’ anlamıyla **-İstanbul Kartal; -Zonguldak Devrek; -Ankara Beypazarı** ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4295 4308 4333).

260. yu-: “Yıkamak. Cenazeyi yıkamak (VN, 707).”

Eski Türkçede *yū-(yu)* / *yuv-* / *yuy-* biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 559; Gülensoy, 2007, cilt II: 1169), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yu-* / *yug-* / *yuy-* biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 800-809; Tarama Sözlüğü, 2009: 252). Türkiye Türkçesinde *yumak* biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yûmak* / *yumak* biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla **-Manisa Kula, Soma; -Ankara Güdül; -Elazığ; -Erzurum; -Ordu; -Kırşehir; -Uşak; -Adana; -Osmaniye** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4827; Demir, 2022: 642; Gemalmaz, 1995, cilt III: 343; Gülensoy-Buran, 1994: 239; Günşen, 2002: 504; Gülsevin, 2002: 391; Yıldırım, 2006, cilt II: 496); *yumak* / *yumah* biçimi ve ‘yıkamak’

anlamıyla **-Afyon** Emirdağ; **-Denizli** Çal; **-İzmir** Foça; **-Manisa** Alaşehir; **-Balıkesir**; **-Çanakkale**; **-Kütahya** Emet; **-Bilecik** Söğüt; **-Eskişehir** Sivrihisar; **-Kocaeli** Hereke; **-Çankırı** Kurşunlu; **-Çorum** İskilip; **-Sinop**; **-Samsun** Çarşamba, Ladik; **-Amasya** Merzifon; **-Ordu** Perşembe; **-Giresun** Şebinkarahisar; **-Bayburt**; **-Gümüşhane**; **-Iğdır**; **-Kars**; **-Erzurum**; **-Erzincan**; **-Elazığ**; **-Malatya** Arapkir; **-Kilis**; **-Gaziantep**; **-Maraş** Göksun; **-Hatay** Antakya, Reyhanlı; **-Sivas**; **-Yozgat** Sorgun; **-Ankara**; **-Nevşehir** Avanos; **-Kayseri** Sarıoğlan; **-Niğde** Bor; **-Konya** Ermenek; **-İçel** Mersin, Silifke; **-Antalya** Serik; **-Muğla** Milas, Köyceğiz; **-Diyarbakır**; **-Kırşehir** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4317; Erten, 2011: 174; Günşen, 2002: 504); **yuğmak** biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla **-Denizli** Çal; **-İzmir** Bergama; **-Manisa**; **-Çanakkale**; Biga; **-Bolu**; **-Kastamonu**; **-Samsun**; **-Giresun**; **Kayseri-Uşak** ağzında; **yuymak** biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla **-Adana**; **-Kars** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4317; Ercilasun, 1983: 386; Gülsevin, 2002: 391); **yuvmak** biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla **-Manisa**; **-Bursa**; **-Çorum** Osmancık; **-Sinop**; **-Ankara**; **-Konya** ağzında (TDS, 2009, cilt VI: 4327); **yüğmek** biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla **-Antalya** Finike; ağzında; **yümek** biçimi ve ‘yıkamak’ anlamıyla **-Afyon** Dinar; **-Isparta** Şarkikaraağaç; **-Burdur** Yeşilova; **-Denizli**; **-Aydın** Bozdoğan; **-İzmir** Tire; **-Manisa** Alaşehir; **-Antalya** Serik, Side, Kaş; **-Muğla** Marmaris, Ula ağzında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4317).

261. yürek: “1. Bir kimsenin ruhsal yönü, kalp, gönül (VN, 559, 565, 704, 729).”

Eski Türkçede *yürek* biçimi ve ‘yürek, kalp; mide’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 566), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *yürek* biçimi ve ‘yürek, kalp; mide’ anlamıyla geçmiştir (Öztürk, 2017: 171; Paçacıoğlu, 2016: 814; Tarama Sözlüğü, 2009: 254; Parlatur, 2006: 1847). Türkiye Türkçesinde *yürek* biçimi ve ‘gönül, kalp, sine, iç’ anlamıyla yer bulan sözcük, **üreg** biçimi ve ‘yürek’ anlamıyla **-Diyarbakır**; **-Urfa** ağzında (Erten, 2011: 172; Özçelik, 1997: 270); **ürek / üreh** biçimi ve ‘yürek’ anlamıyla **-Urfa**; **-Elazığ**; **-Kars**; **-Malatya**; **-Iğdır** ağzında görülür (Özçelik, 1997: 270; TDS, 2009, cilt VI: 4070 4796; Gülseren, 2000: 216).

262. yüri-: “Adım atarak ilerlemek, yol almak (VN, 327, 378).”

Eski Türkçede *yori-* biçiminde ve ‘yürümek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 572), Eski Anadolu Türkçesine *yüri-* / *yürü-* / *yori-* / *yörü-* biçimiyle ve ‘yürümek’ anlamıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 796 800 815); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine *yöri-* / *yüri-* / *yürü-* biçimiyle ve ‘yürümek, gezmek, dolaşmak’ anlamıyla geçmiştir (Tebdiz ‘yöri- / yüri- / yürü-’ maddesi). Türkiye Türkçesinde yürümek biçimiyle ve ‘adım atarak ilerleme’ anlamıyla geçen sözcük, **yürümek** biçimi ve

‘yürümek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Doğu Trakya** ağızlarında (Erten, 2011: 174; Olcay, 1995: 87); **yörimek** biçimi ve ‘yürümek’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Urfa** ağızlarında (Erten, 2011: 174; Özçelik, 1997: 271.); **yörümek** biçimi ve ‘yürümek’ anlamıyla **-Hatay Antakya; -Niğde Bor; -Osmaniye; -Adana; -İçel Silifke; Güney-Batı Anadolu; -Zonguldak; -Bartın; -Karabük; -Ordu; -Uşak** ağızlarında görülür (TDS, 2009, cilt VI: 4312; Korkmaz, 1994: 124; Eren, 1997: 192; Gülsevin, 2002: 391; Demir, 2022: 641).

263. yüz: “Sima, çehre, surat (VN 210, 251, 265, 269, 375, 504, 570, 623, 723, 744, 774, 764, 787, 778).”

Eski Türkçede *yüz* biçimi ve ‘yüz, çehre, surat’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1196), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine *üz / yüz* biçimi ve ‘çehre, surat’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 716 815; Parlatır, 2006: 1848). Türkiye Türkçesinde *yüz* biçimi ve ‘sima, çehre, surat; taraf’ anlamıyla yer bulan sözcük, *yüz* biçimi ve ‘çehre, surat’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Erzurum** ağızında (Erten, 2011: 174; Gemalmaz, 1995, cilt III: 345); *üz* biçimi ve ‘çehre, surat’ anlamıyla **-Diyarbakır; -Erzurum; -Elazığ Keban, Baskil, Ağın; -Gümüşhane Şiran; -Kars Selim** ağızında görülür (Buran, 1997: 206; Erten, 2011: 174; Gemalmaz, 1995, cilt III: 345; TDS, 2009, cilt VI: 4800).

4. ANLAMSAL İNCELEME

4.1. Vesîletü'n-Necât' taki Söz Varlığının Türkiye Türkçesi Ağızlarında Geçirdiği Anlam Değişimleri

Bu bölümde sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken geçirdiği anlam değişimleri tespit edilmiştir. İnceleme yapılırken sözcüklerin Vesîletü'n-Necât ile Türkiye Türkçesi Ağızları arasında gerçekleşen anlam değişimi esas alınmıştır.

1. ağ / ak : “Ak, beyaz (VN 229, 231, 254, 375, 534, 744, 787) .”

Eski Türkçe döneminden itibaren ‘ak, beyaz’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 58), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘ak, beyaz, beyaz leke, namuslu, temiz’ anlamıyla geçmiş (Ötügen Sözlük, 2007: 125); Türkiye Türkçesinde ‘beyaz leke; temiz, dürüst olan; sıkıntısız, rahat, güzel olan’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük *anlam genişlemesine* uğrayarak ‘ak, beyaz; başörtüsü, namaz bezi, tülbent; kaput bezi; ilkbaharda böceklerin meyva ağaçları üzerinde yaptıkları pamuk; göze inen perde, ak; süt, yoğurt, ayran vb. ürünler; göz bebeğine inen beyaz leke, boz; ayran; iç çamaşırı anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Gemalmaz, 1995, cilt III: 18; TDS, 1963 cilt I: 77 135; cilt VI: 4408; Özçelik, 1997: 255).

2. ağ-: “Yükseltmek, yukarıya doğru çıkarmak (VN, 675).”

Sözcük Eski Türkçede *ağ-* biçimiyle ‘yukarı çıkmak’ anlamında kullanılmıştır (Ötügen Sözlük, 2007, cilt I: 145). Eski Anadolu Türkçesinde ‘yükselmek, yukarı çıkmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 43), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde *ağ-* ‘yükselmek’ anlamında kullanılmıştır (Tebdiz ‘ağmak’ maddesi). Sözcük, Türkiye Türkçesinde *ağ-* biçimi ve ‘yükselmek, yukarı doğru çıkmak’ anlamıyla kullanılırken *başka anlama geçerek* ‘yükselmek, yukarı doğru çıkmak, tırmanmak; terazi ve yükte denge yitirilerek bir yanı daha ağır hale gelmek, aşağı inmek’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt I: 102 103 104; cilt VI: 4411).

3. ağır: “Şiddetli acı. Doğum ağrısı (VN, 233).”

Eski Türkçede ‘sancı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 200), Eski Anadolu Türkçesi ‘ağrı’ anlamında kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 47 48). Osmanlı

Türkçesinde ‘acı, ıstırap, dert, illet’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 16), Türkiye Türkçesinde ‘sinir uçlarının şiddetli biçimde uyarılmasıyla ortaya çıkan, vücudun herhangi bir yerinde oluşan rahatsızlık hissi; veca’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük bedende hissedilen rahatsızlık verici bir duyum anlamı taşıırken bu anlamı yanında farklı birer hastalık ismi olarak *anlam genişlemesine* uğramış ve ‘soğuktan ileri gelen bir çeşit hastalık; yara, çıban gibi hastalıklara verilen ad; Tifo; sığır ve koyunlarda sıcak ve yağlıktan ileri gelen bir hastalık; ağrı, sancı, yel; sızı anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt I: 109 110 311).

4. akıt-: “Akmasını sağlamak, dökmek (VN, 338, 761).”

Eski Türkçede ‘akın etmek / ettirmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 59), Eski Anadolu Türkçesine ‘akıtmak, damlatmak, göndermek’ anlamlarıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 46 49 50). Osmanlı Türkçesinde ‘akıtmak, akmasını sağlamak, sebep olmak; işemek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 5 6), Türkiye Türkçesinde ‘akmasını sağlamak, akmasına yol açmak; dökmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *başka anlama geçerek* ‘işemek; meylettirmek, çekmek, çevirmek’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarında yer bulmuştur (TDS, 2009, cilt I: 154; cilt VI: 4414).

5. artur-: “Fazla hale getirmek, çoğaltmak (VN 300, 577).

Eski Türkçede ‘çoğaltmak, yükseltmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 80), Eski Anadolu Türkçesine ‘çoğaltmak, artırmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Paçacıoğlu, 2016: 74). Osmanlı Türkçesinde ‘artmasına sebep olmak, çoğaltmak ve yükseltmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 102; Tarama Sözlüğü, 2009: 14), Türkiye Türkçesinde ‘artmasını sağlamak’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, *anlam genişlemesine* uğrayarak ‘artırmak; varlıklı hale gelmek; salıncakta hızı fazlalaştırmak’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarında yer bulmuştur (TDS, 2009, cilt VI: 4426; cilt I: 336; Gemalmaz, 1995, cilt III: 28).

6. bağla-: “Denk yapmak, paket yapmak (VN, 176). 2. Namazda elleri kavuşturmak (VN, 588).”

Eski Türkçede ‘çözmenin aksi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt I: 446), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘kapamak; engel olmak; bağlamak, düğümlemek; sarmak, hasıl etmek’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 98; Tarama Sözlüğü, 2009: 35; Ötügen Sözlük, 2007, cilt I: 425). Türkiye Türkçesinde ‘ip, bağ veya başka bir araçla bir şeyi bir yere veya birkaç şeyi birbirine tutturmak, birleştirmek; kumaş, ip, tel gibi şeyleri uçlarını birbiri arasından geçirmek suretiyle düğümlemek; yaraya ilaç

koyup bezle sarmak; denk yapmak, paket yapmak; anlaşma yapmak; uyulması zorunlu olmak; eklemek, bir araya getirmek, birleştirmek; başka bir işle uğraşamaz durumda olmak; sona erdirmek, bitirmek, tamamlamak; geçişi engellemek; birini söz veya yazı ile bağlamak; taahhüt etmek, angaje etmek; büyü, muska vb.nin aracılığıyla birinin birtakım isteklerini veya yetkinliğini engellemek, yok etmek; yoğurt, yara vb. yüzey üzerinde katman oluşmak; tutmak; gönlünü kazanmak; birinde bir şeye karşı ilgi, istek uyandırarak o şeye ilgi, yakınlık duymasını sağlamak; bütün ilgisini bir yerde yoğunlaştırmak' anlamıyla yer bulan sözcük, *başka anlama geçerek* Türkiye Türkçesi ağızlarında 'bağlamak' anlamıyla görülür (Erten, 2011: 149; TDS, 2009, cilt I: 498; Olcay, 1995: 53).

7. çağır-: "Ağlayıp bağırarak (VN 681)."

Eski Türkçede sözcük 'bağırarak, çağırarak' anlamıyla kullanılmıştır (Gülensoy, 2007, cilt I: 211). Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine 'bağırarak, çağırarak, davet etmek; feryat etmek' anlamlarıyla geçen sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 170-186; Tarama Sözlüğü, 2009: 48 54), Güncel Türkçe Sözlükte 'yüksek sesle söylemek, seslenmek, yüksek sesle türkü söylemek, çağırarak' anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, 'çağırarak, seslenmek; davet etmek; türkü söylemek; çığlık koparmak' anlamlarıyla *anlam genişlemesine* uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Gemalmaz, 1995, cilt III: 60; TDS, 2009, cilt II: 1161; cilt VI: 4480).

8. dut-: "1. Bir sözü, buyruğu, isteği yerine getirmek, bir şeye uymak (VN, 34, 105, 107, 336, 480, 498, 500, 549, 645). 2. Kaplamak (VN, 256, 291, 547). 3. Bahsedilen şekilde değerlendirmek (VN, 40, 604). 4. Yakalamak (VN, 574). 5. Bir duruma girmek, bir durumda olmak (VN, 57, 220, 540, 640, 674). 6. Yöneltmek (VN, 129, 367). 7. Şöhreti ...i kaplamak (VN, 286. 8. Birini kollarından tutarak yürütmek (VN, 598, 604)."

Eski Türkçe döneminde 'tutmak eylemi' anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 935), Eski Anadolu Türkçesinde 'örtmek; kabul etmek; yakalamak; taşımak; farz etmek, saymak vs.' anlamlarında kullanılmıştır (Öztürk, 2017: 290; Paçacıoğlu, 2016: 227). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ve 'elle kavramak; tutmak; farz etmek; öyle saymak; addetmek; kabul etmek vs.' anlamlarında kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II :1312), Türkiye Türkçesinde 'elde bulundurmamak, ele almak; ele geçirmek, yakalamak; kaplamak; gereğini yapmak, yerine getirmek; kapatmak, sarmak vs.' anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *anlam daralmasına* uğrayarak 'bir iş yapmak için para karşılığında anlaşmak; 'tutmak, yakalamak' anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarında görülür (Olcay, 1995: 61 82; Gemalmaz, 1995, cilt III: 84 315; Günşen, 2000: 472).

9. düş-: “1. Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek (VN, 325). 2. İnmek, bir yere girmek (VN, 136). 3. Vurmak, değmek, rastlamak (VN, 309, 311). 4. Uğramak, kapılmak (VN, 673, 679) 5. Düşkün durumda olmak (VN, 698). 6. Yürümek, birlikte gelmek (VN, 379).”

Eski Türkçede ‘yüksekten yere inmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 477), Eski Anadolu Türkçesine ‘düşmek, devrilmek inmek; kapılmak; rastlamak; ulaşmak’ anlamlarıyla geçmiştir geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 231 676 677). Osmanlı Türkçesinde ‘vaki olmak, mağlup olmak, müstevli olmak, zerine yürümek, hücum etmek, yakışmak, ait olmak, konmak, inmek, nüzul etmek, şehit olmak, savaşta ölmek, başvurmak, intisap etmek, girmek, kapanmak, sığınmak, atlamak, girmek, yıkılmak, aciz, çaresiz kalmak, sefil olmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 88), Türkiye Türkçesinde ‘yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek; vurmak, değmek, rastlamak; uğramak, kapılmak’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *anlam daralmasına* uğrayarak ‘düşmek, inmek’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Erten, 2011: 154; Olcay, 1995: 61, Gemalmaz, 1995, cilt III: 85; Günşen, 2002: 472; Demir, 2022: 410; Ercilasun 1983: 375; TDS, 2009, cilt V: 4017; cilt VI: 4781).

10. eğri: “Doğru karşıtı, doğru olmayan (VN, 529, 658).”

Eski Türkçede ‘doğru olmayan, düz olmayan’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 512), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘eğri; kötülük, fenalık; bir cihete meyleden; çarpık; kemerli, bükülmüş; sözünde veya eyleminde sadık, tutarlı olmayan; gerçek olmayan; yalan’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 238; Tarama Sözlüğü, 2009: 90). Türkiye Türkçesinde *eğri* biçimi ve ‘doğru veya düz olmayan; çarpık; yay gibi kavislenmiş; yatay veya düşey olmayan, bütünüyle bir yana eğilmiş bulunan; yanlış bir biçimde; bir olayın şiddetindeki azalış ve çoğalışları gösteren çizgi; sıcaklık eğrisi; hava nemi eğrisi; düz olmayan çizgi veya yüzey; doğru karşıtı’ anlamıyla yer bulan sözcük, *anlam genişlemesine* uğrayarak ‘kötü yollara sapmış olan; eğri; dürüst olmayan anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt III: 1673 1768; Turan, 2006: 216; Gemalmaz, 1995, cilt III: 98 106).

11. eksük: 1. “Kusur, hata (VN, 40, 41, 44, 45, 47,). 2. Noksan olan, hatalı, kusurlu (VN, 42).”

Eski Türkçede ‘namevcut, noksan’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 523), Eski Anadolu Türkçesine ‘eksik’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 240). Sözcük, Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ‘bütün olmayan, nakıs, kusurlu, diğerinden

daha az olan; vezni tam olmayan anlamıyla kullanılmış Tarama Sözlüğü, 2009: 79), Türkiye Türkçesinde ‘bir bölümü olmayan; mükemmel olmayan; ihtiyaç duyulan şey’ anlamıyla yer almıştır. Söz konusu sözcük, *başka anlama geçerek* ‘eksik, noksan’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarında görülmüştür (TDS, 2009, cilt III: 1827; Erten, 2011: 155).

12. eksil-: “Azalmak, az duruma gelmek (VN, 60, 417).”

Eski Türkçede ‘artmanın aksi, azalmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt II: 522), Eski Anadolu Türkçesine ‘eksilmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 240 241). Osmanlı Türkçesinde ‘eksiltmek’ anlamıyla kullanılan sözcük, Türkiye Türkçesinde ‘eskisinden daha az, daha eksik duruma gelmek; düşmek; yok olmak, varlığı devam etmeme” anlamıyla yer bulmuştur (Tarama Sözlüğü, 2009: 91). Sözcük, *anlam genişlemesine* uğramış ve ‘eksilmek; karakter ve onurundan bir şeyler kaybetmek’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt III: 1687 1698).

13. ev: “Bir ailenin içinde yaşadığı yapı, ocak, konut (VN, 202, 210, 248, 250, 608, 716).”

Eski Türkçede ‘yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı; konut’ anlamıyla kullan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 347), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘ev, çadır ev, çadır; küçük parçalara bölünmüş her bir kısmı; aile, soy; sarayda padişahların çocuklarının kaldığı kısma verilen ad’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 259 511 512; Paçacıoğlu, 2006: 423). Türkiye Türkçesinde ‘bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer; aile, soy’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken bir yapının genel adı olma konumundan ayrılmış, hanenin içinde veya dışında bulunup haneyle arasında anlam bağlantılısı olmakla birlikte hanenin kısımlarının müstakil ismi olma özelliğini de kazanmıştır. Bu durumda sözcük, *anlam genişlemesine* uğrayarak ‘ev, oda, mutfak’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt III: 1800; Erten, 2011: 155; Olcay, 1995: 63; Gülsevin, 2002: 376; Turan, 2006: 222).

14. geç-: “1. Bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, intikal etmek (VN, 139, 407, 409, 587). 2. Bir yere girmek, batmak (VN, 278). 3. Tamamlamak, bitmek (VN, 551).”

Eski Türkçede ‘bir yerden bir yere gitmek, hareket etmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 157), Eski Anadolu Türkçesine ‘geçmek anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 265 271 358 390). Osmanlı Türkçesinde ‘gitmek, girmek,

dahil olmak' anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 102), Türkiye Türkçesinde *geçmek* biçimi ve 'bir yerden başka bir yere gitmek' anlamında yer bulmuştur. Sözcük Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken metinde geçen 'tamamlamak, bitirmek' anlamlarını kaybetmiş, *anlam daralmasına* uğrayarak 'karşı tarafa intikal etmek, geçmek' anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Erten, 2011: 156; Olcay, 1995: 64 65; Gemalmaz, 1995, cilt III: 125 132; Korkmaz, 1994: 108; Gülsevin, 2002: 376; Demir, 2022: 451; Aydın, 1992: 211; Eren, 1997: 185; Turan, 2006: 317; TDS, 2009, cilt III: 2007).

15. gel-: "1. Ulaşmak, varmak (VN, 99, 209, 231, 234, 266, 365, 376, 380, 388, 441, 462, 605, 617, 643, 644, 651, 652, 709, 710, 712, 716). 2. Dünyaya gelmek (VN, 74, 118, 119, 141, 149, 153, 211, 233 259, 264, 273, 504, 733). 3. Bir durumdan bir duruma geçmek, hal değiştirmek (VN, 97, 227, 234, 247, 341, 479). 4. Haydi (VN, 744, 756)."

Eski Türkçede 'konuşana doğru gelmek' anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 167), Eski Anadolu Türkçesine 'gelmek' anlamıyla geçmiştir. Osmanlı Türkçesinde 'naklolunmak; geçmek' anlamıyla kullanılan sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 266 362; Tarama Sözlüğü, 2009: 103), Türkiye Türkçesinde *gelmek* biçimi ve 'ulaşmak, varmak; ortaya çıkmak vb.' anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken eserde yer alan 'dünyaya gelmek, haydi' anlamlarını kaybetmek suretiyle *anlam daralmasına* uğrayarak 'hamur mayalanmak (unun başka bir duruma geçmesi, hal değiştirmesi) gelmek' anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Erten, 2011: 156; Gülsevin, 2002: 376; Gülensoy, 1988: 280; Korkmaz, 1994: 108; Olcay, 1995: 65; TDS, 2009, cilt III: 1984).

16. göbek: "Yeni doğan bebeklerin henüz kesilmemiş olan göbek kordonu (VN, 253)."

Eski Türkçede 'göbek' anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt II: 1733), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine 'göbek, orta; insanların veya hayvanların karınlarının ortasındaki deliksi şekil; karın, zürriyet' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 415 422; Parlatur, 2006: 515). Türkiye Türkçesinde *göbek* biçimi ve 'insan ve memeli hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında bulunan çukurluk; karnın yağ bağlamış kısmı; nesil; bir şeyin merkezi, ortası vb.' anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken metindeki 'yeni doğan bebeklerin henüz kesilmemiş olan göbek kordonu' anlamını kaybetmiş; *başka anlama geçerek* 'kordon kesildikten sonra geride kalan kısım, karın anlamlarını' karşılayan 'göbek' anlamıyla Türkiye Türkçesi Ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt III: 2088).

17. göç-: “Başka bir yere taşınıp yerleşmek, hicret (VN, 38).”

Eski Türkçede ‘eşyalarla taşınma, muhaceret’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt III: 239), Eski Anadolu Türkçesine ‘göçmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 272 415). Osmanlı Türkçesinde ve ‘bir yerden başka bir yere geçmek; ölmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 107; Parlatur, 2006: 516), Türkiye Türkçesinde ‘yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük metindeki anlamı yanında *anlam genişlemesine* uğrayarak benzer anlamlarlar olan ‘kocaya gitmek, gelin olmak; göçmek; kız evlenmek’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt III: 2121; cilt IV: 2948).

18. göz: “Görme organı (VN, 5, 44, 155, 156, 199, 253, 564, 589, 584, 602, 675, 700, 720, 761).”

Eski Türkçede ‘görme organı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 389), Eski Anadolu Türkçesine ‘göz’ anlamıyla; Osmanlı Türkçesine ‘görme organı; kaynak; delik, çukur; çekmece; kemer vb.’ geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 277 429; Tarama Sözlüğü, 2009: 99; Parlatur, 2006: 521). Türkiye Türkçesinde ‘görme organı; kaynak; delik, çukur; çekmece; kemer vb’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken *anlam genişlemesine* uğrayarak ‘göz; oda; suyun çıktığı yer’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt III: 2174).

19. kanad: “Kuşlarda gövdenin iki yanında bulunan ve uçmayı sağlayan çift organ (VN, 231).”

Eski Türkçede ‘kuş ve böceklerin uçma organı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 91), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘kanat’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 333; Tarama Sözlüğü, 2009: 124). Türkiye Türkçesinde ‘kuşların ve bazı böceklerin iki yanında bulunup uçmalarını sağlayan organ’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında *anlam genişlemesine* uğramış, ‘kanat (kuşların ve böceklerin uçmasına yarayan organ)’ anlamı yanında ‘defter yaprağı’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt VI: 2618).

20. kapu: 1. “Eşik, huzur, makam (VN, 774, 775, 777, 779). 2. Bir yere girişi sağlayan açılır kapanır kapı (VN, 225, 387).”

Eski Türkçede ‘açılır kapanır giriş tertibatı’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 110), Eski Anadolu Türkçesine ve ‘kapı’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 336 337). Osmanlı Türkçesine ‘bir bina, çadır, araç vb. içi ile dışarısını ayıran, açılıp kapanma düzeneği olan beden boşluğu, kapı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Ötüken Sözlük, 2007, cilt III: 2406), Türkiye Türkçesinde ‘bir yere girip çıkarken geçilen ve

açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı vs.’ anlamıyla yer almıştır. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken eserde yer alan ‘eşik, huzur, makam’ anlamını kaybederek *anlam daralmasına* uğramış, dışarı ile bağlantıyı sağlayan bir yapı anlamının (kapı) yanında ‘sokak, dışarı’ anlamlarını da alarak anlam genişlemesine uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt IV: 2633).

21. kavuş-: “Ulaşmak. (VN, 734).”

Eski Türkçede ‘bir araya gelmek (birbirini sevenler hakkında) toplanmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 163), Eski Anadolu Türkçesine ‘kavuşmak, birleşmek, ittifak etmek anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 322-351-353). Osmanlı Türkçesinde ‘birleşmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 130; Parlatur, 2006: 865), Türkiye Türkçesinde ‘bir araya gelmek, erişmek vs.’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, eserde geçen ‘kavuşmak, ulaşmak’ anlamları yanında *anlam genişlemesine* uğrayarak ‘vuslata ermek, güreşe tutuşmak’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Turgut, 2000: 318).

22. kayna-: “Çok ısınıp fokurdamak (VN, 762).”

Eski Türkçede ‘ısıtılan suyun fokurdaması’ anlamında kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 174), Eski Anadolu Türkçesine ‘kaynamak, kabarmak, köpürmek’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 355 356). Osmanlı Türkçesinde ‘kaynamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 131; Ötügen Sözlük, 2007, cilt III: 2500), Türkiye Türkçesinde ‘sıvı bir maddenin ısının da etkisiyle buhar durumuna geçerek fokurdama durumu’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken metinde geçen ‘kaynamak (sıvı bir madde için çok ısınıp fokurdamak)’ anlamı yanında ‘yerinde duramamak’ anlamını kazanarak *anlam genişlemesine* uğramıştır (TDS, 2009, cilt VI: 2705).

23. kişi: “İnsan, kimse, şahıs (VN 38, 45, 371, 466, 491, 492, 515, 703, 743).”

Eski Türkçede ‘insan’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 528), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘insan, şahıs, sahip’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 396; Tarama Sözlüğü, 2009: 141). Güncel Türkçe Sözlükte ‘kadın ve erkeğe verilen genel ad’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken *anlam daralmasına* uğramış, ‘yabancı erkek; kişi; koca, eş, erkek; kibar, zarif, soylu kimse’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Erten, 2011: 157 163; Gemalmaz, 1995, cilt III: 202; Olcay, 1995: 65 71; Özçelik, 1997: 260; TDS; 2009, cilt III: 2085).

24. kulluk / kulluk: “Allah’a ibadet etmek, kul olma durumu (VN, 745, 771).”

Eski Türkçe ‘kulluk, kölelik; hizmetkarlık’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 386), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘kölelik, hizmetçi, kulluk’ anlamıyla geçmiştir. Türkiye Türkçesinde ‘kölelik; kul olma hali’ anlamında yer bulan sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 431 432; Tarama Sözlüğü, 2009: 148), Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘memur, kulluk’ anlamı yanında ‘hizmet, ikram’ anlamlarını da alıp *anlam genişlemesine* uğrayarak geçmiştir (TDS, 2009, cilt III: 2192; cilt IV: 2997).

25. kulluk: “Koruyucu, bekçi, nöbetçi (VN 315).”

Eski Türkçe *kul* (başkasının malı olan kimse) sözcük köküne getirilen *lk + cı* isimden isim yapım ekleriyle türetilerek *kulluk* biçiminde ve ‘köle; hizmetkar’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 379), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘hizmetkar, cariyeye; bekçi’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 433 434; Tarama Sözlüğü, 2009: 148). Türkiye Türkçesinde ‘kullukta görevli yeniçeri’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında ‘memur, hizmetçi, işçi; besleme’ anlamıyla *başka anlama geçerek* yer aldığı tespit edilmiştir (TDS, 2009, cilt III: 2192; IV: 2997; VI: 4573).

26. kulak: “İşitme organı (VN, 129, 303, 367).”

Eski Türkçede ‘işitme organı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 381), Eski Anadolu Türkçesine ‘kulak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 433). Osmanlı Türkçesinde ‘kulak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 147), Türkiye Türkçesinde ‘başın iki tarafında yer alan ve işitmeye yarayan organ’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına metindeki anlamı olan ‘kulak (işitme organı)’ anlamı yanında ‘telli müzik aletlerinde akort vidası’ anlamıyla geçerek *anlam genişlemesine* uğramıştır (TDS, 2009, cilt IV: 2995).

27. kurd: “Kurt. Yırtıcı hayvan (VN, 345).”

Eski Türkçede ‘yırtıcı bir hayvan’ için kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 398), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘kurt, yırtıcı bir hayvan, sürüngen hayvan, solucan’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 436 438; Parlatır, 2006: 937). Türkiye Türkçesinde ‘yırtıcı, etçil, memeli bir hayvan; sürüngen, omurgasız, uzun gövdeli bir tür hayvan; bir işi, bir şeyi iyi bilen vs.’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına metinde geçen ‘kurt (yırtıcı hayvan) anlamı yanında ‘tırtıl, küçük böcek’ anlamıyla geçmiştir. Bu sözcük, Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında yırtıcı, etçil memeli bir hayvan anlamını karşılayan “kurt” sözcüğü *tabu* olarak görülmüş ve sürüngen, omurgasız uzun gövdeli bir tür hayvan anlamını karşılamak

üzere kullanılmıştır (Erten, 2011: 163; Olcay, 1995: 72; Turan, 2006: 250; Aydın, 1992: 215; Gülsevin, 2002: 389).

28. kuş: “Uçan hayvanların genel adı. Yabani hayvanları betimleyen genel bir adlandırma (VN, 345).”

Eski Türkçede ‘bilinen uçucu canlı türünün genel adı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt IV: 409), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘kuş; kanatları olup iki ayak üzerinde yürür ve uçar bir hayvan’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 440; Parlatır, 2006: 940). Türkiye Türkçesinde ‘yumurtlayan ve omurgalı hayvanlardan gagası ve iki kanadı olup uçabilenlerin genel adı’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi Ağızlarına metinde geçen ‘kuş’ anlamı yanında ‘uçurtma’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük bu yönüyle *anlam genişlemesine* uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt IV: 2015).

29. od: “Ateş (VN, 32, 49, 84, 109, 168, 197, 263, 280, 290, 298, 350, 421, 439, 463, 536, 560, 562, 597, 603, 627, 663, 676, 681, 698, 701, 704, 705, 715, 717, 719, 725, 728, 739, 762, 777, 783, 792).”

Eski Türkçede ‘ateş’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt V: 246), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘ateş’ anlamıyla geçmiştir Türkiye Türkçesinde ‘ateş’ anlamıyla yer bulan sözcük (Paçacıoğlu, 2016: 469 484; Tarama Sözlüğü, 2009: 164)., Türkiye Türkçesi Ağızlarına geçerken *anlam genişlemesine* uğramış, metinde geçen ‘ateş’ anlamı yanında yanıcı bir madde olan ‘barut’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt V: 3294 3296).

30. okı-: 1. “Yazılı olan bir eseri kıraat etmek (VN, 182). 2. Dua maksadıyla belli sözleri tekrar etmek (VN, 37, 397). 3. Yüksek sesle kıraat etmek; ezān okumak (VN, 579). 4. Çağırarak, davet etmek (VN, 540).”

Eski Türkçede ‘okumak, çağırarak, davet etmek’ anlamında kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 619), Eski Anadolu Türkçesine ‘davet etmek: okumak, öğrenmek’ anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 474 475 476); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de ‘davet etmek, çağırarak: okumak, öğrenmek’ anlamlarıyla yer almıştır (Tebdiz ‘okımak / okımak / okumak’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 161). Türkiye Türkçesinde ‘davet etmek, çağırarak: okumak, öğrenmek; sesli olarak söylemek vb.’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, *yüksek sesle kıraat etmek; ezan okumak* anlamlarını yitirmiş, sonuç olarak *anlam daralmasına* uğrayarak ‘okumak, dua etmek, çağırarak, davet etmek’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Erten, 2011:

167; Özçelik, 1997: 265; Özçelik-Boz, 2001: 246; TDS, 2009, cilt V: 3275 3278; TDS, 2009, cilt VI: 4613; Gemalmaz, 1995, cilt III: 246; Günşen, 2000: 491; Turan, 2006: 263; Yıldırım, 2006: cilt II: 484; Kalay,1998: 265).

31. saçu: “Düğün vb. merasimlerde kişiyi kutlamak için başına saçılan çiçek, şeker, arpa, para vb. şeyler (VN, 224, 268, 269, 270).”

Sözcük, Eski Türkçede ‘saçılan şeyler; bir dilek vb. için saçılan para, çiçek vb. şeylerin tümü; kına gecesi, oğlan evinden kız evine gelen konuk kadınlar tarafından geline verilen armağan.’ anlamlarıyla kullanılmış (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 4001), Eski Anadolu Türkçesine ‘düğünde atılan para’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 519 520). Sözcük, Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ‘düğünlerde koltuk töreni sırasında gelinin başına saçılan ufak para, pirinç, buğday vb. şeyler’ anlamıyla kullanılmış (Ötüken Sözlük, 2007, cilt VI: 4001); Türkiye Türkçesinde ‘düğünde gelinin başından aşağı serpilerek saçılan çiçek, para, şeker, arpa, vb. şeyler; yeni evlenenlere verilen hediye’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘düğün armağanı; gelinin başına serpilerek saçılan şeker, arpa ve para gibi şeyler; düğün çağırışı olarak gönderilen kibrit; hediyelerin gelinin başı üzerinde yer alan yassı, metal cinsi bir maddeden yapılmış genişçe bir neşen veya tepsiye konularak misafirlere yüksek sesle gösterme geleneği; oğlan evinin gelinin yakınlarına gönderdiği ‘yeni evlenenlere verilen hediye’ anlamlarıyla *anlam genişlemesine* uğrayarak geçmiştir (TDS, 2009, cilt V: 3510; TDS, 2009, cilt IV: 4662; Gülseren, 2014: 175; Aydın, 1992: 227).

32. sakla-: “Korumak, esirgemek (VN, 256, 315).”

Eski Türkçede ‘elinde bulundurmak, tutmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 720), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘saklamak’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 523; Tarama Sözlüğü, 2009: 177). Türkiye Türkçesinde ‘korumak suretiyle elde bulundurmak, tutmak’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken ‘saklamak, korumak’ anlamının yanında ‘sığır, koyun gibi hayvanları kış süresince birisine para ya da hatıra için baktırmak’ anlamını da kazanmıştır. Bu yönüyle sözcük, *anlam genişlemesine* uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt3518).

33. tam: “Yapıların en üstteki örtü kısmı, çatı (VN, 205).”

Eski Türkçede ‘yapıların, binaların dış etkilerden korunması için üzerlerine yapılan çoğu kiremitle kaplanan bölümü’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 264), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘yapıların üst bölümü’

anlamıyla geçmiştir (Ötüken Sözlük, 2007, cilt IV: 1089 4268). Türkiye Türkçesinde ‘yapıları dış etkilerden korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm’ anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken ‘çatı, dam; ahır; baca; büyük, boş ışısız oda; köy evi; oda; ceza evi; kapalı yer; hayvan yiyeceğinin saklandığı yer, ambar; yaylada sütlerin saklandığı yer’ anlamlarıyla *anlam genişlemesine* uğrayarak geçmiştir (TDS, 2009, cilt II: 1347 1348; cilt V: 3818).

34. taş: “Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde (VN, 235, 341, 245, 518, 559, 560, 566, 701, 720, 761, 762).”

Eski Türkçede ‘rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan katı madde’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 281), Eski Anadolu Türkçesine ‘taş’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 207 606 629). Osmanlı Türkçesinde *taş* biçimi ve ‘yeryüzünü oluşturan kitlenin ser kısmı; kaya’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tebdiz ‘taş’ maddesi; Tarama sözlüğü, 2009: 204), Türkiye Türkçesinde *taş* biçimi ve ‘kimyasal ve fiziksel hali çeşitli sebeplerden değişiklik gösterebilen ve rengini içindeki bileşenlerden alan sert ve katı madde’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken *anlam genişlemesine* uğramış, ‘taş’ ‘elmas, pırlanta gibi kıymetli taş’ ve ‘el değirmeni’ anlamlarıyla Türkiye Türkçesi Ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt II: 1375; Erten, 2011: 153; Buran, 1997: 188; Özçelik, 1997: 257; Özçelik-Boz, 2001: 240; Aydın, 1992: 202; Günşen, 2002: 469; Gülsevin, 2002: 374).

35. taşra: “Dışarı (VN, 301).”

Eski Türkçede ‘dışarı’ anlamıyla kullanılan sözcük (Nişanyan Sözlük ‘taşra’ maddesi), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ‘dış, dışarı’ anlamlarıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 207 607 608; Tarama Sözlüğü, 2009: 205). Türkiye Türkçesinde ‘bir ülkenin başkenti dışında kalan yerler, dış, dışarı’ anlamıyla yer bulan sözcük, *anlam kötüleşmesine* uğrayarak ‘hela, yüz numara’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarında yer bulmuştur (TDS, 2009, cilt V: 3843; cilt VI: 4743; cilt II: 1375).

36. teng: “Büyük bir bohça şeklinde sıkıca kenetlenmiş eşya veya ticari mal (VN, 176, 177).”

Eski Türkçede ‘aynı ağırlıkta; yük’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 277), Eski Anadolu Türkçesinde ‘eş, benzer; yarı; yük’ anlamıyla kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 210 211); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde de ‘yük’ anlamıyla geçmiştir (Tebdiz ‘denk’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 63). Türkiye Türkçesinde ‘yük

hayvanlarının sağ ve soluna konulan iki yük parçasından her biri' anlamıyla yer bulan sözcük, anlam genişlemesine uğramış ve 'eşit ağırlıkta yük; hayvanlara yüklenen yükün bir tarafı, denk' anlamlarıyla Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilmiştir (Gülseren, 2000: 78; TDS, 2009, cilt II: 1406).

37.  ol-: “Dolmak, dolu hale gelmek (VN, 98, 202, 210, 234, 245, 275, 282, 292, 294, 329, 452, 496, 584, 602, 673, 677).”

Sözcük Eski Türkçede ve 'dolmak' anlamıyla kullanılmaya başlanmış (Gülensoy, 2007, cilt I: 294), Eski Anadolu Türkçesine de 'dolmak' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 644). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde 'dolmak, dolup taşmak' anlamıyla kullanılan sözcük Tebdiz 'dol- / tol-'maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 71), Türkiye Türkçesinde ise *dol-* biçimiyle ve 'dolu duruma gelmek' anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken *anlam genişlemesine* uğramış, 'dolmak, tamam olmak' 'müddeti bitmek, vadesi gelmek; tamam olmak, bitmek' anlamlarıyla Türkiye Türkçe ağızlarına geçmiştir (Erten, 2011: 154; Olcay, 1994: 61; Gülsevin, 2002: 375; Turan, 2006: 287).

38.  on: “Giysi, kıyafet (VN, 635, 640).”

Eski Türkçede 'giysi, elbise; kürk' anlamlarıyla kullanılmaya başlanan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt I: 298), Eski Anadolu Türkçesine ve 'elbise' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 222 647). Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde 'elbise anlamıyla kullanılmış (Ötügen Sözlük, 2007, cilt I: 1274; cilt IV: 4860), Günümüz Türkçe Sözlükte 'giysi, külot' anlamıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük Türkiye Türkçesi ağızlarına *anlam genişlemesine* uğrayarak 'pantolon; şalvar; beyaz bezden yapılmış pijama; gelin elbisesi, kadın elbisesi; gecelik; külot; kıyafet, biçim; iç çamaşırı' anlamlarıyla geçmiştir (TDS, 2009, cilt VI: 4489).

39. tütün: “Duman (VN, 562).”

Eski Türkçede 'duman' anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 185), Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine duman, tütün; özünde nikotin bulunan bitki' anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 232 678; Tarama Sözlüğü, 2009: 76 215; Parlatur, 2006: 1738). Türkiye Türkçesinde *tütün* biçimi ve 'içeriğinde nikotin bulunan bir bitki; duman' anlamıyla yer bulan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken *anlam genişlemesine* uğramış, 'duman, sigara, tütün' anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt V: 4017 4018; VI: 4781; cilt II: 1640; Gemalmaz, 1995, cilt III: 316; Olcay, 1995: 82; Gülensoy-Buran, 1994: 238; Günşen, 2000: 499; Yıldırım, 2006, cilt II: 493).

40. uğra-: “1. Musallat olmak (VN, 704). 2. Rastlamak, denk gelmek, bulmak (VN, 42).”

Eski Türkçede ‘rast gelmek, denk gelmek, uğramak; üzerine yürümek, saldırmak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 200), Eski Anadolu Türkçesine ‘rastlamak, düşmek; uğramak, tesadüf’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 472 685). Osmanlı Türkçesinde ‘tesadüf etmek, rastlamak; karşılaşip geçmek’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tarama Sözlüğü, 2009: 217), Türkiye Türkçesinde ‘bir yere yakınlaşmak; kötü bir duruma konu olmak, yola devam ederken bir yerde kısa süreliğine kalıp yoluna devam etmek’ anlamlarıyla yer bulmuştur. Sözcük, ‘hastalığa yakalanmak; cine, şeytana çarpılmak, uğramak’ anlamıyla ve *anlam genişlemesine* uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir. (TDS, 2009, cilt VI: 4029 4043; Gemalmaz, 1995, cilt III: 318); Gemalmaz, 1995, cilt III: 245; Turan, 2006: 263).

41. uyanık: “Uyku halinde olmayan (VN, 323).”

Eski Türkçede ‘uyku durumundan çıkma hali’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 975), Eski Anadolu Türkçesine ‘uyanık, bilgili, haberli’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 702, Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5006). Osmanlı Türkçesine ‘uykuda olmayan; zeki’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1757), Türkiye Türkçesinde ‘uykudan uyanmış, açıkgoz; bilgili’ anlamıyla yer bulmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarına ‘uyanık, gözü açık; bilgili’ anlamıyla geçmiştir. Bu yönüyle sözcük, başka anlama geçerek (mecazlaşma) Türkiye Türkçesi ağızlarında yer bulmuştur (TDS, 2009, cilt VI: 4049; Gülsevin, 2002: 292).

42. yavuz: “Kötü, hoş olmayan (VN, 514).”

Eski Türkçede ‘kötü, vahşi’ anlamıyla kullanılan sözcük (Gülensoy, 2007, cilt II: 1093), Eski Anadolu Türkçesine ve ‘kötü, fena’ anlamıyla geçmiştir (Paçacıoğlu, 2016: 721 758 760). Osmanlı Türkçesinde ‘kötü, fena; sert, keskin, güçlü, çetin, yaman’ anlamıyla kullanılan sözcük (Parlatır, 2006: 1757), Türkiye Türkçesinde ‘kötü; iyi, güzel’ anlamıyla yer bulmuştur. Sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken *anlam iyileşmesine* uğramış, ‘iyi, güzel, iyi huyu; yavuz’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (TDS, 2009, cilt VI: 4210).

43. yi-: 1. “Yemek, ağızda çiğneyip yutmak (VN, 177, 180). 2. Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, çekmek (VN, 339, 461, 483, 527).”

Eski Türkçede *yê-* biçiminde ve ‘yemek yemek; kullanmak, harcamak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 442), Eski Anadolu Türkçesine ‘yemek’

anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 764 778); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ‘yemek yemek, karnını doyurmak’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘yi- / ye-’ maddeleri; Tarama Sözlüğü, 2009: 246). Türkiye Türkçesinde ‘yemek yeme, karın doyurma işi’ anlamıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük *anlam genişlemesine* uğramış ve ‘bir şey yemek; rüşvet almak’ anlamıyla Türkiye Türkçesi ağızlarında yer bulmuştur (TDS, 2009, cilt VI: 4280).

44. yıl-: “Aceyle, telaşlı bir biçimde koşmak (VN, 509).”

Eski Türkçede ‘koşmak, dolaşmak’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 459), Eski Anadolu Türkçesine ‘binmek; koşmak, koşturmak anlamlarıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 765), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ‘koşmak, acele gitmek vb.’ anlamlarda yer almıştır (Tebdiz ‘yel- / yıl-’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 246). Türkiye Türkçesinde ‘aceyle, telaşlı bir biçimde koşmak’ anlamında bulan sözcük, ‘bir işin, bir varlığın, bir kişinin peşinde koşmak, koşturmak; tez koşmak; koşup gelmek; bir işin, bir şeyin, birinin peşinde koşturmak; ortalıkta amaçsızca gezinmek’ anlamlarıyla ve sonuçta *anlam genişlemesine* uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Korkmaz, 1994: 123; TDS, 2009, cilt VI: 4279 4240 4821; Günşen, 2000: 503). Sözcük

45. yemiş: “Ağacın verdiği ürün, meyve (VN, 340).”

Eski Türkçede ‘meyve; incir’ anlamlarıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 469), Eski Anadolu Türkçesine ‘yemiş; meyve’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016: 767 782); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ‘yemiş; meyve’ anlamıyla kullanılmıştır (Tebdiz ‘yemiş / yemiş’ maddesi; Tarama Sözlüğü, 2009: 246). Türkiye Türkçesinde *yemiş* biçimiyle ve ‘meyve, incir’ anlamıyla kullanılan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken *anlam genişlemesine* uğramış ‘meyva; incir, taze incir; kuru meyve’ anlamıyla Türkiye Türkçesi Ağızına geçmiştir (Gemalmaz, 1995, cilt III: 339; Günşen, 2000: 503; Gülsevin, 2002: 390; Özçelik-Boz, 2002: 251; TDS, 2009, cilt VI: 4244).

46. yir: 1. “Yeryüzü, dünya (VN, 57, 59, 71, 96, 234, 265, 461, 638, 676, 677, 709, 769). 2. Toprak, üzerine basılan taban (VN, 309, 544, 675). 3. Mekân, mahal, belirli bir alan, kimsenin makamı (VN, 583).”

Eski Türkçede ‘mekân, etraf, çevre; toprak, tarla; mesafe; yatak’ anlamıyla kullanılan sözcük (Tietze, 2021, cilt VII: 477), Eski Anadolu Türkçesine ‘mekan; toprak; ülke; dünya’ anlamıyla geçmiş (Paçacıoğlu, 2016:769 784); Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde ‘yer, dünya; ülke, toprak’ anlamlarında yer bulmuştur (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5294 5337). Sözcük, Türkiye Türkçesinde ‘gezinilen, ayakla basılan taban; mekân;

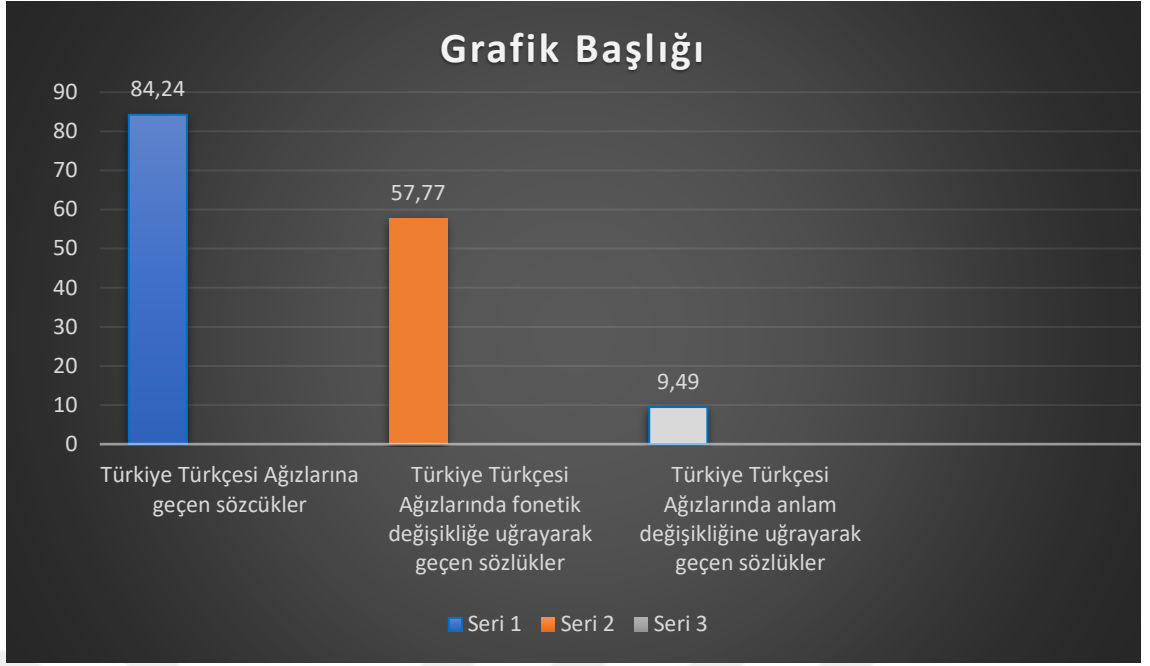
mevki; ülke; arsa, arazi' anlamlarıyla yer bulmuştur. Söz konusu sözcük 'yer, mekan, mahal; tarla; mahal, zemin; mevki; memleket' anlamlarıyla *anlam genişlemesine* uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir (Demir, 2001: 634; Erten, 2011: 174; Gemalmaz, 1995, cilt III: 340; Gülsevin, 2002: 390; Günşen 2000: 504; Korkmaz, 1994: 124; Olcay, 1995: 86; TDS, 2009, cilt VI: 4251 4281; Turan, 2006: 299).

47. yirin-: "Pişman olmak (VN, 549)."

Eski Türkçede söz konusu sözcük 'teessür duymak, nedamet göstermek, zlmek' anlamlarında kullanılmıştır (Tietze, 2021, cilt VII: 485). Söz konusu sözcük Eski Anadolu Türkçesinde 'zlmek, pişman olmak, kızmak' anlamlarında kullanılmış (Paçacıoğlu, 2016: 769 785), Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerine 'Acınmak; teessüf etmek; zlmek; kederlenmek; hoşnutsuzluk duymak' anlamıyla geçmiş (Ötüken Sözlük, 2007, cilt V: 5301); Türkiye Türkçesinde de 'zlmek, pişman olmak' anlamlarında yer bulmuştur. Söz konusu sözcük 'yerinmek; zlmek; yakınmak; pişman olmak; beğenmemek' anlamlarıyla ve *anlam genişlemesine* uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçmiştir. (Günşen, 2000: 504; TDS, 2009, cilt VI: 4254 4822).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Vesîletü'n-Necât XV. yüzyılda dönemine göre yalın, samimi, açık ve etkili bir üslupla yazılmış bir eserdir. Eser, Arapça ve Farsçanın edebiyatta popüler olmaya başladığı bir dönemde olabildiğince arı bir Türkçeyle yazılmıştır. Bunda ise eserin halk için yazılması büyük etken olmuştur. Arapça bir dua ile başlayan eser, eserin yazılış tarihini içeren ve sonrasında hamd ve sena sunulan beyitlerle son bulur. Eserin nüshaları arasında beyit sayısı değişkenlik gösterir. Bu durum nüshalar arasındaki beyit farkından, istinsah edenlerin kimi eklemeler ve çıkarmalar yapmasından kaynaklıdır. Araştırmaya söz konusu olan eserde 797 beyit bulunmaktadır. Yapılan çalışmanın ilk aşamasında Vesîletü'n-Necât'ta kullanılan sözcükler tespit edilmiştir. İkinci aşamada tespit edilen sözcükler, TDK Türkçe Sözlük'ten hareketle araştırılmıştır. Türkçe Sözlükte bulunan sözcükler, özel isimler ve özel isim konumundaki sözcükler dahil edilmemiştir. Araştırılan sözcüklerden tamlama biçiminde olanlar varsa tamlama biçiminde tespit edilmeye çalışılmış, yoksa tek tek sözcük halinde ele alınmıştır. Ele alınan sözcükler ilk aşamada Vesîletü'n-Necât adlı eserin söz varlığı içinde araştırılmış, sözcüklere eserdeki şekliyle ulaşılamaması durumunda aradaki anlam ve biçimsel ilişki göz önünde bulundurularak arama farklı şekillerde sürdürülmüştür. Bu kapsamda Vesîletü'n-Necat'ta süreksiz g/ğ ünsüzleriyle yazılan sözcükler sürekli “ğ” ünsüzü ile yazılan şekilleriyle araştırılmıştır. Sonu tonlu ünsüzlerle biten kimi alıntı sözcükler tonsuz ünsüzlü şekilleriyle araştırılmıştır. Araştırılan sözcüklerin toplam sayısı 495'tir. İncelenen sözcüklerin %84.24'ünün gerek özgün biçimini koruyarak gerek fonetik değişikliğe uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarında yer aldığı tespit edilmiştir. İncelenmeye tabi olan sözcüklerin %62.82'sinin fonetik değişikliğe, %7.87'sinin anlamsal değişime uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Şekil 1. Vesiletü'n Necat'tan Türkiye Türkçesi ağzlarına geçen sözcüklerin oranı

1.Vesiletü'n-Necat'ta geçip Ölçünlü Türkçede anlam ve biçimini korumasının yanında ses değişimlerine uğrayarak Türkiye Türkçesi ağzlarına geçen sözcükler: Bu başlıkta sözcükler Türkiye Türkçesinde taranırken sözcüklerin eserde geçtiği biçimiyle bulunamaması halinde tonsuzla biten sözcükler tonlu biçimiyle (ağaç> gac vs.), tonluyla biten sözcükler tonsuzla biten biçimiyle (kurd>kurt) biçimiyle araştırılmıştır. Vesiletü'n Necat'ta süresiz g/g ünsüzleriyle yazılan sözcükler sürekli “ğ” ünsüzü ile yazılan şekilleriyle (ağla->ağla- vs.) araştırılmıştır. Sözcükler anlam değişimi olmadığı takdirde kök haliyle aranmıştır. Aldığı ekten dolayı anlam değişimine uğrayan sözcükler eklerin günümüzde kazandığı biçimiyle (kullık>kulluk) araştırılmıştır. Bununla birlikte ilgili sözcüğün Türkiye Türkçesi ağzlarında asıl biçimini korumasının yanında fonetik değişikliğe uğrayanlar incelenmiştir. İncelenen sözcükler içerisinde asli biçiminin yanında fonetik değişikliğe uğrayan sözcükler, incelenen toplam sözcüklerin %41.41'ini oluşturmaktadır. Tüm bunlar sonucunda tespit edilen sözcükler şunlardır: aç-, ağ, ağdur-, ağaç, ağla-, ağrı, ağu, ak, ak-, akıt-, ana, aña-, arka, artuk, avuç, ayru, ayruk, bağla-, bak-, barmak, belür-, bencileyin, biñ, bin-, bir, birez-, bişmiş, bit-, bitür-, bucağ, bular / bunlar, bulın-, buyruk, çatla-, çık-, çok / çoğ, dad, degin, degül, dırnağ, di-, diñle-, dir-, diş, don, döğ-, dön-, döşek, dur-, dut-, dürlü, düş-, egri, eksil-, eksük, el, etmek, ev, eyle-, geç-, gel-, geler, gerek, getir-, gevde, gey-, gice, giç-, gir-, git-, göç-, gök, gör-, görün-, göster-,götür-, göz, gün, gündüz, ırak, iç, iç-, idin-, iki, imdi, in-, iriş-, iş, ışık, kal-,

kaldur-, kan, kanad, qar, kara, qardaş, kat-, kavuş-, kayna-, kazan-, kıl-, kılca, kiçi, kişi, ko-, koğu, koñşu, kul, kullıq / kulluq, kulağ, kurd, kırtar-, kuş, kuzı, ne, nire, od, oğul, oħşa-, ol-, oldur-, otur-, ög-, öğren-, öl-, ört-, saç, saçu, saķal, saķın-, saķla-, şan-, sev-, sığa-, soñra, söyle-, söyün-, söz, şu, şöyle, tağ, taķ-, tal-, tam, tamu, tañ, taş, taşra, toğ-, toğra-, toğru, tol-, ton, toprak, toy, tütün, uç-, uğra-, ulaş-, ur-, uşan-, uyanıq, uyku, uyu- / üy-, üç, var, var-, vir-, yağ-, yaķ-, yaķın, yañlış, yâre, yarlıq, yavuz, yazı, yazuq, yeg/yig, yıķıl-, yıl, yılduz, yi-, yidi, yil, yıl-, yimiş, yiñ-, yir, yir-, yirin-, yit-, yitmiş, yoğ / yoq, yoħsul, yol, yönel-, yu-, yüz.

2.Vesiletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesi ağızlarına özgün biçimini koruyamadan geçen sözcükler: Bu başlıkta Vesiletü'n-Necât'ta geçen sözcüklerin özgün biçimlerini koruyamayıp Türkiye Türkçesi Ağızlarına fonetik değışime uğrayarak geçme durumu incelenmiştir. Söz konusu sözcükler Türkiye Türkçesi Ağızlarına geçerken özgün biçimini koruyamamıştır. İncelenen toplam sözcükler içerisinde özgün biçimini koruyamadan Türkiye Türkçesi Ağızlarına geçen sözcüklerin oranı %16.96'dır. Bu bağlamda tespit edilen sözcükler şunlardır: alın, armağan, art, artur-, ayak, bağır, başar-, berü, beze-, birle, bişik, bükil-, bürü-, çağır-, çağırış-: çüri-, daķı, dek, deñlü, depren-, dik-, dilek, dudak, dutış-, düğün, düken-, dü-, girçek, girü, gizle-, gizlü, göbek, gölge, gönül, güneş, ıssı, için, ıgne, ile/-ıla, ilet-, ir-, irür-, iş, işid-/ işit-, iy, kamu, kanı, kankı, kapu, karşı, katı, kaygu, kendü, kohu, koltuq, kov-, kutlu, nice, okı-, öğret-, saç-, şovuğ, söylen-, şakı-, tağıl-, tap-, taş, taş-, teng, tağ, toķın-, tola-, yaķa, yaħşı, yañuzın, yaraşur, yırt-, yigirek / yigrek, yigit, yitür-, yürek, yüri-.

3. Vesiletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesinde kullanılmayan fakat Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan sözcükler: Bu başlık altında tespit edilen sözcüklerin Ölçünlü dilde artık yer almadığı buna karşın Türkiye Türkçesi ağızlarındaki konumunu muhafaza ettiği tespit edilmiştir. Söz konusu sözcüklerin incelenen sözcükler içerisindeki oranı %4.44'tür. Bu kapsamda tespit edilen sözcükler ise şunlar: andan, ar-, aşşı, döy-, durmaklık, eyt-, görklü, ır-, ıs, inen, irür-, kaçan, kalan, karañu, n'it-, sağış, sayru, söyün-, toyla-, ügri-, var, yaraq, yarlıga-.

4. Vesiletü'n-Necât'taki biçimini Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında koruyan sözcükler: Bu başlık altında incelenen sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Türkiye Türkçesinde anlamsal veya biçimsel hiçbir değışikliğe uğramadan yer aldığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı sözcüklerin ayrıca değerlendirilmesine gerek duyulmamıştır. Eserdeki özgün biçimini Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında koruyan sözcüklerin incelenen toplam sözcüklere oranı

%2.41'dir. Tespit edilen sözcükler şöyledir: acı, açıl-, ad, ağarañ-, al-, alt, an-, arı, arpa, art, art-, aş, ata, ayrıl-, az, bas-, baş, baş, başar- başla-, bat-, bay, ben, beñzer, bezen-, bil-, bile, bir, birbirini, biri, birisi, birlik, bit-, biz, bölük, bu, bul-, bulıt, bunca, burun, buyur-, bükül-, dede, del-, çevre, deve, dil, dile-, diril-, dirlik, dök-, düz-, görklü, göstert-, götür-, gözlü, ileri, incit-, incü, iniş, iş, işle-, kim, kimi, kimisi, kimse, oldur-, on, orta, ölüm, ön, öt-, öte, öz, sağ/şag, sen, siz, soñ, sor-, um-, toz, um-, uy-, uza-, uzan-, uzun, ünde-, üzre, yağı, yakıl-, yalan, yan, yan-, yaña, yaramaz, yarın, yarlıga-, yas, yaş, yaş, yaşa-, yaz-, yazı, yitür-; yoldaş, yönel-.

5. Vesiletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesinde veya Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilemeyen sözcükler: Sözcüklerin bir kısmı Türkiye Türkçesinde veya Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilememiştir. Bu sözcüklerin incelenen sözcüklere oranı %2.82'dir. Tespit edilen sözcükler ise şunlardır: bugur, buncılayın, durmaklık, düşmiş, kendözi, key, koşa ko-, nicesi, sü, şeş-, ulal-, uş, uşbu, uşda.

6. Vesiletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesi ağızlarında olmadığı halde Güncel Türkçe Sözlükte tespit edilebilen sözcükler: İncelenen sözcükler içerisinde %4.84'lük kısmın Türkiye Türkçesi ağızlarında hiçbir surette tespit edilemediği halde özgün biçimiyle Güncel Türkçe Sözlükte yer aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu sözcükler şöyledi: ağlaş-, alçak, birkaç, çek-, delin-, döşen-, gider-, gözyaşı, gözsüz, inle-, işbu, kop-, kutlula-, ol, sözlü, sözsüz, şuşa-, uçmak, ulu, ün, yarar, yaraş-, yarat-, yarıl-.

7. Vesiletü'n-Necât'ta geçip Türkiye Türkçesi ağızlarında olmadığı halde ses değişimi yoluyla Güncel Türkçe Sözlükte tespit edilebilen sözcükler: İncelenen sözcüklerden %5.25'nin Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilemediği halde fonetik değişikliğe uğrayarak Güncel Türkçe Sözlükte yer aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu sözcükler şöyledir: and, anda, anı, anlar, ansuz, anuñ, busu, büri-, çokdan, der, derle-, dinil-, dutul-, dü-, girçek, ir-, kanlu, kaygulu, soñ uc, şular, togrılık, tolu, tırak, yağdur-, yağı, yaradıl-, yaraşur.

8. Vesiletü'n-Necât'taki Söz Varlığının Türkiye Türkçesi Ağızlarında Geçirdiği Anlam Değişimleri

Bu bölümde sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarına geçerken geçirdiği anlam değişimleri tespit edilmiştir. İnceleme yapılırken sözcüklerin Vesiletü'n-Necât ile Türkiye Türkçesi Ağızları arasında gerçekleşen anlam değişimi esas alınmıştır. Bu bağlamda sözcükler anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi, başka anlama geçiş açısından incelenmiştir. İncelenen toplam sözcüklerin %7.87'sinin

anlam değişimine uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen sözcükler şöyledir: anlam genişlemesi; ağ / ak, ağrı, artur-, çağır-, egri, ev, göç-, göz, kanad, kapı, kavuş-, kayna-, kişi, kullıg / kulluğ, kulağ, kurd, kuş, od, saç, sakla-, tam, taş, tol-, ton, tütün, yemiş. Anlam daralması; dut-, düş-, eksil-, geç-, gel-, kapu. Başka anlama geçiş; ağ-, ağdur-, akıt-, bağla-, eksük, göbek, taşra, uyanık. Anlam iyileşmesi; yavuz. Anlam kötüleşmesine uğramış herhangi bir sözcüğe rastlanmamıştır.

Sonuç olarak yukarıda toplu halde sunulan verilerden de anlaşılacağı üzere eserin günümüzde gerek ölçünlü dilde gerek ağızlarda kullanılmayan sözcük sayısının kullanılan sözcük sayısından az olduğu tespit edilmiştir. Eserde geçen sözcüklerin küçük bir kısmının artık kullanımda olmaması aradan geçen zaman dilimi göz önünde bulundurulduğunda kabul edilebilir düzeydedir. Eserde geçen sözcüklerin bir kısmının da anlamsal değişime uğrayarak Türkiye Türkçesi ağızlarına geçtiği tespit edilmiştir. Bu anlam değişiminin çoğunlukla anlam genişlemesi yönünde olması Türkçenin zenginleşmesi açısından önem arz etmektedir. Vesiletü'n-Necât, siyasi ve toplumsal dağılmanın yaşandığı bir dönemde halkı manevi bir çatıda bir arada tutabilmek, peygamber sevgisini halkın gönlüne işlemek, Hz. Muhammed ile ilgili yanlış bilinen bilgileri düzeltip bu tarz bilgilerin tekrar oluşumunu engellemek için yazılmıştır. Bu şekilde halk için yazılmış bir eserin Türkçe söz varlığının aradan geçen zamana karşın halkın dilinde yer edinmeye devam etmesi eserin halka hitap edilebilirliğini koruması açısından da son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i Üzerine. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, 81-98.
- Atmaca, E. (2016). *Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı ve Anlam Olayları*. Konya: Palet Yayınları.
- Aydın, M. (1992). *Aybastı Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Başkan, Ahmet. (2012). *Bismil Ağzı (İnceleme-Metinler-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Buran, A. (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Canım, R. (2018). *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük (A-Z) (Cilt. 5)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Demir, N. (2022). *Ordu İli ve Yöresi Ağzıları (Gözden Geçirilmiş Baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Trarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2016). *Mevlid Külliyatı (Cilt 1)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars İli Ağzıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1983). *Kars İli Ağzıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Eren, H. Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/:15.02.2024>
- Eren, M. E. (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erten, M. (2011). *Diyarbakır Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağzıları (Cilt. 3)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (Cilt. 1-2)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağzıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Gülensoy, T. ve Buran, A. (1994). *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülselen, C. (2014). *Malatya Sözlüğü*. İstanbul: Malatya Valiliği Kitaplığı Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/>: 12.12.2023
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir Yöresi ve Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günşen, A. (2006). *Göster- ve Görset-/âzrset- Fiillerinin Yapısı Üzerine*. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 25-49.
- Güzel, A. (2014). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (2017). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55739,kunhul-ahbarin-tezkire-kismpdf.pdf?0>.
- Kalay, E. (1998). *Edirne İli ve Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kalkışım, M. (2010). *Vesîletü'n-Necât* (Edebiyat İncelemesi). İstanbul: Buhara Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köksal, M. F. (2022). *Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kubbealtı Lugatı: <http://lugatim.com/>
- Kurt, B. (2017). *Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağızlarına Yansımaları*. *Dede Korkut Dergisi*, 12(6), 48-61.
- Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi: <https://www.nisanyansozluk.com/>
- Olca, S. (1995). *Doğu Trakya Yerli Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. ve Boz, E. (2001). *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*. (1. Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Pekolca, N. (1997). *Mevlid (Vesîletü'n-Necât) Süleyman Çelebi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Türk Edebiyatının Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü (Tebdiz): <https://tebdiz.com/index.php?sayfa=yonetim&MyD=9c80696793a24c68a542>: 05.07.2023
- Tietze, A. (2021). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. (A-Z) (Cilt. 7) (2. Baskı). Ankara: TÜBA Yayınları.

- Timurtaş, F. K. (1990). *Süleyman Çelebi Mevlid*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Turan, Z. (2006). *Artvin Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Turgut, G. (2003) *Rize İli Ağzıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Halk Ağzlarından Derleme Sözlüğü. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Yıldırım, F. (2006). *Adana ve Osmaniye İli Ağzıları* (Cilt. 2). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER

İncelenen Sözlükler 1

Acı: Sıkıntı, keder (VN 748).

Aç-: Kapalı, örtülü veya bağlı durumdan çıkarmak (VN 177, 361, 366, 442, 672).

Açıl-: Açma işine konu olmak (VN 160, 295, 387, 441, 442).

Ad: Bir nesneyi veya kimseyi belirten özel sözcük, isim, nam (VN 3, 287, 400, 462, 477, 789, 795).

Ağ: Ak, beyaz (VN 229).

Ağac/ağaç: Kökü toprak altında kalan, gövdesi yukarıya doğru yükselen uzun ömürlü bitki (VN 342). 2. Doğadaki ağaçların bütünü, ormanlar, nebatat (VN 235, 345, 566, 559, 761).

Ağar-: Beyazlaşmak (VN 503).

Ağdur-: Yükseltmek, yukarıya doğru çıkarmak (VN 675).

Ağla-: Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek (559, 588, 676, 688, 759).

Ağlaş-: Birlikte ağlamak (VN 589, 607, 715, 758, 761).

Ağrı: Şiddetli acı. Doğum ağrısı (VN 233).

Ağulu: Zehirli (VN, 339).

Ak: 1. mec. Temiz, parlak (VN 375). 2. mec. Suçsuz, kötü iş işlememiş (yüzi ak) (VN 534, 744, 787). 3. Beyaz.

Ak-: Sıvı maddeler aşağıya yönelmek (VN, 293, 561).

Akıt-: Akmasını sağlamak, dökmek (VN 761).

Al-: 1. Tutup yerinden yerinden ayırarak elinde veya yanında bulundurmak (VN 255, 259, 379). 2. Fark etmek, hissetmek (VN 320). 3. Kendinden geçirmek (VN 398). 4. Kazanmak, elde etmek (VN, 485, 547). 5. Önünü kesmek engel olmak (VN 513). 6. Durumuna geçmek, pozisyona girmek (VN 580). 7. Kabul etmek (VN 642). 8. "... olarak" bilmek (VN 742).

Alçak: Büyüklemeden, aşağıda duran, tevazulu (gönli alçak) (VN 455).

Alın: Yüzün, kaşların üstünden saçlara kadar olan bölümü (VN 132, 133, 134, 135, 138, 139, 141, 148, 570).

Alt: Bir şeyin yere yakın bölümü (VN 276).

Altmış üç: Altmış ikiden sonra gelen sayı; Hz. Muhammed'in vefat ettiği yaş (VN 569).

Añ-: Adını geçirmek, yad etmek, hatırlamak (VN 2, 35, 50, 193, 758).

Ana: Bir çovuğu dünyaya getiren kişi. Hz. Peygamberin annesi (VN, 136, 198, 233, 249, 255).

Aña: Ona (VN 2, 25, 37, 54, 67, 70, 79, 10, 105, 106, 131, 135, 136, 163, 167, 224, 257, 258, 269, 280, 286, 315, 339, 342, 345, 370, 378, 379, 383, 444, 476, 477, 530, 546, 550, 566, 567, 633, 652, 750, 788).

And: Yemin. And iç-: Yemin etmek, sağlam söz vermek (VN 284).

Anda: 1. Onda, o kişide veya şeyde (VN 134, 136, 137, 149, 161, 176, 318, 321, 448). 2. Orada, o yerde (VN 243, 264, 371, 372, 375, 383, 408, 413, 437, 438, 574, 590, 592, 708, 758, 759). 3. O zaman (VN 198, 273, 609, 670). 4. Oraya (VN 483, 641, 730).

Andan: Ondan (VN, 30, 71, 139, 150, 233, 278, 285, 338, 519).

Anı: Onu (VN 50, 66, 94, 107, 194, 203, 248, 258, 267, 308, 312, 315, 334, 365, 438, 528, 534, 549, 594, 597, 635, 345, 647).

Añla-: Kavramak, idrak etmek, hakkıyla öğrenmek (VN 67, 143, 144).

Anlar: Onlar (VN 44, 93, 206, 268, 271, 281, 400, 599, 600).

Ansuz: Onsuz, o olmadan (VN 101, 726, 727, 734, 736, 781, 787, 790).

Anuñ: Onun (VN 3, 58, 76, 78, 79, 80, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 104, 107, 118, 133, 135, 166, 194, 195, 205, 232, 299, 328, 346, 444, 450, 451, 456, 467, 478, 480, 483, 533, 539, 560, 567, 633, 642, 723, 743, 758, 789, 791).

Ar- Yorulmak, yorgun düşmek (VN 509).

Arı: Temiz, pak (VN 184).

Arqa: Sırt (VN 231).

Armağan: Hediye, andaç (VN 401).

Arpa: Buğdaygillerden bir bitkinin yemeklerde kullanılan taneleri (VN 460).

Art: Peş, arka, geri (VN 317).

Art-: Çoğalmak, fazlaşmak (VN 55, 82, 244, 249, 417, 575, 783).

Artuq: 1. Başka (VN, 30, 577, 752). 2. Gayrısı, dışında (150, 514, 615). 3. Fazla, ziyade (VN 577).

Artur-: Fazla hale getirmek, çoğaltmak (VN 300, 577).

Aşşı: Fayda, yarar, kar (VN, 54, 759).

Aş: Yemek, yenilmek üzere pişirilen yemek (VN 460, 508).

Ata: Baba, bir soyun dayandığı erkekler, ced (VN 126).

Avuç: Elin yarı yumulmuş durumu (VN 341).

Ay: 1. Özellikle geceleri gökyüzünde görünen parlak gök cismi, dünyanın uydusu (VN 27, 73, 134, 283, 333, 337, 679, 723). 2. Çok prlak, nurlu (VN 269).

Ay: Otuz günlük zaman dilimi (VN 573).

Ayak: Bedenin en aşağıda bulunan, yere basan kısmı (VN 310). 2. Yarım arşın uzunluğunda bir ölçü birimi (VN 777).

Ayır-: Uzaklaştırmak, mahrum etmek (VN 532, 602).

Ayrıl-: Yola çıkmak, bir yere doğru gitmek (VN 319).

Ayru: Uzakta, ayılmış (VN 591).

Ayruk: 1. Başka, başkası, başkaları (VN 492, 493, 494, 496). 2. Başka, bundan başka (VN 308). 3. Artık, bundan böyle (VN 150, 775).

Ayruku: Sevilen kimseden uzak düşme, firakat, hcran (VN 597).

Az: Çok olmayan (VN 54, 55).

Bağır: Göğüs, sine (VN 561).

Bağışla-: 1. Affetmek, ceza vermektan vazgeçmek (VN 616, 618, 626). 2. Karşılıksız vermek, hediye etmek (VN 32).

Bağla-: Denk yapmak, paket yapmak (VN 176). Namazda, kıyamda elleri kavuşturmak (VN 588).

Bak-: 1. Görmek için yönelmek (VN 250). 2. Görmek, anlamak, idrak etmek (VN 303, 315). 3. Bir şeyden yola çıkmak, bir açıdan ele almak (VN 515).

Barmağ: El organında bulunan beş uzantıdan her biri (VN 252, 333, 338).

Bas-: Bir yere gelmek, bir yere adım atmak (VN 244, 335).

Baş: 1. Vücudun üst kısmı, kafa, ser (VN 252, 268, 275, 310, 313, 314, 560, 672, 720). 2. Can (VN 284).

Baş: Ateş ve ağrı veren ateşli yara, çıban (VN 561).

Başar-: Bir işi istenilen bir biçimde bitirmek, muvaffak olmak (VN 101).

Başla-: 1. Bir işe girişmek (VN 33, 558). 2. (Bi şey) olur, işler yürür duruma gelmek (VN 283, 287, 575).

Bat-: Bir şeye bürünmek, kaplanmak (VN 95, 67).

Bay: Zengin, varlıklı kişi (VN 337, 695).

Belür-: Ortaya çıkmak, görünür olmak (VN 153, 291).

Ben: Teklik birinci kişiyi gösteren söz (VN 35, 36, 47, 207, 231, 326, 339, 500, 504, 506, 515, 527, 528, 583, 593, 600, 645, 655, 657, 660, 661, 761).

Bencileyin: Benim gibi (VN 504, 527, 660).

Berü: Yakına, daha yakın yere (VN 376). 2. İtibren, başlayarak (VN 702, 704).

Beze-: Süslemek (VN 222).

Bezen-: Süslenmek (VN 297).

Bil: Sırtla kalçalar arasındaki beden bölümü, bel (VN 678).

Bil-: 1. Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak, farkında olmak (VN 43, 94, 115, 206, 260, 272, 320, 321, 346, 491, 502, 515, 516, 519, 611, 751, 767). 2. Haber almak, öğrenmek (VN 63, 282, 285, 545, 594, 670, 740).

Bile: 1. İle (VN 715). 2. Birlikte. bk. birle (VN 208, 314, 589, 641, 715, 789). 3. Dahı (VN 128).

Bildür-: Haber vermek, bilgi vermek (VN 201, 436, 540).

Bilü: Bilinç, şuur (VN 740).

Biñ: Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı (VN 67, 158, 759, 798).

Bin-: Bir binitin üzerinde durmak (VN 378).

Bir: Sayıların ilki; bu sayı kadar olan (VN 33, 35, 41, 45, 56, 60, 158, 178, 202, 203, 211, 228, 231, 233, 254, 256, 259, 267, 312, 313, 400, 457, 494, 497, 500, 503, 505, 506, 509, 511, 548, 558, 573, 599, 639, 658, 695, 716, 723, 729, 743, 753, 771, 772, 777).

Bir: Allah'ın "Vahid" adının karşılığı, biricik, tek olan Allah (VN 24, 30).

Birbiri: Karşılıklı olarak bir diğeri (VN 209, 236, 363, 601, 728, 731).

Birez: Bir parça, azıcık (VN 288, 758).

Biri: Bir bölüm şeydan veya kimseden bir tanesi, bk. birisi (VN 205, 275, 374, 391, 394, 399, 406, 584, 590, 695, 728, 742).

Birisi: bk. biri (VN 204, 607).

Birkaç: Çok olmayan, az sayıda (VN 347).

Birle: İle. bk. birle (VN 238, 267, 486).

Birlik: Allahın bir oluşu, vahdaniyet (VN 24, 28, 29).

Bişik: Sallamalı bebek yatağı (VN 337).

Bişmiş: Çiğ olmayan, ısı etkisiyle yiyilebilir duruma getirilmiş (VN 339).

Bit-: Filizlenip topraktan çıkmak (VN 161, 293).

Bitür-: 1. Halletmek, çözümlenmek (VN 544). 2. Tamamlamak (VN 652).

Biz: Çokluk birinci kişiyi gösteren söz (VN 39, 157, 531, 532, 602, 632, 681, 684, 685, 686, 721, 722, 726, 727, 733, 734, 735, 736, 769, 775, 777, 781, 782, 784, 791, 792, 793).

Bu: Yerde, zamanda veya söz zincirinde eb yakın olanı gösteren bir söz. bk. bular, bunlar (VN, 31, 36, 39, 46, 55, 62, 65, 83, 96, 104, 108, 115, 129, 132, 145, 163, 164, 165, 178, 179, 180, 181, 194, 196, 207, 223, 226, 240, 246, 262, 272, 289, 294, 299, 301, 303, 326, 349, 392, 393, 402, 412, 420, 446, 535, 542, 552, 562, 584, 565, 603, 610, 616, 619, 637, 647, 650, 676, 678, 679, 697, 698, 704, 725, 727, 737, 738, 749, 766, 768, 796, 797).

Bucağ: Kenar, köşe (VN 250).

Buğur: Bundan sonra, bu defa (VN 135, 210).

Bul-: 1. Elde etmek, temin etmek (VN 32, 49, 50, 76, 84, 106, 109, 118, 150, 166, 168, 177, 197, 232, 243, 263, 283, 290, 350, 364, 369, 371, 402, 417, 420, 421, 436, 439, 452, 486, 502, 536, 552, 582, 627, 663, 739, 794). 2. Görmek, varlığın farkına varmak (VN 480). 3. Belirmek, tespit etmek (VN 242, 278, 717, 724). 4. Bir durumla karşılaşmak (VN 440, 568).

Bular: Bu zamirinin çokluk biçimi bk. bunlar (VN 81, 82, 269, 272, 591, 607, 659, 660, 716, 719).

Bulun-: 1. Herhangi bir durumda olmak (VN 36). 2. Ortaya çıkarılmak, fark edilmek (VN 325).

Bulut: Gökyüzünde görülen ve güneşin önüne geçen su buharı kütlesi, bulut (VN 313).

Bunca: 1. Bu kadar (çok) (VN 80, 122). 2. Bunun gibi (VN 261).

Buncılayın: 1. Bunun gibi (VN 281). 2. Bu kadar (VN 611).

Bunlar: Bu zamirinin çokluk biçimi (VN 28, 29, 53, 54, 60, 61, 143, 383, 387, 408, 417, 603, 608, 625, 653, 661, 662, 712, 717).

Burun: Koku alma organı (VN 318).

Busu: Saldırmak için beklenen yer (VN 441).

Buyruk: Emir ferman (VN 107, 548).

Buyur-: Emretmek, buyruk vermek (VN 466).

Bükil-: Eğilmek, katlanmak (VN 678).

Büri-: Kaplamak, sarmak (VN 230).

Çağır-: Ağlayıp bağırarak (VN 681).

Çağırış-: Hep bir ağızdan bağırarak, yaygara koparmak (VN 622).

Çalab: Tanrı, yaratan, Allah (VN 613).

Çatla-: bir yapının bütünlüğünün ayrılması, yüzeyinde çizgiler oluşması (VN 277).

Çek-: Güç durumlara katlanmak (zahmet çekmek) (VN 233).

Çevre: Bir şeyin yakını, dolayı, etraf (VN 209).

Çok / çoğ: Az olmayan, fazla, hayli, belli bir ölçünün üzerinde (VN, 24, 30, 41, 44, 55, 131, 273, 276, 380, 388, 406, 418, 477, 458, 514, 527, 603, 606, 619, 624, 625, 756, 772, 776).

Çoğdan: Öteden beri (VN 614).

Çürü-: Canlılığın yitimiyle bedeninin pörsüyüp dağılması, kurtlanması (VN 75).

Dad: Lezzet, tatma organının duyumu (VN 795).

Dağı: 1. de da bağlacı. (VN 55, 57, 93, 134, 144, 157, 166, 181, 192, 199, 204, 220, 271, 272, 276, 288, 299, 316, 321, 341, 347, 408, 419, 434, 488, 495, 505, 533, 551, 602, 613, 626, 638, 644, 649, 661, 664, 733, 742, 774). 2. Ayrıca, bir de (VN 39, 78, 123, 127, 128,

445, 537, 599, 600, 799). 3. Daha (VN 76, 82, 119, 229, 240, 249, 259, 261, 281, 513, 639, 736). 4. Bile (VN, 465, 566, 703).

Dede: 1. Bir soyun dayandığı erkeklerden her biri, ecdat. (VN 126). 2. Okuyucuya seslenme için kullanılan bir ünlem sözü. (VN 140). 3. Babanın babası (VN 684, 686).

Degin: Kadar, dek (VN 125).

Degül: Olumsuzlama edatı (VN, 211, 341, 371, 504, 625, 703, 730).”

Dek: Kadar, değin (VN 31, 83, 108, 196, 262, 289, 349, 420, 535, 738, 725).

Del-: Delik açmak, bir şeyin yüzeyini kırmak (VN 719).

Delin-: Delme işi yapılmak (VN 561).

Deñlü: Kadar (VN 392, 743).

Depren-: Kımıldamak, sarsılmak (VN 324, 335).

Depret-: Kımıldatmak (VN 324).

Der: Deriden çıkan tuzlu sıvı, ter (VN 330).

Derle-: Terlemek (VN 330).

Deve: Yük taşımada kullanılan, hörgüçlü bir binek hayvanı, buğra (VN 343).

Dırnaç: Parmakların ucundaki kabuksu tabaka (VN 334).”

Di-: Söylemek, söz söylemek (VN, 56, 61, 132, 202, 211, 222, 236, 281, 326, 339, 345, 376, 389, 392, 401, 404, 408, 412, 461, 464, 495, 496, 497, 566, 582, 593, 595, 598, 613, 614, 617, 620, 633, 634, 637, 644, 645, 648, 649, 651, 652, 654, 655, 681, 682, 684, 687, 706, 714, 721, 731, 749).

Dik-: Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek (VN 340).

Dikil-: Dik duracak şekilde toprağa saplanmak (VN 204, 205, 20).

Dil: Konuşma organı (VN 287, 326).

Dile-: İstemek, olmasını arzu etmek (VN 32, 36, 49, 84, 109, 115, 116, 168, 197, 228, 241, 255, 263, 290, 350, 404, 405, 421, 439, 493, 536, 614, 621, 626, 627, 663, 739).

Dilek: İstek, maksat, istenen şey (VN, 614, 643, 651).

Dinil-: Konuşulmak, söylenmek (VN 31, 83, 196, 262, 289, 349, 535, 738)

Dinle-: 1. Kulak vermek, dikkate almak (VN, 62, 63, 160, 163, 158, 305, 347, 647). 2. İşitmek (VN, 678).

Dir-: Dermek, toplamak (VN, 330).

Diril-: Hayat bulma, can bulma, ihya olma (VN 661, 779).

Dirlik: Hayat, yaşam (VN 727, 736, 754).

Diş: Ağızda, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan organ (VN, 325).

Don: Giysi, kıyafet bk. ton (VN 636).

Dög-: Arka arkaya vurmak (VN, 560, 720).

Dök-: Akıtmak (VN 720).

Dön-: 1. Farklı bir yere geçmek için hareket etmek (VN, 385). 2. Geri gelmek, geri gitmek (VN, 414, 646, 714, 716). 3. Yönelmek (VN, 652, 752). 4. Bir durumdan başka bir duruma geçmek (VN, 679).

Döşek: Yatak, yatmak için döşenen şilte (VN, 203).

Döşen-: Yatak yapmak, sermek (VN 203).

Döy-: Sabretmek, dayanmak (VN 588).

Dudak: Ağzın dışları örten iki kenarından her biri; leb (VN, 324).

Dur-: 1. Bulunmak, olmak (VN, 136, 222, 314, 438). 2. Ayağa kalkmak (VN, 582, 598, 778). 3. Namaz için ayağa kalkmak (VN, 710).

Durmaçlık: Ayağa kalkmak (VN 581).

Durur: -dır bildirme ekinin ekleşmemiş hali (VN 22, 23, 24, 26, 30, 54, 69, 93, 94, 103, 107, 193, 272, 299, 398, 412, 507, 616, 643, 731, 743, 776).

Dut-: 1. Bir sözü, buyruğu, isteği yerine getirmek, bir şeye uymak (VN, 34, 105, 107, 336, 480, 498, 500, 549, 645). 2. Kaplamak (VN, 256, 291, 547). 3. Bahsedilen şekilde değerlendirmek (VN, 40, 604). 4. Yakalamak (VN, 574). 5. Bir duruma girmek, bir durumda olmak (VN, 57, 220, 540, 640, 674). 6. Yönelmek (VN, 129, 367). 7. Şöhreti ...i kaplamak (VN, 286). 8. Birini kollarından tutarak yürütmek (VN, 598, 604).

Dutuş-: Yanmaya başlamak, ateş almak (VN, 698).

Dutul-: Ay ve güneşin tutulma olayına konu olması (VN 585).

Düğün: Düğüm, ukde (VN, 274).

Düken-: Bitmek, geriye kalmamak (VN, 246).

Dürlü: Çeşitli, çeşit çeşit, türlü (VN, 117, 273, 281, 380, 394).

Düş-: 1. Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek (VN, 325). 2. İnmek, bir yere girmek (VN, 136). 3. Vurmak, değmek, rastlamak (VN, 309, 311). 4. Uğramak, kapılmak (VN, 673, 679) 5. Düşkün durumda olmak (VN, 698). 6. Yürümek, birlikte gelmek (VN, 379).

Düşmüş: kötü durumda olan, düşkün (VN 544).

Düt-: Tütmek, kokusu gelmek (VN, 34).

Düz-: 1. Şiir, destan, şarkı vb. yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek (VN 688). 2. Uygun düşürmek, yakıştırmak, tertip etmek (VN 363).

Egri: Doğru karşıtı, doğru olmayan (VN, 529, 658).

Eksil-: Azalmak, az duruma gelmek (VN, 60, 417).

Eksük: 1. Kusur, hata (VN, 40, 41, 44, 45, 47,). 2. Noksan olan, hatalı, kusurlu (VN, 42).

Eksüklük / eksüklük: Kusurlu olma, hatalılık (VN 40, 760, 774).

Eksüksüz: Hatasız, kusursuz (VN 42, 45, 436).

El: Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan bölümü (VN, 78, 255, 267, 331, 485, 588, 774).

Er: 1. Erkek (VN 45, 245, 695). 2. Kişi, şahıs (VN 750). 3. Yiğit kişi, adam (VN 305, 566).

Etmek: Tahıl unundan yoğrulup pişirilen yiyecek, ekmek (VN, 460).

Ev: Bir ailenin içinde yaşadığı yapı, ocak, konut (VN, 202, 210, 248, 250, 608, 716).

Eyle: Öyle, o kadar (VN, 249, 277, 317, 323, 384, 635, 661, 700, 719, 762).

Eyle-: Yapmak, etmek (Yardımcı fiil) (VN, 28, 35, 53, 70, 94, 117, 125, 195, 300, 370, 403, 464, 465, 483, 518, 520, 543, 563, 564, 571, 583, 595, 609, 635, 671, 713, 718, 722, 727, 744, 754, 762, 765, 785, 792, 793, 794).

Geç-: 1. Bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, intikal etmek (VN, 139, 407, 409, 587). 2. Bir yere girmek, batmak (VN, 278). 3. Tamamlamak, bitmek (VN, 551).

Gel-: 1. Ulaşmak, varmak (VN, 99, 209, 231, 234, 266, 365, 376, 380, 388, 441, 462, 605, 617, 643, 644, 651, 652, 709, 710, 712, 716). 2. Dünyaya gelmek (VN, 74, 118, 119, 141, 149, 153, 211, 233 259, 264, 273, 504, 733). 3. Bir durumdan bir duruma geçmek, hal değiştirmek (VN, 97, 227, 234, 247, 341, 479). 4. Haydi (VN, 744, 756).

Geler: Kertenkele (VN, 326).

Gelmek: Gel- fiilinin mastar hali (VN 206).

Gerek: Varlığına ihtiyaç duyulan, yapılması, edinilmesi gereken, lazım (VN, 706, 733, 736).

Gerek-: Gerekli olmak, lazım gelmek (VN 624, 654).

Getür-: 1. İletmek, ulaştırmak, bir yere gelmesini sağlamak; yerine getirmek (VN, 260, 539, 549).

Gevde: İnsan beden (VN, 310).

Gey-: Giymek (VN, 459, 635, 636, 638, 640).

Gice: Güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarana kadar süren karanlık zaman (VN, 198, 200, 221, 223, 226, 274, 325, 327, 374, 407, 415, 450, 508, 616).

Giç-: Yoluna devam etmek (VN, 38).

Gider-: Ortadan kaldırmak, yok etmek (VN 226).

Gir-: 1. Bir yere dahil olmak, duhul etmek (VN, 362, 387, 542). 2. Tutmak, sokulmak (koltuğuna girmek) (VN, 604, 608).

Girçek: Hakiki, saf, en doğru şekilde (VN, 104, 530, 531).

Girü: 1.Yine, tekrar, bir daha, sonra (VN, 56, 176, 247, 260, 294, 301, 361, 414, 519, 558, 608, 617, 621, 646, 717, 718, 719). 2.Geçilen yer, arkada kalan yer (VN, 646, 716). 3.Sonra (VN, 497).

Git-: Bir yerden bir yere doğru uzaklaşmak, başka bir yere varmak (VN, 127, 234, 246, 249, 270, 277, 379, 435, 500, 505, 529, 534, 644, 646, 658, 683, 684, 730, 733, 777).

Gizle-: Saklamak, aşikar etmek (VN 258).

Gizlü: Görünmez olan, açıkta olmayan, saklanmış olan, gizli (VN, 116, 117, 518, 519).

Göbek: Yeni doğan bebeklerin henüz kesilmemiş olan göbek kordonu (VN, 253).

Göç-: Başka bir yere taşınıp yerleşmek, hicret (VN, 38).

Gök: Yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, gökyüzü, sema; burada var olduğuna inanılan tanrısal mekan (VN, 77, 96, 202, 264, 324, 337, 333, 369, 386, 387, 390, 394, 402, 404, 406, 585, 640, 675, 676, 677, 699, 769).

Gölge: Işığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık (VN, 309, 310, 311).

Gönül: Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte meydana gelen duyguların kaynağı, yürek (VN, 160, 176, 300, 301, 303, 455, 485, 486, 503).

Gör-: Bir şeyin varlığını göz ile algılamak. Anlamak, kavramak, sezmek (VN, 102, 155, 198, 246, 250, 312, 337, 380, 394, 406, 408, 410, 412, 597, 607, 635, 788).

Görin-: Görülür olmak (VN 76, 154, 199, 271, 318, 621).

Görklü: Güzel, beğenilen (VN 69).

Göster-: Görülmesini sağlamak, görmesini sağlamak (VN, 410, 541).

Göstert-: “Görülmesini sağlamak (VN 361).

Götür-: 1. Ulaştırmak, iletmek, yanına alıp bir yere getirmek (VN 252, 604, 707). 2. Yok etmek, gidermek (VN 225). 3. Yukarı kaldırmak (544).

Göz: Görme organı (VN, 5, 44, 155, 156, 199, 253, 564, 589, 584, 602, 675, 700, 720, 761).

Gözyaşı: Ağlarken gözden dökülen damlalar (VN 5, 589, 592, 696, 700, 701, 718, 720, 760).

Gözlü: Gözü gören kimse (VN 344).

Gözsüz: Gözü görmeyen kimse (VN 344).

Gün: 1.Gece ve gündüzden oluşan 24 saatlik süre (VN, 141, 237, 258, 573, 699, 610, 708, 711). 2. Zaman, sıra (VN, 348, 500, 506, 511, 699). 3. Güneş (VN, 73, 283, 679).

Gündüz: Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü (VN, 450, 508, 616).

Güneş: 1. Işığı ile dünyayı aydınlatan kılan, ısı kaynağı olan gök cismi (VN, 27, 324). 2. Çok parlak, aydınlık (VN, 570).

Ir-: Ayırmak (VN 532).

İrağ: Uzak, yakın olmayan (VN 322)

İs: Sahip, iye (VN 46, 131, 343, 389).

İç: 1. Nesnelerin veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse, ara (VN, 268, 362, 679). 2 Sırasında (VN, 458). 3. Yürek, gönül (VN, 275, 496, 560, 585).

İç-: Bir sıvıyı ağzına alıp yutmak (VN, 338).

İçün: Şu sebeple; şundan dolayı (VN, 77, 96, 98, 122, 268, 319, 320, 450, 467, 559, 578, 580, 639, 643, 674).

İdin-: Kendi için bir şeyi sahiplenmek, kendi için bir şey sağlamak (VN 438).

İgne: Dikiş dikmeye yarayan ince, ucu sivri küçük çelik araç (VN, 325).

İki: Birden sonra gelen sayı (VN, 333, 453).

İksi: İki (VN 181).

İle/-ıla: Cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan söz, bağlaç (VN, 226, 282, 510, 559, 585, 684, 763, 780, 797, 798). 2. Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan söz, edat (VN, 5, 28, 32, 49, 84, 109, 168, 197, 263, 290, 350, 421, 439, 536, 627, 663, 739, 35, 46, 48, 56, 57, 95, 97, 100, 128, 133, 146, 147, 512, 160, 163, 182, 160, 230, 245, 253, 286, 297, 300, 301, 305, 306, 328, 361, 434, 446, 452, 453, 466, 485, 517, 518, 543, 552, 565, 584, 602, 603, 605, 650, 657, 673, 681, 763, 767, 682, 684, 697, 772, 788, 791).

İlerü: Öne doğru (VN 377).

İlet- / ilt-: Ulaştırmak, götürmek (VN, 401, 787, 260, 483, 608).

İmdi: Şimdi, o halde (VN, 5, 63, 129, 183, 201, 366, 368, 443, 479, 568, 744, 756).

İn-: 1. Yüksek bir yerden alçalmak (VN, 337). 2. Tanrısal bir kaynaktan gönderilmek (VN, 74, 99, 319, 320, 639).

İncit-: Kalp kırmak (VN 466).

İncü: İnci (VN 325).

İnen: Çok, pek çok (VN 619).

İniş: Nüzul, ilahi kaynaktan gönderilme (VN 638).

İñle-: Acı belirten kesik sesler çıkarmak (VN 678).

İr-/iriş: Ulaşmak, gelmek, vasıl olmak (VN, 62, 95, 126, 139, 143, 148, 156, 162, 308, 372, 375, 406, 409, 410, 413, 415, 441, 570, 579, 770, 723, 774).

İrür-: “Ulaştırmak, yetiştirmek (VN 375).

İş: Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma, amel (VN 4, 44, 456, 466, 497, 503, 507, 515, 527). 2. Uğraş, yapılan

şey, davranış (VN 2, 46, 446, 460, 477, 752, 780, 490, 491). 3. Görev, ödev (VN 652, 662, 743).

İş: Dost, arkadaş, eş (VN, 499).

İşbu: Bu, özellikle bu (VN 147, 612, 688, 724, 795).

İşik: Kapı boşluğunun alt kısmında bulunan alçak basamak. Makam (VN, 778).

İşid-/işit-: Dinlemek, kulak vermek (VN 123, 159, 183, 201, 220, 277, 288, 318, 321, 322, 323, 368, 419, 415, 443, 537, 565, 568, 572, 580). 2. Karşılığında söz duymak (VN 497).

İşle-: Yapmak, iş ortaya koymak (VN 37, 481, 490, 491, 626, 767).

İy: Seslenme edatı (VN, 33, 123, 140, 201, 325, 336, 347, 389, 531, 624, 625, 636, 670, 681, 684, 686, 722, 726, 796).

Kabkara: Kirlenmiş, kararmış, çok siyah (mec.) Ümitsi (VN 503).

Kaçan: Ne zaman, ne zaman ki (VN, 402).

Kal-: 1. Birlikte bulunmak (VN, 133). 2. Olmak, herhangi bir durumda bulunmak (VN, 269, 276, 398, 487, 686, 713, 729, 734, 741, 742, 748, 768). 3. Var olmak, bulunmak (VN, 265, 296, 548, 578).

Kalan: Artık olan, devam eden (VN, 142).

Kaldurmak: Geri çevirmek, bulunduğu yerden almak (VN, 778).

Kamu: 1. Bütün, hep (VN, 96, 224, 241, 245, 284, 285, 298, 394, 444, 501, 769, 794). 2. Herkes, orada bulunanların tamamı (VN, 120, 409, 444, 674, 676).

Kan: İnsan bedeninde dolaşan kırmızı renkli sıvı. Lohusalık kanı (VN, 233).

Kanad: “Kuşlarda gövdenin iki yanında bulunan ve uçmayı sağlayan çift organ (VN, 231).”

Kancarı: Nereye, hangi tarafa (VN 721).

Kanda: 1. Nerede, hangi tarafta (VN 119, 722). 2. Nasıl (VN 311).

Kanı: Hani, nerede (VN, 680, 682, 721).

Kankı: Hangi (VN, 406).

Kanlı: Kanlanmış, kan oturmuş (VN 561,720, 761)

Kapu: 1. Eşik, huzur, makam (VN, 774, 775, 777, 779). 2. Biryere girişi sağlayan açılır kapanır kapı (VN, 225, 387).

Kar: Soğuk havalarda yağan donmuş ve beyaz su buharı (VN, 229).

Kara: 1. Siyah; yas için giyilen elbiselerin rengi, yas rengi (VN, 635, 636, 640). 2. Manevi kir, manevi olarak kirlilik (VN, 503, 504, 704, 764, 774).

Karañu: Karanlık, ışısız (VN, 327).

Kardaş: Aynı anne babadan doğan. Yakınlık bildiren bir hitap sözü (VN, 636).

Karşu: 1. Bir şeye doğru yüzünü çevirerek (VN 251). 2. Karşılamaya gelmek (karşı gel-) (VN 388).

Kat: 1. Huzur, ön, yan (VN, 178, 377, 457, 598). 2. Göğün, yerin tabakaları (VN, 264).

Katı: Sert, kuvvetlice (VN 231, 277, 578, 702).

Kavuş-: Ulaşmak. (VN, 734).

Kayğu: Endişe, tasa duyulan şey (VN, 615).

Kaygulu: Üzüntülü, kederli (VN 715).

Kayna-: Çok ısınıp fokurdamak (VN, 762).

Kazan-: Elde etmek, edinmek (VN, 764).

Kendözi: Kendisi (VN 247).

Kendü: Kendi (VN 68, 115, 246).

Key: 1. Çok, pek, gayet, pek çok (VN 162, 305, 455, 489, 748, 776). 2. İyi, iyice, hakkıyla (VN 281).

Kıf: Kadeh, bardak (VN 228).

Kıl-: Yapmak, etmek (VN, 6, 29, 30, 33, 38, 39, 42, 45, 47, 63, 66, 67, 68, 75, 79, 81, 104, 116, 131, 135, 138, 143, 146, 163, 166, 176, 181, 221, 224, 226, 248, 264, 272, 288, 301, 306, 333, 343, 342, 344, 369, 374, 381, 382, 384, 385, 388, 390, 402, 418, 419, 434, 437, 482, 494, 515, 534, 545, 548, 570, 581, 586, 587, 597, 605, 632, 650, 653, 687, 708, 711, 713, 725, 732, 767, 777, 781).

Kılca: Kıl kadar, kıl gibi. Çok küçük (VN, 494).

Kiçi: Küçük (VN, 285).

Kim: 1. Hangi kişi (VN 2, 34, 35, 102, 106, 126, 127, 160, 271, 326, 499, 549, 685, 704, 750, 775). 2. Kimisi, bazısı (VN 396, 710).

Kim: Anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlayan bir bağlaç, "ki". bk. ki (VN 6, 34, 41, 35, 37, 38, 44, 45, 47, 48, 50, 59, 64, 69, 81, 93, 107, 116, 119, 124, 158, 178, 189, 198, 199, 223, 221, 232, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 255, 256, 265, 267, 279, 291, 300, 304, 309, 312, 317, 322, 326, 336, 371, 376, 382, 390, 392, 395, 410, 412, 437, 445, 452, 453, 478, 486, 502, 516, 517, 528, 534, 550, 566, 568, 593, 599, 601, 602, 609, 612, 616, 617, 623, 632, 633, 638, 651, 654, 656, 683, 688, 704, 713, 719, 731, 737, 749, 750, 751, 755, 761, 762, 767, 768 776, 789, 794).

Kimi: Birtakımı, bazısı, kimisi (VN 332, 395, 397, 697, 698).

Kimisi: Birtakımı, bazısı, kimisi. (VN 332, 395, 397, 697, 698).

Kimse: Kişi (VN 45, 101, 242, 260, 278, 372, 492, 495, 516, 732).

Kişi: İnsan, kimse, şahıs (VN 38, 45, 371, 466, 491, 492, 515, 703, 743).

Ꞑo-: 1. Bir Şeyi veya kimseyi bir yerde, bir durumda bırakmak (VN, 708, 712, 741). 2. Görevlendirmek (VN, 315). 3. Yerleştirmek (VN, 132). 4. Bırakmak, ilgilenmemek (VN, 493). 5. Terk etmek (VN, 529, 656, 658). 6. Dayanılması zor bir durumda bırakmak (VN, 726).

Ꞑoca: İhtiyar, yaşlı kimse (VN 327).

Ꞑoꞑu: Burnun aldığı duyum (VN, 34, 320).

Ꞑoltuꞑ: Kolun gövde ile birleştiği yer (VN, 604, 608).

ꞐonŐuluk: Komşu olma; inanca göre cennette (birine) yakın olma durumu (VN, 787).

Ꞑop-: Birdenbire başlamak, ortaya çıkmak (VN 585).

ꞐoŐa Ꞑo-: Yan yana getirmek (VN 789).

Ꞑov-: Peşinden gitmek, ardına düşmek (VN 656).

Ꞑul: 1. İnsan. 2. Tanrıya göre insan (VN, 36, 437, 504, 541, 745, 749, 780). 3. Tabi olan, bir kişinin arkasından giden (VN, 446, 745, 780).

Ꞑulađ: İŞitme organı (VN, 129, 303, 367).

Ꞑullıꞑ / Ꞑulluꞑ: Allah'a ibadet etmek, kul olma durumu (VN, 745, 771).

Ꞑullıꞑcı: Koruyucu, bekçi, nöbetçi (VN 315).

Ꞑundaꞑ: Yenidoğan bebeğin sarmalandığı bez (VN 253).

Ꞑurd: Kurt. Yırtıcı hayvan (VN, 345).

Ꞑurtar-: Kötü bir durumdan uzaklaştırmak, halas etmek (VN, 766).

ꞐuŐ: Uçan hayvanların genel adı. Yabani hayvanları betimleyen genel bir adlandırma (VN, 345).

Ꞑutlu: Uğurlu (VN 392).

Ꞑutlula-: Tebrik etmek, kutlamak (VN 391).

Ꞑuzu: Kuzu (VN 339).

Ne: 1. Soru kelimesi 'hangi Şey' (VN, 30, 59, 64, 69, 199, 392, 415, 416, 437, 462, 479, 491, 492, 534, 626, 645, 743, 782). 2. Nasıl, ne kadar (VN, 195, 403, 405, 415).

Ne ki var: Her ne varsa (VN 71).

Nesne: her türlü cansız varlık, Şey, cisim (VN 55, 783).

Nice: 1. Nasıl, ne Şekilde (VN, 124, 127, 183, 194, 315, 316, 317, 318, 321, 323, 344, 349, 364, 368, 369, 370, 443, 516, 535, 537, 568, 572, 661, 699, 713, 724). 2. Ne kadar (*çok*) (VN, 31, 67, 83, 108, 117, 133, 134, 156, 176, 196, 262, 279, 281, 289, 344, 349, 364, 420, 535, 738, 764). 3. Ne zaman (VN, 725).

Nicedüği: Nasıl olduğu (VN 123).

Nicesi: Nasıl, ne surette (VN 669).

Nire: Nereye (VN 204, 314).

N'it-: Ne yapmak (VN 500, 537, 681, 684, 706, 722, 731, 737).

N'ol-: Ne olmak (VN 512, 559, 755, 779).

Od: Ateş (VN, 32, 49, 84, 109, 168, 197, 263, 280, 290, 298, 350, 421, 439, 463, 536, 560, 562, 597, 603, 627, 663, 676, 681, 698, 701, 704, 705, 715, 717, 719, 725, 728, 739, 762, 777, 783, 792).

Odlu: Ateşli, çok yakıcı (VN 703).

Oğul: Erkek evlat (VN, 137, 210, 211, 248).

Oğşa-: Elini bir kimsenin başında veya sırtında gezdirerek sevgi şefkat gösterme (VN, 685).

Okı-: 1. Yazılı olan bir eseri kıraat etmek (VN, 182). 2. Dua maksadıyla belli sözleri tekrar etmek (VN, 37, 397). 3. Yüksek sesle kıraat etmek; ezān okumak (VN, 579). 4. Çağırarak, davet etmek (VN, 540).

OI: O, teklik üçüncü kişi, gösterme sıfatı (VN 2, 6, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 35, 44, 45, 50, 51, 52, 54, 56, 61, 64, 66, 68, 75, 77, 79, 80, 92, 94, 105, 116, 119, 122, 124, 127, 131, 133, 138, 144, 148, 149, 151, 166, 167, 177, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 198, 201, 202, 206, 221, 223, 227, 232, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 247, 254, 259, 260, 265, 271, 273, 280, 283, 284, 307, 308, 309, 312, 314, 316, 317, 318, 320, 322, 323, 324, 326, 328, 331, 333, 335, 336, 340, 344, 366, 369, 371, 372, 375, 384, 387, 390, 400, 401, 406, 407, 409, 410, 411, 413, 414, 434, 443, 444, 445, 452, 459, 463, 467, 490, 498, 500, 504, 528, 531, 534, 537, 544, 550, 552, 558, 563, 569, 570, 572, 576, 577, 578, 580, 585, 586, 591, 592, 593, 594, 597, 599, 605, 606, 607, 610, 613, 634, 635, 642, 647, 648, 649, 650, 655, 680, 688, 699, 701, 705, 721, 726, 727, 734, 762, 784, 800).

Ol-: Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak, gerçekleşmek veya yapılmak, bir nitelik kazanmak (VN, 3, 4, 6, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 55, 56, 57, 60, 61, 64, 65, 68, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 83, 96, 98, 105, 106, 108, 122, 126, 137, 151, 152, 153, 154, 167, 196, 206, 207, 208, 225, 230, 240, 245, 253, 255, 262, 273, 274, 276, 284, 289, 295, 310, 331, 332, 336, 343, 349, 379, 383, 416, 437, 438, 440, 493, 505, 542, 567, 568, 569, 576, 578, 590, 592, 593, 594, 610, 619, 639, 646, 695, 700, 710, 727, 738, 745, 748, 763, 766, 770, 775, 779, 781, 782, 784, 789, 795, 796, 799, 800).

Oldur-: Meydana getirmek, yaratmak (VN 26).

On dört: On üçten sonra gelen sayı; Hz. Muhammed'in mucizelerinin ortaya çıkmaya başladığı yaş (VN 284).

On iki: On birden sonra gelen sayı; Miraç olayının tarihlendiği gün, Hicri 12 Rebiülevvel (VN 200).

On iki biñ: On bir bin dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı; Hz. Muhammed'in eliyle toprak saçarak bozguna uğrattığı düşman sayısı (VN 33).

On yidi: On altıdan sora gelen sayı; Hz. Peygamber hastayken Ebu Bekir'in kıldırıldığı namazların sayısı (VN 609).

Orta: 1. Bir olayın içinde gerçekleştiği yer, (VN 717). 2. Ara, iç (VN 726).

Otur-: 1. Bedenin ağırlığını kaba etlere vererek bir yere yerleşmek, o şekilde durmak (VN, 207, 209). 2. Bir işi yapmak, o işin başına geçmek (VN, 396).

Ög-: Methetmek, bir kimsenin iyi ve üstün taraflarını söylemek (VN, 193, 445).

Ögren-: Görerek örnek almak, taallüm etmek (VN, 661).

Ögret-: Bilgi ve beceri kazandırmak, ders vermek (VN, 180).

Öl-: Vefat etmek (VN 77, 743, 744, 751, 779).

Ölüm: Vefat etme hali, hayatın bitmesi (VN 511, 602, 736, 750, 754, 757).

Öñ: 1. Başlangıç (VN 3, 123, 393, 551). 2. Önce, önce gelen, ilk (VN 120). 3. Bir kimsenin ilerisi (VN 317, 379).

Ört-: Kuşatmak, kaplamak (VN, 575).

Öt-: Kuşların şakıması (VN 161, 294).

Öte: İleriye, daha uzaktaki bir yere (409).

Öz: Kendi, zat, benlik (VN 199, 447, 454, 482, 593).

Saç: Baş derisini kapayan kıllar (VN 324, 503).

Saç-: 1. Serpmek, dökmek (VN 254, 269, 270, 296, 331, 589, 672, 719). 2. Yaymak, dağıtmak (VN 366, 558).

Saçu: Düğün vb. merasimlerde kişiyi kutlamak için başına saçılan çiçek, şeker, arpa, para vb. şeyler (VN 224, 268, 269, 270).

Sağ / şağ: Sağlam, düzgün (VN 507, 754).

Sağal: Yetişkin erkeklerin yanağında, çenesinde ve çene altında çıkan kılların bütününe verilen isim (VN 503).

Sağın-: 1. Herhangi bir korku veya düşünce ile bir şeyi yapmaktan uzak durmak, içtinap etmek (VN 489). 2. Korumak, esirgemek, gözetmek (VN, 165).

Sağla-: Korumak, esirgemek (VN 256, 315).

Saña: Sen zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi (VN 105, 367, 393, 492, 493, 496, 612, 618, 645, 648, 778, 781).

Şal-: Saçmak (VN 301).

Şan-: Zannetmek, düşünmek (VN 249, 261, 511, 515, 591, 741).

Şayru: Hasta, sağlığı yerinde olmayan (VN, 591).

Sev-: Sevgi ve bağlılık duymak (VN 66, 243, 464, 657).

Şığa-: Sıvazlamak, mesh etmek (VN 231).

Siz: 1. Çokluk ikinci kişi zamiri. Okuyucu (VN 33, 129, 145, 157, 165, 261, 316, 366, 373, 527, 528, 740, 741, 742). 2. Hz. Muhammed'in ashabına hitabı (VN 602). 3. Teklik ikinci kişi zamiri, saygı ifadesi (VN 685, 686).

Şoñ: 1. En sonra gelen (VN 123, 393, 551, 621, 638). 2. Sonuncu (VN 120). 3. Akıbet (VN 3).

Şoñ uc: Sonuç (VN 748).

Şoñra: Daha ileri bir zamanda, müteakiben (VN 134, 138, 230).

Şor-: Sual etmek, bilgi almak istemek (VN 594, 613, 643).

Şovuğ: Soğuk, ısısı düşük olan (VN 229).

Söyle-: Demek, sözle anlatmak (VN, 24, 339, 341, 345, 465).

Söylen-: 1. Kendi kendine konuşmak (VN 252). 2. Söyleme işi yapılmak, anlatılmak (VN 154, 287).

Söyün-: Sönmek (VN, 280).

Söz: 1. Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırdı, kelam, laf, kavi (VN, 30, 42, 67, 129, 144, 145, 163, 180, 181, 235, 412, 454, 455, 461, 495, 584, 603, 647). 2. Haber (VN, 562, 563). 3. Konuşma, sohbet (VN, 142, 184, 235, 281, 558).

Sözlü: Konuşma kabiliyetine sahip (VN 344).

Sözsüz: Konuşamayan, dilsiz (VN 344).

Şu: 1. Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız hayati sıvı, susayanların ihtiyacı (VN 228, 278, 561). 2. Doğum sırasında rahimden gelen sıvı, anne karnındaki bebeğin içinde bulunduğu amniyon sıvısı (VN 233).

Şuşa-: Su içme gereksinimi duymak (VN 228).

Sü: Asker, çeri (VN 440, 441).

Sürmele-: Göze sürme çekmek (VN 253).

Şakı-: Ötücü kuşlar ezgili ses çıkarmak, ötmek (VN 182).

Şeş-: Çözmek, bağı açmak (VN 588).

Şöyle: Şu şekilde, şunun gibi (VN 148, 251, 452).

Şular: Şunlar (VN 312).

Ŧağ: Dağ; metinde Hira Dağı (VN, 335, 336, 559, 701, 761).

Ŧağıl-: Topluluk oluşturan insanların ayrılıp gitmesi (VN, 711).

Ŧağ-: İliştirmek, kulağa küpe geçirmek (VN, 303).

Ŧal-: Dalmak, bir şeyin içine doğru girmek (VN, 364, 457, 768).

Ŧam: Yapıların en üstteki örtü kısmı, çatı (VN, 205).

Ṭamu: Cehennem, günahkar kulların acı şekilde cezalandırılacağına inanılan yer (VN 96, 225).

Ṭañ: Hayret, şaşkınlık, tana batmak, tana kalmak (VN, 67, 269).

Ṭap-: Tapınmak, kulluk etmek (VN 280).

Ṭaş: Dış, dış taraf, bir şeyin üzeri (VN, 275, 515, 560).

Ṭaş: Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde (VN, 235, 341, 245, 518, 559, 560, 566, 701, 720, 761, 762).

Ṭaş-: Bulunduğu yere sığmamak, kabı dar gelmek, çok dolmak (VN, 341, 761).

Ṭaşra: Dışarı (VN, 301).

Ten: Beden, vücut (VN 559).

Teng: Büyük bir bohça şeklinde sıkıca kenetlenmiş eşya veya ticari mal (VN, 176, 177).

Ṭoğ-: Dünyaya gelmek, doğmak (VN, 124, 135, 137, 141, 183, 198, 201, 232, 282).

Ṭoğra-: Parçalamak, kesmek (VN, 704).

Ṭoğrılığ: Doğruluk, doğru ve dürüst olma durumu (VN 498).

Ṭoğru: 1. Yanlış olmayan (VN, 100, 101, 498, 505, 541, 653, 658). 2. Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca (VN, 534).

Ṭoğun-: Değmek, temas etmek (VN, 329).

Ṭol-: Dolmak, dolu hale gelmek (VN, 98, 202, 210, 234, 245, 275, 282, 292, 294, 329, 452, 496, 584, 602, 673, 677).

Ṭola-: Bebeği kundaklamak, kundak beziyle bebeği sarmak (VN, 254).

Ṭolu: Dolu olan, boş yeri olmayan (VN 228, 268, 715).

Ṭon: Giysi, kıyafet (VN, 635, 640).

Ṭopraq: Yer kabuğunun yüzeyini kaplayan ve canlıların yaşamasına elverişli kısmı (VN, 331, 697, 751).

Ṭoy-: Yeterli hale gelmek, kanmak, kani olmak (VN, 601).

Ṭoz: Kundak çocuklarının altına bez yerine konulan toprak, höllük (VN 513).

Ṭun-: Kapanmak, örtünmek (VN 670).

Ṭurak: Durak, durulacak yer (VN 787).

Tütün: Duman (VN 562).

Uç-: Kuşun kanatlanıp yükselmesi, uzaklara gitmesi (VN, 726).

Uçmak: Cennet, insanlara vad edilen güzellik ve nimetlerle dolu yer (VN 96, 266).

Uğra-: 1. Musallat olmak (VN, 704). 2. Rastlamak, denk gelmek, bulmak (VN, 42).

Ulal-: Büyüme, yetişme (VN 283).

Ulaş-: Erişmek, varmak (VN, 551, 569).

Um-: Beklemek, ümit ekmek (VN 519, 773, 732, 770).

Ur-: 1. Vurmak, çarpmak (VN, 275, 302). 2. Basmak (VN, 380). 3. Yüz ur- (VN, 600). 4. ... vermek, koymak (VN, 400).

Urul- / urul-: 1. Düğün bağlanması, bağlanma (VN 274). 2. Çalınmak, davulun çalınması (VN 237, 292). 3. Kurulmak, hazırlanmak. *Nerdübān urmak* (VN 386).

Urin- / urun-: Takınmak, başına bir şey ilıstirmek (VN 368, 391).

Uşan-: Bıkmak (VN, 511).

Uş: İşte (VN 47, 143, 157, 177, 295, 301, 362, 373, 418, 440, 442, 514, 619, 686, 734, 774).

Uşbu: Bu, işte (VN 67, 399, 740).

Uşda: İşte (VN 33).

Uyanık: Uyku halinde olmayan (VN, 323).

Uymak: Birinin yaptığını yapmak (VN 383). 2. Tabi olmak, ittiba etmek, ayak uydurmak (VN 457, 656).

Uyku: Çevrede olup bitenin farkında olmama, gaflet, aymazlık (VN, 457).

Uza-: Uzun sürmek (VN 281).

Uzan-: Uzun sürmek, uzamak (VN 142)

Uzun: Kısa olmayan, hemen bitmeyen (VN 145).

Üç: İkidenden sonra gelen sayı (VN, 204, 258, 708, 711).

Ügri-: Sallamak, beşiği sallamak (VN, 337).

Ünde-: Birini çağırarak, seslenmek (VN 328).

Ün: Ses, seda (VN 699).

Üy-/uyu-: Uyumak (VN, 457, 656).

Üzre: Üzerine, üstüne (VN 52, 203, 223, 313, 314, 385).

Var: Mevcut olan, yokun karşıtı (VN, 26, 27, 28, 53, 57, 59, 66, 69, 71, 279, 281, 307, 392, 408, 440, 447, 477, 479, 516, 633, 688, 740, 752, 772). 2. Varlık, zenginlik, servet (VN, 299, 478, 746).

Var: 'Haydi, durma' anlamında kullanılan ve önemli bir sonuç doğacağını bildiren söz (VN, 195).

Var-: Gitmek, bir yere ulaşmak (VN, 100, 101, 117, 138, 140, 148, 149, 314, 377, 404, 409, 478, 498, 551, 574, 575, 578, 581, 583, 596, 598, 601, 617, 642, 649, 721, 734, 746, 765 776).

Vir-: 1. Birine bir şey iletmek (VN, 258, 393, 401, 793). 2. Fedaya etmek, harcamak (VN, 478, 501). 3. Getirmek, ulaştırmak, dokundurmak (VN, 155, 157, 258, 416, 703). 4.

Sunmak (VN, 228, 340, 642). 5. Uygun görerek teslim etme, emanet etme, bahşetme (VN, 70, 304, 308, 393, 401, 443, 746, 785, 757, 793).

Viril-: Bahşedilmek (VN 257).

Yab-: Kapatmak, örtmek (VN, 225).

Yağ-: Gökten yere düşmek (VN, 223).

Yağdur-: Bol miktarda akıtmak (VN 675).

Yağı: Düşman (VN 331).

Yağış: Güzel, iyi (VN, 69, 315).

Yağ-: Ateşe vermek, yanmasını sağlamak (VN, 463, 560, 603, 686, 701, 728, 777).

Yağ-: Yaklaşmak, yakın gelmek (VN, 463).

Yağa: Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü (VN, 672).

Yağın: 1. Arada az mesafe bulunan, uzak olmayan (VN, 322, 489). 2. Arada az zaman bulunan, zaman bakımından uzak olmayan (VN, 153, 206, 569).

Yalan: Gerçeğe aykırı, asılsız söz (VN 465).

Yalñuzın: Tek başına (VN, 207).

Yan: Yakın, civar (VN 209).

Yan-: 1. Tutuşmak, alev almak (VN 562, 717, 783). 2. Ateş durumunda olmak (VN 279, 298, 705). 3. Işık saçarak durumda olmak (VN 298).

Yaña: Yana, yöne, tarafa (VN 378, 509, 652).

Yañlış: Doğru olmayan, hatalı (VN, 24).

Yaradıl-: Yaratma işine konu olmak (VN 211).

Yaradılmış: Allah'ın var ettikleri, Allah dışındaki varlıklar (VN 25, 70, 221, 271).

Yarak: 1. Gerekli şey(ler) (VN, 706, 707). 2. Hazırlık, levazım (VN, 733, 744).

Yaramaz: Faydasız, boş, uygunsuz, kötü (VN 488, 753).

Yarar: Hoşa giden, güzel, uygun (VN 497, 528).

Yaraş-: Yakışmak, uygun olmak (VN 781).

Yaraşur: Yakışık olan, uygun düşen (VN 781).

Yarat-: Allah'ın olmayan bir şeyi var etmesi, ortaya çıkarması (VN 64, 130, 189, 267, 702).

Yâre: Yara (VN 729).

Yarıl-: Uzunlamasına bölüp ayrılmak (VN 208).

Yarın: Gelecekte, ileriki zamanda (VN 243, 660).

Yarlığa-: Bağışlamak, affetmek (VN, 65).

Yarlık: Buyruk, emir (VN 539).

Yas: Sevilen birinin ölümünden doğan acıyı belirten davranışlar, matem (VN 640, 674).

Yaş: Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman (VN 284, 569).

Yaş: Gözyaşı (VN 561, 584, 602, 675, 761).

Yaşa-: Hayatını sürdürmek, ömür geçirmek (VN 743).

Yavuz: Kötü, hoş olmayan (VN 514)

Yaz-: Yazı ile anlatmak, yazıya dökmek (VN 157).

Yazı: Kelimeleri yazma biçimi, imla (VN 487).

Yazı: Düz ve ıssız yer, kır, ova (VN 487).

Yazuğ: Günah, cürüm, suç (VN 507).

Yazuğlu: Günahkar, suçlu (VN 618, 626).

Yazuksuz: Günahsız, suçsuz (VN 625).

Yeg: En iyi, seçkin bk. yig. (VN 206).

Yıqıl-: Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek (VN, 276).

Yıl: Dünyanın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene (VN, 67, 134, 279, 759).

Yılduz: Işıklı ve sabit bir nokta formunda görülen gök cisimlerinden her bir tanesi, yıldız (VN, 96).

Yırt-: Elle iki tarafından tutarak parçalara ayırmak (VN, 672).

Yi-: 1. Yemek, ağızda çiğneyip yutmak (VN, 177, 180). 2. Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, çekmek (VN, 339, 461, 483, 527).

Yidi: Altıdan sonra gelen sayı. Y. kat gök: Bütün gökler; semavatın yedi tabakası (VN, 264).

Yig: İyi, hoş. bk. yeg. (VN 491).

Yigirek/yigrek: Daha iyi, daha üstün (VN, 82, 276).

Yigit: Genç, yaşlı olmayan kişi (VN, 327).

Yil: Rüzgar, esinti (VN, 501).

Yil-: Aceleyle, telaşlı bir biçimde koşmak (VN, 509).

Yimiş: Ağacın verdiği ürün, meyve (VN, 340).

Yiñ-: Yenmek, tutunmak, bastırmak (VN, 592).

Yir: 1. Yeryüzü, dünya (VN, 57, 59, 71, 96, 234, 265, 461, 638, 676, 677, 709, 769). 2. Toprak, üzerine basılan taban (VN, 309, 544, 675). 3. Mekân, mahal, belirli bir alan, kimsenin makamı (VN, 583).

Yirine getürmek: Uygulamak, gerekeni yapmak (VN 549).

Yir-: Beğenmemek, hoşlamamak (VN, 461).

Yirin-: Pişman olmak (VN 549).

Yit-: 1. Kafi gelmek. 2. Yetişmek, ulaşmak (VN, 740, 435).

Yidügince: Yettiği kadar, yettiği ölçüde (VN 399, 747).

Yitmiş biñ: Altı bin dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı; Hz. Muhammed'in Miraç'ta geçtiği aşama sayısı (VN 407).

Yitür-: Ulaştırmak, götürmek (VN, 604, 707).

Yoğ / yoğ: 1. Mevcut olmayan, var karşıtı (VN, 24, 53, 54, 56, 276, 299, 477, 507, 625, 637, 759, 772, 776). 2. Bulunmayan, mevcut olmayan nesne veya kimse (VN, 30, 41, 55, 346, 458, 625, 729). 3. Yokluk, yaratılmamış olan (VN, 25, 26, 27, 53, 56).

Yohsul: Geçinmekte güçlük çeken kimse, fakir (VN, 337).

Yol: 1. Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah (VN, 77, 100, 101, 369, 452, 478, 486, 498, 500, 505, 509, 513, 529, 541, 653, 658, 746).

2. Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, vasıta (VN, 50, 478, 746). 3.

Yolculuk (VN, 733, 380). 4. İnsanların geçmesi için açılmış, yürünen yer (VN, 327).

Yoldaş: Yol arkadaşı (VN 789).

Yönel-: Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek (VN, 378).

Yu-: Yıkamak. Cenazeyi yıkamak (VN, 707).

Yürek: 1. Bir kimsenin ruhsal yönü, kalp, gönül (VN, 559, 565, 704, 729).

Yürü-/yüri-: Adım atarak ilerlemek, yol almak (VN, 327, 378).

Yüz biñ: Doksan dokuz bin dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı; çokluk bildirir (VN 261, 798).

Yüz: Sima, çehre, surat (VN 210, 251, 265, 269, 375, 504, 570, 623, 723, 744, 774, 764, 787, 778).

ÖZGEÇMİŞ

Besime SUDAN, ilköğrenimini Hatay'ın Kumlu ilçesinde örgün olarak; ortaöğrenimini Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde Açıköğretimden tamamladı. 2013 yılında başladığı Gümüşhane Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2017 yılında mezun oldu. 2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir. 2020 yılında Tokat Zile Lokman Hekim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesine Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak atandı. 2020' den bu yana aynı okulda görevine devam etmektedir.